

KALAUZ

A KRISZTUSI ÉLETRE

KÉZIKÖNYV A KÖZÉPISKOLÁK
VI. OSZTÁLYA ÉS OLVASÓKÖNYV
A MŰVELT KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA

ÍRTA
SZUSZAI ANTAL

CLUJ-KOLOZSVÁR
„SZENT BONAVENTURA” KÖNYVNYOMDA
1924

Második kiadás.
Szent Bonaventura Könyvnyomda tulajdona»

Nihil obstat.
Budapestini, die 23. Aug. 1910.

Dr. Franciscus Jehlicska
ensor.

4200/1910.

Imprimatur.

Albae—Carolinae, die 1. Sept. 1910.

Gustavus Carolus
episcopus.

Tájékoztató.

„Elétek adtam az életet és halált.
Válaszd tehát az életet.”
V. Móz. 30, 19.

Nagy gabonaföld közepén hatalmas nyárfa állott, valamivel odébb egyéb fák álldogáltak. Egy nap a nyárfa ilyen szavakkal fordult a körülötte álló fákhhoz és egyéb növényekhez: „Kedves véreim! Mi, a növények dicső nemzedéke, mi vagyunk a föld urai, minden mitőlünk függ. Mi trágyázzuk és tartjuk fenn önmagunkat, az állatokat s az embereket ellenben mi tápláljuk és ruházzuk, maga a termőföld is rothadó levélzetünkől s ágainkból táplálkozik. Csak egy hatalom van a világon, melyről azt mondják, hogy létünk s boldogulásunk tőle függ; ez a hatalom állítólag a nap volna. Készakarva mondom, hogy hatalomnak „mondják” a napot, az én meggyőződésem szerint nem így áll a dolog. Az a felfogás, hogy a napfény a növények életszükséglete és áldása, nem egyéb, mint babona, melynek véget vet a felvilágosodottság.” — Itt pihenőt tartott a nyárfa. Néhány öreg tölgy s topolya felől a közeli kertből a helytelenítés zizegése hallatszott; a hullámozó gabona ellenben helyeslést bölintott és susogott. A nyárfa ellenben még hangosabb szóval folytatá: „Jól tudom, hogy van egy megátalkodott párt, mely makacsul megmarad az idejét múlta állásponton. De bízom a fiatalabb növényi nemzedék önállóságában, hogy utoljára is belátja, mennyire méltatlan mihozzánk a meghódolás az ostoba babonával szemben. *Mi növények nem szorultunk senkire.* Szabad fejünket semmiféle járom, még a nap járma alá sem hajlítjuk meg. Azért le a járommal! Akkor aztán szabad és dicső nemzedék támad, mely csodálatba ejti a világot.” A nyárfa ismét elhallgatott. S most hosszantartó helyeslés hangzott fel, a mezők örvendeztek, a ligetek zúgtak, s alig lehetett hallani az öreg fák helytelenítő szavát. — E naptól fogva furcsa dolgot láthattak az emberek. Mikor reggelenként a nap felkelt s első sugaraival elárasztotta a földet, a virágok bezárták kelyhüket, s úgy tettek, mintha aludna-

nak, a fák levelei pedig nem fordultak többé a nap felé. Mikor pedig leáldozott a nap a látóhatár mögé, megnyíltak a virágok kelyhei a sötét éjszaka gyenge csillagfényében, mintha most volna növekedésük s virágzásuk ideje.

De mennyire póruljártak a szegény forradalmárok! A gabona szára megvékonyodva ide-oda hajlongott, míg végül egész hosszában feküdt a földön. A zöld levelek megsárgultak, a virágok feje fonnyadozva lekonyult. Ekkor a növények zúgolódni kezdtek a nyárfa ellen. A nyárfa pedig kanári sárga levélzetben állott s csillogott, mint a kikent-kifent ficsúr. — „Mily együgyűek vagytok, kedves testvéreim!” szónokolt a nyárfa, „fiát nem veszitek észre, hogy most vagytok csak függetlenek, nem úgy, mint a nap uralma alatt? Most megfínomodott, szabad lények vagytok, s megszabadultatok a múlt tunya egészségétől.” Sokan még most is hittek neki: „önálló személyiségek vagyunk!” — kiáltozák, míg az utolsó háncs is lefoszlott róluk. Nemsokára a nyárfa is száraz seprőként nyúlt a levegőbe; elfogyott az életnedve. Az emberek pedig rossz esztendőről és szegényes aratásról írtak újságaikban s jobb jövő reményével vigasztalódtak.” (Jörgensen).

A fa a földben él, de törzse s koronája a föld fölé nyúlik & a föld felett levő levegő és napfény nélkül nem virulhat, nem élhet. Az ember incola terrae, a földön él, de élete az örökkévalóságba nyúlik át, az Istentől kapja „emberi” életének éltető elemeit. Isten nélkül senki se lehet emberré, senki sem élhet emberi módon, fia az ember elzárkózik az Istentől, nem néz az égre, nem vet ügyet az Isten akaratára, — soha sem jut a jó és rossz fogalmáig, nem lesz erkölcsi lényé, mindenkor a „hasznos” és „kellemes” foglya marad, állati életet él. Igaz, hogy intelligens, okos állattá lesz, de mégis csak állat marad.

Az ember ronthat a természetén: a fát kiemelheti a kertből, sötét, hideg pincébe teheti s elzárhatja az éltető napfénytől, de az élet törvényeit meg nem változtathatja. Eszével, szabadságával visszaélve az ember elzárkózhatik Istentől, de életének, boldogulásának feltételeit meg nem másíthatja.

Isten a lelkek éltető napja. A gyermek szülei nélkül nem volna a világon, szülei nélkül nem élhet, nem boldogulhat. Szüleinek okossága, szeretete, jósága, gondoskodása az ő éltető eleme, nélkülök még beszélni sem tanul meg: Isten nélkül nem volna ember a földön s Isten bölcsesége, szeretete nélkül nem boldogulhat az ember, nélküle még a „jó” és „rossz” nyelven se tud beszélni, még erkölcsi lényé se lehet. Fizikai és kémiai erőforrás

sok van a világon: életforrás az ember számára csak egy van: az Isten.

Krisztus eljöveteléig a hajnal fényével világított e nap az emberiségnek: a megtestesült Isten megjelenésekor egész pompájában megjelent a szellemi nap a lelkek egén, hogy soha többé le ne áldozzék. Ő maga mondja: „Én vagyok a világ világossága; aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem *az élet világossága* lesz nála.” Ján. 8, 12.

Krisztus igazsága, kegyelme s a szeretet hősi tettei által „az élet világossága.” Egyháza által a föld összes népeinek oda-kínálja „az élet világosságát.” De mit tesznek az emberek? *Összeesküsznek az élet világossága ellen, függetlenek akarnak lenni Krisztustól s az ő Egyházától s emberi tudományból, műveltségéből készítenek maguknak műnapot, mely sem nem világít nekik az élet útjain, sem éltető meleget nem ad nekik.* A tévedés és bűn sötét éjszakájában ülnek s ők vakságukban a sötétséget „felvilágosodottságnak,” világosságnak mondják.

A vakoknak aztán hiába világít a nap.

Az emberi létnek egyedüli nagy kérdése: Istennel, vagy Isten nélkül élni. Az első az élet, a második a hálái.

A tragikum tragikuma, mikor az ember elvakultságában s göggyében az élet. helyett a halált választja, mikor készakarva elzárkózik Krisztustól s önteltségében azt mondja: „Nem szorulok az Istenre!” A függetlenkedés tragikomédiája a modern világ nagy részének a szerencsétlensége, melyet oly megrázóan fest le a híres dán konvertita. Tragédia a függetlenkedés játzsása, mert a halálba, a kárhozatba vezet; komédia, mert az ember vakságában független lény, Isten akar lenni, s Isten nélkül még emberré sem lehet-

Az isten Krisztus fenséges személyében lépett az emberiségbe s Egyházában ütötte fel sátorát az igazság és kegyelem kincseivel, melyekből élet fakad az emberiség számára.

Krisztus igazsága és kegyelme katolikus — általános — vagyis mindenki számára való, miként a víz, a levegő, a napfény; a kenyér is katolikus, vagyis mindenkinek éltető eleme.

E könyv kalauz a krisztusi élet forrásaihoz. De nem mindenki juthat e forrásokhoz s ihatik „az élet vizéből.” Krisztus nagy belépti díjat követel, ez a belépti díj az emberrélevés hatalmas munkája. „Aki utánam akar jönni, — mondja az élet Ura, — tagadja meg önmagát,” győzze le az állatot az emberben, legyen ember Isten gondolata szerint, hogy azután Isten gyermekévé lehessen s az élet vizéből élhessen. Állati emberrel, bármily okos és művelt, Krisztus

semmire se megy, mert az állati ember nem tudja magába fogadni az élet igazságát s kegyelmét. A szellemi, a lelki ember, kiben nem a test, hanem a lélek az úr, ez azon anyag, melyből Krisztus a keresztényt, az Isten gyermekét formálja.

E könyv alaprajza ekként fest: az I. rész az emberi és keresztény élet alapigazságairól szól, a II. rész leírja, hogyan leszünk emberré, végül a III. rész előadja, hogyan leszünk Isten gyermekévé.

Az emberrélevés, az Isten gyermekének kialakítása nem egy nap munkája, hanem egy élet napszáma. Azért ez a könyv nem csupán egy évre szóló tankönyv, hanem kalauz az egész életre.

Kalauz ez a könyv, mely utat mutat, de ezt az utat magadnak kell bejárnod, magadnak kell innod az élet vizéből. Az ember, a keresztény kifaragása, a krisztusi jellem kialakítása nem a nevelés, hanem az önnevelés terméke. Könyv, nevelő megmutathatja a jellemoktatás isteni művészetének mesterfogásait, de a belső emberhez csak te magad férközől, a jellemalkotás isteni napszámát csak tenmagad végezheted el.

A krisztusi jellem kialakítása a kultúra netovábbja, a legnagyobb, mit ember mívelhet. Maga az Isten se tud nagyobb célt élénk tűzni. Talpra tehát! Lépj bátran a nagyság útjára, mondd ki elszántan a megváltó szót: „Én élni, szépen, nemesen, boldogul akarok élni, s addig nem nyugszom, míg a boldogító életre el nem jutok!” Vagy tán nyomorekkép akarsz vegetálni?

Gazdagság, előkelő állás, tudomány, művészet — magukban véve szép dolgok, de a jellemalkotás isteni művészetéhez képest haszontalan apróságok. Istenen kívül örök érték csak egy van: az Isten gondolata szerint való ember.

A híres márciusi napokban, 1848-ban történt. A lángoló lelkű Petőfi is hozzá akart járulni a maga műzsájával a szabadság kivívásához s egy este örömmel mutatta be barátjainak híres szabadság-dalát. „Rajta magyar! hí a haza” — szavalta Petőfi. — „Nem úgy, Petőfi barátom,” mondotta a tüzes ifjak egyike, — „előbb talpra kell állítani a magyart, csak úgy híhatja a haza.” Petőfi nyomban törülte a „rajtát” s azóta így hangzik a szabadság dala: „Talpra magyar! hí a haza.” Én is azt mondom: Talpra magyar ifjú! Krisztus hív téged, mert embert, szabad embert, jellembeli remeket akar belőled faragni, mert életre, dicsőségre s boldogságra akar vezetni. Állj hát talpra, embereid meg magad s mondd: „Megyek Jézusom, megyek utánad — életre, dicsőségre, boldogságra!”

Bevezetés.

1. Felelet az élet nagy kérdésére.

1. A földrétegek nagy múzeumában szerszámokat, ékszereket, edényeket is találunk. Mi úton-módon különbözteti meg a paleontológus e leleteket a természet alakulásaitól? A megkülönböztetés alapja a célra való törekvés: ami bizonyos célra készült, az az eszes ember kezemunkájának az eredménye.

Célt kitűzni, a célra vezető utakat és eszközöket megválasztani — ez az eszes lénynek a működése, fia Isten kifelé működik, ezen törvény szerint kell működnie.

Ez a törvény érvényesül az ember életében is; az okos ember minden tettében célt tűz maga elé, csak az oktalan gyermekek és az eszevesztettek kiváltsága cél nélkül, világba cselekedni, fia az észszel működő ember minden tétének van célja, nagyon természetes, hogy tettei összességének, az emberi életnek is céllal kell birtania.

Micsoda az élet célja? Mire való az ember? Ez az élet nagy kérdése. Míg nincs biztos és kielégítő feleletünk e kérdésre, egyetlen egy biztos lépést sem tehetünk az életben, fia meg nem keressünk feleletet e kérdésre, láblal tapodjuk eszes természetünket.

2. Minden dolog saját természete szerint működik. A józan ész szava, hogy Isten is csak saját természete szerint működhetik; még elgondolni is bajos, hogy Isten saját természetét megtagadja s ellene működjék. Micsoda már most az Isten természete?

„Isten a szeretet”, merő valóság és jóság. A tenger víz, s minden csöppje is víz: Isten a szeretet s minden egyes tette egy-egy csöpp a szeretet tengeréből.

Isten teremtett, mert szeretett. A teremtés révén jóságot közölt teremtményeivel: az egyiknek létet adott, a másoknak életet is, a harmadikban az életet érzéssel, a negyedikben gondolkodással és szabad akarással tetézte.

3. Mi bírta Istent a teremtésre? Mielőtt Isten megteremtette a világot, semmi sem volt ő kivülről, mi őt teremtésre bírhatta volna. De nem is járná, hogy nálánál kisebb bírja őt teremtésre.

A teremtés oka maga az Isten, az ő tetszése, ő a teremtés célja ugyancsak az Isten: „Omnia propter se operatus est Deus”. „Mindeneket önmagáért teremtette az Úr, az istentelent is a gonosz napra”. Példab. 16, 4. önmagáért, önmaga dicsőségére teremtette Isten a világot; Önmagáért, önmaga dicsőségére teremtette az embert. A világ s az ember célja tehát nem egyéb, mint az Isten dicsőítése.

A világ egy nagy Tedeum az Isten dicsőítésére. A porszemtől kezdve a ragyogó napig, az embertől kezdve a legfőbb angyalig minden teremtmény ezt a dicsőítő himnuszt énekli: Isten nagy, Isten bölcs, Isten hatalmas, Isten jó.

4. A teremtés tényének szükségszerű folyamánya a függés viszonya Isten s a világ, Isten s az ember között.

Istennek módjában volt nem teremteni az embert, de mihelyt megteremtette, Isten teremtő, az ember teremtmény, Isten úr, az ember szolgálja. Ha Isten nem akarna az ember ura lenni, a valóságot tagadná meg; ép azért Istennek nincs módjában a világ s az ember felett való uraságáról lemondani.

De még kevésbé áll a teremtmény módjában, hogy magát a Teremtő urasága alól kivonja. Ha ez lehetséges volna, Isten nem volna úr, nem volna Isten.

A teremtés tényének szükségszerű folyamánya tehát, hogy a világ s az ember okvetlenül kénytelenek az Isten dicsőségét hirdetni.

5. Ámde minden teremtménynek, a maga módja szerint kell a Tedeumot az Isten dicsőségére énekelnie: az ész nélkül szüleménynek önkénytelenül, az ésszel bíró teremtménynek szabadon kell Isten dicsőségét hirdetni.

A természettudomány, amennyiben a valóságnak felel meg s nem a képzelet szüleménye, nem egyéb, mint a világ himnusza az Isten dicsőítésére — gyarló emberi fogalmazásban.

A világban szükségszerűség uralkodik: a csillagászat, a fizika, a kémia stb. törvényei szükségszerűen érvényesülnek. Szóval a nagy természet nem is tud ujjat húzni a Teremtővel.

De a szabad ember se tudja a világ célját megghiúsítani: Isten még akkor is eléri a maga dicsőségét, ha az ember visszaél szabadságával. Hogyan?

Ha az ember elismeri a függést legfőbb Urától, Teremtőjétől és meghódol előtte, az örök boldogság hazájában örökre hirdeti: Isten nagy, Isten jó, Isten igazságos, rövid hűségesez szolgáltatást isteni nagylelkűséggel fizet.

Ha az ember gögösen el nem ismeri a függés viszonyát legfőbb Urától, ha szabadságával visszaélve lábbal tapodja Istene szent törvényeit, az örök kárhozatban éneklí: Isten nagy, isten igazságos, a bünt érdeme szerint sújtja. A mennyország és pokol egyformán Isten dicsőségét éneklí, csak más hangnemből énekel az üdvözültek s másból az elkárhozottak kara.

Megrendítö módon írja le a Bölcseség könyve az elkárhozottak végső meghódolását az igazság előtt az ítélet nagy napján; mikor látják az igazak felmagasztaltatását, így szölnak az elkárhozottak: „Ezek azok, kiket valaha nevetségnek tartottunk és szidalommal illettünk. Mi, balgatagok, az ő életüket bolondságnak állítók és végüket tisztelet nélkülinek. íme, mint számlálatnak az Isten fiai közé és a szentek között az ő sorsuk.

Tehát eltévedtünk az igazság útjáról és az igazság világossága nem fénylett nekünk..... Mit használt nekünk a kevélység? vagy a gazdagsággal való kérdés mit hozott nekünk?”... 5, 3—8.

Ergo erravimus! Ez a pokol hódolata az isteni igazság előtt. Az elkárhozottak belátják végre, hogy az isteni Fölség tartozik magának azzal, hogy az erkölcsi rend lábbaltiprói bűnhődjenek. Egyben kénytelenek elismerni, hogy az isteni igazságosság nem engedhet nekik újabb próbát, nem adhat nekik módot a megtérésre.

6. A teremtés tényéből azonban nemcsak a függés viszonya támad az Isten és az ember között, hanem egyben az összetartozás viszonya is.

Sem a függés, sem az összetartozás viszonyának nincs tökéletes mása a világban, mert Istene kívül más nem tud teremteni. Némileg hasonló ehhez a szülök s a gyermekek viszonya.

Az ember Teremtőjének kicsi képmása, rokona a nagy Istennek.

Természetének alaptörvénye a lángeszű sz. Ágoston fogalmazásában így hangzik: „Creasti nos ad te, Domine, et inquietum est cor nostrum, donee requiescat in te.”

Magadért teremtetél minket Isten, s nyugtalan a mi szívünk, míg tebenned nem lel nyugalmat.

„Az ember mindennel foglalkozhatik, de semmivel jól nem lakik.” (Sz. Bernard.) Mivel az embert Isten a maga képére, önmagáért teremtette, semmi a világon ki nem elégítheti éhségét, mint maga Isten.

Az ember másodlagos célja tehát nem egyéb, mint a maga boldogsága az Isten bírása által.

Gyönyörűen fejezi ki az ember kettes célját az angyalok éneke a Megváltó születésének éjszakáján: „Dicsőség a magasságban Istennek és a földön békesség a jóakarató embereknek.” (Luk. 2, 19.) Ebből megértjük azt is, hogy a békesség, az ember boldogsága, nem föltétlen, mint az Isten dicsősége: csak a „jóakarató” emberek osztályrésze a boldogság.

Önmagától csak az Isten boldog: az embernek ki kell érdemelnie a boldogságot, az embernek magának kell megtennie az utat az Istenhez. Különbösen eszes teremtményre nézve nincs is teljes boldogság, ha legalább részben nem önmagának köszönheti boldogságát. Az ember esze és akarata első sorban arra való, hogy Istenét keresse.

A kis gyermekek teljesen ingyen üdvözülnek, mert bennök még alszik a lélek; az eszével élő ember azonban nem üdvözülhet a maga munkája, hozzájárulása nélkül.

Miként a hálnak a víz, a madárnak a levegő országa az életető eleme: az ember csak Istenében találhatja föl boldogságát. Az ember természetének ez a vonása egyben a pokol kínjának a magva. Harc van az elkárhozott természete és szabad akarata között.

A természet egész súlyával Isten felé húzza az embert, mint minden emberi lénynek egyedül megfelelő, jogos céljához: az elkárhozott akarata meg teljes erejével megveti az Istent.

Az ember természete elfordul a teremtett javaktól, melyek ki nem elégíthetik; akarata pedig makacsul megkívánja e javakat.

Ebből harc támad vég nélkül, harc, mely mindig elülről kezdődik.

Es e két fajta vágyódás egyike sem éri el tárgyát az elkárhozottban; a természete nem éri el célját, mert Isten örökre elveszett számára; de az akarat sem ér célt, mert a teremtett javak elmúltak számára; kétféle mozgás van tehát benne, mely kétségbeesésben,

ürességben vész el. Ez nem egyéb, mint kielégíthetetlen éhség, melynek örökre a semmi az eledele; kielégíthetetlen szomjúság, melynek csupán az üresség áll rendelkezésére. A pogány világ meséi ezt az őrzöngést képekbe öltöztették: ilyen kép Ixion, ki szünet nélkül forgatja kerekét, Sisiphus, ki sziklát görget, mely mindig újonnan a mélységbe zuhan; ilyen kép Tantalus az éltető víz árjánál, mely irgalmatlanul tova surran égő ajkai előtt.

Ez az a hely, hol Dante szavai szerint nincs remény: „Lasciate ogni speranza, voi che'ntrate”. (Hagyjatok fel minden reménnyel, ti, kik ide beléptek.) Mercier, Psych. 11. 370—1.

7. Az ember Istentől Istenért van: esze akkor ér nyugvó pontra, ha a világegyetemet legfőbb okában, az Istenben megismeri, akarata akkor nyugszik meg, ha az Istent tökéletes ismeretének megfelelően szereti. Ez volna az ember természetes, vagyis természetének megfelelő célja. Ámde ez a cél az emberre nézve csak lehetőség volt s nem valóság: tényleg az ember a természetnek kiváltságos nemese. Isten földi képmását már a teremtéskor a megszentelő kegyelem állapotába helyezte. Bár az ember hűtlensége miatt elvesztette a természetet felemelő s nemesítő kegyelmet, az isteni irgalom a megváltás révén visszaszerezte számára a nemesi kiváltságot.

A megszentelő kegyelem fölemeli, nemesíti a lelket. E kegyelem isteni élet, az örök élet csirája. E kegyelem teszi, hogy az Isten ismerete az örök hazában Istennek színről-színre való látásává lesz. ő e látásból kimondhatatlan szeretet és boldogság fakad. A kegyelem mennyisége a boldogság mértéke.

Mivel Isten látásának célja a szeretet, világos, hogy az ember végső célja a szeretet s a szeretetből fakadó boldogság, mely Isten dicsőségét is fenséges módon hirdeti.

8. A lélek üdvössége az Istenben a végső cél, mellyel szemben minden csak eszköz a végső célra s csak alárendeltségben a végső cél alá lehet maga is cél. Az Isten nagy tettei: a teremtés, megváltás, megszentelés, — a Megváltó isteni alkotása, az Egyház az ő igazságkincsével, kegyelmi szereivel, az ember tettei: eszének kiművelése, akaratának gyakorlása, imádsága, gyónása, áldozása, stb. — mindezek alárendelt célok, eszközök a végső célra.

Isten országának legfőbb törvénye: *salus animarum suprema lex esto*. Minden az emberért van, az ember pedig Istenért.

9. Fisher János bíboros börtönben ült, mert nem akarta a felségesküt letenni, mellyel a zsarnok VIII. Henrik királyt az angol egyház fejének vallotta volna. „Jó” barátai mindenáron arra akarták bírni, hogy tegye le az esküt, mentse meg életét. Jertek akkor s akkor, mondotta a nagy főpap, s ha előbb kielégítően feleltek egy kérdésemre, hajlok a szavatokra. A meghatározott órában aztán e kérdéssel fordult barátaihoz: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja?” Erre megszegyenülve távoztak a „jó” barátok, a nagy férfiú pedig elnyerte a vértanúság koronáját.

E krisztusi szó: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja,” az életbölcességnek legeslegfőbb szabálya.

10. „Hiszem az örök életet” az utolsó hitcikk a Hiszekegyben, de első az élet rendjében. Ez életünk útmutató sarkcsillaga, nélküle út és irány nélkül botorkálunk a világban. Az örökkévalóság egyben az összes javak értékelésének alapja és mértéke.

A Szahara sivatagján rettentő szomjúság gyötri a vándor kereskedőt, egy vékára való arany hever kidőlt tevéje mellett. De íme, a nagy kincs reánézve értéktelen érchalmaz, mely nem oltja el kínzó szomjúságát, nem menti meg a haláltól. Egy kancsó friss vízért odaadná az egész aranyrakást.

A cél ad értéket a javaknak; mihelyt valami céltalan, elvesztette értékét. Nagy rakás arany is cél nélkül szűkölködik egy emberre nézve, ki szomjan hal a pusztában, neki százszor becsesebb egy kancsó friss víz, mely megmenti kintől és haláltól.

Hívő és hitetlen más és más cél szolgálatában él. A hívő célja az örök boldogulás, a hitetlen célja a földi boldogulás. A hívő nagy célra tör, a hitetlen törpe célocskát hajszol. A hívő úgy tudja, hogy miként a férfinak az ifjú az atya, az örök életnek a földi élet a szülője. Ránézve a földi élet a tavasz, melyre örök nyár következik. Azért szemében az élet ideje, munkája, küzdelme, szenvedése roppant kincs: egy boldog örökkévalóságnak az ára. Egy óra a földi életből is óriási kincs a hívő szemében, mert ezen egy óra alatt bűnbánatot tarthat s összeköttetésbe léphet az Istennel, mit az örökkévalóságban többé meg nem tehet.

A hitetlenre nézve a halál órájában minden, de minden értékét veszíti, amiért élt-halt világeletében, miként a Szahara vándorára nézve holt kincs volt aranyterhe. Tudomány, pénz, élvezet, hatalom — mind oda van — s helyettük a megsemmisülés, igazában a kárhozat tátong feléje. Azért roppant nevetséges a hitet-

lenség fecsegése, hogy a hívő nem ismeri az élet értékét. Ellenkezőleg: csakis sub specie aeternitatis, az örökkévalóság fényében ismerjük meg az élet igazi értékét.,

A hitetlen oly geográfushoz hasonló, ki csupán a Duna forrását látja a Feketeerdőben, s csupán ebből alkot fogalmat a Dunáról. A hitlenség végzetes korlátoltság.

Minden időben akadtak emberek, kik a hitetlenkedés esztelen sportját űzték. Kétszáz év óta a „művelt” hitetlenek a szabadkőművességben tömörülnek. Újabban már a proletár hitetlenek is világszerte tömörülnek a szociáldemokráciában. Úgy az egyes hitetlenek, amint a szervezett hitlenség az okosság és „felvilágosodottság” jegyében lépnek fel.

A hitlenség jelszava mindenkor „a boldogulás az életben.” A szociáldemokrácia „a mennyországot a verebeknek hagyja,” a pokoltól állítólag nem fél: a hitlenségből csinál hitet, a szeretet helyett a gyűlöletet hirdeti mindenki iránt, ki nem a párt embere. Mohamed paradicsomát igéri híveinek a földön. Az érzéki élvezetek földi mennyországa után futni szerinte az életbölcesség netovábbja. Mit mond az élet isteni szakértője e modern életbölcességről?

„Senkinek sem függ élete azok bőségétől, amiket bír.” Az örök életre teremtett ember nem lakik jól mulandó javakkal.

„Monda pedig hasonlatosságot is nekik így szólván: Egy gazdag embernek földje bőséges termést ada. És gondolkodik vala magában, mondván: Mit műveljek? mert nincs hova gyűjtenem terményeimet. És monda: Ezt cselekszem: elbontom csüremeimet és nagyobbakat építek és oda gyűjtöm minden terményeimet és javaimat. Azután mondom lelkemnek: Lelkem van sok jószágod, sok esztendőre eltéve; nyugodjál, egyél, igyál, vígan lakozzál.

Az Isten pedig monda neki: Esztelen! ez éjjel számon kéri tőled lelkedet; amiket tehát szereztél, kié lesznek? így vagyon, aki magának kincset gyűjt és nem gazdag az Istenben.” Luk. 12, 15—21.

Tegyük fel a legkedvezőbb esetet, hogy az evangélium „bölcsgazdagja,” a szociáldemokrácia valóban mindenki számára megteremtí a földi mennyország élvezeteit s valami csodával még a betegeknek is megadja az élvezetre való képességet, micsoda mégis a szociáldemokrácia s a hitlenség bölcsesége?

Isteni ítélet szerint „esztelenség” e „világnézet,” mert a halál egymaga koldussá teszi a „bölcsgazdagot,” s a koldusszegénységet tetézi az ítélet rettenetessége.

Bölcsen csak az él, ki a szeretet által „gazdag Istenben,” a földi boldogulás a legjobb esetben is csak hóhér-lakoma.

2. Micsoda feleletet ad a „modern” tudomány az élet nagy kérdésére.

1. Honnan van az ember? Az Istentől. Miért van? Az Istenért. Hová megyén? Az Istenhez. Ez a keresztény világnézet dióhéjban. A világ legtudományosabb könyve, „a Kis Káté”, ezt így mondja: „Avégett vagyunk a világon, hogy az Istent megismerjük, szeressük, neki szolgáljunk és ezáltal üdvözüljünk.” Ezt mindenki megérti, aki „ember” nevet visel, pedig akkora bölcseséget tár az ember elé, hogy ennél magasztosabbat, fenségesebbet ember fia még elképzelni se tud. Honnan van e nagyszabású világnézet?

Hit és tudomány alkotja meg, az a tudomány, mely a legnagyobb gondolkodók (Plató, Aristoteles, sz. Ágoston sz. Tamás stb.) gondolatait adja elénk. (Philosophia perennis.)

2. Mit nyújt ezzel szemben a „modern” tudomány? Az élet nagy kérdésére az erkölcsbölcseletnek kell feleletet adnia. Ez ujjában roppant divatos tudományág. Jellemző sajátága, hogy képviselői babonás félelemmel behunyják szemüket a krisztusi hit világossága előtt, továbbá fölényes göggel megvetik a múlt nagy hagyományait, mintha csak ő velük jött volna világra a józan ész. Egy álmában járó-kelő ember (sommambulans), beszeli Garnier, éjente felkelt, gyertyát gyújtott, hogy írjon. Ha mások gyertyát, gyújtottak s az övét elfűjták, azt hitte, hogy ő sötétben van; ő csak a maga gyertyájának fényét látta s tapogatózva kereste a gyújtót. Sok modern tudós is csak a maga gyertyáját látja, arról mit mások gondoltak, vagy amire épenséggel Isten tanított minket, tudni sem akarnak.

Micsoda feleletet ad az az Istentől futó „modern” tudomány az élet nagy kérdésére?

Hadd feleljenek a modern hősök maguk e végtelenül fontos kérdésre.

„Mit adhat ezidőszerint az ethika és pszichológia a nevelés-tannak?” kérdi Dilthey, berlini bölcsele, s felelete ekként hangzik: „Az ethika nem tudta az élet célját általános érvényességgel megállapítani.” Über die Möglichkeit einer allgemein gültigen pädagog. Wissenschaft II. 808. Ez nem egyéb, mint a modern ethika tehetetlenségének, csődjének nyílt bevallása.

A híres Paulsen rá is mutat a modern erkölcsbölcselet tehe-

tetlenségének okaira, melyek elseje „a tudomány gögjiének hihetetlen felburjánzása”; aztán Kant óta „folytonosan új és új alapelvekkel kísérleteztek, gyakorta teljesen szem elől tévesztették a történeti fejlődést. Mindenki azon volt, hogy mennél előbb új „álláspontra” jusson, mert az új álláspont volt a bölcselő jellemző saját-sága.” System der Ethik I. 193.

Leipzig hőse, a híres Wundt, hasonló módon állapítja meg a modern erkölcsbölcselet mérlegét; szerinte is az erkölcsi világnézet dolgában a modern irányzatok „egymástól elütő eszmények” felé törekszenek s bölcséleti gondolataikban „zavarosak, ki nem forrot-tak.” Ethik I. 504.

Jodl tudományának végső szava: „Megvalljuk, hogy semmit sem tudunk arról, vájjon az egész emberiség s az egyes ember számára van-e feladat és cél, melyek a földi léten túlra nyúlnak.” Ethische Kultur (1893—2).

A modern erkölcsbölcselet okozta zűrzavar miatt Laas etikája végén már 30 év előtt azt ajánlotta, hogy „a középkori pápaság mintájára elvilágiasított s modernizált középpontot” kell teremteni, melytől az összes iskolák s a nevelésügy szabályokat nyernének. A berni Stein újabban épenséggel „babiloni toronyépítésről” beszél az erkölcsbölcselet terén s hasonlóan „egyetemes akadémiát” sürget, „a kutatók s gondolkodók areopágját”, mert ilyen tekintély szerfelett szükséges „a mi széjjelszaggatott, kétségbeeső, minden tekintély tiszteletében megingott korunknak”. (L. Peters A. J. Klerikale Weltauffassung u. freie Forschung. 159. 204.)

3. Leibnitz valamikor azt írta: amint csak egy geometria van, csak egy igaz bölcselet lehetséges. Ez okból azt is mondhatjuk: mivel az ember azelőtt is az volt, ami ma, mivel továbbá az emberi természet mindenkiben egyforma: minden embernek csak egy célja lehet. Ép azért a különféle „álláspontok” hamis álláspontok, mert csak egy igaz álláspont lehetséges, amint csak egy fajta emberi természet van.

Egyébként a különféle „álláspontokat” nem is kell megcáfol-nunk: miként a Fáraó hét sovány tehene elnyelte a hét kövéret: úgy az egyik álláspont hőse ledönti a másik bölcséleti hős állás-pontját. «

Az erkölcsbölcselet nyelvén az ember célja a legfőbb jó, mely irányt szab az ember életének.

„Ha kutatjuk, mi az akarás végső célja, arra jutunk: e végső cél az általános jólét vagy a cselekvő s környezetének jóléte.” Paulsen, Syst. d. Ethik 5. 1. 230. Szerinte az általános jólét „min-

den eszközt szentesít.” Erre előáll Wundt s azt mondja: „Az általános jólét csak elvont fogalomként (s nem legfőbb jóként) jelentkezik az öntudat előtt, érte az emberi szív nem tud lelkesedni, ez nem hathat indító okként az akaratra. Aztán az általános jólét nem jutalmazza meg az áldozatot, melyet az erkölcs szabálya követel.” Ethik II. 24.

Wundtnak más az „álláspontja”; szerinte az emberiség legfőbb célja „szellemi termékek előállítására, melyekben az egyes ember is részt vesz ugyan, de a cél nem az egyes ember, hanem az *emberiség általános szelleme*.” U. o. 118. Szóval Wundt, amint illik, „elvont fogalmat” „elvont fogalommal” győz le. Másoknak csillogó „álláspontja”, hogy az általános haladás a legfőbb jó, melyben azonban Hartmann szerint a legfőbb ember csak „a kultúra melegágyának a trágója.”

Spencer a maga „álláspontjáról” azzal biztat minket, hogy az általános haladás megteremti valamikor az általános boldogulást, de maga is elismeri, hogy ez még csak „a messze jövőben” fekszik.

Paulsen azonban kétségbe vonja, hogy „ily messze kilátás valamelyes hatással volna az emberek cselekedeteire és érzületére.”

Holmi általánosságok helyett „a modernnek” egész serege a személyes élvezetet vallja a legfőbb jónak (hedonizmus). Mások restellik ezt az epikuri „álláspontot” és az alanyi kifejlődésben és tökéletesedésben látják a végső célt.

Ámde egyszerre közbeszól a csillagászati fizika s rémületbe ejti még a személyes tökéletesedés híveit is. Hellwald kultúrtörténete végén így beszél az asztrofizika nevében: „Akkor a föld megfosztva légkörétől és életétől, a holdéhoz hasonló pusztasággal fog a nap körül keringeni, úgy, mint azelőtt, de az emberiség s az ő küzdelme és története, az ő alkotásai és eszményei voltak, de nincsenek többé. *Minek voltak?*”

Wundt e tátongó örvény láttára sem tudja a fejlődés megsemmisítését „elgondolni,” s azzal biztatja az emberiséget, hogy a humánus erkölcsi célok meg nem szűnhetnek. Ethik II. 115. Ziegler meg azt mondja: „Lehetetlen, hogy az ember személyes szerencsáját a kultúra javára áldozza fel, sőt még elméleti érdeklődése is legyen a kultúra iránt, ha ez a kultúra semmi egyéb, mint örökös sülyedés az éjszakába.” Sittliches Sein etc. 140. I. Peters A. J. Kiérik. Weltauff. u. freie Forschung 211.

„A csalódás érzete vesz erőt az embereken; mert a tudományos kutatás nem adja meg azt, amit vártak tőle: minden ol-

dalú és teljesen biztos világnézetet.” (Paulsen). Egy Humboldt, ki teljes életében a tudomány asztalánál ült, élete végén nagy keserűséggel írja bálványáról: „Az élet a legnagyobb ostobaság. Ha az ember 80 évig küzdött és kutatott, a végén arra jut, hogy semmit sem küzdött ki, semmit sem kutatott fel. *Ha legalább azt tudnók, minek vagyunk a világon.* De minden rejtély marad a világon; s a legnagyobb szerencse még az, ha valaki butának születik. L. Szuszai Apologetika 273—4.

Micsoda feleletet ad tehát a modern tudomány az élet nagy kérdésére? Az egyik része a tudósoknak azt mondja: megsemmisülünk, a nihil örök éjszakája mindennek a vége; a másik rész e modern gyászdallal felel: *ignoramus et ignorabimus*; a harmadik csoport meg különféle „álláspontokkal” felel, melyeket kölcsönösen lerontani igyekezzenek.

Szólítsunk most a veszekedő „tudósok” gyülekezete elé egy tíz éves kath. gyermeket, s tegyük fel neki az élet nagy kérdését: *Minek vagyunk a világon?* S a gyermek ragyogó arccal feleli: „Avégett vagyunk a világon, hogy az Istent megismerjük, szeressük, neki szolgáljunk s ezáltal üdvözüljünk.” E felelet szerint az erény, a személyes tökéletesség a legfőbb cél, de nem a végső cél, — e végső cél az örök boldogság az Istenben; e nélkül az erénynek sincs értelme.

A modern tudós hősök egyik bátrabb embere (Paulsen) megvallja ugyan, hogy az egész világ a világon túlra mutat; ámde oda nem szabad a modern tudósnak tekintenie, mert ott Istennel találkozónék!

4. A modernnek sem tagadják, hogy az emberben kiolthatatlan éhség lakik a személyes boldogság után. S mit ad az Istentől elszakadt modern tudomány az éhezőknek? Valóban kegyetlenek tartanak azt az anyát, ki éhségtől síró gyermekének követ ad s a modern tudomány ily kegyetlen anyaként a boldogságra éhes embereknek a különféle „álláspontok,” az emberi vélekedések megemészthetetlen köveit kínálja éhségük csillapítására.

S mikor ezt teszi, még csak nem is „tudományos.” A természettudomány azt tartja: ahol szem van, ott világosságnak is kell lennie, ahol fül van, ott hangok is vannak, ahol bendős gyomor van, ott fűeledel is található, ahol a fajfentartás ösztöne van, ott más^nem is található, ahol a költözködés ösztöne van meg, ott melegebb tájak is található: szóval minden szervnek, minden természetes hajlamnak van tárgya, mert a természet nem hazudik. Csak az emberben lesz hazugsággá az éhség a teljes,

az elveszíthetetlen boldogság után? Ez a természet a tudomány-
nak egyenes megtagadása.

5. Még az olyan „álláspont” is, mely teljesen lábbal tapodja a józan észet, pl. a Nietzsche-féle örület is helyet talál ama modern? tudomány csarnokában; csak a keresztény álláspontnak nem adnak helyet. Valószínűleg attól tartanak amaz „álláspontok” képviselői, hogy miként a napkeltével nem szorulnak az emberek lámpára, gyertyára: úgy a keresztény világnézet befogadásával teljesen elhomályosulna az ő tudományuk füstölgő mécsvilága.

3. Az erkölcsstan fogalma és célja.

1. A hittan megmutatja nekünk a célt, az örök Istent, a célhoz vezető utat és amaz eszközöket, melyekkel végső célunkat elérhetjük: az erkölcsstan pedig megmondja nekünk, hogyan kell az Istenhez vezető utat bejárni. Az erkölcsstan tehát nem egyéb, mint gyakorlati hittan.

Amint az akarat működésének előfeltétele az ész, mert az akarat magában vak s nem törhet az igazság felé, (nihil volitum, quod non est praecognitum) úgy az erkölcs feltétele a hitigazság, mert az erkölcs nem egyéb, mint életbe léptetett igazság. Az ember pl. nem gyónhatik helyesen, ha nem tudja s nem hiszi, hogy: a) Krisztus az Isten fia, ki b) meghalt érettünk a keresztfán, hogy c) a bűnbánat szentsége a megváltás kegyelmének csatornája, hogy d) a bűnös részéről a bűn megutálása és megvallása a bűn eltörlésének a feltétele. A gyónás ténye ezen hitigazságoknak eredője.

Szóval a hit a fa, az erkölcs a gyümölcs; a hit az anya, az erkölcs a gyermek. Amint nincs gyümölcs fa nélkül, amint nincs gyermek anya nélkül: úgy nincs erkölcs hitigazság nélkül!

2. Ami a végső cél elérésére alkalmas, az jó erkölcsös. Ha a cselekvés a végső cél irányában szokássá lesz, megszületik a jó erkölcs állapota. Az ellenkező szokásos cselekvésből születik a rossz erkölcs, a bűn állapota. A latin találóan mondja: mos — szokás, mores — erkölcs, morális t. i. disciplina — erkölcsstan.

Az erkölcsstan amaz életmódot adja elénk, mely a végső célhoz, az Istenhez vezet.

Más szóval azt mondhatjuk: az erkölcsstan azon élet egészségügyi törvényeit adja elénk, mely az örök boldogságban végződik, vagy az erkölcsstan az örök élet tana, biológia aeternitatis.

A kalauzt az örök életre rendszerint róm. kath. erkölcsstanak nevezik.

A „katholikus” azt jelenti, hogy mindenkinek való.

A „római” jelző pedig azt mondja, hogy az istenes élet elveit Rómában őrzik a megrontás és meghamisítás ellen.

3. Már Aristoteles, a tudományos erkölcsstan atyja, írja: Nem csupán azért teszünk erkölcsbölcseleti tanulmányokat, hogy illegik tudjuk, micsoda az erény, mert ez édeskeveset használna nekünk, hanem azért, hogy erényesekké legyünk! Ethic. Nicom. 2. c. 2. Az élet nem a tudományért van, hanem a tudomány van az életért; rövid földi életünk sokkal becsesebb, semhogy olyasmire pazaroljuk, miből semmi hasznunk sincsen.

Az erkölcsstan hasonló a gyakorlati orvostudományhoz. Az orvosi tudomány előadja, *a)* hogyan kell a betegségetől óvakodnunk, *b)* hogyan kell az életet veszélyeztető betegségekből kilábolnunk, végül *c)* hogyan kell az egészséges élet szabályait követnünk; az erkölcsstan hasonlóan megtanít minket, *a)* hogyan kell az örök életet veszélyeztető bajoktól óvakodnunk, *b)* a halálos és más betegségekből kilábolnunk, hogyan kell *c)* az örök egészség szabályait követnünk.

4. Az igazság a lélek eledele. De amint a test eledele csak akkor táplálja a testet, ha a szervezet magába veszi, megemésztí azeledelt és a maga vérévé alakítja: úgy az igazság csak akkor táplálja s növesztí a lelket, ha az ész felfogja, magába fogadja az igazságot s az akarat is megragadja, magáévé teszi s követi.

Az igazságnak ezen lelki megemésztéséből fakad a meggyőződés, mely az élet mozgatója. Mindaddig megemésztetlen az igazság, míg nem alakul meggyőződéssé. Ez a lélek éltető vére. A meggyőződés gyümölcse aztán a jellem.

Az élet szerzőjének fogalmazásában a jellem törvénye ekként hangzik: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok is tökéletes.” Máté 5, 48. Ezzel szemben eltörpül minden jellembeli eszmény.

A krisztusi Egyház a jellem művészetének iskolája, a hitigazságok és szentségek a jellemalkotás eszközei, Krisztus gyönyörű élete a jellembeli mintakép, melynek másolását elősegítik a legkiválóbb Krisztusmásolók, a szentek példái.

Mivel az erkölcsstan az élet tökéletesedését tanítja, nemcsak gyakorlati tudomány, hanem egyben művészet is. Nem a tanítás, hanem a tanulás, a gyakorlat teszi művészetté.

A krisztusi nevelő, a hitoktató előkészíti az igazságot, de a növendéknek az elébe tált igazságot magának kell megennie, megemésztienie, életté tennie; az ember élő szervezet s épúgy, mint a növény, állat, csak belülről kifelé nőhet. Amint más nem tud helyettünk jóllakni, úgy más nem nevelhet minket jellemmé. A jellem nem a nevelés, hanem az önnevelés terméke. A nevelés annyit ér, amely mértékben talpra állítja, öntevékenységre segíti az ifjúságot. A nevelés útmutatás az önnevelésre, miként az esztétika útmutatás a művészi alkotásokra. De az esztétika nem szült a művészt, az erkölcs tan sem teszi jóvá az embert, hanem saját lelki tevékenysége.

A jellem kialakítása, „az egy szükséges”, (Luk, 10, 40.) az élet napszáma.

Amint az egészség mindnyájunk kincse; úgy az örök élet, az örök egészség is mindnyájunknak még drágább kincse. A hivatások közt magunk válogathatunk, az lesz a szaktárgyunk, amit magunk választunk; az erkölcs tan, a helyes élet: mindnyájunk szaktárgya. Ebből megbukni annyi, mint elkárhozni.

5. A gyermeknek is vannak erkölcsi szabályai; a művelt ember ennyivel be nem érheti: amint más dolgokban tudásra törekszik, a vallásban, a helyes élet dolgában is tudományra kell törekednie, az élet törvényeit okaiban kell megismernie. Ez az erkölcsbölcsélet, az életbölcsesség, a lélek legdrágább kincse.

Vallás- és erkölcsstudomány híjával úgy járhat a művelt ember, hogy a hit- és erkölcsellenes nehézségeket, ellenvetéseket megcáfolhatatlanoknak tartja, holott csak ő nem tudja megcáfolni.

Hozzá a példa apostolsága is szigorúan kötelezi a művelteket a vallásos élet tanulmányozására és gyakorlására az Úr szava szerint: „Úgy világoskodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket és dicsőítsék Atyátokat, ki mennyekben van.” Máté 5, 16.

„Fejétől бүdösödik a hal” — mondja drasztikusan a közmondás: az intelligencia rossz példája a nép erkölcsének megrontója.

Az intelligencia van a társadalom vezetésére hivatva: ép azért a művelteknek szép, vallásos, jellemes étellel is kell vezetniök.

6. „Hasonló mennyeknek országa a kereskedő emberhez, ki jó gyöngyöket keres. Találván pedig egy drága gyöngyöt, elméne és eladá minden vagyonát, és megvevé azt. Máté 13, 45—46.

Már Plinius írja, hogy az igaz gyöngy és gyémánt, kicsiségük dacára, a legnagyobb értékek. 1505-ben a spanyol királyi kincstár

számára 80 ezer aranyon vettek egy gyöngyöt (perla de pellegrina); a perzsa sah kincstárának egyik gyöngyét harmadfél millió koronára becsülik.

Az igaz gyöngy kicsi és jelentéktelen a hozzá nem értő, de nagy kincs a szakértő szemében; az evangélium életbölcssége ilyen drága kincs, melynek értékét nem ismeri a hitetlen; az élet szakértője: Krisztus igaz híve minden áldozatra kész, hogy e drága kincsnek szerét ejtse.

I. RÉSZ.

Az erkölcsi élet alapelveiről.

1. Az ember lélektana dióhéjban.

1. Az erkölcs cselekvés vagy működés, a működés pedig a működő természetéhez igazodik; azért önmagunk is¹ merete a kapu, melyen át a bölcsesség országába jutunk. Más szóval: aki önmagát nem ismeri, nem tudhatja a helyes élet módját.

A bölcselők népe azt íratta delfi nemzeti szentélyének homlokzatára: Γνώθι σαυτόν — ismerd meg önmagadat. — A görög nép azt tartotta, hogy az önismeret a bölcsesség alapja, kezdete és betetőzése. A pythagoreusok iskolája éppenséggel azt vallotta: „Amennyiben nem ismered magadat, tartsd magad örültnek”. Willmann, *Gesch. d. Ideal.* I. 317,

A keresztény világ nagy bölcse, Akvinói Sz. Tamás szerint: „Nem juthatunk tökéletes erkölcsi ismeretre, ha a lélek erőit nem ismerjük.”

Az emberi természetnek helyes ismerete híjával az istent sem ismerhetjük, mivel az Isten megismerése földi képmásának, az embernek ismeretéből indul ki.

A szentek nagy Isten-és ember-ismerők voltak.

2. A növény, állat, ember szaporodási képessége a Teremtő akaratának kifolyása. Ha öröktől fogva élő anyag léteznék, az élet nem pusztulhatna el az egyedben, hogy a fajban, az utódokban folytatódjék.

Az ember teste szülői testének csirájából származik. Mikor az embercsíra a megtermékenyítés által (két félsejt egyesülése egy sejtjé) elő van készítve, Isten beleteremti a lelket.

A lélek nem származhatik a szülők testétől, mert anyag nem szülhet szellemet, de nem származhatik a szülők lelkétől sem, mert a lélek mint egyszerű lény meg nem oszolhatik, nem bocsáthat csirát.

Isten akarata szerint az embernek házasságból kell származnia, ez az emberi életnek a fája, de a házasságon kívül is megteremti a lelket: Isten köti magát a maga szabta törvényhez, hogy megtermékenyített embercsírába lelket teremt, de jaj annak az embernek, ki rendetlen akaratával az emberiség életfáját meggyalázza!

Ha Isten az ember gonoszsága miatt a házasságon kívül nem teremtene lelket, ez szabadalomlevél volna a szabados vétkezésre, mely tönkre tenné az élet fáját: L. Mercier. Psych. II. 336, továbbá: Szuszai „a tiszta életről” 41.

3. Az ember az anyagi és szellemi világ határán áll: *teste* szerint az anyagi, lelke szerint a szellemi világhoz tartozik.

Test és lélek azonban szorosan egy természetté egyesül, az emberi természetté. Ez az emberi természet az emberi élet elve, forrása.

Az emberben *υχή*, és nem *πνευμα*, tiszta szellem a működés alanya. A lélek a testben nem úgy lakik, mint a király az ő palotájában; a test nem valamely függeléke az embernek, hanem lényeges alkotó része.

A lélek egészen áthatja a testet: ugyanaz a lélek, mely az emberben gondolkodik és akar, a test tenyészeti és érzéki életének is az elve.

Viszont a test, is részt vesz a lélek *összes* működéseiben. A test érzékei a lélek udvari szállítói, ők szállítják számára a gondolkodás anyagát. Még a gondolkodás és akarási folyamatát is idegműködés kíséri. Innen van, hogy a lélek munkája a testet is kifárasztja. A lelki akaratot érzések kísérik, melyekben az érzéki vágyó tehetség is részes.

4. Ami a világegyetemben szétszórva van meg, mind az egyesül az emberben. Az ember maga egy kis világ, mikrokozmosz.

Az emberben megvan az ásványvilág fizikai és kémiai törvényeivel együtt; megvan benne a növényvilág tenyészeti élete (táplálkozás, növekedés, szaporodás.) Az emberben megvan az állatvilág érzéki megismerése és vágyó tehetsége. Mindezt megkoronázza benne a szellemi gondolkodás és akarási, mely a szellemi lények kiváltsága. Egyszóval: az ember létezik mint a kő, nő mint a növény, érez mint az állat, gondolkodik, mint az angyal: benne két világ, az anyag és szellem világa egyesül.

5. Ami által az ember különbözik a természet egyéb lényeitől, az az ő jellemző sajátága. Ez nem egyéb, mint eszes volta.

A kis gyermekben eleinte mintegy alszik a lélek, az első napokban mindössze a tenyészeti életműködést végzi. A kis honpolgár összes tudománya a szopás, nyelés és az emésztés. Ha nem volnának eszes szülei, menthetetlenül elpusztulna. Egy hét múlva a csecsemőben megkezdődik az érzéki működés: az ízléshez hozzájárul a látás, hallás, tapintás. Mindez azonban eleinte nagyon tökéletlen.

A lélek ébredésének hajnalpírja az első mosoly; állat még, sohasem mosolygott.

Rendszerint az első év végén, vagy a második elején jön a nagy esemény, az első értelmes szó: mama, apa. Ez már a gondolkodás kezdetét jelzi. Ember és állat Rubikonja a beszéd: az állat nem beszél, mert nincs mondani valója, nincs gondolata. Az állat hangjai érzéseket jeleznek: az ember pedig az érzéseket is gondolatokban fejezi ki. Csak az indulatszók érzések kifejezői.

A lélek teljes felébredését jelzi az „én” kimondása.

Eleinte a gyermek harmadik személyben beszél magáról. (A Jóska enni). Egyszere aztán kivágja: „én” enni akarok. Ez az ébredés az öntudatra; ezentúl a gyermek már önálló működőnek ismeri magát.

Állat még sohasem ejtette ki e szócskát: „én.” „Ha a lovam kiejtené e szócskát: „én”, leszállanék a hátáról s kalapot emelnék előtte.” (Kant). Az öntudatra ébredéskor a gyermek megkülönbözteti magát környezetétől, de egyben a jó és rossz között is különbséget kezd tenni. Az öntudatra ébredt ember aztán felépíti a vallás, a tudomány, a művészet csodás világát, szóval a szellem világát.

Az állat még sohasem készített szerszámot, vagy csak ruhát is; nem ismeri a cél és eszköz viszonyát, nincs tudománya. Bár látja a világot ép úgy, mint az ember, még sohasem emelkedett a világ Alkotójának ismeretére. Az állat és ember közé nem a test, hanem a szellem világa emel áthághatatlan választófalat.

6. Az eszeség folyománya az akarat. Olyan lény, mely megismeri az igazságot és az igazság forrását, az Istent, de nem törhetne az igazság s az Isten felé, mint a maga java felé, igazi monstrum, szörny volna.

Amint az ész magában érthetetlen, úgy az akarat is magában tehetetlen volna. Az akarat magában vak s az ész kalauzolására szorul: csak azt akarhatja, amit az ész neki megmutat; ignoti nulla cupido, amit nem ismerünk, arra nem is törekszünk.

7. Ész és akarat az ember kiváltsága: az egyik felülmúlja a másikat. Az ész a látótehetség, a vezér, s ennyiben felülmúlja az akaratot. De viszont az akarat a cél; az ember esze arra való, hogy az akaratot kalauzolja, s ennyiben, mint cél, az akarat felülmúlja az észt, mint eszközt a célra. Az örök boldogság is az akaratban van Istennek boldogító szeretetében áll, mely Isten látásának folyománya. Megismerni, akarni, cselekedni — ez az ember élete. A tudás azonban nem akkora, mint a cselekvés, s rossz fejűnek lenni nem akkora baj, mint rossz szívűnek s lelkiismeretűnek lenni. A jót tenni százszorta több, mint a jót megismerni. A helyes cselekvésben benne van a helyes ismeret, de a helyes ismeretben nincs benne a helyes cselekvés.

Az ember egész értéke s méltósága az akaraton fordul meg: az akarat kiművelése az ember legnagyobb tette. Az egész élet az akarat próbája.

8. Az ember angyalból s állatból van összetapasztva, mondja Schiller. Testünk tényleg állati, bár szépsége s tökéletessége az első helyen áll. Az érzéki természet emberben s állatban sokban egyforma. Az állatot az önfentartás és a fajfentartás ösztöne kormányozza, az öt érzéke ezek szolgálatában áll.

Az ember érzéki vágyó tehetségében is megvan 1. az önfentartás ösztöne, melynél fogva az ember élni, fejlődni akar. Ezen ösztön elágazásai: a táplálkozás, a mozgás, a vagyonszerzés, a védekezés, az önállóság, a társulás, utánzás ösztöne, hajlama. Megvan továbbá: 2. az emberben a fajfentartás hajlama. S az érzéki természet hajlamai mind jók, csak rendetlenségük, elfajulásuk rossz. Minden szenvedélynek egy jó természetes hajlam a csirája: az önfentartás hajlamából lesz az önzés, a táplálkozás hajlamából a mértéktelenség, a fajfentartás hajlamából lesz a testiség, a vagyonszerzésből a kapzsiság szenvedélye. Az emberben az érzéki vágyó tehetség különféle hajlamainak megnyilatkozásában rendszerint közreműködik az ész és szellemi akarat is, azért az ember érzéki élete sokkal magasabb és gazdagabb, mint az állaté: az embernek van kedélyvilága, az állatban ellenben csak merő érzéki vágyak lakoznak. De maga az érzéki természet is lényegesen elűtő emberben és állatban:

Az állat ösztöneiben benne van ezen ösztönök mértéke, pl. a fajfentartás ösztöne az állatban csak időnkint jelentkezik: az emberben pedig az érzéki hajlamok ösztönös mérték híjával szűkölködnek. Az emberben az ösztön helyett az észnek és szellemi akaratnak kell uralkodnia.

Mihelyt az emberben az észtől vezetett akarat nem tölti be uralkodói tisztét, anarchia támad benne: az akarat korlátja nélkül az érzéki vágyak jutnak uralomra s nem lévén határjuk, szertelenségre törnek. A szenvedélyekké vastagodott érzéki hajlamok: az önzés, a kapzsiság, az iszákosság, a testiség kielégíthetetlenek s uralmuk az ember romlását okozza.

„Érzékfeletti elem híjával az érzéki elem, amint az emberben van meg, tulajdonosát a legundorítóbb, legpiszkosabb, legnyomorúságosabb állattá tenné. Az embernek életében többnek kell lennie az állatnál; ha állat módjára akar élni vagy bolonddá, vagy gonosztevővé teszi magát. Míg az állatban maga a természet szab határt a szenvedélyeknek, amint azt a faj fentartása kívánja: az emberiség elpusztulna, ha összes érzéki vágyának engedne.” Pesch, Welta. 189. Mivel az ösztön fogalmában nemcsak a törekvés foglaltatik a természetes hajlam tárgya felé, de a törekvés korlátja, mértéke is, s éppen ez hiányzik az emberben, — azt kell mondanunk, hogy az embernek nincsenek igazi ösztönei; benne természetes hajlamok laknak, melyeknek az észtől vezetett akarat szab korlátot.

8. Az ember egységes szervezet, organizmus, melyben sok a szerv és tehetség; de e szervek és tehetségek között alárendeltségnek és összhangnak kell lennie, egy elv: az ész (νοῦς) uralma alatt. Egység nélkül nincs organizmus.

A fának van gyökere, törzse, ága, levele; mindegyiknek van sajátos munkája, feladata; de valamennyi összeműködik egy végső célra: a virág s gyümölcs létrehozására.

Egy elv irányítja a fa organizmusát.

Plató szerint már a test elrendezése is rendezettségre utal: fenn, a fej királyi várában lakik az ész, a többi mind alatta van: a szív s a hashártya alatt a táplálkozás és szaporodás szervei. A szívet a fej irányítja, a többi szervek hasonlóan a νοῦς alatt állnak: nem szabad nekik a lelket magasabb munkájában zavarniok. Isten fia az egész ember a látó νοῦς uralma alatt áll, az az ember kis világa a nagy világ hasonmása, melyben az isteni νοῦς uralkodik.

Az ész a király, az akarat a végrehajtó minisztere, ki előterjesztéseket tesz a királynak s döntéseit végrehajtja. Minden, ami e kettőnek munkáját zavarja, rendetlenségre, bomlásra vezet.

Az ember csak annyiban ember, amennyiben az észről vezetett akarat uralma alatt áll; mihelyt vágyak, érzések az urak benne, az állatokhoz süllyed. Az eszmék uralma teremti a jellemet.

A vágyak és érzések felülkerekedése esetén az ész és akarat szolgátságba süllyed: az érzéki élvezetre éhes Don Juanban az ész és akarat a szolgálatra kész Loporello, ki a Don Juan számára az élvezetek alkalmát és eszközeit szolgáltatja.

9. Militia est vita hominis super ierem — mondotta már több pátriárka.

Az emberiség nagy gondolkodói már régesrég észrevették az emberi természet tragikus vonását, hogy t. i. a lélek csak harc árán tudja uralmát érvényesíteni. Arisztotelész szerint az ember természete démoni, nem isteni. Plató a bűn fulánkjáról szól „mely régi, ki nem engesztelt bűnből fakad s rakoncátlanokká gonoszságokat szül.” L Wülmann, *Gesch. d. Id.* I 452. Ovidiusz megdöbbentően énekl: *Video meliora proboque, détiora sequor.*

De valamennyinél nagyobb tragikus erővel írja a nemzetek apostola: „Gyönyörködöm isten törvényében a belső ember szerint, de más törvényt látok tagjaimban, ellenkezőt elmém törvényével.” Róm. 7, 22—23.

Rousseau szembehelyezkedett a múlt nagy gondolkodóival s azt mondta: az ember jó, csak aztán kerül a kloakába (a társadalomba), mely őt elrontja. Nem áll, mondja a prot. Förster: a kloaka benned van, ott kell a tisztogatást megkezdened; nem az utcai rossz kölykök megrontóid: rendetlen hajlamod a gonosz kölykök, kit fegyelmezned kell.

Természettudományi tény, hogy az emberi természet beteg, az érzéki vágyak rendetlenségre és zsarnoki uralomra törnek. Az eredet bűne az önnevelés kulcsa: a lélek csak rendszeres harc árán juthat uralomra.

A kinyilatkoztatás helyes világításba helyezi a tragikus tény, mikor kioktat minket, hogy az Isten ellen fellázadt ősember azzal bűnhődött, hogy értelme elhomályosult, akarata meggyengült s érzéki természete lázadóvá lett a lélek ellen.

E természettudományi tényből lesz érthetővé egy másik természetes vonása az embernek: a szeméremérzet, mely egyedül az ember sajátja. Az ember érzi gyengeségét az érzéki természettel szemben s azért betakarja testét, hogy mást ne izgasson; viszont elvárja embertársaitól, hogy vele szemben ugyanezt tegyék. Sértetlen természet állapotában a szeméremérzet megmagyarázhatatlan talány volna: a bűnbeesés előtt őszüleinke mezítelenek voltak, a feltámadás után, mikor teljesen helyreáll a test és lélek egyensúlya, szintén nem lesz szükségünk ruhára.

2. Az erkölcs szabálya.

1. Egyesek és népek különbséget tesznek jó és rossz között: egyes tetteket helyeselnek, dicsérnek, másokat elítélnék, Miként az emberi beszéd, vagy a vallás, oly általános a jó és rossz megkülömböztetése, s éppen ez a tény üti az emberre az erkölcsi bélyeget: a bűn és erény csak az ember szótárában fordul elő. Micsoda már most a forrás, melyből a jó és rossz megkülömböztetése fakad?

Ami az embernek hasznos, mondja a hitetlenség, azt jónak tartja, ami meg káros neki, azt rossznak nevezi. (Pikier). Vadászni, halászni kétségen kívül hasznos dolog, s csodálatos: a természet fia mégse tartja bűnnek, ha nem megy vadászni, halászni! Ellenben hazudni, lopni, csalni, az esküt megszegni, a szomszédot megölni nagyon hasznos lehet rá nézve s mégis rossznak, bűnnek kénytelen tartani.

A jó és rossz, az erény es bűn megkülömböztetése a szokás, a nevelés eredménye, mondják mások.

Ép így lehetne mondani: az embernél a beszéd a szokás, a nevelés eredménye; csak az a különös, miért nincs szokásban a beszéd az állatoknál, holott van szervük a beszédre! A szokás abból fakad, hogy a józan ész egyes dolgokat jónak, másokat rossznak tart; ha ezen ítélet többször ismétlődik, megvan a szokás, melyet aztán a nevelés közvetít.

A való tehát az, hogy a jó és rossz ismételt megkülömböztetése szüli a szokást, s nem megfordítva, hogy a szokás szüli a jó és rossz megkülömböztetését. Aztán nem minden szokás-jó; sokszor a rossz nagyon is divatban, szokásban van s a józan ész mégis elítéli. A párbaj pl. százados szokás, s a józan ész mégis elítéli a párbajt.

2. A jó és rossz, az erény és bűn megkülönböztetésének oka az erkölcs szabálya, normája. Az ész megismeri e szabályt, de nem teremti; az erkölcs szabályának forrása az ész felett álló erkölcsi rend.

Az égi testek rendje csillagászat, az elemek rendje fizika s kémia, az élő szervezetek rendje fiziológia s biológia, az ész rendje logika, stb. Az ész megismeri a természet törvényszerű rendjét, de nevétségessé tenné magát, ha azt mondaná, hogy ő teremti pl. a csillagok rendjét.

Isten megteremtette a különféle lényeket s egyben meg-szabta számukra a lét módját; ép azért bizonyos célra való törekvést adott beléjük. Az elemek vegyi rokonsága, a nehézkedés törvénye, a növények életelve, az állatok ösztöne — mind bizonyos célra való törekvést jelez s ebből fakad a természet rendje.

Vájjon az ember kivétel-e, számára nincsen rend? A táplálkozás, a vérkeringés, érzékeinek működése, gondolkodás, mind bizonyos rendben megy végbe.

Az éstől vezetett akarata számára is van rend s az idevonatkozó szabályok összessége az erkölcsi rend.

3. Honnan van a természet rendje? A csillag a maga nehézkedése szerint mozog, az okszigén, hidrogén a maga természete-szerint egyesül, a baktérium, a növény, az állat a maga módja szerint él, táplálkozik, szaporodik stb. A józan ész a természet nagy könyvéből egy általános nagy törvényt olvas ki.

A természet e nagy törvénye ekként hangzik: Minden lény a maga természete szerint működik.

Èz a törvény általános, Istenre, emberre egyformán érvényes: minden, ami van égen és földön, saját természete szerint működik.

4. A nagy természet úgy van, amint lennie kell: az elem, a csillag, a növény, az állat sohasem működik saját természete ellen, szóval a természet nem tud ujjat húzni a Teremtővel. Az ember szabad akaratával a maga természete ellen is tud működni, fia eszes természete szerint működik, jól működik; ellenben, ha saját eszes természete ellen tesz, rosszat tesz. A törvény azonban az emberre nézve is az, hogy eszes természete, emberi méltósága szerint kell cselekednie.

Az ember erkölcsi szabálya így hangzik: Élj saját meszes természeted, emberi méltóságod szerint. Ami eszes természeteddal, emberi méltóságoddal egyezik, az jó; ami eszes természeteddal, emberi méltóságoddal ellenkezik, az rossz.

Jól jegyezzük meg: nem az érzéki természet, az *eszes természet* az erkölcs szabálya. A mértéktelenség, a kicsapongás hízeleg az érzéki természetnek, de ellenkezik az eszes természettel, az emberi méltósággal. Az ész ezt mondja: az evés-ivás csak annyiban jó, amennyiben az életet fenntartja, a fajfenntartás ösztönének csak akkor engedhetsz, ha törvényes házasságban élsz s akkor is kerülőd kell mindent, ami a házasság céljával ellenkezik.

Az ember viszonyából a Teremtőhöz, embertársaihoz s önmagához kiolvashatja az összes erkölcsi törvényeket. (X parancsolat).

4. Mivel az emberi természet az Isten teremtői akaratának kifolyása, az ember erkölcsi szabálya nem egyéb, mint a Teremtő akarata.

Mikor Isten akaratáról van szó, ne gondoljunk holmi nagyúri szeszélyre: az Isten működésének is van törvénye s ez az ő természete. Isten csak azt akarja, ami az ő természetének megfelel. Amint nem akarja, hogy a kör négyszögű legyen, mert ez eszes természetével ellenkezik: úgy nem akarja a káromlást, a hazugságot, az esküszegést, mert mindez szentségével ellenkezik. Mihelyt Isten megteremtette eszes képmását, az embert, a X parancsolat is akarata lett, mert ez felel meg az eszes emberi természetnek.

A legeslegvégső törvénye a mindenségnek Istennek a természete.

5. Az ember eszes természetéből folyó törvények alkotják a természetes erkölcsi rendet. Ha az ember e törvényeket megtartja, emberként él. Isten azonban az embert az Isten-gyermekség nemesi rangjára emelte. Amint a polgár nem tudhatja, hogy királya nemesiséggel tüntette ki, ha a király ezt a kitüntetést tudomására nem hozza: úgy az ember Isten kinyilatkoztatása nélkül nem tudhatja isteni nemesítését. Az emberi élet törvényeit kiolvashatja az ember a maga emberi természetéből, de a természet ki nem oktatja az Isten gyermekeinek életéről. Az Isten gyermekének élete is Isten akaratán fordul meg. Az Isten-gyermekség életének törvényei alkotják a természet feletti erkölcsi rendet.

A természetfeletti erkölcsi rendnek a törvényeit Istennek a természetén kívül kinyilatkoztatott akarata szabja meg

Az ember életének a törvénye e szerint úgy szöih Éli emberként, hogy aztán Isten gyermekeként élhess.

A természetfeletti rend egyetlen egy pontban sem ellenkezik a természetes renddel, mert mindakettő Isten akarata. Sőt a ter-

mészetfeletti rend föltételezi a sértetlen természetet: a sértetlen, vagyis esze szerint élő emberből lehet csak Istennek igaz gyermeke. A kegyelem állapotában levő ember nemesített, fölemelt ember, de első sorban mindig ember; ami súlyosan megsebzí a természetet (pl. részegség, paráznság), az Isten gyermekének méltóságát is lerontja, viszont a bűn a természetfeletti rend ellen, pl. a húsvéti gyónás elmulasztása, az egész embert bűnössé teszi.

6. Miként a természet törvényei: úgy a természetfeletti erkölcsi rend is változatlan, mert Isten, a világ Ura-Teremtője is változatlan. De az ember viszonyai változnak, s ez okból az erkölcsi elvek *alkalmazása* az életre is változik

Pl. Imádd az Istent — ez mindig változatlan erkölcsi elv: az Egyház első és második parancsolata ezen elvnek alkalmazása.

Az Úr szava szerint: „Aki nem eszi testemet, abban nincs élet; az Egyház negyedik parancsolata megmondja, hogy *legalább* egyszer, húsvét táján kell az Úr testét magunkhoz venni.

Ne orozz! ez mindenkor érvényes erkölcsi elv; az állam törvényei a lopásról, csalásról, uzsoráról ezen elv részletes gyakorlati alkalmazásai.

Az erkölcsi elvek részletes, gyakorlati alkalmazására Isten emberi törvényhozókat rendelt.

Isteni felhatalmazás nélkül nincs emberi törvényhozás. Az emberi természet minden emberben egyforma; azért ember csak isteni meghagyásból szabhat törvényt ember-társának.

A Szentírás tanítása szerint az Egyház isteni Alapítójától nyerte törvényhozói hatalmát. „Amiket megkötöztök a földön, meg lesznek kötözve a mennyekben is”. Máté 18, 18. A szülők, az államfők az emberi természet Alkotójától nyerték tekintélyüket.

A család, az állam az emberi természet társulati hajlamának a.folyománya. Ami pedig a természetnek folyománya, az Isten akaratára. Állam törvényhozó s kormányzó fő nélkül fönn nem állhat s a nemzetek apostola nyíltan kimondja: „Nincs hatalmasság, hanem csak Istentől.” Róm. 13, 1.

7. Az egyházi és állami törvényhozó hatalom nem ikorlátlan. Az emberi törvénynek sohasem szabad összeütkezésbe kerülnie a természetes erkölcsi renddel s a természetfeletti isteni renddel. Szóval minden emberi törvény-

nek az örök isteni törvényből kell táplálkoznia. Τρέφονται γαρ ττάντες ότ ανθρώπινοι νόμοι υπό ενός του θείου. Heraklitosz.

8. A történelem tanúsága szerint az Egyház nagy küzdelmek és szenvedések árán mindenkor híven őrizte a természetes és természetfeletti erkölcsi rend elveit. Így a házassági kötelék felbonthatatlanságáért a pápák egész csatákat vívtak önkényes fejedelmekkel, holott minden tőle elszakadt felekezet alkura lépett az emberi szenvedéllyel. Minden egyes eretnokség egy-egy merénylet volt a természetes, vagy természetfeletti erkölcsi rend, vagy mindakettő ellen: az Egyház küzdött, szenvedett, de az igazsághoz hűtlenné nem lett.

Nem úgy az állam, főleg a modern állam! Ez nem egyszer tudomást sem vesz Krisztusról, sőt olyformán viselkedik, mintha nem volna Úr a felhők felett. Az Úr szava: „Mit Isten egybekötött, ember el ne válassa”; a legtöbb modern állam elválasztja azt, mit az Úr egybekötött.

Hűséges katolikus hívő nem élhet az állam engedményével, nem válhat el hitvestársától, mert Krisztus nem az állami törvénykódexek, hanem saját isteni törvénye szerint fog minket megítélni. Hiába mondja az emberi bíróság: szabad válnod, új házasságra lépned, mikor lelkünk királya s isteni bírója azt mondja, hogy nem szabad. „Istennek inkább kell engedelmeskedni, mint az embereknek.” Ap. Csel. 5, 19.

9. Az erkölcsi rendben soha sincs összeütközés, de lehetséges a köteleességek látszólagos összeütközése.

Ily esetben ez az elv mutat nekünk utat:* a felsőbb törvény győz az alsóbb felett. Így a tiltó törvény (pl. ne ölj, ne paráználkodjál) megelőzi a parancsoló törvényt, a természet isteni törvénye megelőzi a tevőleges isteni törvényt (betegápolás — szentmise hallgatása), az egyházi törvény megelőzi az államit (sz. mise hallgatása vasárnap — ló-szemle).

* Itt nem is igazi összeütközéséről van szó, hanem a helyes sorrend megállapításáról, mert két dolgot az ember egy időben nem végezhet.

3. Az „autonóm”, vagy független erkölcs.

1. A független erkölcs káprázatának prófétája Kant, az újkor nagy szofistája. Nem ő e káprázat költője; a 17. s 18. század istentelen angol s francia filozófusainak szülöttje az autonóm erkölcs, de Kant nagy esze volt az, mely a fantázia e szülöttjére az igazság látszatát aggatta, azért mondjuk a független erkölcs prófétájának. Szabad vagyok, mondja Kant. Nincs ember, aki nekem parancsolhatna. Szabad vagyok. Még maga az Isten sem parancsol nekem. Törvénynek nem hódolhatok azért, mert a törvény Istentől jó; tudnom kell, hogy enmagam szabhatom-e magamra a törvényt. Én vagyok az igazság és jog forrása. Az az akarat, mely törvényt szab, az én akaratom. L. Willmann, *Gesch. d. Ideal.* 111. 225—, 464. Kant etikájának alap gondolatai 1) az autonómia: a magam ura, törvényhozója vagyok, felelősséggel senkinek sem tartozom; 2) a kötelesség: amit ez parancsol, azt tennem kell, jutalomra tekinteni erkölcstelen dolog; 3) a kötelesség szava a categoricus imperativus, feltétlen parancs; 4) minden törvény, mely nem tőlem jó, heteronómiát, idegen uralmat jelent, melynek nem hódolhatok.

Az ördögi csábító valamikor azzal ámította öszüléinket: eritis sicut dii. Kant azt mondja embertársainak: dii estis vos.

2. Szabadság, emberi méltóság, kötelesség, vájjon kicsoda az, ki az emberiség e drága kincseért ne lelkesednék? Am nyomban látni fogjuk, hogy a königsbergi nagy szemfényvesztő csak csalfa játékot űz az emberiség nagy kincseivel.

Kant autonóm etikájának első nagy tévedése, hogy a szabadságot összetéveszti a függetlenséggel.

Az ember szabad, de nem független. Amint az embernek nincs módjában megtenni, hogy ne legyen szülei-nek a gyermeke: még kevésbé áll hatalmában megtenni, hogy ne legyen Istennek a teremtménye. A független ember még meg nem született, s tekintettel arra, hogy szülők járólkül önmagától kellene születnie, nem is fog soha a világra születni.

Nincs égi, sem földi hatalom, mely az Istentől való függés, az Istenhez való tartozás kettős kötelékét szétszaggathatná. A teremtéssel fedatpad a függés az ember lényéhez úgy, mint maga a létezés.

Mikor Kant elszakítja az embert Urától-Teremtőjétől, a tudományt gyökerében támadja meg.

Micsoda a tudomány? Az okozatok okának felderítése. Kant elszakítja az okozatot, az embert, létrehozó okától, az Istentől, s ok nélkül szükölködő okozattal tudományoskodik. Ez ép oly tudományos eljárás, mint ha a természettudós a föld forgását, a földön levő életet a nap vonzása, világossága és melege nélkül akarná megmagyarázni.

Hamis alapon nem épülhet az igazság háza; hamis egyszerűnek csak hamis eredménye lehet.

Az autonómia nagy tetszetős hazugsága egymaga megdönti az autonóm ethika egész épületét, mert az autonómia az alap, s ha ez hazug, az egész rendszer hamis. Am Kant etikájának vannak még más szarvas hibái.

3, Kant félreismerte az ész természetét, amennyiben a megismerő tehetségből teremtő tehetséget csinált.

Kant szerint „az ész, nem a természetből veszi törvényeit, hanem az'ész szab törvényt a természetnek.” Mindent a feje tejére állít, mikor azt mondja: „Abból helyes a kiindulás, hogy a tárgyaknak a mi megismerésünk után kell igazodniok.” (Krit. der r. Vernunft 18. 1.) „A kategóriák (gondolkodási formák) fogalmak, melyek a tünemények számára, tehát a természet mint a tünemények összesége számára a priori szabnak törvényt.” (Összes m. III. 133. 1.)

Ha az ész a természet számára is törvényt szab, úgy okoskodik Kant, akkor nagyon természetes, hogy eszem szab magamnak is törvényt; én vagyok a magam törvényhozója, én vagyok az igazság és jog forrása.

Amint Kopernikusz nagy felfedezése megdöntötte a Ptolemeusz-féle világmépet: úgy az ő nagy felfedezése, gondolta Kant, megdönti az egész múltnak a bölcseletét.

Ámde a nagy Kopernikusznek soha eszeágába sem jutott azt mondani, hogy a föld és társbolygói azért forognak a nap körül, mert ő felfedezte ezt a forgást, s hogy az ő esze szab törvényt a természetnek.

A csillagász leolvassa az égről az égi testek törvényeit, de az égi testek nem igazodnak a csillagász feje után; a fizikus, a kémikus kiolvassa az anyag, az elemek törvényeit, de az elemek csöppet sem törődnek a tudós tudományával; a biológus, a fiziológus, a pszichológus kilesi az élő szervezetek törvényeit, a lelki tüneményeket, de az élő szervezetek a maguk életelve s nem a tudósok feje szerint működnek; hasonlókép az ész megismeri az

erkölcsi rend törvényeit, felfedezi, hogy valami az ember eszes természetének megfelel, vagy meg nem felel, de nem teremti az erkölcsi rend törvényeit. Ellenkezőleg, az ész úgy tudja, hogy neki az erkölcsi rend törvényei után kell igazodnia, úgy, mint a szemnek a fehéret fehérnek, a feketét meg feketének kell mondania. Egy szóval az ész megismeri, de nem teremti az igazságot; az igazság mint szuverén királynő beszél az észhez.

Kant a szuverén királynőt, az igazságot letaszította trónjáról 5 a gögös ész rabszolgájává tette, nem csoda azért, ha etikája a hamisság bélvegét viseli homlokán. Schopenhauer szerint „a tiszta ész kritikáját (Kant főműve) az ész öngyilkosságának lehetne nevezni.” L. Kowalweski A. Schopenhauer u. seine Weltanschauung 26.

4. Kant félreismerte az akarat természetét s ebbeli tévedéséből csinálta az érdek nélkül való erkölcsöt, mely soha félszemmél sem kacsint a jutalomra.

„A kötelességet önmagáért kell teljesíteni”, „jutalomra nézni erkölcstelen dolog.” Látszatra ez eszményi álláspont, a valóságban azonban lélektani lehetetlenség.

Micsoda az akarat? Törekvő tehetség; alapműködése a jóra való törtetés, a szeretet, s a rossztól való futás.

Ámde ignoti nulla cupido, az akarat meg sem mozdul, ha az ész az igazságot mint az akarat javát elébe nem állítja; még a rosszra is a jó látszatát kell az észnek aggatnia, hogy az akarat a bűnt akarhassa.

Miként az anya kívánatos jóval, almával, dióval, kaláccsal indítja mozgásra járni nem tudó gyermekét: az ész is kívánatos jóval, vagy a rossz ijesztő rémével indítja működésre az akaratot. Szóval az akarat érdek nélkül nem akarhat, mert csak ami jó rá nézve, indítja őt működésre s természete szerint a jó felé törekszik, azt bírni akarja. Az akarat még az Istent sem szerethetné, ha isten nem jóként jelentkeznék előtte, annál is inkább áll ez, mert isten önmagáért teremtette az embert, s az embernek természetes hajlama van arra, hogy legfőbb tárgya, az Isten felé törekedjék. Isten a jóakaratnak természetes tárgya és jutalma. Istentől, mint az akaratnak legfőbb tárgyától eltekinteni annyi, mint az akaratot halálra ítélni. Kant maga is kételkedett, vajjon van-e a világban érdek nélkül való erény, s tényleg ilyen erény csak rossz képzeletben létezik.

Az erények erénye Istennek tökéletes szeretete. Az igenis lehetséges, hogy Isten nagysága, szépsége és szeretetreméltósága önmagában hasson az akaratra, de mihelyt az akarat arra vállalkoznék, hogy egyenest kizárja azt, hogy ez a nagy Isten az ő java, — lehetetlen, mert nem igaz dologra vállalkoznék.

A boldogság az erénynek természetes jutalma. Amint a jólakottságot nem lehet elválasztani az evéstől: úgy a jutalmat, a boldogságot nem lehet elválasztani az erénytől. A boldogság az erény törvényes gyermeke, miként a boldogtalanság a bűn szülöttje. Ezt Kant is belátta, azért Schopenhauer szemére is lobbantja, hogy az ő erénye eleinte büszkén szabódik a jutalom ellen, de utoljára mégis kinyújtja kezét a borralaló után. L. Cathrein, *Moralphil.* I. 213. Kant szerint merő kötelességből kell cselekedni, részvéből, vagy más hajlamból cselekedni nem erkölcsös dolog. Kantnak ezen bogarára Schiller a következő szatírával felelt:

Gewissensskrupel.

Gerne dien' ich den Freunden, doch tu' ich es leider mit Neigung.
Und so wurmt es mich oft, dass ich nicht tugendhaft bin.

Entscheidung.

Da ist kein anderer Rat, du musst suchen, sie zu verachten,
und mit Abscheu dann tun, was die Pflicht dir gebet.

A nemes szív szinte beleremeg az isteni szeretet szózatának hallatára: „úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adá,” — Kant ellenben hideg komolysággal szavalja: „hajlamból, szeretetből cselekedni nem erkölcsös dolog.”

5. A Kant-féle „autonóm” erkölccstan szemefénye a *categories imperativus*, a kötelesség előtt feltétlenül meg kell hódolni! Ez az ember nagysága, méltósága!

Helyes; de hát itt vérbe-húsba vágó dologról van szó, inert a kötelesség nem egyszer kemény önmegtagadást és nagy áldozatokat követel; aztán a szofisták dicsőséges nagyfejedei me tudományt ígér a világnak, azért szerényen megkérdezzük tőle: vajjon nem tudhatnók-e meg, micsoda a kötelesség jogcíme a feltétlen parancsolásra, s miért nem szabad a kötelességgel szemben engedetlenkedni? És szerény kérdésünkre az autonóm erkölccstan híres költője nagy lemondással azt feleli: *hoc ignoramus et ignorabimus*, a kötelesség kötelező ereje „felfoghatatlan” „megmagyarázhatatlan.” Íme a tudomány, mely a nem tudás futó homokján épül. S a dolog valóban úgy van: ok nélkül az okozat megmagyarázhatatlan talány.

Törvényhozó nélkül nincs törvény, parancsoló nélkül nincs parancsolat: Isten nélkül nincs kötelesség, s kötelesség nélkül nincs erkölcsstan. Más szóval: alap nélkül nincs épület, Isten nélkül pedig nincs erkölcsstan.

A kötelesség csak akkor kötelesség, ha a kötelesség Uten hírnöke s mögötte ott áll a mindentudó, végtelenül szent és igazságos Isten az ő keletével, az ő örök mennyországával s örök poklával.

Maga a königsbergi bölc s kénytelen volt elismerni: Isten léte, az akarat szabadsága s a lélek hathatatlansága „a praktikus ész követelménye”. Nagy kár, hogy erkölcsstanát nem ezen igazságok sziklatalajára építette: a törvény szankciójának hiánya hóhér, ki rövidesen kivégzi az autonóm, az Istentől független erkölcsstan vézna csemetéjét.

Sajátságos, hogy eddig nem akadt törvényhozó, uralkodó, ki országának rendjét az autonóm etikára építette volna, mely szerint a kötelességet önmagáért kell teljesíteni. Ellenkezőleg mindenütt azt látjuk, hogy a törvényhozás mellett ott vannak a bíróságok, melyek a törvény áthágóit megbüntetik. Ha egy törvényhozó törvénytára homlokára azt írná: a kötelességet önmagáért kel! teljesíteni, s minden szankcióról megfeledkeznek, azt csakhamar kiábrándítanák alattvalói s szép törvényeinek lábbaltiprásából megtanulná, hogy lepkehálóval nem lehet oroszlánt, tigrist fogni: szép szavakkal nem lehet a szenvedélyek vadállatait megszelídíteni.

Nem csoda azért, ha az ég és föld Ura-Királya semmit sem akar tudni az autonóm erkölcsstanról, s nem vállalkozik arra, hogy pókhálóval fékezze rosszra hajló teremtményeit.

6. Az autonómia üres frázis, mert Istentől független még csak nem is lehetséges; 1. a törvényhozó szuverén ész a valóságban nem létezik, mert az ész csak megismeri, de nem teremti az erkölcsi rendet, 2. az érdek nélküli erkölcs, az akarat meg sem mozdul, ha jót nem lát, 3. a categoricus imperativus alap híjával a levegőben lóg, szóval az egész autonóm erkölcsstan kártyavár, mely az elfogulatlan, józan észnek komoly pillantására összedől.

Schopenhauer, kinek roppant éles szeme volt *mások* hibáinak kifürkészésére, azt kérdezi: „Mibe fogódzunk? Néhány egészen elvont, hozzá még teljesen tarthatatlan fogalomba, amelyek szintén teljesen a levegőben függnek. És íme ezekből, sőt csupán ezeknek

tételekké való formai összeköttetéséből vezet le Kant egy törvényt, melynek úgynevezett abszolút szükségességgel kell érvényesülnie s amelynek elég erővel kell bírnia arra, hogy megfékezze a kívánságok rohamát, a szenvedélyek viharát és az egoizmus óriását!” Majd azt mondja Kant kritikusa: „az ily erkölcstannal oly kevésbé lehet eloltani a szenvedélyek tüzeit, mint egy orvosi fecskendővel az égő ház lángjait.” Schopenhauer szerint a Kant-féle erkölcstan a keresztény erkölcstannak csak rosszul sikerült utánpótlása, mely úgy viszonylik ehhez, mint a faláb az igazi lábhoz. Végül annak a gyanúnak ad kifejezést, hogy Kant etikájával csak bolonddá tette olvasóit. *Die beiden Grundprobleme der Ethik.* 510. 524. 548. L. Jehlicska, *Társ. kérdés és Ethika.* 148.

Ha a nagyészű Kant Isten nélkül csak kártyavárat tudott építeni, világos, hogy kisebb szellemek se vizik nálánál többre.

4. Micsoda szabályt ad az Istentől elszakadt „tudomány” az erkölcsi cselekvésre?

Nagyon helyesen mondotta Kant: „Szükséges, hogy az ember rendszerint tudhassa, micsoda a jó és rossz minden lehető esetben, mert itt kötelezettségünkről van szó, s arra, amit nem tudunk, nem lehet kötelezettségünk.” *Krit. d. r. Vern.* V. 391.

A krisztusi hit fényében már a gyermek is könnyű szerrel megismeri: micsoda jó, micsoda rossz. Cathrein nagy erkölcsbölcselete 1. kötetének végén kimutatja, hogy az összes pogány népek is ismerik a természetes erkölcsi rend főelveit.

Mihelyt ama bizonyos, állítólag minden elfogultságtól és előítélettől ment tudományhoz fordulunk, nagy khaosz, zűrzavar tárul szemünk elé.

Ama „tudomány” nem tud megegyezni az ember végső célja dolgában, mivel pedig az erkölcsi élet eszköz, út ama célra, nagyon természetes, hogy az út dolgában is annyi a felfogás, amennyi a különféle „álláspont”. Szinte komédiába illő dolog, hogy az, akinek ka-lauznak, útmutatónak kellene lennie, a zavarcsinálás szerepét tölti be.

1. A híres Kant erkölcsi szabálya: Cselekedjél úgy, hogy cselekedeted mindenki számára törvény lehessen. E norma alapján azt mondja: cselekedjél jól s akkor jót cselekszel.

Nem minden emberfia dolga megállapítani, mi lehet általános törvény, mikor az ethika „tudós” képviselői sem tudják megmondani, micsoda a jó és rossz törvénye, szabálya. Hegel mindjárt másképp formulázta a jó és rossz szabályát, szerinte az állam a nyilvános

lelkiismeret, az abszolút erkölcsi szellem, az isteni akarat, a földön jelenlévő Isten!

Az állam elvont fogalom, a valóságot az állami hatalom birtokosai jelentik s a liberalizmus emberei egy századon át nyomorgatták az európai népeket e rettenetes tanítás nevében. De sajátságos, a liberalizmus hősei csak addig vallották és vallják e szörnyűtant, míg az ő embereik ülnek a hatalom birtokában. Mihelyt fordul a kocka, rögtön forradalmi ellenzékbe mennek.

Schopenhauer ezen Hegel-féle bölcselétről azt vallotta, hogy páratlan eszköz az emberek elbutítására.

Kant azt mondta: részvétből cselekedni nem erkölcsös, Fichte még rálicitált s egyenest azt tanította: részvétből cselekedni erkölcstelen dolog.

Kant kemény kritikusa, a pesszimista Schopenhauer felszedte a Kanttól, Fichtetől eldobott követ, s egyenest az elítélt részvétre építette a maga erkölcstudományának kártyavárát. Szerinte erkölcsös, ami részvétből fakad.

Erre a józan ész azt mondja: a részvét érzelem, s az érzelem természeténél fogva vak, ha pedig a vak vezeti a világtalant, mindketten verembe esnek.

Aztán az érzés, mint az időjárás változik, a test egészséges vagy beteg volta, az éhség és jóllakottság, a szép vagy csúnya idő stb. mind befolyással bírnak az érzésre. A változó érzés futóhomok s nem szilárd alap az erkölcs épülete számára.

Végül a részvét, amely mások szenvedésének láttára fakad, megindíthat minket a segítségnyújtásra, de abban már ki nem oktat minket, mivel segíthetünk a szenvedőn, s még kevésbé tanít meg minket, mivel mozdíthatjuk elő mások javát.

Herbart is érzést tett az erkölcs szabályául, szerinte az „ízlés” az erkölcs zsinórmértéke.

Erről tudjuk, hogy ahány az ember, annyi az ízlés, s még Hartmann is kineveti Herbartot, hogy a francia közmondást: Car tel est notre bon plaisir, az ízlés önkényét tette meg legfőbb szabályul.

Comte mas, pompásan hangzó erkölcsi szabályt hozott divatba; az ő jelszava volt: vivre pour altrui — mások javára élni — ez az igazi erkölcsiség! E rendszer neve: altruizmus; célja a közjólét előmozdítása. Erkölcsös az a cselekedet, mely az emberiség javára van, erkölcstelen az, ami a közjót sérti.

De micsoda a közjó? Az egyik azt mondja: pénz összehalmozása a közjó; a másik ellenben azt tartja: az élvezet, mely

pénzen kapható, a közjó; a harmadik kissé magasabbra néz s azt mondja: ami az embereket jobbakká teszi, az a közjó; a negyedik úgy találja, hogy a népek, országok elnyomása az erősebbek által a közjó. A harcias spártai mást gondolt a közjó alatt, mint a kalmár szellemű feníciai vagy karthágói lakos, az athéni polgár meg ismét másra gondolt, a szibariták és szodomiták hasonlóan másért lelkesedtek. Az iránytű, a könyvnyomtatás, a gőzgép hatalmasan előmozdítja a közjólétet, vajjon az erkölcs hősei-e a feltalálói?

A közjót „csalással szőszegéssel, igazságtalansággal, hűtlenséggel is lehet előmozdítani. Már most az a kérdés: vajjon a csalás, a hitszegés, az igazságtalanság erénnyé válik-e azáltal, ha esetleg a köznek hasznot hajt?” Jehlicska, Társad, kérdés és Ethika 186.

Krause, Alliens, Hartmann Wundt más jelszóra esküsznek 1 a kultúrhaladás mindennek a zsinórmértéke. Az ipar, kereskedelem, a művészet s tudomány felvirágoztatása a célok célja, s az embernek annyi az értéke, amennyiben részt vesz a kultúrjavak termelésében.

Ámde más a kultúra, s más az erkölcs; a kultúrjavak termelésével nagyon szépen megfér az egoizmus, a szűkkeblűség, igazságtalanság és a kufár szellem. A kultúra magasabb foka nem jelenti az erkölcsösség és jeilemesség magasabb fokát. A történelem arról tesz tanúságot, hogy a rómaiak erkölcsösebbek voltak a kultúra alacsonyabb fokán, mint később.” Jehlicska, u. o. 199. A lakkos cipő, a vastag aranylánc, a cylinder és kifogástalan frakk nem jelent erkölcsöt, de a tudomány birtoka sem. Már cSzokratesz hangoztatta, hogy a gazember annál veszedelmesebb, mennél nagyobb a tudása. A kultúrában szegény emberek sokszor torony-magasságban állanak erkölcs dolgában a kultúra birtokosai felett.

Darwin, Spencer a fejlődés vesszőparipáján nyargal. Ez utóbbi szerint erkölcsös az, ami gyönyört okoz, az életkedvet gyarapítja. Wundt erre azt mondja: Spencer nem tesz különbséget az erkölcsi jó és a hasznos közölt; Jodl meg szemére lobbantja: „Elvvé vált tehát, hogy ha az ember a társadalom tevékenységében becsülettel ki akarja venni a részét, nem kell egyebet tennie, mint a leghatározottabban keresni a maga előnyét”. Wesen u. Ziele 6.

Feuerbach már nyíltabban beszél, szerinte esztelenség azt mondani, hogy a kötelesség önmegtágadást szab elénk, a kötelesség élvezetet parancsol, csak arra ügyeljen az élvező, hogy mohóságával „Katzenjammert” ne kapjon, aztán ne zavarja mások élvezetét, nehogy azok védekezni találjanak.

Hirsberg is úgy találja, hogy jogunk a vétkezésre kétségtelen, de okos dolog, ha e jogunkkal csak akkor élünk, ha a hatalom birtokában vagyunk: az örökölt lelkiismeretet ki kell seperni, helyébe a megsemmisített erkölcsi tudatnak kell lépnie, mely szerint: „semmi sem tilos s minden szabad”. Nietzsche, az Übermensch, felteszi a koronát a „modern” erkölcsbölcseletre s kimondja: az ember a jó és a rossz felett áll, az egész erkölcsstan nem egyéb, mint „eine beherrschte lange Fälschung” — s Wundt úgy találja, hogy Nietzsche felfogása, (ki untermensch-ként az örültek házában töltötte élete végét), uralkodik az irodalomban és művészetben, L. Peters, *Kiérík. Weltauff. u. freie Forschung* 270.

íme a „modern tudomány” „álláspontjainak” felháborító komédiája! Kant „*Träume eines Geistessehers*” c. munkájában egy helyütt így szól: „Arisztotelész mondja valahol: ha ébren vagyunk, mindnyájunknak közös a világunk, ha azonban álmodunk, mind-egyikünknek külön világa van. Nekem úgy tetszik, hogy ez utóbbi mondatot megfordíthatjuk s azt mondhatjuk: ha több embernek többféle világa van, azzal a gyanúperrel kell élnünk, hogy az illetők álmodnak”. E mondás kitűnően jellemzi magát Kantot, a fő-álmodozót és összes modern „autonóm” követőit, kik életükben azt az elvet valósítják meg: Amilyen az ember, olyan az álma. A különféle „álláspontok” és „rendszerek” kovácsai modern Odisszeusok, kik az emberi vélekedések és tévedések tengerén hajóznak cél és kormány s az igazság Ithakája nélkül. Róluk mondja az Úr: „Minden, aki ez ígémet hallja, de azokat nem teljesíti, hasonló lesz a bolond emberhez, ki házát fűvényre építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fűjtak és ama házra rohantak; és összedőlt az, és nagy volt. romlása”. Máté 7, 26—27.

2. Vájjon ez az egész erkölcsbölcselet képe? Távolról sem: a józan ész még nem halt meg, a teológia képviselői híven őrzik az igazság szent tüzét s újabban az Egyházon kívül álló híres emberek: Payot-k, Paulsenek, Försterek is hangos szóval hirdetik: íme, ott van az igazi nevelési tudomány. Igaz, hogy a modernek az igazság változatlanságát maradiságnak csúfolják. De vájjon tehet-e róla az egyszeregy, hogy máról-holnapra meg nem változik s így maradvá lesz?

Az emberben több fajta tehetség van s mindegyiknek megvan a maga külön tárgya és területe; aztán az erkölcsnek többféle a hatása. A modernek az embernek s az erkölcsnek hol az egyik, hol a másik vonását ragadják ki s egyoldalúan ráépítik a maguk rendszerének kártyavárát. így esik meg, hogy a nihil, a mindent taga-

dók kivételével mindegyik rendszerben van némi igazság, de egyikben sincs az egész igazság. E némi igazság a tévedések fügefalevele, a csaló étek a hamisság horgán, hogy a nem gondolkodók bekapják a hamisságot.

A philosophia perennis az embert, az egész embert legfőbb okával, az Istennel összefüggésben vizsgálja, s ezért igazi tudománnyal szolgál az emberiségnek. E bölcséletnek nincs tétele, mely ellenkeznék a krisztusi hittel, s az igazság birodalmának egység és összhang a sajátja.

Igaz álláspont csak egy van s ez az Isten álláspontja. Erről mondja az Úr: „Minden, aki ez ígéretet hallja és azokat teljesíti, hasonló a bölcs emberhez, ki házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fújtak, és ama házra rohantak; de nem dőlt össze, mert kősziklára volt alapítva.” Máté 7, 24—25.

5. A lelkiismeret.

1. A víz, homok s egyéb műórák előtt régesrég ott volt az ég boltján a nagy világóra, a nap. Sokáig ez volt az emberiség egyedüli időmérője s most is, mikor minden kultúrembernek ott az időmérője a mellénye zsebében vagy a szobája falán, még mindig a nap az emberiség főfő-órája, mely után kell igazodnia minden zseb-, fali- s toronyórának.

Isten természete a világ törvénye; Isten akarata a lelkek törvénye. Isten után igazodik minden, ami van az égen és földön: az emberi akaratnak is egyeznie kell az Isten akaratával, s lelkünk órájának mutatója lelkiismeretünk, fia ez Isten felé mutat, akkor lelkünk órája jól jár; a lelkiismeret életünk iránytűje.

2. A józan ész szava: ami Isten akaratával egyezik, azt tennem kell; ami Isten akarata ellen van, azt nem szabad tennem, — egyszóval Isten akaratához kell szabnom életemet, mert Isten Teremtőm s én az ő teremtménye vagyok. Isten akarata köt engem — ez a tudat a lelkiismeret gyökere, alapja.

Ebből aztán a józan ész így kénytelen következtetni: aki nem hisz Istenben, annak nincs lelkiismerete. Tényleg azonban nincs józan eszű ember, ki meg volna győződve, hogy nincs Isten, a hitetlenek valójában hinni nem akarók s bennük is többé-kevésbé megszólal a lelkiismeret.

3. ő természetes és természetfölötti erkölcsi rend törvényei Isten akaratának kifejezői. Ezek a törvények az emberi élet elvei.

Ámde az emberi élet egyes konkrét tettekben nyilatkozik meg s a törvényt, az elvet csak következtetéssel lehet a konkrét tettekre alkalmazni. Mikor ezt tesszük, létrejő a lelkiismeret.

A lelkiismeret tehát nem egyéb, mint az ész gyakorlati, kötelező ítélete, hogy valamit tennünk kell, vagy tennünk nem szabad, hogy valamit tennünk vagy nem tennünk kellett volna.

Conscientia nihil aliud est, quam applicatio scientiae ad aliquem actum, St. Tamás.

A lelkiismeret alanya a megismerő s gondolkodó tehetség, a tetteinkről ítélkező ész. Az állatnak nincs szellemi megismerő tehetsége, az állat nem ismeri Urát-Teremtőjét, nem tud reflektálni a saját tényeire, azért nincs lelkiismerete.

Azonban jóllehet az ész a lelkiismeret alanya, ösztönszerű elem is vegyül beléje. Isten ugyanis a maga képére, önmagáért teremtette az embert s az ész és akarat természetes hajlammal bír az igazra s jóra, egyben idegenkedik a hamisságtól és rossztól, azért mondotta Tertullián: *anima naturaliter Christiana*. Ez a természetes hajlam már az ész ítélete előtt is bizonyos ösztönszerűséggel nyilatkozik meg. Ez az oka, hogy a vallástalan emberben is némiképp megnyilatkozik a lelkiismeret, mert a természetet meg lehet rontani, de nem lehet teljességgel megsemmisíteni.

A lelkiismerettel öröm, béke, vagy nyugtalanság és kín. kel az emberben. E kedélyállapotok az ész ítéletének folyományai. Az emberi természet szoros egysége miatt az ész ítélete visszahat, úgy a szellemi, mint az érzéki vágyó tehetségre. De a vágyó tehetség magában vak s nem lehet az élet kalauza és bírója.

Bár a lelkiismeret az egész belső emberre visszahat, mégis lényegében „ismeret” (*conscientia*), az ész működése.

3. Állatba még senki sem tudott észet belenevelni: emberbe is a legtudományosabb nevelés sem hozhatna be észet, ha már benne nem volna. A nevelés kifejleszti, kiműveli az észet, de bele nem teremti az emberbe. Ész és lelkiismeret az emberi természetnek isteni hozománya. Ahol ész van, ott lelkiismeret is van. A lelkiismeretlenség nem hiánya a lelkiismeretnek, hanem tusakodás a

lelkiismeret ellen, a legnagyobb merénylet az ember méltósága ellen.

4. Szólás-mondás, hogy a lelkiismeret szava Isten szava. Mennyiben igaz ez a mondás?

A lelkiismeret gyökere ez az ítélet: isten előtt meg kell hódolnom, amit parancsol, azt tennem kell, amit tilt, azt nem szabad tennem. Ez az ítélet valóban Isten szava.

Ha valóban Isten akaratához szabjuk ítéletünkkel a magunk akaratát, akkor saját gyakorlati Ítéletünk is Isten szava, mert ez ítéletünk Isten hírnöke.

Ámde a gyarló embernek hiányos lehet ismerete az isten törvényéről, hozzá tévedhet a logikai következtetésben, s ha tényleg tévedünk, ez már nem az Isten szava, hanem saját hibánk.

4. ő jó lelkiismeret kellékei: 1) szükséges, hogy ítélete a törvénnyel egyező legyen (helyes lelkiismeret), 2) hogy az ész ingadozás nélkül biztosan szóljon (biztos 1.), 3) hogy az ész éberséggel a kisebb dolgokat is mérlegelje (gyöngéd 1.)

A helyes lelkiismeret ellentéte a hibás lelkiismeret, amelynek ítélete nem egyezik a törvénnyel. A hiba forrása a törvény nem ismerése, félreismerése, vagy a helytelen következtetés, egy szóval a tudatlanság. Már most, ha az ember lelkében gyanú kel, hogy hiba van az ész ítéletében akkor legyőzhetően hibás a lelkiismeret; ha nem gyanít hibát, akkor a tévedés legyőzhetetlen.

A hibás lelkiismeret egyik fajtája a tág lelkiismeret, melynek birtokosa a fontos dolgokat kicsiségeknek nézi, a halálos bűnöket holmi megbocsátható gyarlóságoknak tartja, forrása könnyelműség és könnyelműség- okozta tudatlanság. Maga ez a nembánomság az örök üdvösség dolgaiban halálos bűn.

A tág lelkiismeret ellentéte az aggódó lelkiismeret, mely bűnt lát ott is, ahol nincs semmi bűn, a bocsánatos bűnt pedig halálosnak nézi. Az aggódó lelkiismeret (conscientia scrupulosa) elűt a gyöngéd lelkiismerettől, mely az ember legdrágább kincse, holott itt kínról, betegségről van szó. Scrupulus kövecset jelent, mely a testet kínozza: hasonlóan a lelkiismeret scrupulusa a lélek kízója. E baj főforrása ideggyengeség, mely egészségtelen félelmet visz a lélekbe, továbbá ördögi kísértések és tudatlanság. Mivel az aggódó

lelkiismeret megbízhatatlan kalauz, a lelki élet szakemberének (apostoli lelkü gyóntató atya) vezetésére szorul, kire föltétlenül hallgatnia kell. Az ideggyengséget pedig okos életmóddal kell megszüntetni.

A biztos lelkiismeret ellentéte a kételkedő lelkiismeret, mely rendszerint hibás lelkiismeret.

A gyöngéd lelkiismeretnek ellentéte az eltompult, eldurvult lelkiismeret, mely nehezen szólal meg. Ez az erkölcsi züllésnek gyászos eredménye.

5. A cselekvés előtt való ítélet a megelőző lelkiismeret, a tett után való ítélet a követő lelkiismeret. Mivel az akarat elhatározásának jó vagy rossz volta a megelőző ítélettől függ, az erkölcsiség mértéke a megelőző lelkiismeret.

Ha a cselekvés pillanatában valaki a halálos bünt bocsánatosnak nézte, tényleg csak bocsánatos bünt követett el; viszont, ha a bocsánatos bünt halálosnak látta s mégis elkövette, súlyosan vétkezett, mert nagy gonoszságot akart.

A követő lelkiismeret már nem változtat a tett jóságán, vagy gonosz voltán; de azért nem haszontalan. A bűn rendszerint kiábrándítólag hat; mikor a kísértés heve elmúlik, a rendetlen vágy okozta forrongás elül, az ész tisztábban lát. S azért a követő lelkiismeret 1) bűnbánatra segíti a bűnöst, 2) a jövőre nézve útba igazítja.

6. Bár életünk zsinórmértéke Isten akarata, alanyi kalauzunk saját lelkiismeretünk, vagyis úgy kell teljesítenünk az isteni akaratot, amint saját öntudatunkban jelentkezik.

Ha lelkiismeretünk biztos, feltétlenül követnünk kell, még akkor is, ha eszünk ítélete hibás volna, Más szóval: a meggyőződést követnünk kell. „Ami meggyőződésből nincs, mind bűn az.” Róm. 14, 23.

Quidquid est contra conscientiam, aedificat ad gehennam. Lat. zsinat. Ami a lelkiismeret ellen van, a kárhozatba vezet.

A téves hitű, ki nem kételkedik hite igazságában, téves hitét követni tartozik. Mihelyt kételkedik, a kutatás az igazság után a kötelessége, s ha megtalálta az igazságot, bármi áldozat árán is e! kell fogadnia azt.

A hibás, de biztos lelkiismeretet azért kell követni, mert a

lelkiismeret életünknek Isten rendelte kalauza. Ilyenkor az ember nem vétkezik, bár téved, mert az akarat semmi rosszat sem akar.

Habozó lelkiismerettel nem szabad cselekednünk, mert a bűn veszedelmének tennők ki magunkat.

Előbb imádság, elmélkedés, szakember megkérdezése, stb. által biztos lelkiismeretre kell szert tennünk.

Ha nincs időnk ezen út követésére, kétségünkben válasszuk azt, ami a törvény javára szól. In dubiis pars tutior eligenda. De ha maga a kötelesség kétes, pl. tartozom-e két órát gyalogolni, hogy vasárnap szent misét hallgassak, akkor ezt az elvet követhetjük: *lex dubia non obligat*, kétes kötelesség nem kötelesség. Ily fajta kételkedés hitében jártas ember életében rendszerint csak a tevőleges törvények dolgában merül fel: a természetes törvény nagyon is nyilvánvaló. Itt csak a könnyelműség vagy gonoszság szokott kételyeket támasztani.

7. A helyes, biztos, gyöngéd lelkiismeret életünk kalauza, az önnevelés nagy munkájának egyik legszebb vívmánya. Hogy jó lelkiismeretünk legyen: 1) főleg fontos elhatározások előtt alázattal kérjük a világosság Atyját, a Szentlélek Istent, hogy elménkben világosságot gyűjtson; 2) komoly elmélkedéssel tegyük az erkölcsi rend törvényeit saját életünk elveivé; 3) elszánt harccal tegyük szabaddá az észet a rendetlen vágyak befolyásától, hogy ily módon elfogulatlanul álljon az igazsággal szemben s pártatlan bíró legyen tetteink fölött; 4) megfontolással, lélekjelenléttel cselekedjünk, hogy mindenkor számot adhassunk arról, mi történik lelkünk házában; 5) mivel a gyakorlat teszi a mestert, a mindennapi lelkiismeret komoly vizsgálata s a gyakori szent gyónás által gyakoroljuk lelkiismeretünket; 6) mindenkor a mindentudó Isten színe előtt járjunk: az örökkévalóság fénye a lélek igazi világossága. Ez a jó lelkiismeret nevelésének útja!

Még a jó ember is gyarló ember; aztán a lelkiismeretnek saját dolgainkban kell ítélnie, s tudjuk, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze; azért nagyon is rászorulunk a felülről jövő világosságra.

A heves kísértés vihart támaszt, lelkünk ege beborul, ilyenkor a lélek várában forradalmi zűrzavar tombol: ily esetben csak; *előre megállapított* elvek mutatják meg az irányt az Isten felé. Ilyen életemek: *a)* katolikus hitemhez soha hűtelen nem leszek, *b)* tiszta testet, tiszta lelket akarok egykoron a házasság szentélyébe vinni, *c)* vegyes házasság számomra tiltott fa, *d)* hazugság sohasem szennyezi be ajkaimat. Ily életemek pedig csak komoly elmélkedésből, életünk legjobb óráiban születnek.

Gyakrabban, mint magunk is hinnők, nem az igazság, hanem a vágy a gondolat atyja; azért, ha igazán szabadok akarunk lenni meg kell törnünk a rendetlen vágyak zsarnoki uralmát.

Először gondolni — aztán cselekedni. Mily sokszor vét ezen elemi szabály ellen a könnyelműség, mely megfontolás nélkül a pillanatnyi hangulatoknak enged. A lelkiismeret mindennapi komoly vizsgálata, a gyakori jó gyónás igazi köszörűkövei a lelkiismeretnek. Ha hozzá sohasem feledkezünk meg arról, hogy Isten szeme mindent lát: a lelkiismeretünk minden kísértésre reagál, miként a szem héja becsukódik, ha szemét repül feléje.

A régi görögök e szavakkal adták át harcba induló fiaiknak a pajzsot: „Ezzel, vagy ezen!” Vagy győzz és magad hozzad fegyvereidet, vagy halj meg a hősök halálával s pajzsod hozzanak haza!

Az Isten előtt is érvényes becsület pajzsa: a tiszta jó lelkiismeret; Isten aszerint fogad téged jól vagy rosszul, hogy tiszta^ vagy beszennyezett lelkiismerettel lépsz-e elébe. Ha épenséggel jó lelkiismeret-áldozataként kerülsz eléje, a legnagyobb dicsőség lesz osztályrészed.

„Légy s maradj szegény, fiatal barátom, míg mások körülötted csalással és hűtlenséggel meggazdagodnak; maradj hatalom és állás nélkül, míg mások mindig magasabbra s magasabbra hágnak: viseld el a csalódás fájalmát, míg mások hízelgéssel sikert érnek; mondj le a kegyes kézszerításról, melyért mások csúsznak-másznak és hétrét görbülnek, öltsd magadra az erény vértjét, keress jó barátot és betevő falatot. Ha becsületos szolgálatodban megőszültél, adj hálát Istennek és — halj meg!” L. Smiles, Karakter 114.

6. A szabadakarat.

1. Az ember nemcsak megismerheti az Isten akaratát, de módjában is van a megismert isteni akaratot *saját elhatározásából* követni s ez a saját elhatározása az, ami őt erkölcsi lény rangjára emeli.

Az önelhatározás képessége az észen kívül áthághatatlan választófalat emel az ember és a természet többi lényei közé. A fizikában^ a kémiában vas szükségszerűség uralkodik: az elemek birodalmában az adott okokból s a feltételekből matematikai bizonyossággal következik az eredmény. Az állat is a szükségszerűség uralma alatt áll: egyrészt az ösztön belső kényszere, másrészt az érzéki megismerés okozta benyomások irányítják életét: csak az ember nem áll a szükségszerűség vastörvénye alatt, az ember szabad.

2. Miért szabad polgára a világnak az ember?

Az állat érzékeivel s ösztöneivel megismeri *a)* a hasznos, kellemes, *b)* a káros és kellemetlen dolgokat, mindig a konkrét dolgokat; a hasznosságot, kellemességet elvontan már nem ismeri az állat, s még kevésbé tud különbséget tenni a jó és rossz között. Ide már elvonó, vagyis szellemi tehetség, ide ész kell.

A gyermeket eleinte az érzéki megismerés vezeti, a lélek mintegy alszik benne, s ép azért a gyermek ártatlan, de nem érényes; mikor már fölébredt a lelke, mikor különbséget tud tenni jó és rossz között, csak akkor lehet érényes, vagy bűnös. Az örüldet nem szokás felelősségre vonni, mert nincs józan esze; az anya nem neheztel gyermekére, ki őt tifuzos lázában megütötte. Mire utalnak ezek a tények? Arra, hogy ész és szabadakarat között szoros összefüggés van.

Ahol ész van, ott szabadakarat is van; viszont, ahol nincs ész, ott nincs szabadakarat. Az ész a szabadakarat gyökere.

3. Az ész az akarat kalauza, ő mutatja ”meg az akaratnak a jót, amire törekednie kell, a rosszat, amitől futnia kell. Ha semmit sem mutat az ész az akaratnak, akkor nem is akarhat.

Az akarat azonban csak azt akarhatja, amit az ész jóként mutat neki. Ha az ész az Istent, akiben minden jó egyesül, úgy mutatná meg az akaratnak, amint valóban van: az akarat szükségszerűen akarná, szeretné az Istent. Ámde az ész ez éleiben nem látja az Istent, csak per speculum et in aenigmate, vagyis a teremtményekből, az Isten tetteiből következtetve ismeri meg az Istent s azért nem szükségszerűen akarja az Istent. A földi javak pedig nem minden jóságot egyesítenek magukban, azért ezeket még kevésbé akarja szükségszerűen az akarat. Hozzájárul, hogy az ész több szempontból mérlegelheti a javakat s így egyrészt kívánatosaknak, másrészt nem kívánatosaknak találja azokat, szóval az akarat válogathat. Csak egyet akar szükségszerűen az akarat: az

egyetemes jót, a maga javát, a boldogságát. Az ész tévedhet a választásban, de a rosszat sem akarja az akarat, míg az ész a jó látszatát nem aggatja a bűnre.

Áz állati ösztön, az állat érzéki megismerése csak a hasznosat és kellemest, a károsat és kellemetlent veszi észre; az előbbire szükségszerűen törekszik, az utóbbtól szükségszerűen fut.

Az ész már különbséget tesz a hasznos és kellemes között: ami a jelenben kellemes, az utóbb károsnak bizonyul, azért az ész sokszor a kellemetlent választja, ami utóbb hasznosnak bizonyul. Ez az *okos* akarás.

Ennél magasabb s tökélesebb az erkölcsi akarás, mikor az ész nem csupán a hasznosságról s károsságról ítél, hanem azt is megállapítja, vajjon jó vagy rossz-e valamely dolog. Aki csupán odáig emelkedik, hogy a dolgok hasznos vagy káros volta életének vezérelve, az a ravaszság, hazugság, csalás és a gonoszság egyéb fegyvereitől sem riad vissza, ha az ő haszna így kívánja. A hasznosság lovagja az emberiség titkos ellensége, aki veszedelmesebb az erdő fenevadjainál, mert rettentő fegyverrel: ésszel rendelkezik.

Az akarás célja tehát kizárólag a jó, a boldogság; maga az akarás ténye választás, amennyiben az ész a boldogra vezető utakat, eszközöket kutatja. E választás előfeltétele a megfontolás, mérlegelés. Megfontolás nélkül nincs igazi akarás. Aki tehát vágyak s kívánságok pillanatnyi behatása alatt cselekszik, a hangulatok embere, az nem emberi módon akar. Az élvezet evangéliumának hódoló; modern emberek az akarás szempontjából az állatok szintjáján állanak, mert nem elhatározások, hanem érzések életük kormányzói.

Az akarás előfeltétele végül az ész ítélete, hogy amit akarunk azt elérhetjük. Az elérhetetlen után sóhajtozhatik az ember, de nem akarhatja. Napoleon császár korában akart, sz. Ilona szigetén hatalmi kérdésekben csak kívánt, óhajtott. E szempontból azok, kik saját mesterségesen hizlalt ösztöneik után ítélve világgá kürtölték, hogy fajfentartás ösztöne a férfiban legyőzhetetlen, az ifjúság leggonoszabb megrontói, mert azokat, kik hazugságoknak felültek, tehetetlen bénákká tettek. Amit valaki elérhetetlennek képzel, azért kis ujját sem mozdítja.

4. Az ember válogató lény; esze több utat-módot mutat neki 3 boldogságra, s akarata önmagát mozgatja a boldogság felé.

Ha az akarás összes feltételei megvannak, ha az ész végig fontolta az összes indító okokat, az elhatározás ttiég mindig meg nem születik, míg az akarat valamely indító ok javára nem dönt. A szabadakarat tehát ama

képesség, melynél fogva az ember választani tud a tenni és nem tenni között. A szabadakarat által az ember a maga ura-gazdája. Hoc est proprium voluntatis, ut sit domina suorum actuum. Sz. Tamás.

A fizikai szabadság, a mentesség a külső erőszaktól *nem* lényeges kelléke a szabadakaratnak; a fizikai erőszak csupán az elhatározás külső kivitelét tudja megakadályozni, de nem magát az elhatározást. Ott ül börtönében a hit- vagy a hazafiság vértanuja, ámde lelke még a bilincsekben is szabad: hitemet meg nem tagadom, hazámat el nem árulom — ezt az elhatározását meg nem másíthatja semmiféle hatalom.

Csak egy semmisítené meg az ember szabadakaratát: a belső kényszer. Ámde ily beűő kényszer nem létezik. Nincs az a lovas vagy gyalogos rendőrség, mely a lélek várába betörhetne s belső kényszert gyakorolhatna a lélekre. Az érzéki vágyak, szenvedélyek tényleg gyakorta szolgáságra ejtik az akaratot, a gyáva lélek sokszor kétségbe esik: nem tudok szabadulni a bűn szolgásából, ámde a szabad elhatározás *képessége* még mindig ott van a lélek mélyén, a lehetőség a szabadulásra még mindig megvan a bűnös számára, s ha megembereli magát, Isten segítségével talpra állhat, a szabadakarat képességéből valóság lesz. Az a tudat: másképp is cselekedhetnem, csak a józan ésszel együtt pusztulhat el a lélekből,

5. Az ember szabadságának veleje, hogy belső kényszertől menten saját elhatározásából törhet végső célja: az Isten és saját boldogsága felé.

Ámde a végső célhoz több út vezet (parancsolatok, evangéliumi tanácsok, hősies erényesség, melyre nincs parancs) s az ember ezen utak közt is válogathat.

Végül az ember korlátolt s gyarló lény, esze tévedhet s akarata a jó látszatával felcicomázott rosszat is akarhatja, szóvá! az önelhatározás rossz irányban is történhetik. S Isten nem állja útját az akarattal való visszaélésnek, bár az ember ilyenén módon egyenest Ura-Istene ellen fordult, mert a szabadság adója tiszteletben tartja az ember kiváltságát, annál is inkább, mivel a földi élet próba s a megpróbáltatáshoz odatartozik a vétkezés *lehetősége*.

De amint a tévedés az ész gyarlósága, s a betegség az egészség hiánya: úgy a vétkezés szabadsága az ész és akarat gyarlósága, s nem kelléke vagy kiváltsága.

Az ész akkor volna tökéletes, ha sohasem tévedne: az akarat pedig akkor volna tökéletes, ha sohasem választaná a rosszat,

hanem mindenkor a legnemesebb, legmagasztosabb indító okokat követné. Isten nem téved s nem akarhatja a rosszat, de azért szabad. Az üdvösség hazájában ismeretlen a tévedés s ép azért a bűn se lehetséges benne: ott tökéletes szabadság uralkodik. Mivel a vétkezés a szabadakaratnak jele mint a betegség az életnek a jele, de nem a kelleke, lényege: azért helyesen cselekszik a hatalom birtokosa, ha a tévedések és bűnök terjesztését megakadályozza, s nem sért szabadságot korlátozó intézkedéseivel.

6. De igazán szabad-e akaratunk?

Öntudatunk azt mondja: amily biztos, hogy gondolkodunk, örömet, fájdalmat érzünk, oly biztos, hogy szabadok vagyunk elhatározásainkban.

Hatalmamban áll imádkozni vagy nem imádkozni, tanulni vagy sétálni. Ha öntudatomnak a bizonyosságát el nem fogadom: akkor öntudatom ama képének se hihetek, mely nekem Budapesten, a Duna partján az országházát mutatja. Az öntudat összes megismerésünknek forrása: aki tehát egy dologban elveti az öntudat tanuságtételét, annak minden megismerésről le kell mondania.

Minek tanakodjam a cselekvés előtt, ha egy irányban kell határoznom?

Minek bánkódjam a rossz tett után, ha másképp nem cselekedhettem?

Minek dicsérjem a nemes tettet, korholjam az aljasságot, ha a jó, nemes és aljas tett egyformán kényszer eredménye?

Minden jószándékú feltétel merő utópia, minden ígélet üres szó, ha kényszer alatt állok s nem határozhatom el magamat arra, amit feltettem vagy másnak ígértem. Szóval az egész lelki élet fenekestül felfordul s elveszti értelmét, ha nem vagyunk urai elhatározásainknak.

7. Amit az egyéni öntudat bizonyít, azt megerősíti milliárdnyi öntudat, az egész emberiség öntudata.

A jó és rossz, az erény és bűn, a jog, törvény, kötelesség, felelősség fogalma egyetlenegy nép szótárából sem hiányzik. Ha az ember belső kényszerből cselekszik, nincs jó és rossz, nincs erény és bűn. A jog csak akkor jog, ha mások kötelességeiket velem szemben teljesíthetik. A törvény csak akkor törvény, ha az embernek módjában áll hozzá alkalmazkodni. A kötelesség üres szó, ha nincs hatalmam teljesítésére. Tetteiért az ember csak akkor felelhet, ha azok saját elhatározásának szülöttjei. Szóval az er-

kölcsi felfogás lehetetlen az akarat szabadsága nélkül. Ez az emberiség öntudata.

8. Ezzel az öntudattal szembehelyezkedik a deterministák maréknyi csapata. Szerintök külső s belső okok *határozzák meg* az ember cselekvését, (determinare = egy irányba terelni) tehát az ember cselekedetei meghatározások s nem elhatározások gyümölcsei; az öntudat színpad, ahol a lelki élet tünetényei lejátszódnak anélkül, hogy az ész mint pusztá szemlélő a játékra befolyással volna.

Az egész emberiség öncsalódásban él: csak ők, a deterministák oly szemfülesek, hogy nem ülnek fel a látszat csalódásának. Mivel itt nem valami távoleső rejtelmes dologról van szó, hanem oly tényről, amelyről minden józanul gondolkodó ember mindennap meggyőződést szerezhet, mert hisz öntudata tanúságát mindenki megvizsgálhatja: a deterministák mesterkedéseit már eleve gyanús szemmel kell néznünk. Ha egy ember mást lát, mint ezer ember, már előre tudhatjuk, hogy nem az ezer, hanem az egy téved.

A deterministák nem tényekből indulnak ki, hanem önalkotta bölcséleti rendszerből, melybe bele nem illik a szabadakarat, mert rendszerüket halomra dönti. Az egész természetben szükségyszerűség uralkodik: az ember szabadon határozza el magát. Az emberben tehát valami van, ami nem anyag és fizikai erő, hanem az anyag és erő felett áll. Szóval a szabadakarat a szellemi lélek létének megingathatatlan bizonyítéka: ezért rettegnek tőle a szellemi világ tagadói s minden tudományágot sorompóba szólítanak, hogy a szabadakarat ostromlásában segítségükre legyen.

a) A szabadakarat öncsalódás, mondja Spinoza, s utána a deterministák kara: nem ismerjük az indító okokat, melyek cselekvésünket meghatározzák, azért szabadoknak képzeljük magunkat. Ezek „az ismeretlen” indító okok nagyon erősen emlékeztetnek a zsidók alvó tanúira, kiknek bizonyágtételével az Ūr feltámadását tagadták. Nagyon ügyesen mondja erre Notter: „Ha azok az okok melyek az akaratot determinálják, nem ismeretesek, akkor honnét tudják a deterministák azt, hogy ilyen determináló okok léteznek? S feltéve, hogy ilyen okok léteznek, honnét van az, hogy ezek a döntő, tehát erősebb okok ismeretlenek maradnak, nem lépik át az öntudat küszöbét, míg a gyengébb ható okok, melyek nem determinálják az akaratot, az öntudat verőfényében működnek?” A szabadakarat 55. 1. A „nemismerés,” a „nemtudás,” a rendszerkovácsok építő telkei; a józan ész megveti az ilyen alapot. „Nem igaz, hogy a szabadság érzete egybeesik az indító okok nemisme-

résével, melyek minket cselekvésre indítanak. Ellenkezőleg, mikor legerősebb a szabadság érzete? Ez akkor van, ha nyugodtan fontolóra vesszük azt, amit akarunk, az elérendő célt jól megnézzük, az eszközöket latolgatjuk, s ha akaratunk teljes birtokában cselekszünk, tervét megállapítjuk s elszántan a kivitelhez látunk. Ha ellenben valamely cselekedet meglepetésszerűen megy végbe, anélkül, hogy az indító okokról magunknak számot adnánk, — megkönnyebbülten mondjuk, hogy az efajta cselekvésért nem vagyunk felelősek.” Mercier Psych. II. 111. Amiben akaratunknak semmi része sincs arról nem vagyunk hajlandók felelni.

b) Sokkal tetszetősebb Leibnitz nehézsége; akaratunk mindig az erősebb indító oknak enged, tehát nem szabad.

Erre azt mondjuk; ha eszünk sohasem tévedne a javak becslésében, mindig az erősebb, a magasztosabb indító ok után indulnánk, s az volna a tökéletes akarás. Több szent életrajzában olvassuk, hogy életelvük volt mindig azt tenni, amit tökéletesebbnek ismertek. Vájjon nem szabadon cselekedtek-e ezen életelv hatása alatt? Hiszen ők maguk szabták meg életelvüket! Leibnitz nem vette figyelembe, hogy az akarat választja az indító okokat: az akarat ráparancsolhat az észre, hogy egyes igazságok, indító okok előtt szemet hunyjon, s látszatos okokra ügyeljen. Ha legerősebb indító oknak azt mondjuk, amelyhez az akarat csatlakozik: akkor tényleg a legerősebb indító okból cselekszünk, de az akarat döntése, csatlakozása az, ami azt a bizonyos okot legerősebbé s így győzedelmessé teszi. A video meliora proboque, détériora sequor nótája azt igazolja, hogy jó magunk is tudatában vagyunk annak, hogy nem a legerősebb, legnemesebb indító okra hallgatunk.

c) A szabad akarat halomra dönti a tudományt, kiáltják ijedten a deterministák: minden esemény az előző okok eredője. Az akarat tettei is tehát szükségszerű folyományai az előző okoknak, mihelyt közbelép a szabadakarat, megdönti az okság elvét, mely minden tudomány alapja.

Ok híjával lévő történés valóban nincs, nem is lehet.

De hát az akarat tényei nem is ok híjával szűkölködő tények: az akarat indító ok nélkül meg se moccan. Az okozat szükségszerű következménye az oknak, de a működő ok nem mindig szükségszerűen működik ám. A világ szükségszerű okozata az Isten teremtoi működésének, de Isten nem kényszerből, hanem szabad elhatározásából teremtette a világot. Hasonlóan az akarat mint szabad működő ok hozza létre tényeit. Tehát az akarat tényei megfelelő okkal bírnak.

d) A szabadakarat veszélyezteti az energia megmaradásának elvét, szavalják a deterministák.

Tudományos hipotézis, hogy a fizikai világ energiája állandó; mások ugyancsak a tudomány nevében azt mondják, hogy a világ energia-készlete fogyóban van. De mi köze ennek az akarathoz? Az akarat se nem fizikai, se nem kémiai erő, bár elhatározásait a test fizikai erőivel hajtja végre. Már a növények és állatok ételtel se fizikai energia, s ha a növények és állatok ételtel nem hozza veszedelembé a világ energiáját, az akarat sincs hatással a fizikai energia mennyiségére.

e) Nagy zavarukban végül a hipnotizmus sötét birodalmába menekülnek a deterministák s ekképen okoskodnak: a hipnotizált személy automata a hipnotizőr kezében s mégis szabadnak tartja magát: amint tehát ez esetben csalódás a szabadakarat, úgy minden esetben az.

Az efajta okoskodással azt is mondhatnók: némely ember milliokról álmodik; de ez csak álom s nem valóság: tehát éber milliomosok sincsenek!

A hipnotizmusz álom és senkinek se jut eszébe azt mondani, hogy az ember rendes álmában szabadon akar: semmi különös sincs tehát abban, ha a hipnotizált ember sem szabad s hozzá tévedésben van.

Újabbban különben még az ellenállhatatlan szuggesztio is vitássá lett. L. Mercier Psych. II. 117.

Egyébként a gyakorlati életben maguk a deterministák is rációfognak elméletükre: ők is mint más emberek terveket szőnek, egyet-mást eltökélnék magukban, hibáikat restellik, ígéreteket tesznek és fogadnak, hanyag, engedetlen gyermekeiket vagy cselédeiket kérdőre vonják, sértve érzik magukat, ha mások velük szemben szavukat meg nem tartják, dicsérnek, ócsárolnak, jutalmaznak, büntetnek, szóval úgy tesznek-vesznek, mint elhatározásra képes szabad emberek s másokat is olybá vesznek. Ekként tetteikkel önmaguk igazolják, hogy a szabadság tagadását nem kell komolyan venni.

7. Szabadság és törvény.

Hogyan illik össze e kettő: szabadság és törvény? Nem-e magasbatörő sas az egyik s bilincses lánc a másik, mely a sas szabad szárnyalását megakadályozza? A törvény engedelmességet követel s ez legfeljebb gyermekeknek meg gyenge nőknek való; az erőshez, a férfúhoz az uralkodás illik s nem a meghódolás.

A törvény korlát, mely előtt meghátrál a gyenge lélek: az erős halomra dönti

Ilyen és hasonló okoskodások fakadnak az éretlen és gyáva lelkekből, kik még nem jutottak belátásra s még nem emberesedtek meg annyira, hogy az igazság előtt meghódolni tudnának.

2. Mi kell a tudáshoz? Ész és igazság. A cél az igazság. Az ész csak egyet követelhet, hogy akadály nélkül szabadon törhessen az igazság felé. Ez az ész szabadsága. De ha eljutott az igazsághoz, az észnek csak egy kötelessége van: meghódolni az igazság fenéke előtt. Az igazság az észnek született királynője.

Az igazság az ész tárgya és — korlátja. Az igazság magába-fogadásával gazdagodik, tökéletesedik és boldogul az ész.

Az észnek csak igazat szabad gondolnia; mihelyt áthágja az igazság korlátját, nem ismer, tud, hanem téved, esztelenkedik. Vagy szabad az észnek azt mondani: kétszerkettő = öt, Sokrates a magyar tudományos Akadémia tagja, Budapest Kamcsatkában van?

Az emberi ész korlátolt és gyarló s ép ezért tévedhet. De a tévedés nem tökéletessége, hanem gyarlósága, az észnek csak az igazság az élete, tökéletessége és boldogsága; ha nem tud az igazsághoz eljutni, csupa kín és vergődés az élete. Az igazság fénye nélkül ijesztő sötétség tátong az ész előtt, a semmi, a halál.

Mi kell az akaráshoz? Igazság, mint kívánatos jó, és akarat, mely az ész kalauzolása mellett a jóra tör. Az akarat célja és tárgya tehát a jó. Más szóval ezt így is mondhatjuk: az akarat tárgya és korlátja, vagyis törvénye a jó. *A szabadság csak arra való, hogy az akarat a maga tárgyát, a jót elérje.*

Az út a jóhoz a törvény. Ami a logika az észre nézve, ugyanaz az erkölcsi törvény az akaratra nézve: *a logika a helyes gondolkodás, az erkölcsi törvény a helyes akaras törvénye.* A tévedés az ész: a bűn, az erkölcsi tévedés, az akarat természete ellen vét. Amint a tévedés az ész kínja, a bűn az akarat pokla.

Sz. Tamástól egyszer azt kérdezte a nővére: „Mi kell ahhoz, hogy az ember szentté legyen?” A szent egy szóval felelt: *Velle — akarni.* Észszerűen, helyesen akarni annyi, mint szentnek lenni. Észszerűen az akarat csak a jót akarja. Ez az akarat szabadsága. „A legszabadabb ember szabadsága nem egyéb, mint a jót tenni”. G#the. Micsoda tehát a lélek életének törvénye? A meghódolás az igaz, a jó előtt.

2. *A meghódolás, az engedelmesség a világegyetem fentartó törvénye.* A csillag-világ nem szabad: nap, hold, csillag szépen hódol a nehézkedés és mozgás törvényeinek. Az elemek nem sza-

badok; mindmegannyi hódol a vonzás, a vegyi rokonság, saját természetük törvényének. A fűszál, a fa nem szabad. Nemcsak a napfénytől (1. a tájékoztató paraboláját), a talajtól, a légeköltői, a klímától, a csapadéktól is függ a növényvilág, fia a növény emancipálná magát életének törvényeitől, elsatnyulna s belepusztulna. A test életének tömérdek törvénye vagyon. A szemnek alkalmazkodnia kell az optika, a fülnek az akusztika, az egész testnek a sztatika törvényeihez. A lélegzésnek, az emésztésnek, a vérkeringésnek megvan a maga rendje, törvénye. Minden nagyobb eltérés az élet törvényeitől a test halálát jelenti, még csekélyebb eltérés is betegségre, nyomorúságra kárhoztatja.

Mi tartja össze a hadsereget? Az engedelmesség. Mi tartja össze a világegyetemet? A meghódolás, az engedelmesség.

Hát a léleknek, az erkölcsi embernek nincsen-e biológiája, éleüörvénye?

Az erkölcsi ember élettani törvénye, boldogulásának útja a tíz parancsolat.

Hogy micsoda az Isten, az ő igazsága és kegyelme a iélekie nézve, arról másutt lesz szó. Az első három parancsolat a lélek legbensőbb életének a feltétele. De a többi hét is az ember boldogulásának az útja. Ha a gyermek emancipálja magát a szülői okosságától s gondoskodó szeretettői, menthetetlenül elpusztul. A tíz parancsolat lábba! tiprója, hacsak idején észre nem tér, züllésre jut.

Mivel élsz, jogod van az élethez. De ha az 1700 milliányi ember közül csak egynek eszébe jut e törvénynek lábbal tiprása: Ne ölj! — elveszted életed. Ha egy lelkiismeretlen ember áthágja a hatodik parancsolatot s bűnre viszi a férj hitvestársát, családi szentélye megszentégtelenítettik, békéje oda van. Hiába izzadsz-fáradsz, ha bárkinek eszébe jut, hogy veled szemben áthágja a VII. parancsolatot, hiábavaló volt munkálkodásod. Pénznél, vagyonnál drágább a becsület. Ámde mihelyt embertársad veled szemben áthágja a Vili. parancsolatot, oda a becsületed. Ha meg a VIII. parancsolat ellenkezője lesz törvénné, ha mindenki mindenkor hazudik, lehetetlen a társadalmi érintkezés. A tíz parancsolat uralma nélkül nincs emberi élet. E tíz parancsolat mindegyike egy-egy paragrafusa az életnek, a boldogulásnak. Mihelyt Isten megteremtette az embert, eléje kellett szabnia a tíz parancsolatot, mint ahogy fényt, meleget, vizet és levegőt kellett teremtenie az élő szervezetek számára.

3. Az ember boldogulásának feltétele, hogy megérti Isten szándékait és önként beleilleszkedik az Isten szabta erkölcsi rendbe. Nem a gőgös dac: az engedelmes hódolat az élet útja. Ecce

ancilla Domini, — volt az Isten Anyjának életprogramja s nagyságának útja. Ecce ancilla veritatis, az ész fejlődésének, tökéletesedésének s boldogságának az útja. S az akaratnak nem lehet más életprogramja, mint szent lelkesedéssel azt mondani: Ecce ancilla boni, ancilla legis!

Már Verulami Baco mondotta: „A természetet csak engedelmességgel hódíthatjuk meg”. Az ész uralma a természetben a kultúra. De hogyan uralkodik az ész a természetben? Úgy, hogy kilesi a gőzt, a villamosság, a levegő stb. természetét és *alkalmazkodik* az erők természetéhez. Tessék a gőzt, a villamosságot, a levegőt, az anyaföldet stb. saját természete ellen kezelni. Kudarc és bomlás lesz az ilyen oktalan kísérlet eredménye. Aki nem számol a levegő természetével, nem fog repülni, hanem nyakát fogja szegni.

Alkalmazkodni a természethez annyi, mint tudományra, technikára, iparra, kereskedelemre szert tenni. Alkalmazkodni az erkölcsi rend törvényeihez annyi, mint észszerűen, szépen, boldogan élni. A hódolat az igazság s gyakorlati folyománya a törvény előtt: a boldogulás és nagyság útja. Mikor Salamon pár szóba akarta összeprézelni minden bölcsességét, azt mondta: „Az Istent féljed és tartsd meg az ő parancsait, mert ez az egész ember” Pred. 12, 13. *Ámde a legtöbb ember korlátolt, gyenge és gyáva: nem tud meghódolni az igazság és törvény előtt, gyáván megjutamodik az igazság elől, a törvény királyi útján nem bír járni s korlátolt gyávaságában az igazságot és a törvényt zsarnoknak nézi.*

Sapere aude! Legyen bátorságod meghódolni az igazság fensége előtt s merjed belátni az igazságot, merj meghódolni előtte. A belátásból a meggyőződés fakad; a belátásból, hogy hinned kell, a hitbeli meggyőződés lesz s a meggyőződés szülöttje az életelv. fia van bátorságod arra, hogy az Isten igazságát Önként életed elvévé tegyed, a szabadság és nagyság útjára léptél. Veritas liberabit vos. Ján. 8, 12. Mivel az evangélium a nagyság útja, azért nem fér a sok törpe ember fejébe és szívébe.

A természethez alkalmazkodni annyi mint a természetben uralkodni: Istenhez alkalmazkodni annyi mint királynak lenni. Csak egyről nem szabad soha megfeledkezned, hogy szuverén, független csak egy van: a felséges nagy Isten; te mindenkor csak hűbéres fejedelem maradsz.

A hűtlen hűbéres fejedelem elveszti országát és szabadságát: Isten ellen lázadó ember kárát vallja uraságának és szolgaságba süllyed, romlásba rohan.

4. Egy szép napon a Föld asszonyság így szólt a Naphoz: „Igazán meguntam már, hogy engedelmes szolgáló módjára évről-évre mindig körülöttem keringjek. Nekem szabadság kell, egyszer már saját akaratom útján akarok járni.” „No nézzétek a vén gyereket, — felelé méltatlankodva a Nap, hát mit restelled, hogy tőlem függsz? fiát nem az én gyermekem vagy, nem tőlem való-e minden porcikád? Aztán mi volnál az én világosságom és melegem nélkül? Egy nagy jéggömb minden élet és dísz nélkül. Saját utadon akarsz járni? De hisz, ha erős karom nem tart téged, ha nem keringesz körülöttem, akkor saját tengelyed körül sem foroghatsz, kirepülsz a világűrbe, beleütközöl egy csillagba s véged van, nyomban kitörülnek téged a fényes csillagok lajstromából!” A vén kisasszony beadta derekát e beszédre, mert megértette, hogy függése a Naptól saját létének alapja, s az engedelmesség boldogulásának sine qua non-ja. Isten a lelkek középpontja. Minden teremtett léleknek e középpont körül kell forognia. Isten akarata az ember létének s boldogulásának a törvénye. Mihelyt függetlenkedni akarsz, mihelyt hűbéres fejedelemből szuverén király akarsz lenni, saját kisvilágodban sem vagy úr többé, a középponttól elszakadva szolgaságba s romlásba rohansz.

8. Az erkölcsi beszámítás.

1. Az ember akarata által ura az ő cselekedeteinek: éppen azért szabadakarata felelősségének alapja és mértéke: vagyis *azért* esnek cselekedeteink beszámítás alá, mert akaratuszól származnak s *annyiban* esnek beszámítás alá, amennyiben akaratuszól származtak. Voluntas est, qua peccatur et recte vivitur. St. Ágoston.

Vétkezni lehet szemmel, füllel, nyelvvel, kézzel, képzelettel stb. de mindig az akarat az, mely ezek segítségével vétkezik.

2. Azonban az akaratnak is van mértéke s ez az ész: szabadon annyiban akarunk, amennyiben megismerünk. Ebből a következő gyakorlati szabályok folynak:

a) Ahol nincs józan ész, ott nincs szabad választás, ott nincs erkölcsi felelősség: az alvó ember, a nagy fokban lázas beteg, a hülye, az örült, a saját beleegyezése nélkül

elkábított, a nagy rettegéstől teljesen elszédített ember nem tehet se jót, se rosszat. Ilyen ember is okozhat szerencsétlenséget, de nem követhet el bűnt.

A legyőzhetetlen tudatlanság ugyan nem semmisíti meg a józan észet, de amennyiben tudatlanság, nem ismerés épügy kizárja a szabad választást mint a józan ész hiánya. Noé nem vétkezett első részegségével, mert nem ismerte a bor erejét; a tudatlan gyermek se vétkezik, ki édes likőrrel lerészegszik, mert nem ismeri a szesz erejét.

A kis gyermek, kiben még alszik a lélek, ártatlan, de nem érényes, az érény az akarat gyermeke.

Az ész működése és a szabad választás az odafigyeléssel kezdődik s ez a tény adja meg nekünk a kulcsot az érényi kísértések elbírálására. A kísértés rendszerint így megy végbe: *a)* test okozta inger, az érények révén kapott benyomások, vagy a gonosz lélek mesterkedései érényi képet támasztanak a képzeletben; *b)* az érényi kép gyönyört okoz az érényi vágyó tehetségben; *c)* erre figyelmessé lesz az ész s vagy elítéli, vagy helyesli a gyönyört s az érényi képet; és végül az akarat vagy beleegyezik a kísértésbe, vagy utálatlall elfordul tőle. Nincs módunkban útját állani, hogy a veréb el ne repüljön fejünk felett; de igenis hatalmunkban áll megakadályozni, hogy fészket rakjon a fejünkön. A kísértéseket a legjobb akarat sem tartja távol tőlünk, de hatalmunkban áll a kísértésbe bele nem egyezni. Maga a kísértés még nem bűn; még az érényi vágyó tehetségben támadt gyönyör sem bűn. Bűnös vagy győztes voltunk azon fordul meg, hogy a figyelmessé lett ész elítéli-e a kísértést s az akarat beleegyező-e vagy sem. Ha az ész elítéli a bűnös képet, az akarat pedig elfordul tőle: nem bűnről, hanem szép győzelemről van szó. Ha immel-ámmal küzd az akarat, bocsánatos bűnt követünk el. Ha a szellemi akarat beleegyezik a kísértésbe, az érényi vágyó tehetség gyönyörébe, már megtörtént a bűn, s pedig rendszerint halálos bűn, ha a tisztaság ellen való súlyos kísértésről van szó. Azonban a sok kísértés sem csinál bűnöst az emberből, ha nem akar bűnössé lenni.

Non nocet sensus, si deest consensus, St. Bernard.

Nem árthat a léleknek a kísértés, ha mihelyt az ész észrevette, az akarat megveti.

A gyöngéd lelkiismeretűek megnyugtatóására hadd álljon itt Sarasa atyának *Ars semper gaudendi* c. munkájából a következő részlet: „Sokan akadnak, kik visszariadnának mindentől, aminek csak látszata is súlyos bűn s mégis tisztátalan képek játéka-

labdái, vagy istenkáromló s hitellenes gondolatok ostromolják őket. *Ők nem egyeznek bele*, tévesen azonban azt hiszik, hogy beleegyeztek (mert az érzéki vágyó tehetség meg nem akadályozható gyönyörét a szellemi akarat tényének nézik; a szerző) vagy tévesen azt tartják, hogy ilyen gondolatok ostroma máris súlyos bűn. Azt mondjuk-e, hogy ilyen emberek legalább téves lelkiismeretből vétkeztek? Semmiképen sem. Mert akaratuk nélkül, sőt akaratuk ellenére erőszakkal rontanak a képzetek, képek és gondolatok lelkükre, úgy hogy az akaratot akadályozzák, személyes szabadságától megfosztják s nincs módjukban őket elűzni, bármennyire is akarnák. (Ez a kísértés okozta első viharra értendő). Még annak sincs jelentősége, hogy ilyen emberek azt hiszik, hogy beleegyeztek ama gondolatokba; mert ez sem igaz.” L. Stimmen a. Maria Laach 1908. 256.

Beleegyeztem-e vagy nem? *A hű lélek*, ki mindig talpra ugrik s ellenáll, kétség esetén bátran vallhatja: nem egyeztem bele.

b) Ami gyengíti a józan ész működését, az erkölcsi beszámítást is kisebbíti.

A csúnya álom után, ha *nagy fokú* az álomosság, a bűnös képben gyönyörködő akarat bocsánatos bünt követ el, mert a nagy fokú álomosság gyengíti az ész tisztán látását.

A harag, a félelem, az erős kísértés többé-kevésbé zavarja a józan látást, s ép azért kisebbíti a felelősség fokát, de nem zárja ki a súlyos bűnt. A vértanú-jelöltek, kik félelmökben megtagadták hitüket, súlyosan vétkeztek.

A terheltség amolyan fiók eredeti bűn, mely fokozza a rosszra való hajlamot s így némiképp kisebbíti a beszámítást, de, miként maga az eredeti bűn, meg nem semmisíti. A súlyos bűnben is vannak fokozatok.

A Lombroso-féle iskola „született” gonosztevői csak a mondva csinált rendszerben léteznek. Az idevágó szaktudomány, az anthropologic azt mondja: nincsenek gonosztevők, kiket testi szervezetükről felismerni lehetne; a gonosztevők koponyái olyan formákat mutatnak, mint a többi emberek koponyái. A lélektan pedig azt mondja: nem lehetséges, hogy valaki józan esze dacára ellenállhatatlanul ragadtassák a gonoszságra, mert a józan ész okvetlenül figyelmezteti őt tettének gonosz voltára; ha akarata nem fejt ki ellenállást, ez a gonosz sokas, az erkölcsi züllöttség eredménye s ép azért beszámítás alá esik. Moral insanity, erkölcsi őrület, csak a józan ész kárba vesztével lehetséges.

Igen érdekes Griesinger, híres pszichiáter idevágó fejtegetése: „Ritka dolog az örültek életében, ami automatikus kényszer jellegével bír; még az örvényben is — mondják a gyógyultak — soktól visszatarthatták volna őket dühöngésükben; még csak ösztönszerű jelleggel sem bírnak az örültek gonoszítottai. A szabadság, s ha úgy akarjuk, a beszámítás hiánya is náluk csak ritkán alapul azon, hogy a végbevitt tettet egyáltalán el nem hagyhatták volna ... A szabad elhatározás akadályai többnyire más helyütt vannak, ezek az akadályok heves érzések, nagy zavarodottság, hamis képek okozta hamis ítéletek, hallucinációk” stb. L. Stimmen a. M. L. 1908. 255. Szóval még az örültek rendellenes tettei is oly okokból származnak, melyek az észre hatnak, s nem kényszerből.

A feledékenység emberi gyarlóság. Aki teljesen megfeledkezett arról, hogy barátja kölcsönt adott neki, nem vétkezik. Néha éppen a legkomolyabb emberek feledékenyek, mert fontos dolgok lekötik figyelmüket. De rendszerint a felületesebb, könnyelmű emberek feledékenyek, kik nem akarnak Istennek tartozó kötelességeikre figyelni; megfeledkeznek a vasárnapi sz. miséről, a húsvéti gyónásról, nem törődnek azzal, hogy súlyos bűnben vannak, ez már nem gyarló feledékenység, hanem bűnös nembánomság.

Azt a vasúti hivatalnokot sem menti meg a feledékenység a feleiősségtől, ki lumpolás után nehéz fejjel áll szolgálatba s vonatot vonat ellen indít. Neki tudnia kell, hogy feledékenysége százak életébe kerülhet. Egészen más volna, ha pl. édesanyjának, feleségének, gyermekének halála teszi őt feledékennyé.

3. Aki oka az oknak, az oka az okozatnak is. Ép azért az, aki készakarva meggyengíti vagy megsemmisíti magában az ész uralmát, avagy saját hibájából tudatlan kötelességeiben, az felelős az innen származó következményekért.

A részeg felelős az istenkáromlásokért, rágalmakért, testi sértésekért stb. melyeket részegségében elkövet, mert mások példájából s a maga tapasztalatából is tudhatja, mivel jár a részegség.

Aki szemét izgató képeken legelteti, akinek füle pikáns hírekre vadász, akinek nyelve piszokban, szennyben turkál, aki képzeletét a bűn képeivel népesíti be, az ilyen a mesterségesen hizlalt ösztön állapotába helyezi magát s ily niódon szinte matematikai biztossággal a testiség mocsarába süllyed; de nem takarózhatik az ösztön ellenállhatatlan erejével, mert maga hizlalta ösztönét s tette követelőző zsarnokká. Aki tüzet rak, ne panaszkodjék, hogy a tűz éget és pusztít.

Aki figyelmetlen a vallás-órák alatt, hanyag a vallási ismeretek megszerzésében, aki könnyelműen elmulasztja a prédikációt s hitében hajtörést szenved vagy tudatlanságból vétkezik, a felelőséget le nem rázhatja magáról, mert önmaga oka tudatlanságának.

Az orvos, a hivatalnok, ki tudatlanságból kárt tesz embertársainak, felelős ezen tudatlanság okozta kárért, mert a kellő tudománnyal fölfegyverkezve kellett volna hivatalába lépnie.

4. A földi élet az örökkévalóság ára, azért életünk minden napja Istennek nagy adománya s ezen isteni kincs elfecsérlése roppant felelősséggel terheli az embert. Az elvesztett vagyont visszaszerezhetjük szorgalommal és takarékossgal, az elfelejtett tudást tanulással, ha egészségünk kárát vallottuk, jóvá tehetjük a kárt józan mértékletességgel s orvosi szerekekkel; — az elvesztett időt soha többé vissza nem szerezhethetjük.

Fénélon mondása szerint Isten csak egy pillanatot ad nekünk egyszerre az időből, s második pillanatot addig nem ad, míg az elsőt vissza nem veszi. Ez intő jel, hogy megragadjunk minden pillanatot, hogy az Úr szava szerint: „munkálkodjunk, donee dies est”, míg életünk nappala tart, főleg az ifjúság, az élet tavasza drága vetési idő. A földi életben elhalasztott jó szándékot az egész örökkévalóság sem érleli tetté. „Nincs óra az ifjúkorban, mely sorst nem rejtene magában, nincs pillanat, melynek megszabott munkáját valaha helyre üthetnők vagy amelyben az ütetést, mikor a vas kihült, helyre pótolhatnók.” Ruskin.

„Minden elvesztett pillanat, mondotta Napoleon, alkalom a szerencsétlenségre.” ő Caesar tényleg életét vesztette, mert rövidke iratot idején el nem olvasott. Hányszor vesztek el az emberek a kegyelem életét, mert a pillanatot az ellenállásra meg nem ragadták.

A bölcs Cato egyszer azt mondta, hogy három dolgot kellett életében megbánnia: „Először azt, hogy feleségére titkot bízott, másodsor, hogy tengerre szállt, mikor a szárazföldön is utazhatott volna, harmadszor, *hogy egy ízben egész nap semmit sem tett.*”

Egyetlen egy naponkint jói kihasználta óra csoda dolgokat mívelhet. Ezen egy óra alatt az ifjú, a leány 20 oldalt figyelmesen elolvashat. Ez egy év alatt húsz vastag kötetet jelent s tíz év alatt tudóssá teheti az ifjút. Napi két-három óra ismeretlen embert 10 év alatt már híres nagysággá varázsolhat, fiát még mit mívelhetne napi 5—9 óra, melyet komoly tanulmányokra fordítunk.

Az angol közmondás szerint „az idő pénz,” valóban drága pénz az idő, melyen mennyországot, vagy poklot vásárolhatunk.

5. Az erkölcsi élet tengelye az akaratbeli elhatározás. A külső cselekedetek csak annyiban bírnak erkölcsiséggel, amennyiben az értelmes akarattól származnak. A külső cselekedetek azonban viszhatalnak az akaratra: *a)* tartóssá teszik az akarást, *b)* ismétlődő akaratbeli elhatározást váltanak ki, s ha a cselekedetek akadályokba ütköznek, *c)* erősítik az akaratbeli elhatározásokat. Ily módon nagyobb jó vagy rossz van a tettben, mint a merő akaratbeli elhatározásban; de a fokozott erkölcsiség is belülről fakad.

Az igazi szereplés, cselekvés tere a lélek szentélye: ott mennek végbe a nagy tettek. Ezek nem érzések, hangulatok, hanem akaratbeli elhatározások. A belső ember teszi az embert.

A bona voluntas, a nemes akarat az erkölcsiség gyökere, veleje és koronája. Minden egyes szent nem egyéb, mint kanonizált jóakarat.

Az emberi gonoszság elrabolhatja javainkat, jóhírünket, fizikai szabadságunkat, az ördögi gonoszság a kísértések viharát zúdíthatja ránk; de jóakaratunkat, erkölcsi értékünket, igaz becsületünket csak egy semmisítheti meg: saját magunk rosszakarata. „Senki sem árthat nekem — mondotta Sz. Bernát;— csak jómagam.” Erkölcsi értékünk Isten után teljesen tőlünk függ s ez az élet nagy vigasztalása. Aki megteszi azt, amit megtehet, s többet is tenne, ha módjában volna, az erkölcsi nagyság, igazi nagy ember. Egy szegény diák, egy társadalmi nulla, külömb ember lehet, mint a dúsgazdag, vagy híres ember, kinek ezrek és százezrek tömjéneznak. A kultúra hősei, mondja Cathrein, nem egyszer erkölcsi zérók, sőt még ennél is kevesebbet érnek.

A belső ember művelése az igazi nagyság útja.

6. Az erkölcsi beszámítás belső lelki tényeken (megismerés, elhatározás) alapszik s a lélekig bajos előnyomulni. Azért mondták a régiek: de internis non judicat praetor, a gondolatokról és szándékról nem ítél a bíró. A modern igazságszolgáltatás azon van, hogy ne csak a bűnt mérlegelje, hanem a bűnöst is vizsgálja, s ebben határozott haladás van.

Ámde az emberi igazságszolgáltatás a legjobb igyekezettel is korlátolt és gyarló: az erkölcsöt igaz értéke szerint csak Istennek mindentudó szeme tudja megítélni s Isten ítélete az erkölcsi rendnek feltétlen szükséglete.

9. A cselekedetek erkölcsiségéről. Az érdem.

1. Ami egyezik az Isten akaratával, az erkölcsi jótett; viszont ami ellenkezik az Isten akaratával, az erkölcsi rossztett. Mivel tehát Isten akarata az erkölcsi élet zsinórmértéke, az akarat első sorban a cselekedet tárgyából, illetőleg a tárgynak Isten akaratával való egyezésétől veszi jóságát.

2. A valóságban azonban nincsenek elvont cselekedetek: mindenkor valaki, valahol, valami módon cselekszik, szóval a cselekedetet körülmények kísérik, melyek mind befolyással vannak a tett erkölcsiségére.

A körülményeket e régi vers adja elő:

Quis, quid, Libi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

1) Quis — kicsoda, egyszerű munkás, vagy iskolázott ember, gazdag vagy szegény, elüljáró vagy alattvaló-e a cselekvő? Duo cum faciunt idem, non est idem, Terrentius. Akinek több adatott, attól több követeltetik. Az evangéliumi példabeszéd szerint az, ki 5 talentumot kapott, más ötöt keresett, a két talentum birtokosa meg kettőt szerzett. Nagy kérdés, vajjon az 5 talentum birtokosa megállta volna-e helyét, ha csak kettőt keresett volna. A képzettség, a jómód, az elüljárói hivatal nagy felelősséggel jár.

2) Quid — micsoda, azaz: mekkora az alamizsna, a lopott jóság, az elrablott egyházi vagyon.

3) Ubi — hol; a lopás a templomban, a hazugság a gyónásban szentségtörés. Bátor vallomást tenni a hitről gúnyolódó társak vagy közömbös gyülekezet előtt — igazi hőstett.

4) Quibus auxiliis — micsoda segítséggel; szentségtörő mindennapi áldozással a nevelők jóakarátát biztosítani, a vetélytárs rágalmozásával első helyre jutni.

5) Quomodo — micsoda módon; könnyelműségből, gyarlóságból vagy gonoszságból vetkezni nem egyforma dolog.

6) Quando — mikor; vasárnap dolgozni, nagypénteken hústenni.

7) Cur — miért, a cél valamennyi körülménynél jobban foly be a tett erkölcsiségére, mivel a cél! a tett indító oka.

3. A cél (finis operis) az, amire a cselekedet természeténél fogva irányul: pl. az imádság célja a felebarát segítése. Az akaratnak irányítása a célra a szándék (finis operantis) más szóval az alanyi cél, a szándék az, amit a cselekvő el akar érni. A tárgyi cél és a szándék egybeeshetik, de el is üthet egymástól: imádkozni lehet nem-

csak isten dicsőítésére, de farizeusi képmutatásból is, alamizsnát adhat az ember a felebarát segélyezése céljából is, de hiúságból is, vagy azért, hogy a kéregetőt lerázza a nyakáról.

4. Az egészséghez szükséges, hogy a test minden egyes tagja rendben legyen, a betegséghez elégséges egy tagnak a baja: ép-ügy jó az, aminek tárgya, szándéka, körülményei jók; bármely hiány megrontja az erkölcsi jót. Más szóval:

Jó az, ami mindenképen egyezik az Isten akaratával; az ellenkezés Isten akaratával bármely viszonylatban fogyatkozás, rossz. Bonum ex intégra causa, malum ex quolibet defectu. A szándék vagy valamely körülmény rossz volta a jót is megrontja.

E megrontás azonban nem mindig akkora, hogy a jótett egészen értékét veszítené, mert a megrontás nem érinti a tett lényegét: aki azért ad alamizsnát, hogy a koldus alkalmatlankodásátói szabaduljon, nem cselekszik nemesen, de mégis tesz valamelyes jót. A farizeus jótettek gyökeresen megrontotta a gőg, a vámos 'megvetése.

5. A szándék a jótett lelke. A cél akarása ugyanis a tett indító oka. Ez okból a szándék minden körülménynél jobban foly be az erkölcsiségre.

a) A jószándék a közömbös dolgot jóvá teszi.

Az evés, ivás, séta stb. magában nem bir vonatkozással az erkölcsi szabályra, szóval közömbös dolog: a valóságban azonban nincs közömbös dolog. Az ember eszes lény, ép ezért közömbös dolgaiban is célokat követ s a cél akarása nyomban erkölcsi vonatkozást visz a közömbös dolgokba. Ha valaki azért sétál, hogy testét kiszellőztesse, fölfrissítse s így magát munkára képessé tegye, erkölcsi jót tesz; ha ellenben csak kószál, hogy a drága időt agyonüsse, erkölcsi rosszat tesz.

b) A jószándék a jót jobbá teszi. Jó dolog a jótévőnek hálával, jótétellel fizetni, de jobb a megbántónak, az ellenségnek jót tenni; jó dolog az alamizsna, mely testi nyomort akar enyhíteni, de jobb az alamizsna, mely egyenesen a büntől óv. Ily értelemben igaz a mondás, hogy a cél szentesíti az eszközöket, vagyis a nemes cél felkeli, nemesíti azt, ami magában is jó.

c) A legmagasabb, legeszményibb cél az Isten dicsősége. E cél hűséges követése mindennél jobban emeli, nemesíti az ember életét azért, mert az Isten szeretetét teszi életünk hajtó erejévé.

Az ember Istenért van, azért állítja fel az apostol ezt az életszabályt: „Akár eszlek, akár isztok, akár valami mást míveltek, mindent az Isten dicsőségére cselekedjeteK”. I. Kor. 10, 31.

Az életnemesítés szabályát követjük, ha a) főleg nagyobb vállalkozás előtt felkeltjük a jószándékot, b) mindennap a reggeli imádság alkalmával testünket-lelkünket, munkánkat, öröMünket, fájdalunkat Istennek ajánljuk, c) a vasárnapi sz. mise alkalmával (vagy máskor) a felajánlaskor magunkat és mindenünket annak ajánljuk fel, aki mindenét odaadta értünk. Ily módon egész életünk imádsággá, isteni szolgálattá leszen.

Mindent Istennek ajánlhatunk, csak egyet nem: a bűnt. A jószándék isteni varázsigé, mely minden tettünkbe a szeretet aranyát varázsolja s mely aranyak a túlvilágon is van keleté.

d) A tárgyi rossz dolgot azonban semmiféle jószándék sem teszi jóvá.

Szép dolog a barátot bajában segíteni, de bűn a barátot hazugsággal kirántani bajából. A rossz eszközt semmiféle cél sem szentesíti.

A jezsuiták alapítójuktól a többi között e krisztusi életszabályt örökölték: „Mindent Isten nagyobb dicsőségére — Omnia ad maioram Dei gloriam. (O. A. M. D. G.)

A jezsuiták több mint 300 év óta szóval és tettel hirdetik ezt az elvet; több mint 20.000 írójuk van, kiknek munkáiból mást nem tudtak kiolvasni, mint a krisztusi életszabályt: a világ gyűlöletében mégis azt olvassa s kiabálja a jezsuitákra, hogy elvük szerint: a cél szentesíti az eszközöket, hogy szerintük az Egyház javára lopni, csalni, gyilkolni is szabad. S a világ nem veszi észre, hogy azt követi el, amiről a jezsuitákat igazságtalanul vádolja, hogy Krisztus katonáival szemben a hazugságot, a rágalmat megengedtetnek tartja.

Arról azonban szépen hallgat a világ, hogy a reformátorok nyíltan hirdették, hogy a szegény evangéliumi egyház javára hazudni is szabad; azt is szépen hallgatással mellőzi a világ, hogy modern független erkölcskovácsok prédikálják: az általános jólétet néha nemtelen eszközökkel is kell előmozdítani.

6. Az erkölcsi életnek egyéb nemes indító okai *a)* a lelkünk üdvösségéről való gondoskodás, *b)* lelkünk tökéletesítése, az erény fönsége, *c)* a felebarát szeretete, *d)* az örök jutalom, *e)* az Isten elvesztésétől való félelem.

A világ tehetetlenségében e két utolsó indító okba kapaszkodik s a krisztusi erkölcsant egoizmusról és szolgai erkölcsről vádolja; egyben úgy tesz, mintha Krisztus híve más indító okot nem is ismerne. Igaz fölháborodással írja azért Prohászka: „Csodálatos dolog, hogy az ethika reformátorai a keresztény erkölcsiséget egyre alsóbbrendű moralitásnak hirdetik; minden áron le akarnak szorítani a büntetés s a jutalom indító okainak rácsai közé s rabokul bemutatni a világnak. Ez sem tiszta munka s legalább is elfogultság.” Mod. katholicizmus 57. 1.

Isten akarata szerint legfőbb gondunk lelkünk üdvözítése. A józan ész szava szerint pedig az, aki magában nem becsüli meg a lelket, másban sem becsülheti meg; ép azért a lelkünkről való gondoskodás nem nemtelen egoizmus, hanem bölcs önszeretet, mely arra képesít minket, hogy felebarátunkat is okosan szerethessük.

Aztán mi a pokol? Elsősorban a végső célnak eltévesztése, Istennek elvesztése. Nagyon természetes dolog, hogy a bölcs ember nem akarja legfőbb célját eltéveszteni és semmitől se fél jobban, mint az Isten örök elvesztésétől. Ép azért a pokoltól való félelem elválaszthatatlan — a józan észől, örökké igaz marad, hogy initium sapientiae timor Domini.

Aki tehát fél a büntől, mely a pokol útja, nagyon bölcsen el; csak akkor volna Urának hűtelen szolgálja, ha e félelem nem tépné ki lelkéből a bűn szeretetét. Ilyetén szolgálalkúséget azonban sohasem hirdetett a krisztusi erkölcsant.

A félelem a pokoltól az erkölcsiség legalsóbb foka; de ropant erős idító ok s nem mindenki tud az erkölcsiség legmagasabb fokára felhágni, holott mindenkinek üdvözülnie kell.

De még az erkölcsiség legmagasabb fokán is értékes indító ok a kárhozattól való félelem; vannak pillanatok az életben, mikor a kísértés akkora vihart támaszt a lélekben, a forrongó szenvedély úgy elkábítja a lelket, hogy egyedül az örök kárhozattal rettentő gondolata tudja a lelket a bűn örvényétől visszatartani.

Ez a viharban hánykolódó léleknek egyedüli mentőhorgonya, ilyen esetekben az erény szépsége, az ember méltóságának gondolata is tehetetlen. Az Úristen bölcs pedagógus, mikor a Szentírásban hogy gyakorta eszünkbe juttatja a kárhozattal veszedelmét: gyerekostor-

ral nem lehet vad oroszlánt megszelídíteni, cérnaszállal nem lehet a viharostromolta hajót lehorgonyozni. Az érdek nélküli erkölcs megépséggel pókhálónak bizonyul, mikor a szenvedély hatalmas kötéllel igyekszik a lelket rabságába ejteni. Aki fél a pokoltól, szereti Istenét; csak annak elvesztésétől félünk, amit szeretünk. Senki sem félt jobban a kárhozattól, mint a szentek, mert náluknál jobban senki sem szerette az Istent.

Az erkölcsi élet mintaképe és isteni szakértője, az Úr Jézus mindenféle úton-módon igyekezett az embereket erkölcsiségre vezetni: a szeretet és részvét fölébresztésével, az erény fönségével, örök jutalommal és örök büntetéssel, — csak eggyel nem kísérletezett, a Kant-féle „önzetlen” erkölccsel (1. az autonóm erkölcs fejezetét).

7. A kegyelem állapotában végbevitt jócselekedet jogot ad örök jutalomra. Ez a jog a jutalomra az érdem.

Maga az üdvösség szerzője mondja: „ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat”. Máté 19, 17. „Nem minden, aki mondja nekem: Uram, Uram! megyén be mennyeknek országába”. Máté 7, 21.

A mennyország bér, jutalom. Az Istennek színről-színre való látására azonban csak az Isten gyermekének van szerve (1. a 111 r. 1. fejj.), mely szerv nem egyéb, mint a megszentelő malaszt. Ezért szükséges az örök jutalomra a kegyelem állapota. A másik jutalomra méltó elem a szeretet aranya, melyet a jószándék varázsol a jócselekedetbe; azért a jócselekedetek s a mennyország között egészen más a viszony, mint a munka és bére között. A jótettek főleg azok, melyek nagy erőfeszítéssel, áldozatos önmegtagadással járnak, egy-egy metszést jelentenek a jellem szoborképén. S mennél tökéletesebb a jellem, annál nagyobb boldogság élvezetére képes. Ez okból a boldogok hazájában ismeretlen az irigység, mert mindenki annyit kap, a mennyit elbir, s másnak nagyobb boldogságára nem áhítozik, melyet úgy sem élvezhetne.

Miként a régi világban a hűtlenségbe esett nemes elvesztette nemesi jogait és birtokait: a halálos bűn által hűtlenségbe esett bűnös elveszti minden érdemét. „Minden igazságai, melyeket cselekedett volt, nem lesznek emlékezetben”. Ezek. 18, 21.

Ámde, miként a hűtlenségbe esett nemes kiváló hazafias cselekedetekkel kegyelemre hangolhatta a királyt: a bűn hűtlenségébe esett ember is áldozatos jótettekkel a megtérés nagy kegyelmének megadására hangolhatja az Istent.

A halálos bűn állapotában érdemet szerezni nem lehet; de a jócselekedetek még ilyenkor sem haszontalanok, mert a megigazulás útját egyengetik. Nem egyszer valamely jámbor szokás, az irgalmasság erénye a mentőkötél, amellyel az isteni kegyelem a bűnöst kirántja a bűn veszedelméből.

Kristóf termetre igazi Góliát, dárdája akkora, mint egy széna-nyomó rúd. Szinte reng a föld alatta, mikor végigmegy az országon és harsány hangon kiáltja: „Kicsoda a legnagyobb úr a világon, mert én csak neki szolgállok?” Az emberek azt mondják neki: „A legnagyobb úr a király”. Kristóf tehát a király szolgálatába szegődik. Egy udvari ünnepen azonban észreveszi, hogy a király belesápad, mikor egy hegedűs a sátán hatalmáról énekel. „Ez nagyobb úr a királynál” — gondolja magában Kristóf és a sátán szolgálatába áll.

Egy nap aztán kereszt rneilett visz el útjuk s íme a sátán remeg és izzad s nem mer a kereszt mellett elmenni, gyáván visszafordul s futva menekül. „Ez a keresztre feszített hatalmasabb a sátánnál, — mondja magában Kristóf —neki fogok szolgálni!” Egy remetétől meg tudakolja: Kicsoda az, kinek a kereszt a jelképe? „Ez Krisztus, az Isten Fia”. „Krisztusnak szolgálok”! — mondja Kristóf s odaszegődik a remetéhez, hogy imádkozzék, böjtöljön és egyéb önmegtágadást gyakoroljon.

De mindezzel be nem éri Kristóf: „Én erőmmel is akarok szolgálni Krisztusnak” — mondja a remetének. „Ezt is megteheted” — feleli a remete — „az árvíz elvitte a hidat a sebes és mély folyón és Krisztus szolgálai nem tudnak a templomhoz jutni! Vidd át őket óriási válladon és Krisztusnak szolgálsz erőddel. Kristóf megfogadta a jótanácsot és Krisztus kedvéért élő komppá teszi magát.

E munkája közben esik meg, hogy kis gyermeket visz át a folyón, aki meglett embernél is jobban nyomja a vállát. Mikor a folyó közepére érnek, úgy érzi, mintha a világ nehezednék rá. „Ki vagy te?” — kérdi Kristóf. „Én Krisztus vagyok, ki a világot teremtette” — mondja a gyermek, a víz színéig nyomja Kristóf fejét s önzezével megkereszteli e névre: Christophoros —Krisztusvivő.

Micsoda ez? Történet-e? Mese-e? Egyik se. Ez parabola: földi történet mélységes mennyei értelemmel.

Minden ember kivétel nélkül valójában szolgáslorban él. Az egyik királyi udvarhoz tartozik s büszke rá; a másik az ország minisztere s népének szolgál, a harmadik beéri egy megye, egy város szolgálatával. Mások társaság, vállalat szolgálatában állanak. Akadnak olyanok is, kik beérik tulajdon kicsi énjük önző sze-

széyeinek a kiszolgálásával. Ha már szolgálni kell, légy Christophoros, ifjú barátom! Állítsd talpra magadban a hőst s mondd te is, hogy csak a legnagyobb úrnak szolgálok! Tedd életed elvévé: „Mindent Krisztus kedvéért” s a legnagyobbnak szolgálj. Mellékes aztán, micsoda szerepet adsz, ha nagy művészettel, vagyis Krisztusért adod. A jószándék a tanulást is imádsággá varázsolja. Miként a rege szerint minden arannyá változott, amit Midász megérintett: a gyöngéd figyelem Krisztussal szemben a szeretet aranyává változtatja a tetteknek külföldben tán értéktelen köveit. Nem is kell változtatni az életeden, ha a bűnt kerüled eddig, csak ezt a mozgató energiát kell életedbe vinned: „Mindent Isten kedvéért!” — és a nagyság útjára léptél: Deo servire regnare est!

Aki saját kicsi énjének vagy más embereknek szolgál, mindig csalatkozik: aki Istennek szolgál, sohasem csalódik.

10. A bűn.

1. Ami az észre nézve a tévedés, az az akaratra nézve a bűn: a tévedés eltérés az igazságtól, a bűn eltérés a jótól, melyhez a törvény mutatja az utat.

A bűn Isten törvényének szántszándékos áthágása.

Más szóval: a bűn olyan áthágása az isteni törvénynek, melyről az ész tud, melyet az akarat akar.

Mivel csak Isten tekintélye tud a lelkiismeretre kötelezéseket róni, az emberi törvény megszegése csak akkor bűn, ha valamelyes módon Isten akaratának kifolyása.

2. A józan ész azt mondja: 10 fillér és 100 korona eltulajdonítása nem egyforma; a hazugság, mely senkinek kárt nem okoz, s a becsületrabló rágalom nem egyformán bűnös stb. Az Úr Jézus azért egyes bűnöket tévéhez, gerendához, másokat szúnyoghoz, szálkához hasonlított. Vannak tehát kisebb és nagyobb bűnök, melyeket az Egyház bocsánatos és halálos bűnöknek nevez.

3. Miként a súlyos betegség a test életének, a halálos bűn a lélek életének veszedelme; ép azért mindenkinek tisztában kell lennie a halálos bűnnel: itt a tudatlanság az örök üdvösségbe kerül.

A halálos bűn Isten törvényének fontos dologban való teljesen szándékos áthágása.

Három dolog szükséges tehát a halálos bűn elkövetéséhez: 1) fontos dolog, 2) a dolog fontosságának felis-

mérése, 3) a teljes beleegyezés a fontosnak felismert tette. Mind a három együtt szüli a halálos bűnt: bármelyik tényezőnek hiánya azt okozza, hogy a vétkező bocsánatos bűnt követ el.

Ha a vétkező a nem súlyos dolgot fontosnak nézi, teljesen beleegyezik, tévedésből halálosan vétkezik, mert akaratának gonosz-sága nagy volt. fia a maga hibáján kívül a dolog fontosságát fel nem ismerte, csak bocsánatos bűnt követ el; ép így vétkezik, ha csak féligmeddig egyezett bele.

Fontos dolog a hit megtagadása, a szántszándékos kételkedés a hit igazságaiban, a kétségbeesés, az Isten káromlása, a hamis eskü, az eskü megszegése, a vásár- és ünnepnap szentmise szándékos elmulasztása, a szülők súlyos megsértése, a teljes részegség, a súlyos testi sértés, gyilkosság, öngyilkosság, párbaj, a parázna-ság minden fajtája, a felebarátnak nagyobb vagyoni megkárosítása, a becsületrabló rágalom stb.

4. A halálos bűn széttepi a függés és összetartozás kettős kötelékét Isten és ember között: 1) az ember, a teremtmény, a szolga fellázad legfőbb Ura-Teremtője ellen s a súlyos bűn tényével azt mondja: menj, Isten, parancsolatoddal együtt, én megvetem a te akaratodat s azt teszem, ami nekem tetszik; 2) megszakítja a barátságot, mikor saját tetszését fölséges nagy barátjának, az Istennek akarata fölé helyezi.

A halálos bűn veleje tehát az Isten tekintélyének s barátságának *megvetése*. A súlyos bűnnel az ember hátat fordít az Istennek s a bűn tárgyát öleli magához.

5. Mikor az ember súlyos bűnével széttepi a szeretet kötelékét önmaga s az Isten között, lelkén halálos sebet ejt, a szeretettel együtt eltűnik a megszentelő kegyelem, a lélek holt Isten számára. Szóval a halálos bűn *mysterium iniquitatis*, lelki öngyilkosság, melynek természetes, szükségszerű folyamánya az örök halál, a kárhozat, ha az ember holta napjáig megmarad bűnében.

Nem az Isten taszítja a bűnöst a pokolba: a bűnös maga ugrik a kárhozatba. Istennek egész mindenhatósága nem elég arra, hogy a megtérni nem akaró bűnöst a mennyországba vihesse: útját állja ennek Isten szentsége és igazságossága.

Akadnak, akik így okoskodnak: lehetetlen, hogy Isten a bűn rövid örömeért örök kárhozattal sújtsa az embert. Erre csak annyit felelünk: a bűn súlya nem időtől függ. A gyilkosság egyetlen másodpercnek a műve lehet s ha az időt vennők zsinórmértéknek, a gyilkost egy másodpercre kellene börtönbe zárni!... A halálos bűn felségsértés a nagy Isten ellen s igazi mértéke a megbántott Isten nagysága. Mennél nagyobb a megbántott személy, annál nagyobb a megbántása. (Pajtás, szülő, püspök, miniszter, király.) Isten végtelenül nagy, tehát súlyos megbántása is bizonyos értelemben végtelen. E megbántást csak végtelen tisztelet teheti jóvá: az Úr Jézus kereszthalála, mely végtelen érdemű isteni méltóságánál fogva, vagy a pokol örök kínja, mely végtelen időre nézve. Ha a bűnös nem akarta, hogy Megváltója fizessen büneiért, ne nehezteljen, ha maga kénytelen fizetni.

Semmi sem mutatja kézzelfoghatóbb módon a halálos bűn rettentő voltát mint Krisztus halála és a pokol kínja.

9. Bocsánatos bünt követ el az ember, ha *a)* nem fontos dologban, vagy *b)* a bűn súlyát fel nem ismerve, *c)* vagy nem teljes beleegyezéssel hagyja el az Isten törvényét.

A bocsánatos bűn meg nem öli a lélek isteni életét, de sebet ejt a lelken, a lélek szépséghibája. Ezer bocsánatos bűn együtt sem alkot halálos bünt. De ha a bűn tárgya természeténél fogva összegezódik, pl. a lopásnál, sok fillérből nagy kár s halálos bűn születik.

Bocsánatos a neve az efajta kisebb bűnnek nem azért, mintha kicsibe kellene vennünk, hanem azért, mert bánattal gyógyás nélkül is elnyerhetjük büneink bocsánatát.

Aranyszájú sz. János azt mondja, hogy a bocsánatos bűnöktől jobban kell óvakodnunk, mint a halálos bűnöktől; mert a halálos bűnök természetüknél fogva visszarettenenek minket, a bocsánatosak meg könnyelműsége visznek minket s ez a lélek veszedelme: „Aki a kevéssel nem gondol, lassankint elesik”. (Ecclesiasticus 19, 1.) Aki könnyelműen hazudik, egyszer csak fontos dologban is nem igazat mond stb.

Más dolog gyarlóságból vétkezni s más szántsándékkal vétkezni; az okos, hűséges Isten-gyermekének elve: készakarva semmiféle bünt se követelek el. „Aki csekélyben hív, a nagyban is hív”, mondja az üdvösség szerzője. Luk. 16, 10.

7. A bűnök egyéb felosztásai: *a)* hét főbűn, *b)* a Szentlélek ellen való bűnök, *c)* az égbe kiáltó bűnök, *d)* az idegen bűnök.

A hét főbűn: 1) a kevélység, 2) a fösvényesség, 3) a bujaság, 4) az irigység, 5) a torkosság, 6) a harag, 7) a jóra való restség. Ezek fentebbi fejtegetés szerint halálosak s bocsánatosak lehetnek: főbűn nevük onnan van, hogy a többi bűnök forrásai.

A Szentlélek ellen való bűnök: 1) Az Isten irgalmában való vakmerő bizakodás, 2) az Isten irgalma felett való kétségbeesés, 3) a megismert igazság ellen való tusakodás, 4) az Isten kegyelmének mástól való irigylése (a sátán irigysége, a farizeusok), 5) az üdvös intések ellenében a bűnben való megátalkodás (Jeruzsálem lakói), 6) a végső töredelmetlenség. E bűnökről azt mondja az Úr, hogy „nem bocsáttatnak meg sem ezen, sem a más világon”. Máté 12, 32.

E bűnök veleje az ellenséges érzület a Szentlélek kegyelmeivel szemben s rendszerint a kárhozat a végük; de az ellenséges érzület megváltozása esetén a bűnös bocsánatot nyerhet.

Az égbekiáltó bűnök: 1) a szándékos gyilkosság, 2) a természetellenes fajtalanítás, 3) a szegények és özvegyek nyomorgatása, 4) a szolgák és munkások bérének igazságtalan levonása. E bűnök gonoszága mintegy boszúért kiált az égbe.

Az idegen bűnök: 1) másnak bűnös tanácsot adni, 2) másnak bünt parancsolni (Dávid), 3) más bűnével egyetérteni (Pilátus), 4) mást bűnre ingerelni, a (kerítők), 5) másnak bűnét dicsérni, 6) más bűnét elhallgatni, 7) más bűnét nem büntetni (a könnyelmű szülők), 8) mást bűnre segíteni, 9) más bűnét oltalmazni. A bűnök büntárrsá teszik az embert. Mind e bűnök a fenti fejtegetés szerint halálosak vagy bocsánatosak lehetnek.

11. Szokás, erény, szenvedély.

1. Ha az ember férfias elhatározással a jót teszi, tette nyomot hagy lelkében, úgy hogy a második-harmadik jótett már kisebb erőkifejtéssel megy végbe.

Aki egyszer sürgető parancs nélkül önszántából gyónt és áldozott, annál a második lelki mosakodás és lelki vendégség már könnyebben megy végbe.

Aki igazi bűnbánatot tartott s a kísértés első rohamát a paráznaságra vagy részegségekre vitézül visszaverte, a második-harmadik kísértést már jóval könnyebben tudja visszaverni. Gyönyörűen mondja Shakespeare (Hamlet III. 4.) „Csak egyszer győztétek meg magatokat. Ez erőt ad nektek a következő önmegtágadásra. A

gyakorlat szinte megváltoztatja a természet bélyegét: magát az ördögöt is megfékezi és csoda erővel tovább űzi”.

2. A jótettnek saját elhatározásunkból való gyakori ismétlése a jó szokás szülője.

A szokás feleslegessé teszi a fontolgatást és elhatározást s ilyen módon erőmegtakarítással jár. Azért mondja a híres Payot „Szilárd szokások teremtése nélkül lehetetlen az akarat nevelése; ezeknek híjával mindig elülről kellene kezdenünk erőnk kifejtését. Csupán a szokások teszik lehetővé, hogy foglalásainkat megőrizzük és előre nyomuljunk”.

A szokás ügyességet visz a lélekbe; azért mondjuk: a gyakorlat teszi a mestert. Mily nehezen megy a gyermeknek az első betűk rajzolása, s mily könnyűséggel rója a betűket az ifjú tolla. Mily ügyetlenül történik a rajzolás első vonása s mekkora könnyűséggel veti papírra a festő terveit.

Mily nehéz a talpraállás s az első lépés a csecsemő számára s mekkora kedvvel és könnyűséggel lépdél az ifjú. Az erény útján is csak az első lépések esnek nehezünkre, a továbbiak az erő, a győzelem tudatában már könnyen mennek.

A szokás hozzáad a természethez, az ügyesség és készség tőkéjével gazdagítja s mintegy megváltoztatja a természetet. Azért mondták a régiek: *Consuetudo altera natura*, a szokás második természet.

Ámde miként a gyöngykagyló csak a víz mélyén terem: a szokás drága kincse is csak a lélek mélyéből fakad. Az eszével élő ember csak *önelhatározása* alapján tesz szert jó szokásra.

Ott ül az iszákos gyilkos a börtönben; 15—20 éven át, egyetlen egyszer se részegetett le. Vájjon szokásává lett-e a józan-ság? Kiszabadulása után első útja a korcsmába vezet; ő csak kénytelenségből s nem saját elhatározásából tartózkodott a szesztől.

fia az ifjú középiskolai éveiben mindennap elmegey sz. misére, évenként négyszer-ötször gyónik s az iskolai fegyelemtől szabadulva feléje se néz a templomnak, ügyet se vet a gyónásra: e viselkedése szegénységi bizonyítvány arról, hogy az ifjú nyolc hosszú év alatt nem tudott talpraállani, ujját sem mozdította az önnevelés érdekében, s miként az állat a dressúra kényszerének hódol, ő is csak a fegyelem kényszerének engedett.

Aki belátja a sz. misehallgatás fenséges és szükséges voltát, a lelki mosakodás és megerősödés végtelen fontosságát és saját jószántából végzi e fenséges vallási gyakorlatokat: annak a sz.

misehallgatás, gyónás-áldozás életszükséglete, s a fegyelemtől szabadulva még buzgóbban elégíti ki e lelki szükségletét, mint annak előtte.

3. A jó szokás az erény. (Plutarchos). Más szóval: az erény állandó készség és ügyesség a jó gyakorlatára. *Virtus est habitus operativus bonus*, St. Tamás.

A görög *αρετή*, a latin *virtus*, a magyar erény egyformán a gyakorlattal szerzett erőt, ügyességet jelent.

Sz. Tamás sas-szeme rendszerint a dolgok mélyére nézett s nem hiába mondja: az erény habitus *operativus*; a gyakorlat hiánya idővel az erő s ügyesség megfogyatkozását okozza. Liszt egyszer azt mondta: ha egy napig nem játszom zongorán, észreveszem én, ha három napig nem játszom, észreveszi a közönség. Ilyenformán vagyunk az erénnyel: a gyakorlat még a hit, remény, szeretet isteni erényeinek is kelléke. Akinek lelke sokáig nem érintkezik az Istennel és az ő igazságaival, nem kelti fel magában a hitet, lassankint elveszíti az érzéket a hit dolgai iránt. Egy ideig alszik benne a hit; egyszerre súlyos kísértés támad alvó, gyakorlatlan hite ellen s az alvó hit meghal, hitetlenség ül helyébe.

„Aki nem használja fel a kegyelmet, aki nem dolgozik önmagán, alvó emberhez hasonló. Az élet az alvó emberben is benne van; de nem sokat különbözik a halottól, s ha sokáig marad az álom állapotában, valóban beáll a halál. Az életet étellel kell táplálni, tevékenységgel erősíteni. A lélek élete a kegyelem, melyet gyarapítanunk kell. Gyarapítjuk pedig a kegyelmet saját tevékenységünkkel. Weisz Ap. A. 988.

4. Az erények összességének eredője — a jellem.

A szép jellem pedig a legnagyobb, amit ember alkothat. Vanak emberek, akiknek semmijök sincs jellemükön kívül s ennek birtokában úgy állanak a világban, mint a koronás királyok, ő ismét vannak emberek, kiknek mindenök van, csak jellemök nincs — és minden gazdagságuk dacára — nyomorult koldusok. A kép, a szobor, az irodalmi remekmű mind eltörpül a jellembeli remekkel szemben: a legnagyobbat csak önnönmagunkból alkothatjuk.

A jellemalkotásról mondotta egy amerikai nevelő:

Vess el vágyat — s cselekedetet aratsz,
Vess el tettet — és szokást aratsz,
Vess el szokást — s jellem lesz belőle,
Vess el jellemet — és sorsod urává lettél.

E szép receptnek első szavába azonban hiba esett: mera vágyból sohasem virít ki a tett, helyesen kell mondanunk: Vess el elhatározást és cselekedetet aratsz.

5. Miként a jó gyakorlatából születik az erény, a bűn ismétléséből nő ki a rossz szenvedély, vagy bűnös szokás.

Minden egyes bűnös cselekedet *a)* gyengíti az akarat ellenállását, *b)* éhesebbé teszi a rendetlen érzéki vágyat. Így esik meg, hogy az állat úrrá lesz a lélek felett, az érzékiség teljes hatalommal uralkodik az ember felett, s nemesebb része: esze s akarata szolgaságra, szenvedésre van kárhozthatva. Innen a passió — szenvedély elnevezés. A legnagyobb veszedelem a testiség szenvedélye.

Hogyan szakad e vész az ifjúra?

A hegymászó úgy kerül veszedelembe, hogy félrelép s elveszti az egyensúlyt. Az első lépések megtételekor nagy ügyességgel még tán visszanyerheti az egyensúlyt, de azután feltartóztatlanul rohan, gurul a lejtőn lefelé, míg lent összezúzva fekvé marad. Ez a testiség útjának a képe. fia valahol, itt áll a szabály: *principiis obsta*, ne veszítsd el lelked egyensúlyát az első bűn által. Az iszákosság szenvedélye lassabban fejlődik.

6. Micsoda, a szabadulás útja a szenvedély szolgaságából? Gonosz szellemet csak jó szellem tud kiűzni.

A bűnös szenvedélyt csak ellenkező erény tudja sikeresen leküzdeni.

A szenvedély uralma idején *a)* erős az érzékiség, *b)* gyenge az akarat. A lelki egyensúly helyreállításához szükséges, hogy e viszony megfordíttassék s *a)* erős legyen az akarat s *b)* gyenge az érzékiség. Azért mondotta Sailer, a híres nevelő: Az erény lényegében harc a rossz ellen s küzdelem a jóért.

Az önmegtágadás minden egyes ténye gyengíti a szenvedélyt s megerősíti az akaratot; de teljessé csak akkor lesz a győzelem, ha az akarat annyira megerősödött, hogy teljes erővel a jóra tör. Más szóval: a rosszat csak a jó szorítja ki a lélekből. Bűnös szerelmen csak buzgó szeretet Isten s a felebarát iránt tud győzedelmeskedni. Nagy gondolatok, magasztos eszmények, heves törtetés ezen eszmények után a lélek gyógyító szereit, tiideglakatosságot a vallásos életben s tiszta erény meg nem fér egy lélekben. Sz. Ágostonban a nagy bűnöst csak a nagy szent tudta legyőzni.

Az önzés szenvedélyét csak úgy irthatjuk ki, ha *a)* megtagadjuk kedves én-ünk vágyait, s egyben *b)* másokért, Isten kedvéért áldozatokat hozunk. A kevélységnek az alázatosság az ellenszere, a hazugság rabja úgy szabadul meg, ha *a)* nem hazudik, s *b)* önmegtágadás árán igazat mond.

Az emberi lélekben ott van a nagyatermettség vonása s ha biztosan le akarja rázni magáról a rosszat, nagy erővel kell az

önmívelés munkájához látnia, buzgó törekvéssel kell hivatására készülnie. A magas cél a bűn posványára fölé emeli a lelket.

Az igaznak, a jónak mindenkor hatalmat engedhetünk önmagunk felett; de óvatosaknak kell lennünk a rossz dolgában: kis szikrából lesz a nagy tűzvész, kis rosszból lesz a rossz szokás s ahol elhatalmasodnak a kis rossz szokások, ott hamar befészkelik magukat a nagyon rossz szokások is. Plató egyszer megkorholt egy ifjút azért, mert ostoba játékban vett részt: „Kicsiség miatt korholsz”, — mondotta duzzogva az ifjú. „A rossz szokás nem kicsiség” — felelte Plató.

12. A vétkezés lélektana.

1. Isten a legfőbb jó. Ha a tüzes képzelet százfokos hatványra emeli mindazt a jót, ami a világban csak található, mindez kicsiséggé törpül Istennel szemben, hisz Istennek csak egy elhatározásába kerül, s száz új világ létesül.

Ép azért Istennek bírása az ember legfőbb java: Istent színről-színre látni és a látás miatt szeretni a boldogság boldogsága.

A földi javak értékét az szabja meg, micsoda viszonyban vannak a legfőbb jóval, az örök boldogsággal. *Isten mindennek a mértéke*. Amint méter nélkül nem lehet a földet megmérni: isten nélkül nem lehet a javakat értékelni, a „független” erkölcstannak nincs mértékegysége a javak megbecsülésére, s ahol ez a nagy mérték hiányzik, ott kicsi érdekek lesznek nagy dolgokká. Isten, Isten bírása a javak mértéke s ez okból az erény s mindaz, ami erényes életre vezet, a földi javak legelseje. Másodsorban következik a lélek tehetségeinek állapota: az ész tisztánlátása, a fegyelmezett erős akarat s b. s a lelki tehetségek összhangja. Harmadik helyen következnek a testi javak: az egészség és hosszú élet. Végül negyedik s utolsó helyen jönnek a külső szerencsejavak: hatalom, befolyás, tekintély, gazdagság. L S. Thom. C. gént. 1. 3. c. 141.

A gazdálkodás alapelve szerint első sorban jönnek a szükséges javak (mindennapi kenyér, víz), azután a hasznos s végül a kellemes dolgok.

A lélek háztartásában ugyanez a gazdálkodási elv érvényesül: a lélek szükséges java, életszükséglete az erény, hasznos java *a*) a lelki tehetségek fejlettsége, mert mennél fejlettebb a lélek, annál inkább képes az erényes életre; *b*) az egészség és hosszú élet, mely az erényben való előhaladásnak kedvez. A külső szerencsejavak merőben kellemes dolgok, melyek az erényes életre se nem

szükségesek, se nem hasznosak; az emberek túlnyomó többsége gazdagság nélkül kénytelen beérni s a legszükségesebbel szépen boldogul, aki ért az élet művészetéhez.

A javak helyes értékelése az élet tudománya. A tévedés a javak értékelésében szellemi kiskorúságnak a jele. fia a kis gyermek elé értékes gyémántot és szép piros almát tesz az anyja, a gyermek az alma után kap, mert csupán a szemével s nem az eszével értékeli a javakat, látszat után indul.

A szellemi kiskorúságot pompásan jellemzi a következő kis történet: Egy tiszamenti község kisbírája egy családanyának tudomására hozza, hogy férje fürdés közben belefűlt a Tiszába. Az asszony e szomorú hírré jajgatni kezd. A nyolc éves Pista erre megkérdezi a kisbírótól: „Mi van apámmal?” „Befűlt a Tiszába.” Pista erre pityeregni kezd, mondván: „*Ott van ni, az új bicska meg a zsebében maradt!*”

Ez a tiszamenti Pista gyerek a modern „kultúrember” képe, akinek pénz, élvezet, hatalom, befolyás, tekintély a bálványa. Első helyen áll a kultúrember szemében a pénz, mert a pénz koncentrált élvezet, pénz segítségével nemcsak élvezetet, de hatalmat, tekintélyt, befolyást is lehet szerezni. Aztán jönnek a testi javak: az egészség és hosszú élet; a „kultúrember” ezerszer többet gondol testi egészségével, mint lelke üdvösségével. Végül jönnek a szellemi javak, de itt is a modern ember százszorta többre becsüli a tudást az erénynél. Becsületből nem lehet megélni, mondja a modern kor fia.

A kiskorú kultúrember nem lát tovább az orránál: minden figyelmét az életnek kis darabkájára, a földi életre fordítja, a túlvilágra csak úgy néha-napján, s akkor is csak úgy félszemmel pislant át, a nagy Istennel úgy bánik, mint az önző rokon a gazdag nagynénjével, akinek néhanapján gratulációt küld újévre vagy a nevenapjára, mert hátha gondol rá végrendeletében.

Az értékelésben való kiskorúság a divatnak megbabonázó erejével hat az emberekre, s a kultúrvilág gyermekét kicsi korától kezdve a hamis értékelés lelki járványa fertőzi meg, s hacsak észhez nem kap s nem emancipálja magát környezetének lelki betegségétől, holta napjáig gyermek marad, kinek játékszere legdrágább kincse a világon.

2. Az értékelésben való fogyatékoság korunknak legfőbb lelki nyavalyája s ez a lelki betegség a bűn melegágya.

A dolog ugyanis ekképpen áll: az akarat csakis a jót akarhatja, még az öngyilkos is jót akar magának: halálánál nagyobb-

nak képzelt bajtól akar megszabadulni. Hogy az akarat a rosszat, a bűnt akarhassa, ahhoz előbb szükséges, hogy az ész a jó látszatát aggassa a rosszra s az akarat csak úgy, mint látszatos jót, akarhatja a bűnt. A jó látszatának felkeltése pedig csakis hamis értékelés, tévedés útján lehetséges. Ily módon a tévedés a bűn szülőanyja. A gyengelelkű azt hiszi: nekem az élet elviselhetetlen teher, — hozzá szemet huny az Istennel és az örökkévalósággal szemben s gyáván a halál torkába rohan. Ő azt hiszi, hogy a halál véget vet szenvedésének, holott számára csak azután jó az igazi szenvedés.

3. Hogyan megy végbe az ész megtévesztése? Hogy kétszerkettő négy — ezzel az igazsággal szemben az ész nem szabad. Ha az ész mégis megtagadja e szembeszökő igazságot, önmagát tagadja meg, önmagát gyalázza meg tagadásával. Az erkölcsiség alapelvi szembeszökő igazságok, mint pl ez az elv: a jót tenni, a rosszat kerülni kell. Hogy gyilkolni, hazudni, az esküt megszegni stb. nem szabad, ezeket az elveket józan eszű ember bajosan fogja megtagadni'. Az ész megtévesztése rendszerint nem az általános elvek terén történik, itt a tévedés látszatos igazolása nagy nehézségekbe ütközik.

A szülőket tisztelni kell. Ezt az elvet roppant bajos kétségbe vonni. Ámde az általános elvtől a konkrét cselekedetig hosszú az út s ezen az úton megy végbe az ész megtévesztése. A konkrét tett sokszor kényelembe, megerőltetésbe kerül. Ettől pedig roppantul fázik az érzéki természet, mely nyomban a maga pártjára szólítja az akaratot. Az akarat aztán ráparancsol az észre: mérlegeld a nehézségeket, melyek az erkölcsi tettel járnak. Majd közbelép az érzéki természetnek roppant ügyes és ravasz szószólója, a képzelet, mely a nehézségeket szörnyen nagyítva állítja az ész elé, sokszor az akadályok egész hegyét varázsolja az ész elé. S a dolog vége, hogy az ember elismeri ugyan az általános erkölcsi elvet, de tényleg ellene cselekszik. Pl. egy ifjúnak szegény és alacsony sorsú az anyja, ki fiát meglátogatja. Az ifjúnak előkelő barátai vannak, kik közül többen jelen vannak, mikor az anyjával találkozik. Mi lesz most? Az ifjú lelke megrémül e gondolatra: most megtudják barátaim, hogy szegény fiú vagyok, tán el is veszítem barátságukat... ő e képzelt rém hatása alatt — megtagadja anyját, azt mondja a bizalmas megszólításra: falumbeli ismerős asszony. Nem tagadja elméletben a IV. parancsolatot, de cselekedetével mégis lábba) tapodja, mert esze azt hazudja: ekkora nehézség árán nem tartozol anyádat tisztelni.

A harm's ítélet épen hamis volta miatt nem elégíti ki az ész, az ifjú tudja, érzi, hogy rosszul cselekszik, de legalább rajta van, hogy magát elámítsa, megnyugtassa.

4. Az ész megtévesztésében a legkiválóbb szerepet játsszák az érzéki természet ösztönös hajlamai.

Mindegyik hajlamnak bizonyos tárgy felel meg s kielégítése bizonyos korlátok között jogosult.

Ez a kielégítés kellemes idegizgalommal jár, melyet a képzelet többnyire a valónál sokkal nagyobbak fűj fel. A nagynak képzelt kellemesség visszahat az érzéki hajlamra, mely amúgyis féktelenségre hajlik; a vágy hevesebbé s hevesebbé lesz s ostrom alá veszi az ész és az akaratot. Az érzékek benyomásai is felkeltik az érzéki hajlamok éhségét s a belső érzéssel, a képzelettel szövetkezve ingerlik az élvezésre. Az emberek, a gonosz lélek okozta kísértések semmi kárt sem tehetnének bennünk, ha lelkünk erősségében nem volnának áruló szövetségeseik. E gonosz árulók az érzéki hajlamok s a kísértés veszedelmei abból fakadnak, hogy a kísértő az érzékek s a képzelet révén felingerli az érzéki hajlamot.

Az élvezetre éhes hajlamok nekitámadnak az akaratnak: hass az észre, hogy ne nézzen ama igazságokra, melyek a heves vágy teljesülésének útját állják; inkább keress okot, mely az élvezetet igazolja. Az ostromlott ész végül meghozza ítéletét: ez kívánatos dolog, az érzéki vágy magával rántja az akaratot s megtörténik — a bűn. Az ember vereséget szenvedett az állattól.

5. Lélektani szempontból a bűn meggyalázása az emberi természetnek. Az észnek az igazság szerint kellene ítélnie: bűn esetében az ész eltér az igazságtól, tévedés áldozatává lesz. Az akaratnak az igazság szerint ítélő ész vezérkedése alatt kellene állania, a bűn esetében az akarat hűtlenné lesz született kalauzához s a királyi ész helyett vak érzéki hajlamnak a készséges szolgája.

A tévedés az ész betegsége, mely az akarat beleegyezése révén az akarat betegségévé lesz. A bűn, a lélek betegsége tehát nem egyéb mint cselekedetté vált tévedés. Epictet szerint: „Az erény bölcsesség, a bűn ostobaság.”

6. Miként a test betegsége rosszulállással, fájdalommal jár: a bűn, a lélek betegsége is nyugtalanságot okoz, s ahogy a test felveszi a küzdelmet a betegséget okozó baktériumok ellen, a lélek is szabadulni óhajt bajától, terhétől: az érzéki vágyak okozta forrongás elültével az ész már határozottan elítéli a bűnt, az akarat meg elfordul a bűn tárgyától. Ez a bánat, a lélek gyógyító szere.

A testi betegség esetében azonban gyakran megeshet, hogy a

éaciilusok megsokasodnak, az ellenálló erő ellenben megfogyatkozik, s végül a betegség kerekedik felül s bekövetkezik a collapsus, a szervezet bomlása, halála.

Testi baj esetében addig van tehát remény a gyógyulásra, míg a test reakció-képessége tart.

Ha a bűnbeesés sokszor ismétlődik, megfogyatkozik a lélek reakció-képessége. A bűn kínzó tudata egy ideig az észet és akaratot a bűntől való elfordulásra ösztökéli s mindaddig remény van a gyógyulásra. Ha azonban a bűn ismétlése által az érzéki vágyak hatalmas szenvedélyekké nőttek, a lélek a szenvedély rabságába esik, a bűntől való' szabadulás vágya semmivé lesz, s hogy a bűn okozta belső meghasonlásnak vége szakadjon, a bűnös, ki nem akar elszakadni a bűnétől, az igazságtól szakad el s önmaga elaltatására valamely rendszert tákol össze önmaga házi használatára. A szesz rabja azzal nyugtatja meg magát, hogy erőre van szüksége munkájához, aztán az embernek élveznie is kell valamit; a testiség rabja azzal vigasztalódik, hogy senkinek sem okoz kárt, bűne meg csak emberi gyarlóság, s mivel ő nem tud megküzdeni a test rendetlen kívánságaival, utoljára beleszuggeralja magába, hogy az ösztön egyenest legyőzhetetlen. Még a rablógyilkos is talál szépítő és igazoló rendszert: ő az igazságtalan vagyoneosztáson akar segíteni. „Minden méregkeverő, perverz parázna, gyilkos, minden forradalmár azzal vigasztalódik, hogy személyes meggyőződését követve cselekszik.” Pesch T. Lebensph. 26.

Ilyetén lelki állapotban születnek meg az eretnokségek: mivel a lélek nem akar elszakadni szenvedélyének tárgyától, az igazságtól szakad el, hogy magának békét teremtsen. A meghasonlás az igazsággal megölője az igaz hitnek s ha ez eltűnt a lélekből, oda van a reakció-képesség, a hittal együtt eltűnt a gyógyulás lehetősége. Az isteni kegyelem még ilyenkor is világos pillanatokkal ösztökéli a bűnöst, ámde a javulás, a felkelés a bűnből oly nehéznek látszik a szemében, hogy meg sem kísérli a felkelést a bűnből.

A meghasonlás az igazsággal a hitetlenek vallás- és papgyűlöletének a nyitja: mivel a vallás igazsága bántja lelkiismeretüket, ők is bántalmazzák a vallást és képviselőit.

II. RÉSZ.

Hogyan leszünk emberekké?

A) Az emberrélevés alapelvei.

1. Az élet és boldogulás titka.

A Genézis első lapjai adják kezünkbe a kulcsot, mellyel az emberiség s az egyes ember életének titkát megfejteni tudjuk.

1. Mikor az első ember kikerült a Teremtő kezéből, háromféle isteni adománnyal lépett a világba. Ezen adományok: 1) az emberi természet, 2) *a)* az emberi természet összhangja, *b)* a fájdalomtól való mentesség, *c)* a feltételes testi halhatatlanság (*posse non móri*) mint ráadás az emberi természethez s 3) az isteni bőkezűség koronája: a megszentelő malaszt.

Az emberi természetet alkotják a test és lélek. Az érzéki megismerés, az érzéki vágyó tehetség, az ész és a lelki akarat, a lélek halhatatlansága, mind egyformán az emberi természetnek isteni hozománya.

Ezek az adományok kijárnak az embernek, vagyis: ha Isten embert akart teremteni, így kellett őt alkotnia.

Az érzékek, az érzéki hajlamok, az ész és akarat harmóniája, (*integritás naturae*), mely abból fakad, hogy a test szépen engedelmeskedett az észtől vezetett akaratnak, már ráadás volt az emberi természethez, melynek a megszentelő malasztban volt a gyökere.

Most az érzéki vágyak sokszor 1) megelőzik az ész ítéletét, 2) máskor ellenkeznek az ész parancsaival s az ember csak küzdelem árán tudja az ész uralmát biztosítani. Isten Ádámot is így teremtette volna, hogy az ész uralmát a maga igyekezetével szerezze meg.

A fájdalomtól való mentesség, a feltételes testi halhatatlanság nem folynak az ember természetéből, hanem hasonlóan ráadás voltak az ember természetéhez (*dona praeternaturalia*). A megszentelő malaszt meg épenséggel az isteni szeretet és bőkezűség koronája volt, mely mintegy kiürítette az isteni adományok kincstárát,

(Donum supernaturale). Ádámot tehát Isten három fajta adománnyal halmozta el: 1) természetes, 2) természetesen kívül való, és 3) természetfelett való adományokkal.

2. Az isteni szeretet nagyszerű sorsot szánt Ádámnak és az emberiségnek: rövid földi próba után testi halál közbejötté nélkül akarta örök mennyei életben részesíteni, hol a megszentelő kegyelem örök világossággá lesz, melyben az ember színről-színre látja Istenét és e látás miatt az Istent szeretve a boldogság tengerében úszik.

A boldogság hónába azonban csak *a próba* kapuján át juthatott el az ember. Bár Ádám Istennek kedves barátja volt, mégis mint teremtmény függésben maradt Istentől. Aztán Ádám eszes és szabad teremtmény volt, melyhez nem illik a *teljesen igyenes* boldogság: a szabad elhatározásra képes embert csak oly boldogság elégítheti ki, melyet legalább részben önmagának köszön.

Istennek felségjoga s az ember szabad természete próbát követelt az embertől; vájjon önként meghódol-e az ember Urának-Teremtőjének s méltó-e a nagy boldogságra, melyet isten nagylelkűsége szánt neki.

Az ember sorsát eldöntő nagy próba tárgya ez az isteni parancsolat volt: „A paradicsomnak minden fájáról egyél; de a jó és gonosz tudásának fájáról ne egyél, mert amely napon arról eszel, halállal halsz meg.” Gen. 2, 19—17. Amely napon eszel a tiltott fáról, elveszted a testi halhatatlanság adományát, elveszted a megszentelő kegyelemmel együtt az örök boldogságot.

Mekkora naivság azt hinni, hogy az emberiség sorsa egy almán fordul meg, — mondja a hitetlenség. Mekkora korlátoltság — mondjuk erre — a hívőkre ilyesmit ráfogni! Nem egy *alma-szemről* van itt szó, hanem arról, *hisz-e az ember Teremtő Istenének* (halállal halsz meg), *meghódol-e az ember legfőbb Ura parancsolata előtt* (a jó és gonosz tudásának fájáról ne egyél), *szóval meghódol-e eszével és akaratával Istennek*.

„Amaz ősrégi korban Isten határt szabott az ember uralmának ... Akkoriban csak Isten volt s az ember: s a kettő között állott a titokzatos fa, melyen Istennek *legfelsőbb fensége* nyugodott. Úgy állott e fa a paradicsom közepén, miként a zászló leng határainkon. Ez is csak egy fa, egy rúd színes rongyokkal, ám számunkra a szabadság, az uralom és becsület jelvénye. Aki elárulja, halálra méltó. Aki megtámadja, bosszúra hív ki minket. Ez a paradicsom fájának jelentősége. Csak fa volt, *de az isteni uralomnak a jelvénye*”. Bougaud, A kereszténység és korunk. III. k. 21. 7. fejj. 2. §.

3. Ádám nem egy különálló emberként állott a nagy próba előtt, hanem mint *az emberi természet egyedüli birtokosa, mint az emberiség feje és képviselője*. Azért elhatározása az egész emberiség sorsára volt befolyással. Az egész emberiség fizikailag s erkölcsileg összefügg Ádámmal: az emberi természetet minden ember Ádám útján nyeri, s mivel Ádám, mint az emberiség atyja, vétkezett, bűne következményeiben minden ember részes. A hűtlenségbe esett nemes nemcsak maga, de utódai számára is elvesztette nemesi előjogait: Ádám, az Isten nemese, nemcsak a maga, de az összes emberek számára vesztette el *ingyenes nemesi adományait*: 1) a megszentelő malasztot s vele a természetfölötti mennyei boldogságot, 2) a természet összhangját, a fájdalomtól való mentességet, 3) a testi halhatatlanságot, 4) a paradicsomi életet.

Ádám a bűnbeeséssel visszaesett a puszta természetbe s amilyen a fa, olyan a gyümölcse; most Ádámtól csak az emberi természetet kapjuk, megfosztva ama gazdag örökségtől, mellyel Isten egykoron gazdagította.

Az eredeti bűn tehát hiány, „úgy van a lélekben mint a szegénység a megrablás után, mint a sötétség a nap lementé után, mint a halál az élet elvesztése után.” Bachelet, *Az eredeti bűn* II. 111. h

Akiben nincs megszentelő malaszt, mely az örök élet csirája., nem juthat mennyei boldogságra, miként az, aki. nem születik e világra, nem él e világban.

A test és lélek összhangjának elvesztése nem bűn, hanem büntetés s a bűnök forrása: amivel az ember vétkezett, azzal bűnhődött: gögijében fellázadt Ura-Istene ellen s büntetésül érzéki természete lázadóvá lett szellemi természete ellen, s ekként bűnbe viszi az embert, ha hozzájárul az akarat beleegyezése.

4. „De ha a szolidaritás (az Ádámmal való fizikai és erkölcsi összefüggés) taszított minket a romlásba, megint a szolidaritás az, ami minket megszabadít, s a jó, ami belőle fakad, felülmúlja a rosszat, amit a szolidaritás hozott ránk. Az első Ádámot a második követi: az elsőszülött, az új nemzedék isteni feje, aki ellentétes értelemben érvényesíti a szolidaritást: „Valamint tehát egynek vétke által minden emberre szállott a kárhozat, úgy egynek igazsága által minden emberre az élet megigazulása.” Róni. 5, 18. L. Lacordaire, 28. Confer.

Az Istennek egyszülött fia végtelen irgalmában a maga személyében belépett az emberiségbe s Krisztusból, a második Ádamból, az emberiség új fejéből új élet árad az emberiségbe!

Az ember bűnét isten arra használta fel, hogy a megváltás hősi nagy tette révén kinyilatkoztassa az ő végtelen szeretetét és irgalmát.

5. Az Úr hősi küzdelme s rettentő halála árán visszaszerezte számunkra a megszentelő malasztot, az örök élet csiráját s lehetővé tette nekünk a bemenetelt az örök életbe.

A természetén kívül való adományokat 1) a test és lélek összhangját, 2) a fájdalomtól való mentességet, 3) a testi halhatatlanságot halál közbejötté nélkül, mik kölömben sem járnak ki az emberi természetnek, az Úr nem szerezte vissza, hanem *üdvös* büntetésképp meghagyta számunkra.

A fájdalom, a test és lélek meghasonlása, a halál kitűnő szerek az élet könnyelműsége ellen, fenyítő ostorok, melyek Isten felé hajtják az embert.

6. Micsoda tehát a helyzet a bűnbeesés óta?

A bűnbeesés óta ellentét van az ember teste és lelke között s maga a test az, mely küzdelemre hívja ki a lelket s a földi életre a próba bélyegét üti. Az ember testi emberként születik s életfeladata, hogy lelki emberré legyen, vagyis oly emberré, kiben a lélek lett úrrá a test felett. Az Úr Jézus segítségével sikeressé teszi a próbát s a lelki embernek megadja a természetfölötti életet.

Egy valaki költői nyelven így ír a rendetlen hajlamról: „Az érzéki természet ingerli az embert. Ha az ember enged csábításainak, Isten elébe megy és bevádolja, mert *nem azért csábította, hogy neki engedjen, hanem azért, hogy szabadon legyőzze és uralma alá hajtsa*”.

Az ember érzéki természete az ösztön korlátjának híjával van s maga sürgeti a lélek vezetését és uralmát.

Az újszülött csecsemő testi ember, de miként a lélek, a rendetlen hajlam is alszik még benne. Ez az oka, hogy a csecsemő magába fogadhatja a megszentülés kegyelmét. Ha később felébred benne a rendetlen hajlam és súlyos ellentétbe hozza az Isten törvényével, elveszti a megszentelő malasztot.

7. Ádámra nézve egy tilalmi parancsolat volt a próbakő: ránk nézve a X parancsolat az élet útja és próbája. A X parancsolat megtartásával leszünk lelki emberré s mutatjuk meg, hogy meghódolunk Isten felsége előtt.

Egy szentre nézve semmi jelentőséggel sem bír a lopás, a káromkodás stb. tilalma: ő már lelki ember, kiben a lélek az úr, neki erkölcsi lehetetlenség a lopás, a káromkodás stb. így Ádám-nak sem lehetett a X parancsolat a próbaköve: mivel benne a bűnbeesés előtt teljes összhangban volt a test és lélek, semmi ellenkezés sem lakozott lelkében a X parancsolat ellen, ő meghagyás nélkül is a X parancsolat útjain járt. A X parancsolat a rendetlen hajlamú embernek a próbaköve.

8. Az egész erkölcsi életnek a titka tehát az érzéki hajlamok és vágyak megfékezése, mikor e hajlamok és vágyak az eszes természet, a X parancsolat ellen törnek, melyek az eszes természet követelményei.

Micsoda a bűn? A rendetlen vágyak összeütközése az igazal, a jóval, az erkölcsi renddel (a X parancsolattal). Hogyan őrizkedhetünk a bűntől? Úgy, hogy megfékezzük a rendetlen hajlamokat és vágyakat, vagyis a lelket tesszük úrrá a test felett. Ez az erkölcsi élet titka, a boldogulás útja.

Az egyes parancsolatok tárgyalása alkalmával meggyőződünk majd arról, hogy a X parancsolat mindegyike az eszes természet követelménye.

9. Mikor „a testi embert” legyőzzük önmagunkban s a lélek uralmát a test fölött biztosítjuk: 1) beleilleszkedünk a világegyetem rendjébe, melynek nagy törvénye, hogy az alsóbb engedelmessé válik a felsőbbnek, 2) a lelki ember kialakításával alkalmassá tesszük önmagunkat arra, hogy a megváltás gyümölcseit magunkba fogadjuk, 3) a lelki emberért vívott harcunkkal érdemszerzővé tesszük életünket.

Az erkölcsi élet velejét így is fejezhetjük ki: legyen tested összhangban a lelkeddel, hogy lelked összhangban lehessen az Istennel.

10. Bármennyire is éhes meg szomjas vagy, s hiteltérdemlő ember azt mondja neked: „ölő méreg van ebben az ételben, vagy ebben az italban” — nem kérsz belőlük. Légy ép oly okos az erkölcsi életben, és — élni fogsz.

A súlyos kísértés, mikor valamely rendetlen hajlam követelőzve forrong, a próba nagy pillanata. Az érzéki vágy hevesen sürgeti: „Egyél!” Az ész azt mondja: „Ne egyél, mert ölő méreg van a bűn élvezetében.” Ha eszel, meghalsz. Ha nem eszel, élsz. Mít fogsz tehát választani: az életet-e, vagy a halált? . . .

2. A „lelki” és a „testi” ember.

1. Az élet isteni Szerzője és Szakértője azt mondja: „Ne véljétek, hogy békét jöttem hozni a földre; nem jöttem békét hozni, hanem fegyvert,” Máté 10. 34. — s már Jób hirdette: „Militia est vita hominis super terrain” — „küzdelem az ember élete a földön”. Jób 7, 1. Az ember élete tehát a harc jegyében áll.

A földi életnek próbajellege megpróbáltatás, harc, melyben arról van szó: hívek maradunk-e Istenünkhöz?

2. A harcot akár akarjuk, akár nem, ránk kényszeríti házi ellenségünk, a rendetlen hajlam.

Régi közmondás azt tartja: Si vis pacem, para bellum. Ez szó szerint igaz az életnek lelki harcában: a rendetlen hajlam addig fészkelődik, ágaskodik bennünk, míg rendszeres harccal le nem győzzük.

Külső ellenségeink? a gonosz lélek s a világ is csak házi ellenségünkkel szövetkezve árthatnak nekünk.

3. E harcban a test és a lélek között arról van a szó, ki legyen az úr a házban; a test-e, vagy a lélek. Akiben a lélek kerekedik felül, az lelki ember; akiben a test az úr, az testi ember.

A harcban a legvitézebb katona is kaphat sebet anélkül, hogy vitézségének kárát vallaná: a lelki harcban is kisebb-nagyobb kudarc érheti az embert anélkül, hogy a lelki ember ebbeli jellegét elvesztené, ha a kudarc után rögtön talpra áll s jóváteszi a vereséget, melyet a testtől szenvedett.

4. A lelki ember tartja: mikép a szem a test vezére és kalauza: úgy legyen a látó ész az élet vezére és kalauza. Azért mindenkor az ész ítélőszéke elé idézi a test vágyait, kívánságait. Ami megegyezik a lélek természetével, méltóságával, azt megengedi számára: ami ellenkezik az eszes természettel, azt megtagadja tőle.

A test azért nem szenved rövidséget, mert ami ellenkezik az eszes természettel, az magának a testnek is káros, pl. a részegség, a paráznaság, a harag stb. A test helyes igényei (enni-inni, Pihenni stb.) nincsenek ellentétben az eszes természettel.

A lelki ember még akkor is törvényt ül az érzéki vágyak felett, ha e vágyak be nem várják az ész ítéletét. Ilyenkor, mihelyt figyelmessé lesz az ész, rögtön intézkedik, s ha helytelenséget lát az érzéki vágyban, végrehajtó közegével, az akarattal elnyomja, s ha az elnyomás nyomban nem sikerülne, legalább elítéli s az akaratot eltiltja a helyesléstől, beleegyezéstől.

A testi vágyak főleg az érzékiség (szorosabb értelemben) terén türelmetlenek s megelőzni igyekeznek az ész ítéletét.

5. Miként a növény, az állat a maga természete szerint él s megvalósítja a növény, az állat ideálját, eszményét: úgy-a lelki ember az ész uralmával megvalósítja az „ember” eszményét, mert eszes természete szerint, vagyis emberként él.

Már a keresztségben végbemenő megszentülés meggyengíti a rosszra való hajlamot, s még inkább meggyengítik a hajlamon nyert győzelmek. A lelki emberben végül megfékezve mintegy elalszik a hajlam.. Időnként azonban még a szentnek is meggyűlik a baja vele. A rendetlen hajlam csak a testtel együtt hal meg. A lelkiesség tehát nem mentesség a rendetlen hajlamtól, hanem uralom a hajlamon. A lelki ember jelszava: sohasem engedni a rendetlen hajlamnak, bármennyire is ágaskodnék bennünk.

6. A lelki embernek szeges ellentéte a testi ember, akinek élelve „engedni a természetnek”, de nem az eszes, hanem az érzéki természetnek, az alsóbb állati embernek. A testi ember evangéliuma tehát az érzéki élvezet, melynek legfőbb a test egészsége szab határt, hogy mennél többet s mennél tovább tudjon „élvezni”. Sokszor azonban az érzéki élvezet még az egészséget is feláldozza; a részegeskedő, a parázna nem egyszer nyitott szemmel rohan a romlásba, mely az egészség vesztét is jelenti.

7. Míg a lelki ember ura, a testi ember engedelmes szolgája a testének, nemcsak a test, de még a lélek tehetségeit is, a szellemi javakat is a test szolgálatába állítja.

A modern művelt emberek többsége szemében az egészség nemcsak kincs, hanem az egyedüli kincs, melynek mindent alá kell rendelni, mert ha hiba esik az egészségben, nem lehet többet élvezni s akkor semmit sem ér az élet.

A modern emberek többsége nem barátja az engedelmességnek; csak egyre hallgat, egynek engedelmeskedik feltétlenül — az or-

vosnak. Testi egészségeért minden áldozatra kész. Ha lelki egészségeért ugyanannyit tenne, a pokol üresen maradna.

A testi ember kétféle úton-módon használja ki lelki tehetségeit a test szolgálatában: 1) élvezeteket teremt velük a test számára, 2) igazoló elméleteket készített az ésszel az érzéki élvezetek igazolására.

Sajtó, irodalom, színház, művészet csak úgy ér valamit a testi ember szemében, ha az élvezetre éhes állat is megkapja a magáét. Ez a kulcsa a modern kultúrjavak megrontásának, megfertőztetésének az érzékiségtől.

8. Az állatot érzéki vágyak vezetik, melyeknek az ösztön szab irányt és korlátot: a testi embert is érzéki vágyak vezetik s ezért a testi ember állati ember; de mivel benne hiányzik a korlátozó ösztön, a testi ember szertelenségre hajló *rendetlen állat*.

Igaz, a testi ember okos, intelligens állat is lehet, de mégis csak állat, sőt alávalóbb az állatnál, mert az állatban az érzéki vágyak uralma természetes dolog, az emberben pedig természetellenes. Azért azt kell mondanunk, hogy a testi ember az állat alá süllyed.

Mikor 70 év előtt néhány természettudós azt kezdte vitatni, hogy az ember majmok utóda, az intelligens állatok ezrei tapsolva fogadták a hírt, mert teljesen megfelelt életfelfogásuknak.

9. Micsoda viszonyban van a „művelt”, a „tudós” ember a lelki emberhez?

A modern felfogás szerint az, akiben megvan az ismeretek bizonyos átlaga s hozzá megtartja a külső illemszabályokat, „művelt” ember, s ha különösen egy-egy szakban valakinek nagyobb az ismerete az átlagnál, akkor „tudós” ember. Ez a műveltség és tudás az észnek egyoldalú műveltsége, mely szellemi volta dacára sem jelent lelkiiséget. Az ismert tudás olyan mint a pénz, mellyel helyesen élni és visszaélni lehet, — olyan mint a hatalom, mellyel^a birtokosa embertársait boldogíthatja, de szolgaságra is kényszerítheti. Mennél okosabb az ész, annál élesebb fegyver a gonosz akarat, az önzés birtokában. Az észbeli ismereteket a mai világban nagyon sokan embertársaik megtévesztésére s félrevezetésére használják a legfontosabb és legszentebb téren, a valláserkölcsei élet terén. Nemcsak a pénzhamisítás divatos, de az élet értékeinek Meghamisítása is. Aki jó könyveket olvas, annak javára van az olvasni tudás: aki rossz könyveket olvas, kárát vallja tudásának, aki észbeli műveltségét a lelki ember kialakítására használja, an-

nak kincs ez a műveltség: aki tudását a testi ember szolgálatába állítja, annak ölü mérge a tudása. Az erkölcsi rendhez való alkalmazkodás, a lelki ember kialakítása, az erkölcsi műveltség *minden műveltség veleje s koronája*, mellyel szemben másfajta műveltség egymagában csak talmi műveltség.

Mivel az erkölcsi műveltség minden ember célja, azért mindenki számára elérhető kincs, holott az észbeli műveltség sok ember számára épügy elérhetetlen, mint a gazdagság. Szóval az erkölcsi műveltség megfér szegényes szellemi és anyagi kultúrával.

Az ártatlan Ádám óriási erkölcsi műveltség birtokában volt: a tudományt, művészetet, az anyagi kultúrát csak lassan, fokozatosan kellett neki és utódainak megszerezniök. A második Ádám, az Úr Jézus szinte tüntetően került az anyagi kultúrát, hogy példájával az „egy szükségésre”, a lelki ember kialakítására terelje a figyelmet: istállóban született, nem volt helye, hová fejét lehajtsa ruhájától is megfosztva halt meg a keresztfán. Sok Krisztus-követő szent hasonlóan szegényes kultúrában élt.

Az anyagi kultúra is vívmány, kincs; még nagyobb kincs a szellemi kultúra; de mindakettő csak viszonylagos érték; feltétlen s örök érték csak egy van: az erkölcsi kultúra. A kezdetleges anyagi és szellemi kultúrában élő hegyi pásztor, ki igazában lelki ember, százszorta több ember a szalonhősnél, ki a legnagyobb szellemi és anyagi kultúrában él, de az állatsorból még ki nem emelkedett. Az okos ifjú jelszava azért: *Sok tudás, sok anyagi kultúra, de még több erkölcsi műveltség, — mert csak ez üti „emberré” az embert!*

Scott Walter, a híres regényíró előtt valaki egekig magasztalta a nagy írókat s azt erősítette, hogy a nagy tehetségeket kell mindenek előtt megbecsülni. „Isten legyen nekünk irgalmas” — mondotta tüzzel a nagy író. „Mily nyomorultul állana a világ, ha ez igaz volna. Életemben elég könyvet olvastam s elég kiváló tehetséget, akik ragyogó műveltséggel ékeskedtek, figyeltem meg velük való érintkezésemben; de őszintén mondhatom, hogy szegény műveletlen férfiak és asszonyok szájából, mikor a szigorú s mégis szelíd hősiesség szelleme beszélt belőlük, jóllehet nyomorban és szorultságban éltek, vagy mikor önnönmaguk vagy barátaik és szomszédaik életsorsáról nyilatkoztak, oly magas gondolatokat hallottam, minőket a Szentírásen kívül sehol se találtam. Sohasem ismerjük és becsüljük meg valójában igazi hivatásunkat, míg annak tudatára nem emelkedünk, hogy *minden mellékes a szív nemesítésével szemben.*” Smiles, Karakter 3.

3. A „szabad” ember.

1. A szabadság negatív értelemben mentesség az illetéktelen korlátozástól.

A szabadság tehát nem minden, csak az illetéktelen korlátnak a hiányát követeli. A szabad polgár nem szabad hazája törvényeitől, hanem a túlkapásoktól, zsarnokságtól és mások illetéktelen befolyásától.

2. A lélek szabadságát csak egy ellenség fenyegeti: a rendetlen hajlam túlkapása.

Mikor a test jogos kívánságaival áll a lélek elébe, nem fenyegeti a lélek szabadságát, mint ahogy a polgár szabadsága nem vész kárba, mikor tőle törvényes adót követelnek. Csak az érzéki vágyak rendetlensége és túlkapása jelent illetéktelen befolyást a lélekre.

A test azonban még jogos követeléseit is nagyon hevesen szokta sürgetni, azért ebben is nevelésre szorul.

3. Mivel a lelki ember úr a *teste* fölött, azért ment a test illetéktelen befolyásától, vagyis a lelki ember igazában szabad ember.

Ő csakis ő igazán szabad ember! A testi embert elhalmozhatják mindenfajta külső szabadsággal: vallási, politikai, gyülekezési, sajtószabadsággal stb. stb. ő egyikkel se tud élni, mert saját házában, saját belsejében a rendetlen hajlamok és vágyak nyomása alatt áll, melyek őt a szabadsággal való visszaélésre unszolják. A testi ember a vallás ellen támad, a politikában magánérdeket hajszol, gyűléseken a házasság, a magántulajdon ellen izgat, a sajtóban hazudik, rágalmaz, a tudományban megtéveszt stb.

4. A lelki ember akarata ment a rendetlen hajlam nyomásától s akadék nélkül tud saját tárgya, a jó után törekedni.

Szabadon a jóra törekedhetni az akarat pozitív szabadsága. A jó ad tartalmat az akaratnak: ez a szabadság törvényes útja, korlátja. „A szabadságot csupán avégett kaptuk, hogy a jót, az erkölcsöt szabadon akarjuk és tegyük. Nem az akarás az ember kiváltsága, hanem a helyes akarás. Az akarat meghódolása útján a magában vak akarat részeseül az ész kiváltságában, (a jó egyben igaz), sőt részeseedik a minden igaz és jó legfőbb szabályában, az kten akaratában.” Meschler, Leitgedanken 39.

A jó korlátjának áttörése: a bűn, visszaélés a szabadsággal, szolgaság és pedig csúnya szolgaság: „Aki bünt tesz, a bűnnek szolgája.”

5. Mivel a lelki ember akaratát nem kötik meg rendetlen vágyak, az esze magába tudja fogadni az igazságot az Úr szava szerint: „Boldogok a tiszta szívűek; mert ők meglátják az Istent.” Máté 5, 8.

A tiszta szív büntől mentes akarat. A tiszta szívű, a lelki ember, nemcsak a túlvilágon látja színről-színre az Istent, de már itt a földön is meglátja, vagyis megismeri az Istent s az Iitenre vonatkozó igazságokat.

A szemét a szemben megzavarja a látást: a szemét, a bűn a lélekben megzavarja az ész látását.

„A gonoszat akaró lélekbe a bölcsesség nem megyén be és nem lakik a bűnök alá vetett testben.” Bölcs. 1,4.

Mint minden, az ész is saját természete (a logika törvényei) szerint működik: ész, logika, igazság a megismerés tényezői. Minden tévedés vagy abból származik, hogy az igazság helyét látszat foglalja el, vagy abból, hogy az ész túlteszi magát a logika törvényein. A lelki s a testi ember tévedései egyformán e két forrás egyikéből fakadnak.

Ámde más és más a lelki s a testi ember viszonya a vallás-erkölcsi igazsághoz.

Gyarlóságból a lelki ember is tévedhet: *errare humanum est*. De öbenne megvan a készség az igazság megismerésére, ő kész az igazság előtt meghódolni, azért nyomban helyreüti tévedését, mihelyt csak felismeri.

Mikor matematikai, fizikai, kémiai, szóval oly igazságról van szó, melynek semmi vonatkozása sincs a vallás-erkölcsi életre, körülbelül egyforma a lelki és testi ember helyzete. A testi emberben mintegy így szól az akarat az észhez: „Csak rajta, ismerd meg az igazságot, mely engem nem érdekel, tőlem semmi áldozatot sem követel, sőt még dicsőséget, anyagi előnyt hoz nekünk!” Mihelyt vallás-erkölcsi, vagy olyan anthropológiai, pszichológiai, bölcséleti, történelmi igazsággal találja magát szemben a testi ember akarata, mely igazságnak csak távolról is valamelyes vonatkozása van a vallással, a testi ember akarata mindjárt idegessé lesz; ő a rendetlen érzéki vágyak foglya és engedelmes szolgája s a vallás-erkölcsi igazság elítéli azt, amit ő szeret, a vallás-erkölcsi igazság azt kívánja tőle, hogy áldozatot hozzon, szakítson rendetlen vágyaival.

Szóval a testi ember akarata *érdekelt fél* a valláserkölcsi igazsággal szemben: ő nem tud s nem akar a valláserkölcsi igazságnak meghódolni, azért ráparancsol az észre: „rögtön fordulj el az igazságtól, mely élvezeteimet, nyugalmamat fenyegeti, üsd agyon az ellenséget, vagy legalább keress kibúvót, hogy megfuthassunk^ megszabaduljunk az igazság uralmától!” A testi embert a rendetlen vágyak nyomása az elfogultság ketrecébe zárja, s ez az elfogultság a hitetlenkedés nyitja, mely nem egyéb, mint futás az igazság elől.

Sohasem a nagy ész, a nagy tudás a hitetlenség forrása, hanem mindig a rossz akarat, az elfogultság ketrecébe zárt akarat. A testi ember rendetlen hajlamai, vágyai inspirációjára s meghagyására gyárijja a „prudentia carnis”-t, a test bölcseségét, hogy az erkölcsi rend törvényeitől szabaduljon. (L. a következő olvasmányokat.)

A testi ember számára csak egy út és mód van, hogy az igazság ismeretére jusson: *a rendetlen hajlamok megfékezése, a szabadulás az elfogultság ketrecéből*. A rendetlen vágyaktól megvesztegetett ész mindig megbízhatatlan bíró.

6. Az élet isteni szerzője, az Úr Jézus Krisztus előbb az Atya művét, a természetet gyógyítja meg azáltal, hogy a testi embert lelki emberré formálja, aki azután magába tudja fogadni „az élet ígét” és a megszentelő kegyeimet.

Ha felnőtt ember akar megkeresztelkedni, aki súlyos összeütközésbe jutott a X paranccsal, vagy a megkeresztelt ember a bűnbánat fürdőjében akar megtisztulni: előbb bánattal összhangba keli jutniok az erkölcsi renddel, legalább nagyjában lelki embe- rekké kell lenniök, mert csakis így fogadhatják magukba a megszentelés kegyelmét.

7. A Krisztus követelte újjászületés (Ján. 3, 5) tehát kettőt jelent: 1) a testi embernek lelki emberré való változását, 2) a lelki embernek Isten gyermekévé való fel- emelését a megszentelő kegyelem által. Ezen újjászületés gyümölcse „nova creatura,” „új teremtmény.” (Gal. 6, 15.)

A kettős újjászületés egyszerre is mehet végbe; az „előbb” nem időbeli, hanem logikai rendet jelez, vagyis az összhang az erkölcsi renddel a kegyelem befogadásának feltétele.

A lelki embernek *teljes* kialakítása nem egy napnak, hanem egy életnek munkája.

8. A megszentelő kegyelmet az egész világ sem szerezheti meg számunkra, ez az isteni szeretetnek és mindenhatóságnak isteni adománya.

A lelki ember kialakításának szükséges voltát, e kialakítás útját-módját megalapíthatja a józan bölcelet, de magára hagyatkozva végre nem hajthatja a természetes ember. ő lelki embert csak ketten formálhatják ki: 1) Krisztus, 2) az ember az ő közreműködésével. ő vonakodó, az ellenálló testi emberrel az isteni szeretet és mindenhatóság sem megy semmire sem.

„A képzelhető legmagasabb fokú szellemi műveltség sem állja útját az anyag győzelmének, ha felülről jövő igazság meg nem oldja a szolgáltság kötelekeit.” Förster, Sexualethik 93. A szintén prot. Paulsen halála előtt pár hónappal így írt: Joggal hangsúlyozza Förster, hogy a régi Egyház életünknek erkölcsi kiművelése és átszellemesítése dolgában elévülhetetlen érdemeket szerzett azzal, hogy az akaratnak fegyvelmezését főfeladatának tekintette, hogy a szentekben az önmegtagadás hőseit nevelte. Hogy mi is ebből az örökségből élünk, előttem is világos. Hogy könnyelműségünkben ezt az örökséget eltékozoljuk, hogy a perverz elméletekkel elpusztítani engedjük, ez valóban nagy veszedelem.” Mod. Erziehung 57. A krisztusi Egyház előtt s azon kívül tényleg még a bölcselők sem ismerik fel egész biztossággal az erkölcsi rend törvényeit. Plató mintaállamában megengedi a többnejűséget, Aristoteles a nőt amolyan félelmebernek nézte. A modern ethikusok irodalma a különféle tévedések zsidvására.

A pogány világban is akadtak erényhősök, kik egy-egy erényben tündököltek, de nem akadtak harmonikus jellemek, lelki emberek. Szenteket csakis a krisztusi Egyház tud nevelni.

9. Az Úr Jézus 1) minden tévedés nélkül adja elénk az erkölcsi rend törvényeit, 2) a hitigazságokban hatalmas indító okokat ad a cselekvésre, melyekkel a természetes ember nem rendelkezik, s joggal mondhatta: „Veritas liberabit vos,” „az igazság megszabadít titeket,” 3) segítő kegyelmében oly erőt ad, minő nem áll a természetes ember rendelkezésére, 4) példájával tanít és magával ragad.

Hogyan lesz úrrá az ember a külső természet felett?

Ha csupán szemének látó erej2, lábának gyorsasága, karjának hatalma áll rendelkezésére, nem sokra viszi; mikor azonban magába a külső természetbe nyúl és szemét megerősíti a lencsék

nagyító erejével, lábának gyorsaságát a vágató paripa vagy a gyorsvonal száguldásával pótolja, karjának hatalmát a gőzök s s gázok hajtotta motorok és gépek energiájával gyarapítja: akkor szinte félelmetes úrrá lesz a külső természet felett. Hogyan lesz úrrá az ember tulajdon belsejének forrongó kis világa felett?

Az elfogulatlan ész belátja, hogy a X parancsolat az emberi természetben gyökerezik, hogy a X parancsolat alkotta erkölcsi rend híjával sem az egyén, sem a társadalom nem boldogulhat, az elfogulatlan józan ész felismeri, hogy egyedül az önmegtágadás kardja a fegyver, mellyel az ember szabadságát kivívhatja, de mi haszna mindebből, mikor az ember ugyanakkor rémülettel azt is kénytelen felismerni, hogy karja erőtlen az önmegtágadás kardjának forgatására, lába gyenge arra, hogy a X parancsolat útját megjárja. A természetes embernek, az önmagára támaszkodó embernek nincs ereje a jóra, nincs ereje arra, hogy a rossz csábításainak ellenállni tudjon. Az egész ókori és modern pogányság még csak hatékony okkal sem rendelkezik a bűn megutálására, még csak mintaembert sem tud alkotni. A stoa mintaembere, ki az érc Phalarisban sül meg, *s nem érzi a fájdalmat*, elmebeli szörny s nem mintaember.

Az önmagára támaszkodó ember úgy érzi magát, mint a béna, kinek megmutatják az utat a csata helyére, kinek fegyvert nyomnak a kezébe s azt kommandírozzák: „Rajta! Előre! menj az ellenség ellen s győzd le!” De hogyan menjen, mikor ő béna s jártányi ereje sincsen? Hogyan győzze le az ellenséget, mikor kihull béna karjából a fegyver? Megrendítő erővel festi a nemzetek apostola a természetes embei jajveszékését, melyet gyengeségének a tudata vált ki belőle: „Gyönyörködöm Isten törvényében a belső ember szerint; de más törvényt látok tagjaimban, ellenkezőt elmém törvényével, és engem rabbá tevőt a bűn törvénye alá, mely tagjaimban vagyom. Én szerencsétlen ember, ki szabadít meg engem a halálnak testéből?” Hol veszem az erőt arra, hogy a test törvényének ellenálljak, s elmém törvényét, mely Istennek a törvénye, kövessem? „Az Isten malasztja, a mi Urunk Jézus Krisztus által.” Róm. 7. 22—25.

Hol van szabadulás és erő az ember számára? *Amint a természet azzal hódítja meg az ember, hogy magán kívül keres és talál segítséget: tulajdon kis világában úgy lesz úrrá, hogy magán-kívül a vallás isteni birodalmában keres és talál erőt a harcra, a szabadságra, a jóra.*

A vallás biztos és tág alapot ad az erkölcsnek: itt az erény

nemcsak szép, hanem az örök boldogulás kelléke. Itt van minta-ember, minőt a legtüzesebb képzelet se tud kigondolni: Krisztus remek példája a lelkesedés óriási energiáját kelti a lélekben. Itt az ember látja, hogy a szabadság, az a kívánatos, drága szabadság nem öncél, hanem eszköz a bőségesebb és boldogabb életre. Itt az ember végtelen boldogságának tudata az örökkévalóság óriási gondolatainak, az ítéletnek, mennyországnak, pokolnak az energiája száll a lélekbe. Itt egy mindenható s végtelenül irgalmas Istennek a karja áll rendelkezésünkre. Szóval a hit épen azt adja meg, amije nincs a természetes embernek: hatalmas *indító okokat* és isteni segítséget a jóra, az erkölcsre. A hit ráteszi az ész szemére a messzelátót, mellyel az ember istenig s az örökkévalóság határáig lát el s oly igazságokat tár a lélek elé, melyek hatalmasan tüzelik, magukkal ragadják a lelket: csak a keresztre kell néznie a hit szemével, s akkora utálat száll a lélekbe a bűn iránt, minőt az észokok soha nem keltettek benne.

A földnek is van tulajdon melege, de a nap világossága és melege nélkül nem volna élet rajta: az erkölcsi élet is csak a felülről jövő világosságban és melegben tenyészik.

„Idegen segítség nem kell nekünk, mondják a túlzó szabadság örültjei, mi tulajdon erőnkől akarunk boldogulni.”

Boldogul-e a növény s állatvilág a víz, a levegő, a nap világossága s melege, szóval „idegen” segítség nélkül?

Úrrá lesz-e az ember a természet felett, e természet erőinek „idegen” segítsége nélkül?

Isten és a vallás nem idegen az emberre nézve, hanem az embernek éltető eleme, s épen a vallás segítsége fejleszti ki legjobban az ész és akarat természetes tehetségeit s ösztönzi a legmagasabb fokú működésre.

Semmiféle élő organizmus nem boldogul megfelelő környezet híjával. Ez az élet általános törvénye, mely alól az ember sem kivétel.

A függetlenkedés halált jelent: a független erkölcs — az erkölcsiség halála.

4. Az elfogultság „tudományának” néhány példája.

1. Ész, igazság és logika a tudás tényezői. Mikor az ész megismeri az igazságot és logikus következtetéseket von le a megismert igazságból: akkor szabadon, vagyis helyesen gondolkodik. E helyes gondolkodásnak eredménye a tudomány.

A szabad, vagy helyes gondolkodásnak ellentéte a megkötött

gondolkodás, vagy elfogultság. Ilyenkor illetéktelen tényezők hatnak az észre s a megkötött gondolkodás eredménye az áltudomány, a látszat s illúziók tudománya. Erről mondja a dolgok mélyére néző Aristoteles: „A szofisztika álbölcsesség, mely valójában nem bölcsesség, s a szofista oly férfiú, ki ezzel az álbölcsességgel, mely nem bölcsesség, üzérkedik”. 5oph. El. 1.

Mióta emberek élnek a földön, a tudás harcban áll az áltudással, s nem válik az emberiségnek nagy becsületére, hogy sokszor az áltudás ejti hatalmába az embereket. Modern korunk, mely fölényes göggel néz a múltra, ugyancsak az álbölcsesség jegyében él. Most a szofisták magukat „szabadgondolkozóknak”, vagy felvilágosodott embereknek nevezik.

2. Mi európaiak azt tartjuk, hogy az ópium, a hasis (kender) szívása nem életszükséglet, hogy ezen élvezetek nélkül nagyon kellemes lehet az élet. Mi csak leírásból ismerjük ezeket az élvezeteket s nem is kívánczozunk utánuk. S az orvosi tudomány nekünk ad igazat, kitanít minket, hogy ezek az élvezetek a testi-lelki romlás eszközei.

Egészen másképp gondolkodnak azon ázsiaiak, kik rákaptak az ópium vagy a hasis élvezetére: szerintök ezek az élvezetek nagyon finom dolgok, ők azt tartják, hogy ópium s hasis nélkül semmit sem ér az élet, s inkább egészségüket és józan eszüket dobják oda áldozatul, semhogy kedves élvezetüktől megváljanak.

Micsoda e kétféle, egymással szeges ellentétben álló felfogásnak a nyitja?

Mi *érdek nélkül* ítéljük meg az ópium s hasis élvezetét: mert nem vagyunk ezen „élvezetek” rabjai; őket érdek köti meg gondolkodásukban, az ő eszüik az ópium és hasis dolgában megvesztegetett bíró, ki hamis ítéletet hoz. Valahányszor az ember valamely érzéki élvezet szolgátságába esik, az élvezete által dédelgetett érzéki hajlam az akarat útján ráparancsol az észre, hogy az élvezetet igazolja, az élvezetet igazoló elméletet gondoljon ki. íme, így lesznek a vadállati ösztönök, érzéki hajlamok és szenvedélyek az eszes emberek inspirátorai s tudománygyártói!

3. De nemcsak Ázsiában otthonos az álbölcsesség, Európa szintén bővelkedik a test bölcsesége gyártotta elméletekben. Évezredek óta nagyon jól megvoltunk a szesz gyakori élvezete nélkül, három század előtt a dohányt meg épenséggel nem is ismertük: ma a műveit európaiak szesztengerben, a dohány füstfelhőiben élnek. S bár a józan ész azt tartja, hogy az emberi szervezetnek nincs szüksége se szeszre, se nikotinra, hogy főleg a szesz foly-

tonos vagy mértéktelen élvezete az ember testi-lelki romlását okozza: a test és dohányélvezet rabja azt tartja, hogy az ő élvezetei nélkül üres az élet, szinte rosszul lesz a puszta gondolatra,, hogy le kellene mondania élvezeteiről. A szesz rabja épenséggel egész költeményekkel cifrázza bálványát; szerinte a szesz erősít, melegít, húsít, gyógyít, kedvre derít. Körülötte emberek élnek, kiknek eszükbe se jutnak az ő élvezetei, kik ostoba pazarlásnak nézik élvezeteit, az orvosi tudomány meg arra tanítja őt, hogy a szeszre szerzett hőskölteményei merő hazugságok, hogy a szesz gyengít, betegít, szegényít, bolondít, — ő, nem hisz nekik. íme, az elfogultság hatalma.

4. A világ legnagyobb szofistája a fajfentartás ösztöne. Találónan írja a híres Förster: „Mivel ezen elemi erők (érzéki ösztön, vágyak, szenvedélyek) a legtöbb emberben tudatosan vagy öntudatlanul a ház urai, vagy legalább rendkívüli befolyással vannak gondolkodásukra, ezen alanyi megkötöttségből kétségbevonhatatlanul következik a nagy tömeg illetéktelensége arra, hogy erkölcsi téren tárgyilagosan gondolkodhassék.” Sexual-Ethik u. Sexualped. 4.

Ez ösztön nem is egy, de egész sereg áltudományos elmélettel vezeti az embereket orruknál fogva, ilyenek: *a)* az úri morálnak, *b)* az ösztön fékezhetetlenségének, *c)* az önmegtartóztatás árthatmas (!) voltának, *d)* a szabad szerelemnek az elméletei.

a) Az úri morál. A modern világnak legundorítóbb szegényfoltja a kétféle mérték, mellyel a férfi s nő ugyanazon bűnét elbírálja. Micsoda e kétkulacosságnak a forrása? Az egyik forrás az, hogy a bűn következményeit a nőnek kell viselnie, rajta lesz nyilvánvalóvá a titkos bűn; de a főforrás a férfiak gyávasága, mivel sokan és sokszor vétkeznek, a bűnt már nem is tartják bűnnek, de csak magukra nézve! Ők végig hemperegnek minden pocsolján, beszennyezett testet s lelket visznek a házasság szentélyébe, de ugyanakkor liliomtisztaságot kívánnak a nőtől. Ez a képmutató farizeizmusnak netovábbja.

A józan ész szava: a férfi és a nő emberi természete egyforma, tehát az erkölcs törvényei férfit és nőt egyformán kötnek. Még gondolatnak is szörnyűség volna feltételezni, hogy Isten, a férfi és nő legfőbb Ura és Bírája, a férfi hitvány gyávaságának bűnpalástját figyelembe venné s nem egyforma mértékkel mérne a férfi és nő bűnéért. A mindentudó örök Bírót semmiféle látszat félre nem vezetheti.

A józan ész szava, hogy a bűn, mely meggyalázza a nőt, nem hagyhatja érintetlenül a férfi becsületét, s azért a bűnház láto-

gatója époly becstelen, mint a bűnház lakója, s a bűn vevője ép oly vétkes, mint a bűn eladója.

A lovagiasság az erénynek tisztelete, a gyöngének védelme. Az igazi férfiú úgy tudja, hogy minden nőnek becsülete annyit ér, mint annak a nőnek erénye, ki őt a világra szülte. Az igazi férfiú szemében a lilimtipró nővadász gonoszabb a betörőnél s rablónál, ki csak szükség esetén gyilkol, de a prédára törő nővadász mindig megöli áldozatában azt, ami vagyonnál s az életnél is drágább: az ártatlanságot és becsületet. S ha az egész világ is felmentené a becsületrablót, saját lelkiismerete fejére olvassa, hogy gyáva és becstelen, mert nálánál gyengébbet rántott a mocsárba, fia kihalt lelkéből az önbecsülés, meghalt benne a jellem. S a súlylyedés örülete a dicsekedés a jellemtelenség züllöttségével.

5. A szülői szeretet a gyermek képzeletének csapongásában, a fékezetlen kíváncsiságban nem egyszer a lángész megnyilatkozását látja, a sok fecsegést az okosság biztos jelének tekinti: hasonlóan a modern nagy gyermekek megfigyelik a rendetlen ösztön vágyait s a vak Ösztön minden, még oly természetellenes megnyilatkozásában a természet szavát, törvényét látják s még csak nem is veszik észre, kicsoda az, ki őket orruknál fogva vezet; ők bizalmasan értekeztek az ösztönnel, s az ösztön reflexzeit, rendetlen vágyait az ész követelményének, a természet törvényének nézik, ő az eredmény Foerster szava szerint: „hogy soha annyi nagy gyerek akkora gyerekségeket nem tált fel”, mint a modern nemi felvilágosítók.

A vak ösztön inspirációiból született meg a legyőzhetetlen ösztön meséje, mely immár 400 éves, de főleg napjainkban talál hívekre. E mese Luthert vallja apjának. Volt idő, mikor Luther ismerte az igazságot, hogy t. i. az eredeti bűn veleje a megszentelő malaszt hiánya, hogy a concupiscentia a bűn büntetése, maga azonban nem bűn, hanem kísértés a bűnre, s bűnné csak az akarat beleegyezése által lehet; Luther valamikor tudta és vallotta, hogy a rendetlen hajlam Krisztus kegyelmével legyőzhető; — akkor tudta ezt Luther, mikor még a józan ész s az Egyház által előadott krisztusi igazság volt a vezetője: mihelyt a vak ösztön lett a tanítója, megszületett a legyőzhetetlen ösztön rettenetes teoriája.

Luther ugyanis szerfelett haragos, kevély és érzéki ember volt. Erényes akart lenni, de egészen a maga emberségéből. Az eredmény aztán az volt, hogy minduntalan visszaesett szokásos bűneibe. Ez az egyéni tapasztalat, hogy benne minduntalan a rendetlen hajlam győzedelmeskedett, érlelte meg benne azt a felfogást,

hogy a concupiscentia egyszerűen legyőzhetetlen. A szofista ösztön? sugallta felfedezése lett aztán úgyszólván minden tévedésének szülőanyja.

A rendetlen hajlam, így okoskodott, maga az eredeti bűn, a keresztség ki nem irtja a rendetlen hajlamot: tehát az ember nem igazul meg valójában. A rendetlen hajlam megsemmisíti a szabad akaratot: az ember tehát nem tarthatja meg az Isten törvényeit, semmi jót sem tehet, sőt minden cselekedete merő bűn! Mi segít hát az emberen? Krisztus; ő teljesítette helyettünk a törvényt, ha benne hiszünk, igazsága palástként ránk boríttatik, s Krisztus érdemei befödik rütságunkat. Egyedül a hit üdvözít, egyedül a hitetlenség juttatja az embert kárhozatra.

„A rendetlen hajlam ellen harcolni a test okossága.” (L Denifle, Luther u. Luthertum I. 2. r. 439.)

A vak ösztön oly cinikus mondásokra ragadtatta Luthert, hogy Schopenhauer illetően ítéletet mondott rá: „ez nyakát fogja szegni.” A szintén prot. Foerster pedig azt mondja: „Luther cinikus mondásai a coelibátusról s a fajfentartás ösztönéről sajnálatos okai a protestáns ethika nagy bizonytalanságának és félszégének e téren, főleg az újabb szerzőknél, fia a protestantizmus a legnagyobb energiával teljesen ki nem feslik a természetnek szolgálai követéséből, menthetetlenül elveszett. A vallás természetfölöttiség minden tekintetben.” (uralom a természet felett az egész vonalon; a szerző.) Sexualethik u. Sexualpedagogik 53. „A legyőzhetetlen ösztön” meséje mennyei muzsikaként hangzik azok fülében, kik « test szolgátságában sínylődnek s olyan gyávák, hogy meg se kísérlék ez ösztön legyőzését; de mit mond a józan ész e meséhez?

„Az ösztön legyőzhetetlen” — ez ép oly igaz, mint amilyen igaz, hogy „a ló megszelidíthetetlen.” Ha tüzes taplót teszünk a legszelídebb ló fülébe, valóban megvadul és megfékezhetetlen. De mi tette megfékezhetetlenné? Nem a természete, hanem a tapló égető tüze. Ha az ember összes érzékeit megnyitja ama behatásoknak, melyek az ösztönt ingerlik, a vadállatot felébresztik s tüzes tapló által megvádított lóvá teszik: akkor az ösztön tényleg legyőzhetetlen, de nem a természet, hanem a *mesterséges izgatás és vadítás tette le győzhetetlenné.*

A részeg ne panaszkodjék, hogy nyelve nem forog, lábának nem tud parancsolni; minek kelt birokra a szesszel, mely azután a földre teríti? Az érzékiség rabja se szavaljon legyőzhetetlen ösztönről: minek ingerelte fel az állati ösztönt? *Nem a természetes ösztön, csak a mesterségesen hizlalt s megvádított ösztön legyőzhetetlen.*

Contra factum non valet disputatio — mondották a régiek: ami tény, azt semmiféle okoskodás sem disputálja ki a világból. Megingathatja-e valaki a repülés tényét azzal, hogy a levegő könnyű voltával bizonyítgatja a repülés lehetetlenségét?

Milliók s milliók tiszta testet, tiszta lelket visznek a házasságba, szentül megőrzik a házassági hűséget holtuk napjáig, — százezrek Isten kedvéért gyermeki ártatlanságban vándorolnak át az életen — ez tény, melyet az elfogulatlan ember nem tagadhat.

Az elfogult, aki mesterségesen hizlalt érzékiség, rabja kétségbe vonja ugyan e nagy tény, mert ő mindenkit maga után ítél meg; de vájjon néhány vaknak tagadása, hogy nincs nap az égen, mert ők nem látják a napot, megdönti-e az egészséges szeműek látásának igaz voltát?

A testi ember „bölcse” nem érti a lelki embert, amint az állat nem érti az embert: legyen csak bátorsága arra, hogy lelki emberré legyen s nyomban tulajdon példájából megtanulja, hogy a lélek is tud repülni, uralkodni a testen.

6. Az ösztön sugallta „tudománynak”, igazán babonának a koronája e „bölc” mondás: „Az önmegtartóztatás árt az egészségnek”. Ép oly joggal lehet mondani: A mértékletesség ételben-italban megrövidíti az életet, vagy: a józanság árt az egészségnek.

Tacitus ellenkezőleg úgy tudta, hogy az inexhausta pubertás volt a régi germánok erejének a forrása, s a tapasztalat s a józan orvosi tudomány igazat ad Tacitusnak: az idegizgalom elkerülése, az életnedveknek el nem fecsérlése frissiséget, erőt ad a testnek és egyben a léleknek is. Az újabb orvosi tudomány rájött, hogy az életnedvek nemcsak a fajszaporodás eszközei, *hanem az idegrendszernek legkiválóbb erősítői*. Két-három hetenkint, főleg depresszió (a levegő párateltsége) idején a nedvek nem mind szívódnak fel: ekkor a felesleg kilöketik. Ez azonban nem a betegségnek, hanem ellenkezőleg az egészségnek a jele. A természet, ha az ember ostoba kézzel bele nem nyúl, önmagát szabályozza. Honnan származott hát az ártalmasság babonája? Egyes orvosok tudatlanságából és lelkiismeretlenségéből. Comte állatorvosoknak nevezte őket. Az istentelen Forel pedig ekképen ír e tudatlan kollégáiról: „Régb hamis dogma gonosz következményének kell tekintenünk, ha még mainapság is nagyon sok orvos minden lehető okból fiatalembereket, kik erről vagy arról panaszkodnak, bűnházba vagy szabad személyekhez küld”; szóval, mert lelkiismeretlen orvosok nem tudják valamely baj okát, a bűnt ajánlják orvosszerű. E „rég, hamis dogmáról”, hogy t. i. a kielégítés orvosszerű, mondja továbbá

Forel: „Azt az állítólagos idegességet, illetőleg izgatottságot szokták főképen mint a tiszta élet következményét felhozni. Orvosi gyakorlatom alatt gyakran fordultak hozzám fiatal neurasthenikusok (idegbajosok) meg hypochonderek (képzelődők), akik előbb tiszta életűek voltak s orvosi tanácsra bűnházakat látogattak; ott aztán sokszor megfertőztették őket, de sem az ideg- sem az elmebajból ki nem gyógyultak. Sohasem tapasztaltam eredményt ezen gyógyítási módból.” Igazán remek gyógyítási mód! „Azok az orvosok, kik fiatal embereknek azt ajánlják, hogy házasságon kívül keressenek kielégítést, nem igazolható könnyelműséget követnek el. Ha egy fiatalember arról panaszkodik előttük, hogy főfájásban, szívdobogásban szenved, komoly vizsgálatnak van helye, hogy meggyőződjenek, vajjon az illető nem iszik-e sok bort, sört, teát, kávé, nem dohányzik-e sokat, nem folytat-e ülő életmódot, vagy nincs-e valamely más oka rosszulletének, de ilyen lelkiismeretlen tanácsot nem szabad neki adni.” Herzen orvostanár Lausanneban.

Gruber Miksa, a bécsi egyetem kiváló orvostanára, elméletre, tapasztalatra és statisztikára támaszkodva írja: „Bizonyítéknak még árnyéka sincs arra, hogy az önmegtartóztatás árt az egészségnek; ellenben mindazok, kiknek erős szellemi s testi munkát kell végezniök, *épen erőik legnagyobb fokú megfeszítésekor érzik, mennyire emeli az önmegtartóztatás törtetésüket s munkaképességüket. Ezt tudták az ókor atlétái, tudják korunk sportemberei, tudják a lángeszű kutatók és teremtő művészeké* L. Rössler, Die Frauenfrage 99.

hi orvosi tudomány igazi s lelkiismeretes képviselői maguk is megsokallották az orvosi tudomány nevében űzött szédelgést s testületileg is kifejezést adtak a tudományos kutatás eredményeinek. 1887 dec. 28-án a krisztániái egyetem orvosi kara a következő nyilatkozatot adta ki: „Újabb időben egyesek gyakorta nyíltan hirdették, hogy a szigorúan erkölcsös, tiszta élet árt az egészségnek. Újságok és népszónokok csakhamar elterjesztették ezt a vélelményt. Mi tehát az összes idevágó *tapasztalatainkat* meghánytukvetettük s azt találtuk, hogy egyetlenegy esetünk sem volt, mely a főntebb említett tényt megerősítené.” J. Nikolayson s a többi orvostanár a krisztániái egyetemen. L. Szuszai A tiszta életéről 169.

Arról megdöbbenő statisztikák beszélnek, hogy a kicsapongás évenként főleg a művelt ifjúság ezreit fertőzteti meg s teszi egész életükre nyomorékokká, hogy az agylágyulás (paralysis progressiva) s idegbajok gyengébb formái a kicsapongással karöltve növekednek, hogy a nemi fertőzés egész családokat és nemzedékeket írt ki, de azokról még senki se állított össze statisztikát, kik önmegtartóztató tiszta élet által lettek betegek.

„Igaz — mondja Flicker — hogy a nemi élvezettől való szántszándékos vagy kényszeredett tartózkodás nyomában a legsajátosabb betegségi tünetek járnak. De a betegségi tünetek nem az önmegtartóztatás, hanem a *lelki erkölcstelenség* következményei, mely épúgy pusztíthat, mint a testi kicsapongás.” Erziehung u. Gesundheit. 190. Aki tán a [esti fertőzéstől féltében, vagy hogy a lemondásért magát kárpótolja, képzeletében paráználkodik, épúgy póru'jár, mint a cselekedetben bűnös. E téren még a szántszándékos gondolat is tett s a tett következményeivel bír úgy az erkölcsi beszámítás, mint az egészség szempontjából. Steckel pszichoterapeuta (idegorvos, ki lelki szerekkel gyógyít) a példák egész sorozatával mutatja ki, hogy a lelki kicsapongás is idegbajokat szül (Angstneurose) s orvosszerűl a *gyóntatószéket ajánlja*. Az erkölcsi egészség a testi egészségnek is feltétele. „Az egészségtannak legjava és legegyszerűbb része az élet az Isten parancsolatai szerint”... „az egészségre nézve a legveszedelmesebb az élet hajlama vagy csupán a gondolatvilág hajlandósága is a merő élvezetre, különösen egy irányban, amelyiken feltétlenül átok nyugszik, úgy a test, mint a lélek számára. Hilty, Für schlaf. Nächte 18. A lélek egyensúlyának visszaszerzése egy csapásra sok mindenféle idegbajtól szabadítja meg az embert.

7. Az életnek egyik legkényesebb s legfontosabb része a szerelem. Tömérdék ifjút akasztott meg már pályája közepén, sok életet tett tönkre s taszított már földi s örök boldogtalanságba: nem kell-e hát az ifjúnak e veszedelmes téren tájékozódnia?

Micsoda a szerelem? Két nembeli embernek egymáshoz való nagyfokú vonzódása, mely vonzódásnak forrása a fajfentartás ösztöne. Az orvosi tudomány prózai nyelven a szerelmet a fajfentartási ösztön fogalmának nevezi. Maga a fajfentartás ösztöne az emberi természetnek isteni hozománya, mellyel azonban gyakorta visszaélnek az emberek, még többször, mint Isten egyéb adományával.

Isten akarata, hogy ez az ösztön az emberiség szaporodásának s fentartásának eszköze legyen, hogy a szerelem a házasság terhes kötelességeit megkönnyítse; az emberi gonoszság azonban merő élvezeti cikké alacsonyítja le.

Az igazi szerelem kétféle elemből alakul: érzéki és lelki elemből. Az előbbit az érzéki természet, az utóbbit a lélek vonzódásának nevezhetjük.

A főelem a lelki vonzódás, mely két lélek, két jellem rokonságából, kölcsönös megbecsüléséből fakad. Az igazi szerelem a lélek szemével néz, a másnemű lényben nem az Évát, az asszonyt,

hanem a Máriát, a szép, a szeretetreméltó lelket keresi. Az igazi szerelem nagylelkű; az ő elve: Mennél többet adni és mennél kevesebbet követelni, a maga boldogságát szerelme tárgyának boldogságában találja; a boldogságot nem korlátozza e földre, hanem kiterjeszti az örökkévalóságra is. A gondolat: szerelmem tárgya elkárhozott, — úgy kínozná őt, mintha tulajdon lelkét vesztette volna el.

Mivel a lélek halhatatlan, az igazi szerelem is halhatatlan. Kicsoda az, ki igazán tud szeretni? Az, ki igazán eszes emberként tud élni. Igazi szerelem csak lelki embertől telik: mennél nemesebb az ember, annál nemesebben tud szeretni, s épen azért, mert benne a lélek az úr, a szerelem terén is megvalósítja az isteni rendet: csak akkor tartja helyénvalónak, ha törvényes házasságban végződik.

A testi ember a szerelemben is állat. Ő csak a test szemével lát, csak a szép arcra, kecses termetre néz s joggal bűnhődik azzal, hogy sokszor cifra skatulyát kap, mely szeméttel van tele. Igazán szeretni annyi, mint másért élni; a testi szerelem önző, nem adni, hanem kapni akar; egyedüli vágya állati éhségének lecsillapítása, szerelmének tárgyát egyszerűen élvezeti cikké alacsonyítja le, nem néz se lélekre, se boldogságra, ha nem jut élvezetének tárgyához, még ölni is kész. Az érzéki én foglya senkit sem tud szeretni önnönmagán kívül, s mivel a test rabja, még önmagát is rendetlenül szereti, önzésében teljesen vak: isteni s emberi-törvényeket lábbal tapodni kész. Mivel a testi emberben az állat az úr, teljesen az érzéki ösztön natalrna alatt áll, mely nem akar tudni semmiféle korlátról, s e ponton messze az állat alá süllyed.

A magyar költő szerint a szerelem sötét verem. Milton, az angolok nagy költője azt tartja, hogy még tudós, nagy embereket is veszedelmek fenyegetnek e téren, s már regesrég meg vagy on írva a könyvek könyvében: *Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes*. De nemcsak a bűnös, a megengedett szerelem is gyakorta katasztrófák okozója. Hol van e dolog nyitja? A szerelem a kedély lázas állapota. A testi betegségben a nagyfokú láz hallucinációkat szül, melyek félrevezetik az észet; a kedély láza is csalóka illúziókat kelt. Az orvosi tudomány szerelmi mámorról (*Liebesrausch*) beszél. Az összes narkotikus szerek: a szesz, az ópium, a hasis stb. mámorba döntik az embert, káprázatos képekkel félrevezetik a lelket. A hatás dolgában az érzéki szerelmet a bódító narkotikus mérgek közé sorozhatnók.

A szerelmi narkózis rózsaszínű világot varázsol a szerelmes elé s abba a hitbe ringatja, hogy szerelem nélkül fabatkát sem ér az élet, a szerelem a boldogság, s másra nincs is szüksége az embernek. A szerelmi narkózis okozza továbbá, hogy a szerelmes hamisan lát: mámore kettős szemüveget tesz lelkének a szemére, egy domborút, mely nagyít, meg egy homorút, mely kicsinyít. A domború nagyítóüvegen át nézi az „ő” tökéletességeit, a mosolyból, a kecses mozdulatból is erényt farag, kicsike jelekből angyalt varázsol maga elé, kire az összes erényeket ráaggatja. A homorú kicsinyítő üvegen át nézi az „ő” hibáit, fogyatkozásait: a szarvas-hibák is jelentéktelen kicsiségekké törpülnek a szerelmes szemében.

Am minden máornak kijózanodás a vége: a szerelmi mámor sem tart örökké s ezt is a kiábrándulás követi. S a józanság állapotába jutott szerelmes egyszerre kettős megdöbbenő felfedezésre jut: *a)* először is az élet követelményei kézzelfoghatóan meggyőzik, hogy merő szerelemből nem lehet megélni e prózai földgolyón; *b)* a mámor eltűntével megnyílik a szeme s arra a felfedezésre jut, hogy „ő” nem angyal, sőt ellenkezőleg nagyon is gyarló ember; még körmöket is talál angyalán, ő e felfedezésnek eredménye egy jajkiáltás: „Rosszul választottam!” — s egy élet kínja s boldogtalansága a bizonyíték rá, hogy valóban rosszul választott. Rettenetes annak a bűnhődése, ki józan eszét sutba dobja s a vak ösztön csalóka káprázatai után indul. Szakértő ideg orvos írja a szerelmi kiábrándulásról: „Mennél örületesebb, hevesebb, megfontolatlanabb az ilyen szerelem s mennél nagyobb fokú a jellemek kölcsönös nemismerése, annál jobban alapul a szerelem illúziókra, melyek a kijózanodás beálltával kártyavárként összeomlanak, úgy hogy közömbösség, utálat, sőt gyűlölet váltja fel a szerelmet.” „Az ellenőrizetlen szerelmi mámor önámító illúzióival több mérget, mint boldogságot visz az emberek életébe.”

Boldogság-e a szerelem? — kérdi egy modern író. „Igen is, meg nem is. E boldogságon szenvednek hajótörést a legnevesebb lelkek, kiket a föld hordoz, ha csupán erre építenek. Hisz ez az újabb s régibb idők tragédiáinak a témája.” Hilty, Glück III.

Okos ifjú nem játszik a tüzzel, nem kap olyasmibe, ami az érett férfiúnak is gondot okoz. S ha elérkezett számára a család-alapítás fontos ideje, kinyitja a szemét, hogy hamis illúziók katasztrófába ne vigyék.

8. Aristoteles a rendetlen hajlamban démoni vonást látott, Plató régi, meg nem engesztelt bűn átkát látta benne: a modern természetimádók megfelelnek az embert, eszes természetét sutba

dobják s egyedül az érzékiség megnyilatkozásait lesik, melyeket aztán a természet törvényeinek kürtölnek ki. így született meg a „szabad szerelem” elmélete. Az ösztön, mely kivonja magát az ész uralma alól, valóban a szabad szerelem híve, nem törődik a lelkiismerettel, nem gondol az ember becsületére; nem bánja, bármi is kielégítésének következménye, ő csak állati csiklandozásra áhítozik, de az ösztön csak az ész meggyilkolása árán diadalmaskodhatik, s ha a fékezetlen ösztönnek sikerülne az egész földet bűnházzá átalakítani, ez az emberiség halálát jelentené.

„Néhány ópiumszívó fejszédülésről és hallucinációkról panaszkodott. Nem tudták a valóság képeit beteg agyuk képzeiódéseitől megkülömböztetni. Nem tudtak bizonyos problémákat megoldani, melyekről azt hallották, hogy kellő figyelemmel megoldhatók. Orvoshoz mentek hát: „Doktor úr, ide a gyógyító szerrel. Nincs-e szer arra, mely az ópiumfüst karikáinak tanulmányozása alkalmával az igaz képeket a hamisaktól megkülömböztesse? S az orvos közönséges házi józan ésszel, bár így kissé sértve érzik magukat a kérdezősködők, azt válaszolja: „Hagyjatok fel az ópiumszívással, éljetez józanul mint más okos emberek, kik egészségüknek gondját viselik és a végére jártok annak, ami titeket zavarba ejt!” Roure Lucien.

Ifjú barátaim! Vizsgáljátok meg a szellemeket, kik lelketekhez szólnak; figyeljétek meg, honnan jő a hang, alulról-e az érzéki ösztönök és vágyaktól, avagy felülről, a józan ész s az igazság országából. Az ösztönök vakok, egyoldalúan a maguk érdekét képviselik; az érzékiség filozófiája ópiumfüst, mely zavarja a tisztánlátás: csak az érzéki vágyaktól meg nem vesztegetett józan ész látja az *ember* érdekét, csak tisztán látó ész oldja meg az élet problémáit. „Idővel kijózanodunk”, ha előbb nem, halálos óráinkban elhallgatnak az ösztönök s érzéki vágyak, szétfoszlanak a füstfelhők, — de akkor úgy járnak, mint a megcsalt királyról szóló mese áldozata, kinek semmije sem maradt, mint a néhány csaló szötte szemfényvesztése.” Paulsen, *Moderne Erziehung* 19.

„Ergo erravimus”; tehát tévedtünk, a hamisság, a test okosága útjain jártunk, mondják az elkárhozottak. Szavuk hódoló himnusz az igazságra, de rajtuk már nem segít. . .

„Ha üdvöt akarsz ez életen át:
Legyen az ész a vezetőd.”

Sophokles Antigone.

„ha vak vezet a világtalant, mindaketten verembe esnek.”

Az élet Ura

5. A világ evangéliuma — a halál igéje.

1. „Az árnyék elmúlása a mi időnk, és nincs visszatérése végünknek; mert bepecsételtetett, és vissza senki sem tér. Jertek tehát, éljünk a jelenvaló jókkal és élvezzük gyorsan, ami teremtetett, még az ifjúkorban. Drága borral és kenetekkel töltözzünk és ne múljk el tölünk az idő virága. Koszorúzzuk meg magunkat rózsákkal, mielőtt elhervadjanak, egy mező se legyen, melyet el ne járjon a mi bujaságunk. Senki közülünk részvétlen ne legyen bujaságunkban: mindenütt hagyjuk jeleit vigasságunknak, mert ez a mi osztályrészünk, ez a mi sorsunk. Nyomjuk el az igazat, és ne kíméljük az özvegyet, se ne becsüljük a sok idejű vénnek ősz haját. A mi erősségünk legyen az igazság törvénye”, (ami hatalmunkban áll, a mi akaratunk legyen a törvény) Bölcs. 2. 5 — 11.

Íme a világ evangéliuma isteni fogalmazásban! Veleje: nincs törvény — s minden szabad. Ha okos vagy, minden órának leszakasztod a virágát. Ez az élvezet s pedig érzéki élvezet evangéliuma.

2. Látszatra szabadság a szabadosság állapota, valójában örület, züllés — és szolgaság.

Az észnek közgazdasági életháztartási elve: *először jön a szükséges, aztán a hasznos, végül a kellemes*. A világ evangéliuma fejetetejére állítja az ész elvét s azt mondja: először jön a kellemes, a többi mind mellékes. Kellemeset látni, hallani, szagolni, enni-inni, tapintani, képzelni — ez az élet. Élvezni, élvezni s mindig csak élvezni. Az élet egy nagy lakoma, légy rajta, hogy mennél többet ragadj magadhoz belőle. A római szolgahad kívánsága volt: *Panem et circenses*, a világ evangéliumának szolgálai elengedik a panem-et s csupán a circenses-t, a kellemest, a mulatságot, az élvezetet kívánják. Mivel pedig a pénz az élvezet ára, a pénzszerezés a világ jelszava, egész életbölcseége ebben csúcsosodik ki: „Pénzt szerezni és élvezni.” S a modern kultúra a világ evangéliuma szerint rendezkedett be: a technika a kényelem, élvezet cikkeit igyekszik előállítani, a sajtó szenzációkkal csiklandozza az embereket, az irodalom, a színház pikantériákkal szolgál az élvezetre éhes állatoknak, a szesztermelés a mámorító italok tengerével árasztja el a világot.

Vájjon mi lehet amaz életbölcseég eredménye, melynek az ész elvének megtagadása az alapja?

3. Minden érzéki élvezet végső elemzésben idegizgalom. Kávét, tea, szesz, nikotin, regény; színház, multság, szerelem stb. stb. mind idegizgalom, az állatnak csiklandozása az emberben. A meg-

engedett élvezet olyan, mint a fűszer: kevéske belőle kellemesebbé teszi az ételt, módjával az érzéki élvezet is változatosságot hoz az életbe.

Ám a folytonos s hozzá tiltott élvezet állandó idegizgalmat okoz s az ember idegei nincsenek vasból: a legjobb Bösendorfer zongora is elhangolódik a folytonos kalimpálástól, a legerősebb idegzet is tönkremegy: a folytonos élvezet hősei az élettanból belelovagolnak a kórtanba. Az élvezetet nemcsak pénzzel, de életerővel is kell megfizetni. Az élvezet evangéliuma a züllés útja. A mily mértékben terjed az élvezet evangéliuma, oly mértékben terjednek a különféle idegbajok. A rómaiak akkor pusztultak el, mikor legtöbbet élveztek: egyesek is akkor rohannak a züllésbe, mikor a legmohóbban élveznek.

4 Az élvezet természeténél fogva tehetetlen. A pénzes zsák szolgálja nem ismeri e szót: elég. Ha százezrei vannak, milliókra áhítozik; ha milliói vannak, milliárdra tör. A testiség szolgálja minden alkalmat megragad állati vágyainak kielégítésére. Ha nincs módjában tényleg „élvezni”, legalább szemével, fülével, képzeletével izgatja magát, még az Isten házában is prédára les. Miként a csiga mindent benyálaz a földön kúszván, a testi ember is mindent beszennyez rút gondolataival. A szesz rabja lemond egyéniségéről, becületről, családi boldogságról, neki csak egy kell: az izgató szesz, s addig élvez, míg a szesz maga nem teszi tehetetlenné a továbbélvezést. Az élvezet eredménye azonban nem a jóllakottság, hanem tantaluszi éhség. A 27 éves Göthe, miután Parisban fenékiig üritette az élvezetek serlegét, azt írja magáról: „Úgy éreztem magamat mint a patkány, a melyik mérget nyelt; ilyen patkány minden lyukhoz odaszalad, minden ehető dolgot felfal, minden folyadékból szüröcsöl, s bensejét kiolthatatlan tűz emészti.”

Az embernek lelke is van s az állat hizlalása a lelket üresen hagyja: innen van az élvező ember kínja, éhsége. Ez az éhség újabb élvezetekre hajtja. A százkarú polip, ha egyszer megragadta áldozatát, el nem ereszti, míg vérét ki nem szívja: az élvezetre éhes állat az emberben száz ostorral űzi-hajtja: „Szerezz prédát nekem.” Végül a folyton zaklatott idegrendszer teljesen felmondja a szolgálatot s előttünk áll a roué, ki mindentől, még önönmagától is undorodik s kínjában kifut az életből, mely neki immár semmit sem adhat, vagy az örültek házában egyelőre józan eszével törleszti multságának számláját, avagy pedig a kórágyon elmélkedik amaz élettani igazságról, hogy az ember nincsen merő élvezetre berendezve.

5. A természetnek egyik ingyenélő koldusa a sacculina. A tudósok parazitának nevezik, ki másnak rovására él. Életének első stádiumában vigan úszó nauplius, ki maga keresi meg kenyereit. Ha tulajdon erejéből élne, tisztességes páncélos héjú állat lehetne.

belőle. De úszkálásában ráakad a remete-rákra, beléje csimpaszkodik, belehatol a testébe, s merő élvezetre rendezkedik be: a rák vérét szívja. Ámde roppant drágán fizet élvezetéért: úszólábai eltűnnek s a szabadon mozgó állatból örökös fogságra ítélt zsaku-sacculina lesz. Róla és társairól mondja egy természettudós: (Lankaster E. Ray) „Ha egy állat olyforma helyzetbe kerül, hogy munka nélkül kap ételmet s biztonságot, a legtöbbször elsatnyul, lábai, állkapcsa, szeme, füle eltűnnek s a helyett, hogy gazdagon felszerelt rákká, bogárrá lenne, ételmet szívó s tojást rakó zsakuvá vedlik.” L. Drummond. *Das Naturg. in der Geisterw.* 318.

A ki meghódol a világ evangéliumának, „a test okosságának”, s merő élvezetre rendezkedik be, a degeneráció, elkorcsosulás útjára lép. Az érzéki természetnek készséges kiszolgálása zsarnoki kényurrá teszi a testet, ki tudni se akar a lélek, az ember igényeiről. A merő élvezetre berendezkedett emberből idővel parazita lesz, ki nem a maga emberségéből él, hanem másnak a vérét szívja. Mikor már nem telik a sajátjából, szüleit, rokonait zsarolja, szélhámuskodik, csal, sikkaszt és lop, a maga élvezetén kívül semmit sem ismer. Teljesen igaza van Göthének: „Geniesen macht gemein — a merő evezet ingyenélő gonosztevőt szül.

De még másképp is bűnhődik a lázadás az eszes természet ellen. Az élvező ember folyton-folyvást az állatot hizlalja magában s ezzel párhuzamosan fokonként eltűnik a lelkiség belőle, s miként a jparazita állat elveszti érzékeit s tagjait, az élvező ember elveszti érzékenységét a valláserkölcsi világgal szemben.

„Animalis homo non percipit ea, quae Spiritus Dei sunt.” „A test bölcsessége ellensége az Istennek, mert az Isten törvényének nem engedelmeskedik, *mert erre nem is képes*” Róm. 8. 7. A züllés rettentő fokát jelzi az apostol e szavakkal: „*mert erre nem is képest*’ Szörnyű állapot az, mikor a szesz, a testiség rabja egy-egy józan pillanatban arra a rettentő felfedezésre jön: „Nem tudok szabadulni szenvedélyemtől.” E lelki tehetetlenség ugyan nem abszolút; míg a züllés nem jár a józan ész elvesztésével, a testi ember még mindig újjá születhetik, lelki emberré lehet. De ha nem lesz azzá, a züllés eredménye a lelki halál.

Élni annyi, mint tevékeny viszonyban lenni a világgal. Mikor a test megszakít minden viszonyt a világgal, az étellel-itallal, levegővel, megszűnt élni. Az élvező testi ember, csupán az anyaggal, mely neki élvezeteit nyújtja, van viszonyban; a felsőbb szellemi világgal, melynek Isten a középpontja, semmiféle viszonyban sincs: ő meghalt Isten számára! Még jár-kelel a földön s már is lelki ha-

lott. A test okossága az ő halála. Róm. 8. 6. Még nem is volt Ítélet s ő már el van ítélve: élvezetei ítelték őt halálra. Bűnei nemcsak az élet könyvébe, de saját elzüllött természetébe is írtak. Nem Isten, ő maga ítélte őt el, ő a maga ítélő bírása és hóhéra.

6. Miként a levegő mindenüvé behatol: a világ szelleme, az érzéki élvezet evangéliuma mindenüvé elhat. Ha Krisztusnak egy szószéke van valamely helységben: a világ evangéliumát száz és ezer helyen hirdetik ama helységben s az érzékek nyelvét, a szírének csalogató énekét szíves-örömet hallgatják az emberek. Van-e hatalom, mely ezt a gonosz szellemet kiűzi a társadalomból? Rafaelnek tán legremekebb képe Urunk színváltozása, fent az Úr mennyei fényben ragyog, lent a tanítványok hiába küzködnek egy fiúval, nem tudják az ördögöt belőle kiűzni. Mikor a tanítványok megkérdezik az Úrtól: miért nem űzhettük ki a gonosz szellemet a fiúból? az Úr ezt a feleletet adta nekik: „Ez a faj semmi által ki nem mehet, hanem csak imádság és böjtölés által.” Márk 9, 28.

Gonosz szellem, az érzéki élvezet ördöge fészkel az egyesek és népek szívében; „a keresztény társadalomban a világ szelleme az úr”. (Manning) Mi fogja ezt az ördögöt kiűzni a szívekből? „Ez a faj semmi által ki nem mehet, hanem csak imádság és böjtölés által!” A böjtölés, az önmehtagadás, melyet imádság támogat, az emancipációnak, a szabadságnak egyedüli fegyvere! Ez a fegyver csinál utat az embernek, hogy lelkének mennyei fényben ragyogó Urához juthasson.

6. Az „emberi” élet elve.

1. „Az emberi szív érzései és gondolatai hajlandók a gonosz-ságra ifjúságától.” 1 Móz. 8. 21. fia az ember „szabadon fejlődik”, az élet isteni Mestere szerint rendetlen hajlamából a következő gyümölcsök teremnek: „Belülről, az emberek szívéből származnak a gonosz gondolatok, házasságtörések, paráznaságok, gyilkosságok, lopások, fösvenység, latorság, álnokság, szemtelenség, gonosz szem, káromlás, kevélység, bolondság.” Márk. 7. 21—22.

A szabadon fejlődő ember, bűnös ember, „rossz fa, mely rossz gyümölcsöt terem”. Az[^]rt mondja az apostol: „Ha a test szerint éltek, meghalok.” Róm. 8. 13.

Ritkán terem az Úrtól felsorolt rossz gyümölcs egy fán: de ha csupán egy ága a rendetlen hajlamnak virágzik ki s termi meg a bűn gyümölcsét, akkor is rossz fa, „testi” „bűnös” ember az

ember, mert a test életének elve, irányítója, s amint a meghaláshoz nem szükséges az összes betegség egy csomóban, hanem egy is elég, úgy a „lelki” ember halálához elég egyetlen egy súlyos bűn.

A tapasztalati tudomány egyik modern művelője, John St. Mill azt írja: „Alig van jellembeli tulajdonság, mely a természetes embernek ellenére nem volna... Azért az embernek kötelessége nem követni, hanem nemesíteni a természetét.”

Rousseau azt a mesét tálalta a világ elé, hogy az ember jó, s csakis a társadalom teszi rosszá. Erről mondja Le Play: „Apáink a szó teljes értelmében belebolondultak az emberi természetnek e hamis felfogásába s azért ellentétbe kerültek az összes korok tapasztalataival. A legeggyűbb dajka s a legrövidlátóbb anya mindenkor észreveheti, mennyire túlnyomó a gyermek hajlandósága a rosszra. Nagy gondolkodók, kik a gyermeki kort személyesen figyelték meg, ugyanarra az eredményre jutottak. Végül az összes tanítók, kik kiváló férfiakat neveltek, azt csak úgy érhették el, hogy folytonos figyelemmel voltak tanítványaik rendetlen hajlamaira”. L. Förster, Schule u. Charakter, 105. 1. A szabadon fejlődő ember olyan, mint a szabadon fejlődő kert, giz-gaznak a tanyája.

2. Hogyan lesz a vadfából nemes fa? Úgy, hogy a vad koronát lemetszük s nemes vesszőt, vagy szemet teszünk a helyébe.

Az élet Mestere halált mond a természetes emberre, hogy a testi ember halálából a lelki ember megszülettessek. „Hacsak a földbe esett gabonaszem meg nem hal, egyedül marad; ha pedig meghal, sok termést hoz”. Ján. 12. 24—25.

Micsoda az, minek az Úr szerint meg kell halnia? Ez a testi ember, ki a rendetlen hajlam szerint él. Miért kell a testi embernek meghalnia?

Azért, mert a testi ember nem teremheti az erények jó gyümölcsét.

Az apostol ugyanazt az igazságot ekként fejezi ki: „Vetkőzettek ki az ó emberből az ő cselekezeteivel, és öltözzetek amaz újba, ki megújítatik annak képmása szerint, ki őt teremtette.” Kol. 3. 9—10. Még Göthe is, ki sokszor szebben írt, mint a hogy élt, megértette ezen újjászületés nagy gondolatát:

„Aber so du dies nicht hast,
Dieses: stirb und werde,
Bist du nur ein trüber Gast
Auf der dunklen Erde.”

3. A kés, mellyel kivégezzük a bűnös testi embert s kifaragjuk a lelki embert, az önmegtagadás nagy elve. Az Úr Jézus mint a lelki ember mintaképe azt mondja: „Aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát és vegye fel keresztjét mindennap, és kövessen engem.” Luk. 9. 23.

Az apostol szerint: „Ha a test szerint éltek, meghaltok; ha pedig a lélek által a test cselekedeteit *megöldöklitek*, élni fogtok.” Róm. 8. 13.

A halál ellen minden élő védekezik, nem csoda azért, ha a testi ember is ágaskodik bennünk, mikor meghalásáról van szó. A vízben fuldoló ember még a fűszálba is belekapaszkodik, a halálra ítélt testi ember is mindenfajta elméletet gondol ki, hogy életét megmentse: „erőszakról,” „a természet megnyomorításáról,” sőt még a „középkori maradiságról” is szaval. Plató tudvalevően nem a középkorban élt és szerinte a σωφροσύνη, a mérséklet, az önuralom a négy sarkalatos erény egyike. A stoikusok sem a középkorban éltek s íme ők az önmegtagadást, a lélek uralmát a test felett erkölcsbölcséletük alapelvévé tették.

Az igazság az, hogy összes bűneink a rendetlen hajlamból fakadnak, abból, hogy a rendetlen hajlam vágyai az eszes természet s az erkölcsi rend ellen törnek, — azért nincs más út és mód a büntől való szabadulásra, mint a rendetlen hajlam vágyainak elnyomása.

Az összes mulasztási bűnök fonása az erőkifejtéstől s kellemtlenségetől fázó lajhár természet.

Aztán miért káromkodik az ember? Azért, mert nem tudja haragját megfékezni: ugyanabból a forrásból származnak a verekedések, gyilkosságok.

Micsoda fán teremnek a lopás, részegség, paráznaság bűnei? A rendetlen hajlamok gonosz fain. Mihelyt az ember rendetlen hajlamait követi, esztelenkedik s gonoszkodik.

4. Eszes természetünk szerint, vagyis emberként csak úgy élhetünk, ha a rendetlen hajlamok *oktalan* vágyait megtagadjuk. Vagyis az önmegtagadás az egyedüli eszköz arra, hogy emberekké legyünk.

Szabadon, amúgy önmagától csak az állat — bête humaine fejlődik ki bennünk. „Aki életét meg akarja tartani, elveszti azt, és aki elveszti, visszanyeri azt.” Luk. 7. 33. Aki azt akarja, hogy az ember éljen benne, abban meg kell halnia az érzéki embernek.

fia az állat él benne, a felsőbb én-nek kell meghalnia benne. „Senki két úrnak nem szolgálhat”: az ember vagy a lelket, vagy a testet vallja urának, mindkettő nem lehet úr benne.

5. Az önmegtagadás nem öncsonkítás; ha a lopás vágyát elnyomjuk, nem irtottuk ki a bírás ösztönét, mely az ész uralma alatt helyes úton-módon szabadon szerezhet vagyont; ha az ember a paráznaság, a házasságtörés vágyát kiöli bensejéből, nem írta ki a fajfentartás ösztönét, mely az ész uralma alatt a házasságban érvényesülhet. „Ha a kertész levagdossa a rózsatőnek vad hajtásait, melyek a gyökérszétből sarjadnak ki, bizony nem azért teszi, hogy a rózsatövet megölje, hanem azért, mert a rózsató erejét összegyűjteni és egyesíteni akarja a rózsza termelésére, — szakasztott módon jár el a komoly aszkézis (önmegtagadás gyakorlata): megvagdossa az érzéki életet, hogy a felsőbb személyiség (a lelki ember) mint a központosítás és erőgyűjtés gyümölcse erőre kapjon.

Szorosan véve az önmegtagadás csak a rendetlen hajlamnak elnyomása. Ez a feltétlenül szükséges önmegtagadás. Más érzéki vágyak elnyomása fegyvergyakorlat a komoly ütközetre. Ilyen pl. a bojt, mely az evést korlátozza. Ez a hasznos önmegtagadás.

Nem valamely szentatya, hanem a vallástalanul nevelt John 5t. Mill írja: „Aki sohasem tagad meg magától megengedett dolgot, attól bizton nem is várhatjuk, hogy minden tiltott dolgot megtagad magától. Nem kételkedünk, hogy eljő az idő, amikor a gyermekeket s fiatalokat rendszeresen aszkézisre, az önmegtagadás gyakorlataira fogják s miként az ókorban arra tanítják majd, hogy kívánságaikat megtagadják, a veszedelmekkel dacoljanak s önként fájdalmat szenvedjenek. S mindezt csak mint nevelési gyakorlatot teszik majd.”

Az örök mintaképnek, Krisztusnak leghűségesebb követői, a szentek az önmegtagadásnak igazi hősei voltak; azért a prot. Förster Krisztushoz és a szentekhez utasítja a világot, ha boldogulni akar. De ismerve a világ elfogultságát, ekként folytatja: „Ismerjük ugyan azt a sajátságos mosolyt, mely a szentek említésére sok ember arcára ül. De nem kell-e a mosoly láttára arra gondolnunk, hogyan mosolyognak a mesében az állatok azon, hogy az ember egyenest jár, a helyett, hogy négykézláb csúsznék? fiát való igaz, hogy a szentek egyenest mertek járni ott, hol a legtöbb ember sajnos, még négykézláb csúszik, ő ha a szentek hatalmas vágya-

kozása a szabadság után néhanapján túlzásokkal járt, azt épen azoknak kell elsősorban elnézniök, kik a zseniális embereknek mindent megbocsátanak.” Sexualethik 15. A szenteknek egyes hősi tetteire azt kell mondanunk: Admirari, non imitari, megcsodáljuk őket, de nem követjük, mert a törpe nem élhet az óriás módjára.

5. Az önmegtagadás az egyedüli eszköz arra, hogy a szabad, eszes természete szerint élő embert faragjuk ki önmagunkban s az egyedüli eszköz az erény gyakorlatára. „Amennyi az önmegtagadás, annyi az erény.” (Paulai szent Vince.)

Az erény alsó foka a mentesség a bűntől, legalább a súlyos bűntől. Ez, miként láttuk, az önmegtagadás gyümölcse.

Miként a testi egészség mentesség a betegségtől, az erkölcsi egészség mentesség a lelki betegségtől, a bűntől. Az egészséges ember munkára, az erkölcsileg egészséges ember erényre alkalmas. Az önmegtagadás e szerint az erény tényezője, mert megmenti az embert az erkölcsi betegségtől. De pozitív irányban is az önmegtagadás az erény termőfaja. A pozitív erény a szeretet, s az Isten s felebaráti szeretet mértéke az áldozatosság: mennél több s mennél nagyobb áldozatokat hozunk Istenünkért, embertársainkért, annál nagyobb a szeretetünk. De micsoda az áldozatosság? Nagylelkű önmegtagadás. Hősi erény, hősi erő kifejtés, nagy áldozatok vagyis önmegtagadás nélkül nem is gondolható.

Önmegtagadás nélkül nincs semmiféle erény: az érzéki természet mindig fázik a meghódolástól az igazság, a kötelesség előtt, s csakis érzéki én-ünk gyávaságának leküzdése árán tudunk az igazság és kötelesség előtt meghódolni.

Mikor így áll a dolog, a világ fiainak ravasz mesterkedéseit, melyekkel az önmegtagadást rossz hírbe keverni, az erkölcsi betegségek egyedüli orvosságától az embereket elriasztani igyekeznek, az emberiség boldogulása ellen intézett merényletnek kell minősítenünk. Nem büntény-e egy megmérgezett vagy más súlyos bajban levő embert hazug ámtással arra bírni, hogy a mentő s gyógyító szerrel ne éljen? Mennyivel súlyosabb a büntény, mikor az ámtás az emberiség ideigvaló s örök boldogulását teszi tönkre.

Annál csúnyábban fest a világ fiainak mesterkedése, mert jókora képmutatással jár. Vájjon ők nem gyakorolják-e az önmegtagadást? Mennyit spekulál, lótfut a kapzsiság, hogy pénzre tegyen szert! Mennyit mer, kockáztat, szenved a híresség vágya! Hogyan virrasztanak, izzadnak-fáradnak a bálozok! ugyan képesek

volnának Isten, vagy a felebarát szolgálatában estétől virradatig fülledt levegőben ugrálni? Micsoda kínokat áll ki a hiúság, mely a lábat, a derekat mintegy páncélba szorítja! Mindez önmeztagadás, nagy önmeztagadás; csakhogya hír, a pénz, az élvezet szolgálatában történik. De íme, ugyanaz, vagy jóval kisebb önmeztagadás bolondsággá lesz, mihelyt a belső ember, Isten s a felebarát szolgálatában megy végbe! Valóban „a test okossága halál: a lélek okossága pedig élet és béke.” Róm. 8. 6.

„Minden emberben egy szent meg egy gonosztevő rejlik.” Lacordaire. Rajtad múlik, hogya a szent fejlődjék ki benned s a gonosztevő meghaljon. Ragadd meg az önmeztagadás kardját s megöled a gonosztevőt s kifaragod a szentet. Ez az egyedüli fegyver, mely nem öl, hanem életet teremt. Istened csak kicsike feltételt szab eléd: „Si vis.” Máté 19, 21. Si vis — embert faragsz magadból. Si vis — szabad vagy. Si vis — szentté leszel. Si vis — örökké élsz.

A gonosztevő magától is kifejlődik benned ...

7. A szabad kifejlődés elmélete.

(A modern erkölcsan parádés lova)

1. Sokratesnél a gyermekek törvényszéke előtt ekként vádolja a szakács az orvost: „A gyermekek, ez az ember sok rosszat tesz nektek: vágja, sütogeti testeteket, böjtöket titeket, keserű italt ad nektek, szomjazásra kényszerít titeket, megfoszt kedves ételetektől.” A szakács a világ, mely pompásan tud a kis és nagy gyermekekhez az érzések csábító nyelvén szónokolni; a bevádolt orvos a krisztusi pedagógia, melynek gyógyító és erősítő szerét, az önmeztagadás nagy elvét ekkép mutatja be a világ a kis és nagy gyermekeknek: „önmeztagadás.” Nem remeg-e szívetek e szörnyű szóra? Ez a sötét középkor ijesztő réme, az élet örömeinek megrottója; az önmeztagadás erőszakos benyúlás a természetbe, bűn a természet szent jogai ellen. Távol legyen tőlünk e csúnya rém.” Nem önmeztagadás, — az erők szabad kifejlődése kell nekünk: a mustnak fornia kell, az ifjúságnak ki kell tombolnia magát!” Kicsoda az, ki oly igézően szónokol? Ez a testi ember, kinek meg kellene hálnia, de retteg a haláltól. Nem csoda, hogya a haláltól való rettegése ékesszólóvá teszi. A kis és nagy gyermekek fülében bájos fülemileénekként hangzik csábító beszéde, szinte vörösre tapsolják tenyerüket nagy örömben.

2. Am nemsokára előlép a krisztusi pedagógia s nagy komolysággal ekképpen szól az ujjongó kis és nagy gyermekekhez: „Mohó vággyal fogadjátok ‚az intelligens állat’ bölcseletét, kérlek titeket, hallgassátok meg most ‚az eszes embereknek szavát.’ Patikám legerősebb, de egyben leghatásosabb szere, a gyalázott önmegettagadás nem a középkor találmánya, oly régi az, mint a bűn: már Mózes, az Úr nagy szolgája úgy beszél róla a teremtés könyvében, mint ősrégi orvosszerről a bűnre izgató kísértések ellen; minden nagy gondolkodó, ki azon törte az eszét, hogyan lehet az intelligens állatból eszes embert faragni, ismerte, használta, s buzgón ajánlotta patikám drága szerét.

Ha a kertész azt mondja; nem szabad erőszakkal benyúlnom a természetbe, nem szabad a fácskák vad hajtásait lenyesnem, a vad törzset nemes vesszővel nemesítenem, a száraz ágat lenyesnem, az üszkös sebet kivágnom, nem szabad a zöldeges és virágos ágyak dudváit eltávolítanom: akkor szabadság uralkodik kertjében, de egyben az elkorcsosodás s elvadulás is diadalra jut. Ha ti nem nyúltok az önmegettagadás tisztogató s gyomláló szerszámához és üszkös sebet operáló késéhez, tudjátok-e mi fog bennetek kifejlődni? Legalább is a rossz hajlamok csirái kelnek ki bennetek és szabadon fejlődve szenvedélyekké nőnek. A dudva és vadhajtás mindig bujábban nő, mint a nemes csemete s a szenvedélyek dudvái elnyomják bennetek az erény palántáit. A kertben a szabadfejlődés a vadság győzelme a nemesség felett: az emberben a szabadfejlődés az állat diadala az ember felett. Ha úgy akartok nőni, mint a vadkörtefa az erdőben, a legjobb esetben vademberekké lesztek, ha már előbb a bűn üszkös sebe halálatokat nem okozza.

Szabad fejlődés! Engedjétek szabadon kifolyni az ércet a kohóból s alaktalan tömeg lesz belőle; a művészi forma útját állja az érc szabad folyásának, de egyben művészi remekké alakítja. A törvény a művészi forma, mely útját állja ugyan a szabadságnak, de egyben a jellem remekének a formája.

A törvény az eszme, a gondolat, mely formát ad az anyagnak. Ha a szobrász eldobja vésőjét s kalapácsát s azt mondja: nem szabad erőszakosan benyúlnom a természetbe, a márványtömb mindenkor alaktalan kötömeg marad. A kalapács és véső az eszköz, melynek révén a szellem legyőzi az anyagot, s az alaktalan anyagot a gondolat hordozójává avatja. Ha ti eldobjátok magatoktól az önmegettagadás művészi alakító kését, kiléptetek a jellem-művészek rendjéből s a vademberek sorába kerültök, önmegettaga-

dás hiával lelketeknek nincs fegyvere az anyag, a test legyőzésére s művészi remek alkotására.

„A mustnak fornia kell, az ifjúságnak ki kell tombolnia magát!” Ez magyarul annyit jelent: az erényhez a bűn mocsarán át vezet az út. Igazán furcsa erkölcsen!

A mustnak fornia kell, de csak az eszeveszettség állíthatja, hogy az ifjúságnak ki kell tombolnia magát. A tombolás csak ott járja, hol nincs, vagy beborult az ész: a tombolás az oktalan gyermekek, az örültek s azok kiváltsága, kik szeszbe fojtották józan eszüket. Ki hallotta valaha, hogy a szenny a tisztaságnak, a betegség az egészségnak a kelléke? Ha szabadon belefeküsztek a bűn sarába, tiszták lesztek-e? Ha szabadon elnyelitek a szenny, a bűn bacillusait, egészségesek lesztek-e? Van-e köztetek oly bolond, ki hozzányúlna a legcsalogatóbb étel-italhoz, ha tudja, hogy mérge van benne? A józan ész legyőzi benne a test vak kívánságát, nem eszik-iszik halált magának. Csak akkor akartok lemondani a józan észről, mikor a bűn romboló mérgéről van szó? Szabadon akartok enni a bűnből? A sorvadásban s egyéb nyavalyában is van fejlődés, de a fejlődésnek romlás és halál a vége . . . Szabadon akartok fejlődni? Ne legyetek hát oktalan gyermekek, kik remegnek az orvos operáló késétől, mely életöket menti meg, félnek a keserű orvosságtól, mely egészséget hoz nekik: dobjátok ki lelketekből a gyáva félelmet, ragadjátok meg az önmegtagadás operáló kését, vágjátok ki a bűn sebeit, nyessétek le a vadhajtásokat éltetek fájáról, irtsátok ki kertetekből a dudvát, fogadjátok magatokba az igazság és kegyelem isteni vetőmagvak s akkor szabadon fejlődhetek, amennyire csak akarjátok, nemes csemete lesz belőletek.”

3. A krisztusi pedagógiának segítségére siet a komoly biológia (élettan) s ekként szól: „Elméleti tudósok azt mondják, hogy az élő organizmusok birodalmában három eset lehetséges: 1) megállapodás, 2) fejlődés, 3) korcsosodás. Am ez csak a tudósok fejében van így; az élők birodalmában csak is két eset lehetséges: 1) fejlődés, 2) visszafejlődés, korcsosodás; ami megállapodik, az már holt, megállapodás csak az ásványok világában otthonos.

Az emberre nézve is csak két eshetőség van: 1) fejlődés az eszes természet irányában, 2) züllés az érzéki természet irányában. Az első a lélek munkája s pedig kemény munkája: a második eshetőség, a korcsosodás és züllés magától jó; ide nem kell egyéb, mint szabadjára ereszteni az érzéki természetet: a vak ösztönök s vágyak forradalmi csöcseléke okvetetlenül romlásba taszítják az élők királyát, az embert”.

4. Egy modern nevelő szava a krisztusi pedagógia nevében, „önök mindnyájan ismerik Lear király tragédiáját, ki hamis lányaira hallgat, kik hízelegnek neki s legfiatalabb lányát rágalmazák, holott ő az egyedüli, ki igazán szereti s igazat mondott neki, — míglen eltaszítja őt magától. Későn ismeri meg Lear király Kornélia arany szívét s örületbe esik: a hamisaknak mindenét odaadta s megcsalták őt, legdrágább kincsét meg elrabolták tőle!

A modern ember ez a Lear király, ki ama hamis szavakra hallgat, melyek hízelegnek neki, t. i. ama modern felfogásokra, melyek önérzetét simogatják, vágyainak szabadságot ígéinek, kényességét kímélik s nagyra növelik. Mindenét odaadja nekik — s megcsalják őt.

Kornélia, kit ők káromolnak, a vallás megszentelt szava (a krisztusi pedagógia), mely mélységes irgalommal van iránta, legjobban ismeri őt s csak igazi javára törekszik — igen Kornélia az, ki nem nagyozol.

A modern ember eltaszítja őt magától s későn ébred annak tudatára, kit taszított el magától.

Szinte meg kell örülnie az embernek, ha arra ébred, hogy hazugságra épített s legdrágább kincse oda van, holott megkínálták vele.” Foerster, Sexualethik 96—97.

B) Bevezetés a szent szabadságharc titkaiba.

8. Az „emberi” élet rövid programja.

1. Minden élő szervezet élni s boldogulni akar; az emberi természetnek is az önfentartás ösztöne természetes hozománya, melyet sem kiirtani, sem megváltoztatni nem lehet. Az ész ilyen-ígyen szavakkal fejezi ki ezen alaphajlam törekvését: „én élni, növekedni s boldogulni akarok.”

Ezen alaphajlamnak helyes irányítása életet és boldogulást eltévelyedése züllést és boldogtalanságot jelent.

2. A növény életét az életelv irányítja, mely a növényben történő fizikai folyamatok felett uralkodik: Az állatot az önfentartás és fajfentartás ösztöne kormányozza, melyek irányt és korlátot szabnak az állat életének. Az emberben is meg van a két alaphajlam, de nincs benne korlátozó elv, az észnek kell a korlátozó elvet feltalálnia, az akaratnak kell a korlátozó elvet az ember törvényévé tennie.

Az emberben az ész és akarat, szóval a lélek a boldogulás tényezője, mely az önfentartás és a fajfentartás alaphajlamának vezére és korlátozója.

Az ember felsőbb, szellemi természete hozza magával, hogy a fajfentartás hajlama ránézve alsóbbrendű jelentőséggel bír. A terméketlen növény a növények birodalmának mintegy haszontalan tagja: nem úgy a terméketlen ember, ez elérheti tökéletességét és boldogságát akkor is, ha a fajfentartás hajlamát teljesen kikapcsolja életéből; a magában álló ember is egész világot jelent.

3. Az ember ösztönös természetét önmaga alkotta ételvelekkel kormányozza.

Ez unikum az élőszervezetek birodalmában s egyedül az ember kiváltsága s egyben méltósága. De a kiváltsága veszedelemmé lesz, ha az ember visszaél vele. A növény, az állat rendes körülmények között az ételvel, az ösztönrel boldogul; az ember már akkor züllik s boldogtalanná lesz, ha a lélek nem érvényesíti uralkodói jogait s még inkább rohan a boldogtalanságba, ha rossz törvényeket hoz az érzéki természet számára.

4. Helyes s következetesen végrehajtott életeivek, melyek az önfentartás és fajfentartás alaphajlamait irányítják és korlátozzák, az ember boldogulásának feltételei.

Bár eddig is szóba kerültek az ételvel s az alapok, melyeken az ételvel nyugosznak, a következő rész egyébről sem szól, mint az ételvel gyakorlati tudományáról, a szép, a nemes, a boldog élet feltételeiről s törvényeiről.

5. Az ember kettős világban él: a látható érzéki és láthatatlan erkölcsi világban, melynek alkotmánya a X parancsolat. Mindkét világ maga számára akarja lefoglalni az embert. Az érzéki világ hatalmasan ostromolja az érzéki természetet, kettős vágyat kelt az emberben: 1) bírni, 2) élvezni. A földi világ javainak a bírása az eszköz, az élvezet a cél. Ha a lélek alszik, vagy ügyetlenkedik, e kettős vágy egészen hatalmába ejti az embert. A javak bírása és élvezete jóllakottá, önteltté teszi az embert. Ez az önteltség aztán a trágyadomb, melyen a kevélység bolondgombája terem: a föld javaival jóllakott ember nem akar tudni a láthatatlan erkölcsi világról, e világ láthatatlan Uráról. Ez a megvető elfordulás az Istentől a kevélység, a lélek halála, mert a lélek halott, ha nem tart fenn viszonyt az Istennel, valamint a test halott, ha nincs viszonyban a nappal, vízzel, levegővel, étellel, szóval a fizikai világgal.

Az érzéki világ hármassal kötéllel foglalja le magát az embert, ezek „a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége.” I. Ján. 2, 16. E hármassal kötél egymásba csavarva az önzés.

Korlátlanul bírni — a szemek kívánsága, korlátlanul élvezni — a test kívánsága. Németül az önzés — Selbstsucht. — E szó fején találja a szeget: az önző semmit sem keres, csak önmaga érzéki élvezetét: neki a szellemi jó pl. a tudás, művészet is csak eszköz az érzéki élvezetre. Aszerint, hogy melyik élvezet jut túlsúlyra benne, teremt meg a maga bálványát: az egyiknek a hasa, a torka az istene, a másiknak a paráznaság a fétise, fia nagyra viszi a világ fia, a tudás és hírnév a bálványa.

Az ember Istenért van. Isten elfordul Istentől, mindig bálványhoz fordul; az egyiknek Goethe, a másiknak Haeckel, a harmadiknak Nietzsche, a negyediknek Darwin stb. a bálványa. Ami természetesen nem zárja ki, hogy egyben a jelzett alsóbbrendű bálványoknak is ne hódoljon az ember.

Mindegyik bálvány a múltó világhoz köti az embert.

A szolgaság szolgasága odaláncolva lenni az önzés sziklájához.

Az ember-imádás is szolgaságot jelent, akár a szerelem, akár a tudomány és művészet jegyében áll.

6. Mi segít az emberen?

Csak a harc, melynek célja a szolgaság köteleinek szétszaggatása, a szabadság kivívása.

A szent szabadságharc a lélek felszabadítására nem egyéb, mint a test és a szemek kívánságának legyőzése.

A fő ellenség a test kívánsága.

Akad ugyan bolond, aki csak bírni akarja a világ javait; de rendszerint a világ fia élvezni is akar; ha nem élvezhet, a pénz stb. elveszti rá nézve értékét, vonzó erejét. Ha az ember legyűri a test és a szemek kívánságát, a jóllakottság s önteltség okozta kevélység is meginog benne: az anyag rabszolgaságából kimenekülve Istenhez fordulhat, ki még az önimádás bálványozásából is kigyógyítja az embert. (L. 111. r. 2. f.)

Harcról, küzdelemről lesz itt szó. Az ellenség, akit le kell győznünk: „a testi ember”. A fegyver az önmegtágadás szent kardja. A harc célja első sorban a lelki ember kialakítása, végső célja az ember boldogulása itt a földön és az örökkévalóságban.

Harcról van itt szó, melyben nem folyik vér s mégis a világ legfontosabb harca, mert nélküle nincs boldogulás az ember számára.

7. A test kívánsága kettős alaphajlamból, a faj- és önfentartás ösztönéből és a legalsóbb érzékekből, a tapintásból és ízlésből táplálkozik. Első sorban tehát ezek tnegrendszabályozásáról lesz szó. A fajfentartás ösztönét az ész a tiszta élet törvényeivel kormányozza s állítja az emberiség szolgálatába, az önfentartás ösztönét az ész a mérséklettel kormányozza s neveli a felsőbb én, a lélek szolgálatára. Az eszköz mindkét ösztön nevelésére az önmegtágadás.

9. A házasság intézménye az isteni világrendben.

Isteni intézményről van itt szó: az Isten gondolata szerint való házasságban semmi aljas, semmi szennyes nincsen. Aki csúnya képek nélkül nem tud a házasságra gondolni, saját lelkének a szennjét keni a tiszta isteni intézményre. A felfogás a házasságról a lelki műveltség fokmérője.

Ha bűnös gondolat jelenik meg lelkedben, vedd olybá, mintha szikra volna a pokol tüzéből: fojtsd el magadban.

1. Az a kettős tény, hogy az emberiség két nemre oszlik, s két nemben megvan a fajfentartás ösztöne, isteni tervre utal.

A két nem léte oly független az emberektől, mint akár a csillagok járása. A statisztika szerint a két nem nagyjában egyenlő számban van, 100 fiúra 100 leány születik. Ebből a józan ész kiolvashatja, hogy *a)* a legtöbb férfiú célja a házasság, *b)* egyesek célja a nőtlen élet. Európában főleg a kivándorlás miatt a nők vannak túlsúlyban. L. Rössler, Die Frauenfrage 96.

2. Az Isten könyve ekként fejt meg a természet nagy titkát: „És teremte Isten az embert az ő képére — férfiúvá és asszonnyá teremte őket. És megáldá őket Isten és monda: Növekedjete és sokasodjatok, és töltsétek be a földet.” I. Móz. 1, 27—28. Isten akarata szerint tehát a házasság az emberi életnek a fája. Ezen Isten által ültetett fának gyümölcsei a gyermekek, kik a földet s az eget benépesítik.

A házasság *a)* a legrégebb, *b)* a legfontosabb, *c)* a legszentebb intézmény: a legrégebb, mert egykorú az emberiséggel; a legfontosabb, mert minden más emberi intézménynek természetes alapja,

az Egyház a házasságból kapja híveit, az állam polgárait; a leg-szentebb, mert végső célja a mennyország benépesítése.

Az ember Istennek a képmása, esze, akarata s még inkább a megszentelő kegyelem által: a család Isten belső életének a képmása, férj, feleség és gyermek háromságot alkot, mely a Szent-háromságnak a képe. Az Atyától öröktől fogva születik a Fiú, az Atyától és Fiútól öröktől fogva származik a Szentlélek. Istenben természetesen nincs semmi anyag, semmi érzékiség.

3. A két nem s a fajfentartás ösztönének célja a házasság, a házasságnak célja a gyermek, az emberiség szaporodása.

Ez a természet szava, mely nem hazudik, mert voltaképp Isten szava. A fajfentartás ösztönének a házasságon kívül engedni annyi, mint az ember méltóságát s az emberi élet fáját meggyalázni. A házasság célját, a gyermeket kizárni, hasonlóan forradalom a természet és Isten akarata ellen: a házasságban mindaz halálos bűn, ami a házasság céljával ellenkezik.

Az emberiség fentartása közreműködés a Teremtővel; de ez nem egyesek, hanem az emberiség feladata. Mindenki lehet cipész, tanító, orvos stb. de tőle függ, vájjon azzá lesz-e; minden férfiú férjjé, minden nő feleséggé lehet, de tőlük függ, hogy házasságra lépjenek

4. Aki fontos oknál fogva nem lép házasságra, annak teljesen önmegtartóztatón kell élnie; ezt követeli tőle *a)* az ember méltósága, *b)* a házasság isteni intézményének a méltósága.

A fontos ok többféle lehet: *a)* a magasabb tökéletességre való törekvés, *b)* szülők támogatása, testvérek nevelése, *c)* betegség, *cl)* a nőné! elég fontos ok, hogy nem talált férjre. De nem elégséges ok az agglegénységre a fázás a házasság terheitől, a törekvés, hogy az illető annál szabadosabban élje világát. Ez feneketlen önzés, szolgaság s nem szabadság.

Sz. Tamás szerint nem ok a házasságtól való tartózkodásra az a téves felfogás, mintha a házasság valami megvetendő dolog volna. E nagy egyháztanító szerint azoknak, akik nem vállalják az emberiség szaporodásának gondját, azzal kell az emberiség javát előmozdítaniuk, hogy annál buzgóbban élnek a vallási eszménynek. S. Thom. 2. 2. 9. 152. a. 2. Ily módon vezetik a többieket a lelki ember s az Isten gyermekének kialakítására.

10. Az emberiség életfájának a természete.

1. A házasság egy érett ifjú és egy érett leánnyal mélyszereletről szól, amelyből házasságra akar lépni, mindhalálig egymáséi akarnak lenni; még az a gondolat is elviselhetetlen rájuk nézve, hogy jöhet idő, mikor nem lesznek egymáséi, ő amit ők maguk akarnak, ugyanazt akarja az Isten: „Ezért elhagyja az ember atyját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik. Amit tehát Isten egybekötött, ember el ne váltsa.” Máté 19, 5—6.

A házasság a legbensőbb szövetség, mely emberek közt lehetséges. Bár a szülők és a gyermekek közt ugyancsak szoros az összeköttetés: Isten ítélete szerint férj és feleség között még a verség kötelékénél is szorosabb a viszony. („Ezért elhagyja az ember atyját és anyját”). A házasság tehát a barátság barátsága.

Van-e barátság határidőre? Barátság bizonyos időtartamra már nem igaz barátság: az állandóság a barátság lényegéhez tartozik; épúgy az állandóság, az életszövetség felbonthatatlansága a házasság lényegéhez tartozik.

5. A felbonthatatlanságot követeli a házasság főcélja: a gyermek.

A szülők nemcsak világra szülik a gyermeket, de a nevelés által újra szülik, s ez a lelki újrászülés a házasság felbonthatatlanságát követeli.

Nincs tehetetlenebb teremtmény a világon az újszülött gyermeknél: szülői nélkül menthetetlenül elpusztul. A gyermek csakis szülői révén, a nevelés útján lehet emberré.

Már most egy gyermek nevelése legalább 20 évet követel. Mire tehát az utolsó gyermek felnő, az anya 65—66 éves, az apa körülbelül 70 éves. (Az anya termékenységének rendes korhatára a 45—46. év), ilyenkor új életszövetségnek már semmi célja sem volna.

A gyermektelen házasság felbonthatatlanságát követeli a közege, hogy t. i. rontó példát ne adjanak a válással a többieknek.

3. Az igazi házastárs egész szívet ad és egész szívet követel. Az osztatlan szív átadása a hűség törvénye. Isten szentesíti az emberi szív kívánságát, a hűség törvényét s gyökerében védelmezi, mikor így szól: „Mindaz, aki aszszonyra néz, őt megkívánván, már paráználkodott vele szívében.” Máté 5, 28.

A hűség törvényének folyamánya a házasság egysége.

A férj számára csak egy nő van a világon, kit hitvesi szeretettel szerethet, sőt kötelessége szeretni —az ő felesége; viszont a felesége számára csak egyetlenegy férfi van a világon, kit hitvesi szeretettel szeretnie szabad s kell — az ő férje.

A hűség és egység törvénye kizárja úgy a többnejűséget (polygamia), mint a többférjűséget (polyandria). Az ószövetségben Isten eltúrta a zsidóknál a többnejűséget és a válást „a szívek keménysége miatt” (Máté 19, 8), mely keménység a gyilkosságtól sem riadt vissza; a kegyelem teljének s a hit világosságának korában ilyen türelemnek nincs helye.

4. A házasság egysége és felbonthatatlansága a nő emancipációja, egyenjogúsítása a férfiúval. A többnejűség a nőt szolgáltságba dönti, élvezeti cikké süllyeszti; a felbonthatóság kedvezőtlen helyzetbe taszítja: az elvált férfi mindig talál új prédát; ellenben a nő, ki feláldozta ifjúságát, szépségét, munkaerejét, mint a kifacsart citrom félrêdobatik s nyomorában magára marad.

5. A krisztusi életrendben a házasság szentség. A nemzetek apostola épenséggel mysteriumnak, sacramentum magnumnak nevezi a házasságot, Ef. 5, 32. s ama viszony képmásának mondja, mely Krisztus és az Anyaszentegyház között vagy, ü. o. 23—24.

Krisztus feláldozta magát az Egyházért, azért mondja az apostol: „Férfiak! szeressétek feleségeteket, mint Krisztus is szerette az Anyaszentegyházat és önmagát adta érte.” ö. o. 25. A házasság szentsége kegyelmet ad a házasoknak a) a házasság törvényeinek megtartása, b) önmaguk kölcsönös megszentelésére, c) gyermekeik nevelésére.

6. A modern művelt világ ifjai-leányai többnyire éretlenek a házasságra, mert nem viszik annyira az önnevelésben, hogy szeretni tudnának. Szeretni annyi, mint másért élni; szeretni annyi mint mennél többet adni s mennél kevesebbet követelni. Ez az áldozatos szeretet s nem az érzéki szerelem a családi boldogságnak a forrása. Mivel a legtöbbben önző teremtések, kik a házasságot üzletnek nézik, nem csoda, hogy üzlettel nem találják meg boldogságukat. A férfi hozományra vadász s a feleséget ráadásul veszi élvezeti portékának; a nő jövőjét akarja biztosítani, holmi tápin-tézetnek nézi a házasságot, meg előkelő állásra akar jutni. A legtöbbször az önző számításban hiba esik s kész a boldogtalanság.

Hasonlóan csalódnak, akik az érzéki szerelem illúzióiból akar-nak megélni. Légvárban nem lehet lakni. Ha aztán szétpukkannak az illúziók színes golyói, eltűnik a boldogság mámore.

Az ilyen „boldogtalanok” aztán így okoskodnak: ha eltűnt a szerelem a házastársak szívéből, megszűnt a házasság alapja és összekötő kapcsa: tehát nincs értelme az együttélésnek, elválhatnak.

Erre azt mondjuk: a szerelem elpárologhat a házastársak szívéből, de el nem tűnik a *kötelesség*, szét nem szakad a házasság köteléke, még ha nem is volna gyermek, ki őket összefűzi. Amint el nem gondolható, hogy az ember ne tartozzék Istenét, szüleit tisztelni, szeretni; úgy nem lehetséges, hogy a házastársak ne tartozzanak egymást szeretni, fia nem teszik, vétkeznek; de a bűn jutalma nem lehet új házasság.

Aztán itt az emberiség életfájáról van szó, melynek védelmét szigorúan megköveteli a köz java. Még egy Comte is kénytelen megvallani: „Szívünk annyira változékony, hogy a társadalom feladata odahatni, hogy szívünk kétkulacsossága és szeszélye elnyomassék, melyek azt eredményeznék, hogy az emberi élet cél és méltóság híjával szűkölködő kísérletezéssé aljasulna le.” A felbonthatatlanság törvénye épen a bűnös szenvedély szülte szeszélyeskedés ellen védi az embereket, „elveszi tőlünk a cselekvés szabadságát oly időben, mikor (a szenvedély okozta zavar miatt) át nem látjuk tetteink következményeit, mikor a benső érintkezést lelkiismeretünkkel elvesztettük.” Foerster, Sexualethik 24. Miként a részeg, akit erővel rántottunk vissza az örvény szélétől, kijózanodva szépen megköszöni, hogy nem engedték szabadon elpusztulni, úgy a bűnös szenvedély mámorába jutott házások köszönettel tartoznak Istennek, hogy a felbonthatatlanság törvényével visszatartja őket a szabados, ostoba cselekvéstől, a házasság szétszaggatásától.

11. A tiszta élet törvénye.

1. Az ember méltósága az ő eszes természete; mindaz tehát, mi természetellenes, mi sérti az ember méltóságát, tilos az ember számára.

Az egész természetes törvény a józan ész követelménye, a törvény meg nem tartása természetellenes s azért bűn, mert a természetben Isten akarata jut kifejezésre.

2. A józan ész szava, hogy a két nemnek s a fajfenntartás ösztönének a házasság a célja. E nagy természetes ténynek a folyománya, hogy minden nemi érintkezés a házasságon kívül az ember eszes természete ellen van s azért tiltott dolog. Ez a tiszta élet nagy törvénye, az erkölcsi egészség alapja.

A néplélek fején találja a szeget, mikor a paráznaságot, házasságtörést, önfertőzést egyszerűen erkölcstelenségnek nevezi. A mint a betegség az egészségnek a hiánya: a tisztátalanság az erkölcsi egészségnek, az erkölcsnek a hiánya.

Miként látjuk, az isteni törvény: „Ne paráználkodjál”, nem isteni szeszélynek, hanem az ember eszes természetének a folyománya; mihelyt Isten eszes embert teremtett, a tisztaság törvényét is eléje kellett szabnia.

A lelki ember, kiben a lélek az úr, ezt be is látja és természetesnek tátja: csak a testi ember lát zsarnoki bilincset a tisztaság törvényében, mert az ő életében nem az ész, hanem az élvezetre éhes test a vezér.

3. A házasság az emberiség életfája, — a paráznaság pedig házasságdíjátzás, házasság bitorlása: azért a paráznaság meggyalázza az emberiség életfáját. Szóval a tiszta élet törvénye úgy az emberi méltóság, mint a házasság méltóságának a folyománya.

Isten az ember becsületét védi e törvényével: „Ne paráználkodjál”, azt akarja, hogy minden ember származása tisztességes legyen.

Mivel az emberi élet mindennél fontosabb a világon, a tisztátalanság a legfontosabb s legkényesebb dologban sérti az Istenszabta rendet. Ebből következik a tisztátalanság bűnének súlyos volta.

4. A házasság célja a gyermek. Ennek folyománya, hogy mindaz súlyos bűn, mi a házasság célját megakadályozza.

5. A házasság legfőbb törvénye a hűség, mely még a gondolatra is kiterjed. A hűség törvényét azonban csak az tarthatja meg, ki rendszeres harc árán ura lett testének. Szóval az önmegtartóztatás a házasság méltóságának feltétlen kelléke.

A házasság nem az érzékiség szabadalomlevele; ellenkezőleg csak fegyelmezett lélek tudja a házasság törvényét megtartani. A házasságban a másra való szántsándékos gondolat is súlyos bűn, mert sérti a házassági hűség szent törvényét; továbbá az anyaság előhaladott ideje (az utolsó három hónap), a szülés után való idő (2 hónap) az egyik házastárs betegsége vagy távolléte hasonlóan önmegtartóztatást követel.

A házasságnak legszükségesebb hozománya mind a két házastárs részéről az úri fegyelmezett lélek, mely a test minden rendetlen kívánságát megrendszabályozni képes.

Miért kell az ifjúságnak tisztán élni? Azért, mert az ifjúban, a lányban a jövő apa s anya rejlik.

Aki a házasság előtt a bűn fertőjében hempereg, semmi biztosítékot sem nyújt arra, hogy a házasság törvényeit, melyeknek önmegtartóztatás a feltétele, valóban megtartani tudja.

A szabados ifjúság még egyéb nagy bajjal is fenyegeti a házasságot: a házastárs s a gyermekek megfertőzésével. Az orvosi tudomány kimutatja, hogy a szállók cselédeinek 50% meg van fertőzve, a bűntanyák lakói mind a fertőzés terjesztői. Az orvosi tudomány szerint továbbá úgy a szifilisz, mint a tripper látszólagos gyógyulás esetén is sok esetben fertőző képességgel bír. S ily módon gyakorta az ártatlan hitvestárs, az ártatlan gyermekek egészségükkel és boldogtalanságukkal fizetnek az apák könnyelműségéért, bűneiért. Ez a hitványságnak netovábbja.

De a házasságtól eltekintve „a nemi betegségek leggonoszabb fajtája a *jellemtelenség*, melyet a rendetlen összeköttetések szülnek, oly viselkedés megszokása, melyet a lelkiismeret igazolni nem tud. Ez útját egyengeti a könnyelműségnek minden téren s az embert a pillanat és véletlen zsákmányává teszi”. Foerster. A parázna valóban a szó teljes értelmében erkölcstelen.

5. Az ember számára csak két életmód lehetséges: vagy törvényes házasságban él, vagy azonkívül: Mind a két állapotban azonban csak akkor él emberként, ha érzékiségét! uralkodni tud. A tiszta élet törvényének veleje az önuralom, mely semmit sem enged meg a testnek, mi a józan ésszel s Isten akaratával ellenkezik. Ez az önuralom úgy a házasok, mint a nem házasok szabadságának kelléke.

Más szóval, a tiszta élet törvényének a követelménye: *a)* tisztaság a házasság előtt, *b)* hűség a házasság alatt, *c)* tisztaság az özvegyiségben, vagy *d)* teljes önmegtartóztatás az egész életen át.

„Akik pedig Krisztuséi, testüket megfeszítették a vétkekkel és kívánságokkal együtt. Gal. 5. 24.

A nőtlen élet csak keveseknek a rendeltetése, azoké, „kiknek — e kegyelem — adatott.” Máté 19. 11. A többségnek a házasság élet a rendeltetése.

Aki hivatást érez a szerzetesi, vagy papi életre s nem követi Isten hívását, valószínűleg boldogtalan lesz a házasságban: viszont, ki hivatás nélkül lesz pappá, szerzetessé s nincs rajta, hogy

legalább utólag megszerezze a hivatást, rossz pappá vagy szerzetessé lesz. A papi és szerzetesi hivatás istenileg jelzett ismerető jele az ideális lelkiület — propter regnum coelorum — (U. o. 12.) mely kizárólag a maga s mások lelkiüdvösségének akar élni.

6. Úgy a házassági eskü, mint a szüzességi fogadalom a lélek szabadságának biztosítója saját gyengségünk ellen.

A házasok és nőtlének egyformán kísértésbe eshetnek, mikor is a lélek ege beborul, bent vihar tombol, az ész nem lát tisztán, az akaratot testi vágyak ostromolják. Ilyenkor az eskü, a fogadalom a mentő oszlop, melybe a lélek kapaszkodik, hogy egyensúlyát el ne veszítse, a szenvedély prédájává ne legyen. Ha már az erős elhatározás is nagy hatalom, még nagyobb erő az eskü vagy fogadalom.

7. Elvi jelentőségű gondolatok a házasság dolgában:

a) Csak az az ismerkedés tisztességes, melynek házasság a célja: minden más szerelmeskedés könnyelmű játék a tűzzel, becsülettel és üdvösséggel.

b) A szerelem nem gyerekjáték, hisz még a felnőtteknek is sok fejfájást okoz. Különbözik könnyű portéka annak a szíve, ki idő előtt fűnek-fának kínálja.

c) Igaz szerelemre s házasságra csak az érett, ki legyűrte magában az önző embert s másokért tud élni: az önzés és boldogtalanság egy fán terem.

d) Miként az advent és nagyböjt a komoly készüllet, a magába szállás és lelki tisztulás ideje: a jegyesség is komoly készüllet az élet nagy lépésére, az önnevelés drága időszaka.

e) Az igazi férfi csak egyet akar meghódítani: az ő hitvestársát.

f) A keresztyény férfiú szentélyt lát jegyesében, melyet még illetlen gondolattal sem érint.

g) Aki áldozni akar, minden büntől óvakodik: a jegyesek is útban vannak az oltárhoz s mindent távol tartanak maguktól, minek bűn a neve.

h) Egyet sohasem szabad oltár elé vinni: a bünt. Erre Isten nem adhatja áldását s Isten áldása nélkül nincs boldogság.

i) A legdrágább hozomány tiszta test és szeplőtelen lélek.

j) Aki a házasságban csak élvezetet keres, az nein hitvestársát, hanem saját állati énjét szereti.

12. Az erkölcsi egészség megóvásának alapelvei.

1. „A lélek ugyan kész, de a test erőtlen”. Máté 26. 41. Ez a nagy élettani tény szabja meg nekünk a harc útját-módját, melyet a tisztaság drága kincseért végig kell harcolnunk.

A test erőtlen; a fajfentartás ösztöne beteg, rendetlenségre hajlik, az érzékiség olyan mint a tapló: egy szikrától is tüzet fog s ha el nem oltjuk, emésztő, romboló tűz támad belőle.

Ez a gyúlékony taplótermészet mindnyájunk közös öröksége: haragra, részegeskedésre, lopásra stb. nem mindenkinek van hajlama, az érzékiség kísértései mindenkit bántanak: csak Istennek kiváltságos kegyelme mentette meg Sz. Tamást, őc. Alajost s más szenteket életük bizonyos szakában az efajta kísértésektől.

Minden ellenség veszedelmes; de legveszedelmesebb a házi ellenség, s e belső, házi ellenségünk mindenütt, az Úr házában is velünk van s bajt okozhat nekünk.

2. Hogyan támadhat belsőkben emésztő tűz?

Az öt érzéknek mintegy belső folytatása a képzelet; ez az összes érzéki behatásokat nemcsak közvetíti, de koncentrálja és erősíti. A képzelet az érzékiség gyűjtő lencséje.

Ez a lélektani tény a második alap, mely nekünk irányt ad a harcban a tisztaság drága kincseért.

Magából a testi szervezetből is indulhat ki izgalom, de ez is a képzeletre hat, ott támaszt érzéki képeket. Azért bátran mondhatjuk: a képzelet a csatatér, melyen eldől a tisztaság erényének győzelme.

Bár a képzelet az összes érzékek közvetítője, a legtöbb benyomást a szemtől kapja. Magát a képzeletet a lélek szemének is nevezhetjük.

3. A harc taktikájától függ a győzelem. E taktikát saját s az ellenség erejét számba véve a fővezér szabja meg.

Lelkünk királya és fővezére ekként szabta meg számunkra a lelki harc taktikáját: „Vigyázatok és imádkozatok, hogy kísértésbe ne essetek.” Máté 26, 41. Más szavakkal ezt így mondhatjuk: Vigyázz, hogy szikra ne essék taplótermészetedbe; vagy szent Ágoston klasszikus szavai szerint: „In fuga salus,” — fuss, kerüld a lelki fertőzést.

Az orvosi tudomány a fertőző betegségek (tífusz, vörheny, tüdővész, kolera stb.) ellen oly módon harcol, hogy útját állja a fertőző bacillusok bejutásának a szervezetbe: a prevenció óvórendszer az egyedüli biztos védekezés a fertőző bajok ellen. Hasonló módon harcol a lelki egészségtan az erkölcsi szenny fertőző bacillusai ellen: távol tartani a tisztátalanság bacillusait magunktól a védekezés-legbiztosabb módja.

A bacillusok roppant kicsinyek, de egyben szerfelett veszedelmesek; azért futni tőlük nem gyávaság, hanem okosság. Ha egyszer bejutottak a szervezetbe, már nem tudhatjuk előre a harc végét. Az erkölcsi szennyet elkerülni hasonlóan nem meghátrálás, hanem bölcs eljárás. Ezt az eljárást ajánlja úgy érzéki természetünk táplótermészete, mint a tisztátalanság kísértéseinek gyűjtőtermészete. Azért mondja Payot: „Általános szabály, hogy az érzékiség ellen való közvetlen harc veszedelmes, a figyelem, mellyel feléje fordulunk, még ha az ellene való küzdés céljából is, mindig csak erősíti. Az ellenséget arcélben támadni annyi, mint romlásba rohanni. Míg a nagy szellemi győzelmeket azzal lehet aratni, ha állandóan róluk gondolkozunk, addig az érzékiség felett úgy aratunk győzelmet, ha sohasem gondolkodunk róla.

5. In fuga salus: tehát kerüld a személyt, kinek látása tüzet gyújthat benned. „Aki szereti a veszedelmet, elvész benne.”

Borromei sz. Károlyt diákkorában kísérteni kezdte a ház egyik nőszemélye: a szent még azon az éjszakán otthagya lakását. Szent Tamást börtönben kísértette meg egy gonosz kerítő: 6 maga nem futhatott, tehát tüzes hasábot ragadott ki a kandallóból s megfutamította a kísértőt.

József futással menekült Putifarné csábításai elől. A szentek is megbukhattak volna, ha nem futnak: vájjon a gyengék győzhetnek-e, ha nem menekülnek a veszedelemtől?

6. In fuga salus: — tehát fékezsd meg érzéseidet, hogy a fertőző bacillusok belsődbe ne hatolhassanak. Győzd le a kíváncsiságot, mely mindent látni, mindent hallani, mindent tudni akar. Vess el minden lelki táplálékot, mely szennyel van keverve.

Főleg a szem kíváncsisága néha szörnyen megbosszulja magát: az egyszer látott izgató kép beleeszi magát a képzeletbe s hónapokon, éveken, sőt az egész életen át nyugtalanítja a lelket;

sz Jeromost a szíriai puszta magányába is elkísérték a Rómában látott bűnös képek s tömérdek ájt-bajt okoztak neki.

Sok modern író lelke szennytelep s féktelen képzeletüknek minden alkotásához odatapadnak a szenny bacillusai: aki szereti erkölcsi egészségét, nem kér az ilyen „realisták” szellemi főztjétől.

Az igazi nagy művészek, még a pogányok is, vagy istenarcot adtak a meztelen alakoknak, vagy ruhában ábrázolják az emberi testet: a dii minores a tehetség 'hiányát kiáltó reklámként ható meztelenséggel pótolják.

Nagy együgyűsége vall, ha valaki mohón bekapja a szennyet csupán azért, mert a tudomány (nemi felvilágosítás) vagy művészet csomagoló papirosában kínálja meg vele. Ugyan mit tennél fiatal barátom, ha egy tüdővésztes beteg köpőládáját kínálná neked ajándékkul?

7. Nem izgatni, nem táplálni az éhes bête humanit- (a rendetlen hajlamot) megfékezésének sine qua non-ja.

Az érzékiségnek tett minden engedmény: a henyélés, az ételben-italban való mértéktelenség, még a túlzott művészi élvezet is (regény, színház, képtár) hizlalja az élvezetre éhes állatot az emberben s gyengíti a lelki embert a szenny ellen való harcban.

8. Mivel pedig csak az erős lelki ember győzheti le az érzéki embert: a hivatásos munka, a vallás és természet tiszta örömeivel s élvezeteivel kell a lelki embert táplálnunk s a szenny ellen való harcra lelkesítenünk.

Az edzett, egészséges szervezet sikerrel áll ellen a fertőzésnek: a beteges, gyenge organizmus nem tud ellenállani a kórnak. A lelkeség, az erkölcsi egészség ápolása az egész vonalon a legjobb s legbiztosabb szer a testiség ellen.

Az idealizmus nyújtotta erő nélkül ellankad a lélek s előbbtöbb beleesik a sárba.

13. Élet-halálharc a lélek várában.

1. Gondolat és elhatározás a lélek éltető vére. fia valamiben, hát elsősorban a tisztaság dolgában döntő tényező a gondolat és elhatározás.

Minden parázna gondolat, melybe az akarat teljesen beleegyezett, halálos bűn.

Maga az örök Biró mondja: „Mindaz, ki asszonyra néz, őt Megkívánván, már paráználkodott vele szemben” — vagyis lelki

házasságtörést, súlyos bünt követett el. A szívben vagy gondolatban való paráználkodás élettani szempontból igazi cselekedet, melyet a test izgalma is kísér épúgy, mint a más cselekedeti bűn elkövetésekor. E téren nagy lator lehet az ember a nélkül, hogy egyetlenegy külső cselekedettel vétkezett volna.

2. Főbenjáró dolog tehát a képzelet, a gondolat megfélékezése.

In fuga salus — a szennytől futnunk kell, hogy kísértésbe ne essünk. Ám nem mindenkor áll hatalmunkban a kísértés elkerülése: akkor *vigyáznunk* kell, hogy a kísértésben el ne essünk. Főleg itt szükséges a Krisztus követelte éberség és vigyázat.

3. A gondolatbeli lelki harc e lélektani törvényen alapul: egyszerre csak egy gondolat lehet az öntudatban: mihelyt az akarat az ész figyelmét másra fordítja, az előbbi gondolat eltűnik az öntudatból. A menekülés a tiszta levegőre, a tiszta gondolatba megszádítja lelkünket a szennyes gondolattól. In fuga salus.

4. Napoleon mondása: „Minden elvesztett pillanat alkalom a szerencsétlenségre” főleg a lelki harcban érvényesül: itt a döntő pillanat elszalasztása a lélek életébe kerül.

Ugyanő mondotta: „Minden csatának van forduló pontja s ezen időpont kihasználása biztos győzelem, elszalasztása biztos vereség. Az osztrákokat legyőztem, mert nem ismerték föl öt percnél az értékét”. A lelki harcban a szó teljes értelmében egy pillanaton fordul meg a győzelem és vereség: aki a pillanat ura, életsorsának az ura.

A lelki győzelem azon fordul meg, hogy az akarat az ész figyelmét tiszta gondolatra terelje, mielőtt a képzelet által felizgatott érzéki vágyó tehetség a szellemi akaratot magával rántja, beleegyezését kicsikarja.

A lelki harc képe ekként fest: 1) a képzeletben megjelenik a csábító kép; 2) ezen érzéki kép felizgatja az ösztönt, az érzéki vágyó tehetséget; 3) az érzéki vágyó tehetség a képzelettel együtt ostrom alá veszi az ést és az akaratot beleegyezésre noszogatják; 4) a vigyázó ész nem megy lépre: felsőbb segítséget keres: „Uram segíts!” s a kegyelemmel támogatott akarat erős nem-mel felel a csábításra s egyben az ész figyelmét másra tereli, jó gondolattal kiszorítja a lélekből a bűnös gondolatot. Bármekkora forrongás is van a léleekben, az akarat határozott nem-je győzelmet jelent.

Minden okos embernek van valamelyes vesszőparipája, kedves foglalkozása: az egyik a zenét műveli, a másik kertészkedik, a harmadik gyűjt, stb. stb.

Az első roham visszaverése után legjobb a kedves gondolatkörbe menekülni, mert ez legjobban köti le a figyelmét. A lélek foglalkoztatása a kísértés után (bármivel is) feltétlenül szükséges.

5. A lélek vára az a csatatér, melyen a legszebb győzelmeket lehet aratni: minden visszavert kísértés remek győzelem s aki ott csatát nem veszít, a legmagasabb nemességet szerzi meg magának, a férfiaság nemességét.

„Ez az önnevelés koronája. Ezen hatalmas ösztönnel szemben úrrá lenni — ez a szabaddá lett, győzedelmes akarat, az^{erő}.telje, az erők ereje”. Payot.

Wem Wollust nie den Nacken bog
Und der Gesundheit Mark entzog,
Dem steht ein st>1/es Wort wohl an,
Das Heldenwort: „*ich bin ein Mann*”.

N. Sándor, Caesar, Napoleon népeket s világokat győztek le, de nem voltak urak saját házukban: a lelki harc győztese a hősök hőse, mert úr a maga házában. A legnagyobb úr az, ki önönmagának tud parancsolni.

6. A házasságnak feltétlen kelléke a hűség, mely sohasem alkudozik az ellenséggel: a tiszta élet hőse is csak úgy győz, ha sohasem lép alkura a bűnnel.

A sántikálás jobbra s balra tömérdek bajnak a forrása a lelki életben.

Ha a lélek határozott nem-mel felel a kísértésre, egyszerre eldőlt a harc, az ember békében van s másra fordíthatja figyelmét, erejét. Ha ellenben akarja ugyan a tisztaságot, de a kíváncsiságnak is legalább némi engedményt tesz s legalább félgondolattal akarja magát kárpótolni a tett elmaradásáért: a győzelem először is nem teljes, hozzá a harc hosszadalmas küzködéssé lesz, mellyel tömérdek erőt pazarolunk, a büntudat s az emésztő küzködés kedvetlenséget szül, mely végül arra a balhite vezet, hogy a tisztaság gyengíti az embert s nem érdemes érte küzdenie. Az isteni irgalom e jótanáccsal szolgál nekünk: „Ha jobb szemed megbotráncoztat téged, vájld ki azt és vedd el magadtól, mert jobb neked, hogy egy vesszen el tagjaid közül, mintsem egész tested a gehennára vettessék.” Máté 5. 29. Ha úgy látszanék lelkednek, hogy az érzéki vágy olyan kedves neked, mint tulajdon szemed: erkölcsi egészséged érdekében

ragadj operáló kést és *egy metszéssel* vágd ki; hisz ha testi egészséged kívánja az operációt, ezt is egyszerre s nem részletekben hajtod végre.

14. Az alkohol az ész ítélőszéke előtt.

1. Az alkohol — arab nyelven alkehal — annyi, mint desztillált finom dolog, latinul spiritus, mert régiek azt tartották, hogy a szeszen a bor lelkét főzték ki.

Eleinte csak a borból főzték ki a szeszt az arab alkimisták; tudományukat a XII. században lesték el az európai alkimisták. 1590-ben első ízben főztek gabonából szeszt. Kétszáz év előtt csak a patikában árulták az alkoholt.

2. A természetben magában nem fordul elő. A cukoranyag bomlásának a szülöttje: penészgombák erjedést okoznak a cukros anyagban s a cukor szeszre — C^2 ff⁶; O — és szénsavra bomlik. (A must erjedése.)

Az alkohol már születésekor elárulja gyilkos természetét: bizonyos fokon megszűnik az erjedés, mert az alkohol megöli az erjedés penészgombáit; tehát már születésekor apagyilkos, s e gyilkos természetét mindenkor megtartja.

3. Az alkohol tartalmú folyadékok a szesz italok; ilyenek: a bor, sör, pálinka. A borban 8—20, a sörben 4—6, a pálinkában 30—40, a likőrben 20—60, szilvapálinkában 50—60, cognacban, rumban 60—70 % a szesz.

A patikában aqua vitae az alkohol neve, mert a régiek azt hitték, hogy az alkohol izgató hatásai miatt valami életelikszir: a modern orvosi tudomány kimutatta, hogy az alkohol romboló, ölé méreg, a narkotikus, vagyis bódító mérgek egyik legveszedelmesebb fajtája. A szesz italok annál károsabb hatásúak, mennél több bennük a szesz.

A modern orvosi tudomány csak két esetben használja a szeszt izgató szer gyanánt: *a*) fertőző bajok után, mikor a gyomor működése teljesen megszűnt s *b*) szívgyöngeség esetén, hogy izgassa a megállni készülő szívet (vipera marás.) Az első okból ajánlta sz. Pál is tanítványának a modicum vini-t.

A régi orvosi tudomány azt tartotta, hogy az alkohol elősegíti a vérképződést: ezt a balhitet a modern orvosi tudomány teljesen megdöntötte, a híres Nothnagel (bécsi orvostanár) szerint: „Az orvos büntényt követ el, ha azt állítja, hogy a bor táplál s éppenséggel gyerekes felfogás, ha egy orvos azt mondja, hogy a vörös bor

jobban erősít a fehérynél. Reméllem uraim, hogy önök szakítanak ily gyerekségekkel”. A szesz épúgy nem táplálja a testet, miként az ostor nem táplálja a lovat, a banda zenéje nem erősíti a katonát.

A tápláléknak 1) fehéryét, 2) zsírt, 3) szénhidrátot kell tartalmaznia. Ezeknek egyike sincs meg az alkoholban. Táplálék csak az lehet, mit a gyomor megemészt, vérré változtat: a szeszt meg nem emésztí a gyomor, mint szesz s nem mint vér kerül a vérbe. Az erősebb borban, a sörben az alkohol mellett van némi tápláló anyag; de az roppant csekély: egy napi táplálék nyerésére 25liter sört kellene meginni. Liebig szerint „késhegynyi liszt többet ér a vérképződés szempontjából, mint 5 korsó (5 I.) bajor sör a legjavából.”

5. A test éltető nedve a vér: vérszegénység, vagy a vér megromlása a test betegségét jelenti.

A jó vér, mely a szívből az artériákon indul útjára, főleg oxigén tartalmánál táplálja a test szerveit és tagjait. Az oxigén elégeése adja meg a test éltető melegét. A megromlott vér szénsavval van telítve s a kék ereken át jut a vér javító műhelyébe, a tüdőbe, hoi a szénsav kilöketik s a levegő oxigénje a vért megjavítja.

A szesz a gyomorból s a belekből átömlik a vérbe s rövidesen elterjed az egész testben. Mivel roppantul éhezik az oxigénre, mindenütt magához ragadja, fölfalja a vértestecskék oxigénjét (a szesz elégeése) s az éltető oxigén helyett szénsavval telíti meg a vért. A tüdő ugyan rajta van, hogy a mérges szénsavat kidobja a testből, de nagyobb fokú vagy ismételt szeszélvezet esetében nem győzi a tisztító munkát. Egyben a szesz megtámadja a szervezet sejtjeit s pedig elsősorban a legfinomabbakat. Innen van, hogy a szeszt leginkább a fejben érzi az ember, hol a finom sejtű agy székel. A szénsav okozta mérgezés a mámor. A szesz bénító hatásait a nyelven, a lábakon lehet leginkább észrevenni.

Mivel a szesz a bőr felülete felé hajtja a vért, hol a vér lehül, röviddel rá a test fázik. Innen van, hogy télen annyian fagynak meg, kik szeszszel akartak a hideg ellen védekezni. A sarkkutatók, a cethalászok tartózkodnak a szesztől.

A szesz megrontja a vért, minek következménye aztán, hogy a) test ellenálló ereje meggyengül, a szesz barátja másoknál sokkal könnyebben kap fertőző bajt (tüdővész, kolera, malária stb.), a statisztika szerint pl. kolerában nyolcszor-tizszer annyi alkoholista hal meg mint szesztől tartózkodó. Főleg a tüdővész bacillusai találnak kedvező talajra az alkoholista testében, b) A különféle betegségekben a német statisztika szerint négyszer annyi alkoholista hal meg mint szesztől tartózkodó; a svájci statisztika szerint minden

négy férfi közül, aki 38—45 éves korában hal meg, egy a szesznek köszöni kora halálát. A szesz megtámadja az összes szerveket: a gyomrot izgatja, gyuladást, hurutot, sokszor gennyedést okoz bennne-
innen van, hogy az iszákos nem tud enni. A májat, a vesét hasonlóan izgatja s gyuladásba hozza. De főleg a szív az, melyet a szesz halálra hajszol; $\frac{1}{2}$ deci pálinka, vagy $\frac{1}{2}$ liter erős bor azt okozza, hogy a szív tizennyolcezerrel többet ver a rendesnél, vagyis munkája egy ötöddel szaporodik. Azért az alkoholista szíve előbb-utóbb elgyengül, elzsirosodik s felmondja a szolgálatot (vízi betegség, szívszélhúdás). A híres Gladstone szerint „a szesz egymaga nagyobb rombolást tesz az emberiségben mint a történelmi csapások: a háborúk, éhség s kolera együttvéve.” Mivel az idegrendszer a test legkényesebb s legfinomabb része, a szesz szerfelett nagy pusztítást tesz benne. A paráznaságon kívül a szesz élvezete az idegbajok, az ideggyengeség főforrása: némely orvos statisztikai számítása szerint az örültek 50% maga itta el józan esztét. A modern orvosi tudomány egyébként minden mámort múltóelmezavarnak tekint.

A szesznek egyik legvégzetesebb hatása az utódok megrontása. Amilyen a fa, olyan a gyümölcse; az alkoholisták gyermekei romlott vért örökölnék s a szeszokozta rettentő terheltég épúgy mint a nemi fertőzés a harmadik, negyedik ízben kihálásra vezet. A modern orvosi tudomány szórói-szóra igazolja a Szentírás rettentő szavát: „Megtörlöd az atyák gonoszságát a fiakban és unokákban harmad- és negyedik ízben.” 11. Mó. 34. 7. A szesz pár évtized alatt egész néptörzseket irtott ki Amerikában s a nemzetgazdászok szerint abban az esetben, ha Európában a szeszfogyasztás az utolsó 50 év arányai szerint emelkedik, Európa népei háromszáz év múlva belefúlnak a szesztengerbe.

6. 5 a szesznek rettentő pusztításait drágán megfizetik egyesek s egész népek. Ez időszert hazánk munkásai évi 520 millió koronával adóznak a pálinka ördögének s hazánk összes lakossága körülbelül egy miliárdot fizet alkohol ő felségének egyetlen egy évben. A boros üveg tömérdek nemesi birtokot nyelt el az utolsó 50 évben s a földmives és munkás nép föld- és pénzbirtokának javarésze folyt el a pálinkás üveg szúk nyakán. A szesz csak gyártóit, elárusítóit hizlalja, gazdagítja. Az utolsó 30 évben Európa s Amerika összes háborúi pénzben 75 ezer millió franknyi, emberéletben harmadfél milliónyi áldozatot követeltek; s ugyanazon idő alatt a szesz egyetlenegy országban, Angliában 75 ezer millió frankot és egy millió nyolcszázezer embert nyelt el.* A szesz a társa-

* Ezek az első kiadás (1910) adatai.

dalmi kérdés veleje: az emberiség legnagyobb jótévője az volna, aki a népeket a szesz ördögétől megszabadítaná.

Az utókor korunkat a szesz korának fogja nevezni s ez felvilágosodott korunk örök szégyenfoltja, mert a szesz uralma az ész detronizálását s az állat uralmát jelenti.

A józan ész azt mondja, hogy a testnek semmi szüksége sincs szeszre: a naponként 2—3 liternyi vízvesztéséget vízzel s nem szeszszel kell pótolni. A szesz uralmának zsarnoki divata rákényszeríti az embereket, hogy ne a józan észnek, hanem a szesz diadalának hódoljanak. „Az emberek isznak, mert mások isznak, fia pedig megszoktuk az ivást, sohse fogyunk ki az okokból, hogy tovább igyunk. Az emberek isznak, mikor viszontlátják egymást, isznak, mikor búcsúznak egymástól. Isznak, mikor éhesek, hegy az éhség érzetét elbódítsák, isznak, mikor jóllaktak, hogy az étvágyat felgerjesszék. Isznak, mikor hideg van, hogy megmelegedjenek, isznak, mikor meleg van, hogy lehűtsék magukat. Isznak, mikor álmosak, hogy ébren maradjanak, isznak, mikor álmatlanok, hogy elaludjanak. Isznak, mikor búsulnak, isznak, mikor jókedvűek, és isznak, mikor valakit keresztelnek, isznak, mikor temetnek; isznak, mindig csak isznak.” Bunge. Szóval a szesz kész bolondokat csinál az eszes emberekből.

A szesz az emberiség legnagyobb ellensége. Három nagy gyűjtő medencéje van az emberi nyomorúságnak: a kórház, a fegyház s az örültek háza. A szesz mind a háromnak legjobb szállítója. A kórházak s az örültek házainak lakói felerészben, a börtöknök lakói túlnyomó részben (70—90%) a szesz miatt jutnak a nyomor házába. A bűnházak lakóinak 69%-a a szesz áldozataiból kerül ki. L. Hoppe, Die Tatsachen über den Alkohol. 358 l.

15. A szesz hatásai a lélekre s az erkölcsre.

1. Schiller nem volt iszákos, néha kevéske borral „erősítette” magát munkálkodásában s Göthe nyomban észrevette munkáin a szesz hatását.

„Úgy látszott, hogy a legkisebb mennyiségű szesz is elűzte jó gondolataimat”, mondja magáról Helmholtz. Hoppe, aki kiváló szakember az alkoholizmus terén, azt mondja: „Az alkokolnak mérsékelt élvezete is csökkenti a szellemi működést.” Exner, aki kísérletileg *mutatta ki ezt az igazságot, azt* találta: „több a szó, de kevesebb a tartalom, bár a kísérleti személyek abban a meggyőződésben voltak, hogy nagyobb a munkaerejük.” A világhíres

Edisont nemrég megkérdezte Swett Marden nevű honfitársa: Mi csoda sikereinek titka? A híres feltaláló erre így felelt: „Sohasem ittam szeszes italt, a munka kivételével mindenben mértékletes voltam.” Wille u. Erfolg. 35.

2. A szesz *a)* feltüzeli a képzeletet, *b)* elhomályosítja az ésszt, *c)* meggyengíti az akaratot, *d)* eltompítja a szeméremérzetet, *e)* felizgatja az állatot az emberben, szóval az egész embert lefelé befolyásolja s ezen káros lélektani hatásai miatt tömérdek bűnnek forrása.

a) A feltüzelt képzelet mindent nagyít: a mámoros ember a tréfa szót is sértésnek veszi, az igazi sértést nagyítja: a legtöbb párbaj s verekedés a szeszokozta mámorból támad, s mivel vasárnap a legnagyobb a szeszfogyasztás, a legtöbb bűntény is e napon történik.

b) Az ítélő tehetség elhomályosítása miatt a mámoros ember nem tekinti át tetteinek következményeit, nem látja, hogy a kés előrántásából emberhalál származhatik. Sokszor a gyilkos csak akkor ébred tettének tudatára, mikor a hideg bilincset érzi a kezén.

A szesz *a)* és *b)* hatásai teszik az embert káromló ördöggé. A szesz okozta izgalom az okos emberből is ostoba fecsegőt csinál: a mámoros ember nem tudja kormányozni a nyelvét, dicsekszik, nagyít, ferdít, költött dolgotat fog másokra, szóval rágalmaz.

c) Az akarat meggyengítése az ellenálló képesség megfogyatkozása: a kit józan korában nem ejt meg a bűn, azt leveszi lábáról a szeszokozta mámor.

d) A szeméremérzet eltompulása s az állat feltüzélése az emberben okozza a liliomtiprást s egyéb szennyes bűnöket.

Már a régiek is észrevették, hogy a bűnházba a korcsmán át vezet az út. A modern orvosi statisztika pedig kimutatja, hogy a végzetes nemi fertőzések kilenctizedrésze „multságok” folyománya.

Miként az üstökös kis magja rengeteg farkat vonszol maga után: a részegeskedés a bűnök tűzcsóvját cipeli maga után. X parancsolatot adott az Isten, a szesz barátja mind a tizet áthágja s ha Isten száz parancsolatot adott volna, mind a százat lábbal tiporná. A szesz a pokolnak legjobb szállítója.

3. A szesz tömérdek halálos bűnnek a forrása ugyanakkor, mikor maga a részegség még nem halálos bűn. A részegség igazi főbűn.

Maga a részegség akkor halálos bűn, mikor teljesen megsemmisíti az emberben az isteni képmást: az ész és akarat uralmát.

Az erkölcsi felfogásnak roppant sülyedésére vall, hogy a modern mívelt világ a részegséget nem tartja megbélyegző dolognak.

Nézd meg jól a részeget! A szeme üveges, a nézése a hülyének a nézése. Nyelve nem forog, csak dadogva nyög ki értelmetlen szavakat. Lába nem viszi, ott hever mint egy tehetetlen fatuskó. Keresd meg benne az embert; még nagyítóval sem találod meg benne. Amit sem ember, sem ördög meg nem tehet, azt megtette ő maga: a szesz választó vízával kitörölte magában az isteni képmást, megölte az embert!

S ilyetén merénylet kicsiség volna? És sajátságos, akadnak korlátolt ifjak, kik a mámor s a büntanya látogatását tartják a férfiasság jelének! Akiben az állat legyőzi az embert, az búcsút mondott a férfiasságnak, akit a szesz földhöz vág, az ilyen gyenge legény ne dicsekedjék férfias erővel.

4. Az okos ember életelve: belőlem sohasem csinál bolondot a szesz.

Azért, ha időnkint élvezi a bort, sört, mértéket tart: se a társak kínálása, se gúnyja nem viszi őt mértéktelenségre.

5. A test nem szorul szeszre, azért a szesz nem életszükséglet, hanem tisztára élvezeti cikk. Milliók és milliók élnek szesz nélkül s jól érzik magukat: ő nekik a friss víz szerez élvezetet, melyet a természet ingyen ad, azután a gyümölcs sok fajtája. Az iszákos se az egyikben, se a másikban nem talál élvezetet, neki legfeljebb az erősen fűszerezett étel kell.

A szesznek állandó élvezete átváltoztatja a szervezetet, — *consuetudo est altera natura*, — s ha valaki egy napig sem tud szesz nélkül maradni, még mértékletes élvezet esetén is alkoholistá az orvosi tudomány szemében. Az ilyen már nem ura, hanem szolgája a szesznek: neki a szesz már életszükséglet, nem természetes, hanem — műélet szükséglet. Aki féltékeny lelke szabadságára, még akkor is, ha sohasem volt mértéktelen, időnkint tartózkodik a szesz élvezetétől csak azért, hogy megtudja, vajjon nem szolgája-e a szesznek.

Aki időnkint élvezi a szeszt, s ilyenkor nem tud mértéket tartani, az időszakos alkoholista. (Quartalsaufer.) Az ilyen teljesen fájba a szesznek. Hasonló helyzetben van, ki rendszerint mértéktelessé lesz, valahányszor szeszt élvez.

A szesz mértéktelen rabjai számára csak egy út van a szabadulásra: a teljes tartózkodás a szesztől.

Némelyek mértékletességgel akarják az ilyeneket meggyógyítani. Ez merőben lehetetlen vállalkozás. A szesz rabjainak bűne nem az, hogy szeszt élveznek, hanem az, hogy *mértéktelenül* élvezik. Ha mértéket tudnának tartani, nem volna bűnük. Mivel tehát a bűn ez esetben a mértéktelenségben van, azt nem tanácsolhatjuk a szesz rabjának, mire nem képes, a mértékletességet, hanem azt, mi könnyebb, a teljes tartózkodást.

A mértékletesség csak azon segít, ki még nincs teljesen a szesz hatalmában. Aki nem tud úszni, ne menjen a Dunába, a Tiszába fürödni. — A szesz szerencsétlen rabja maga mondja néha napján: Csak ne volna szesz a világon. Ha ő akarja, számára nincs szesz a világon; ha nem nyúl hozzá, az ő világa ment a szesztől.

Még azok számára is, kik csak néha napján esnek mértéktelenségbe, a legjobb orvosság a teljes tartózkodás legalább hosszabb időn át. Így egy elhatározással győznek, másként a szesz-élvezet minden egyes alkalmá a kísértés és küzdelem ideje s nem egyszer, de számtalanszor kell győzniük. Ha hosszabb időn át tartózkodtak a szesztől, már szabadabban állanak a szeszszel szemben.

6. Bár az alkoholisták gyermekei fiók eredeti bűnnel, vagyis a mértéktelenségre való erősödött hajlammal jönnek a világra, ha nem táplálják a rendetlen hajlamot, megmenekülnek a szesz rabságából.

Az ifjúság vére amúgyis forrong s minden mesterséges tüzelése a vérnek ártalmára van. Az orvosi tudomány szerint az ifjúságnak 16—18 éves koráig semmiféle szeszt sem kellene mértékkel se élveznie.

Érettebb korában is csak időnként s csak mértékkel élvezi a szeszt az okos ember, nehogy a megszokás által a szesz rabságába essék, vagy a mértéktelenség által emberi méltóságát lábbal tapodja.

Aki megöregedve igazság szerint mondhatja magáról, hogy sohasem volt részeg, bár sokszor volt kísértésben, az hős épügy, mint a hadvezér, ki a maga hibájából sohasem veszített csatát. Aki birokra kél a szeszszel, jóllehet tudja, hogy a szesz földhöz vágja, az ostoba és gyáva ember.

16. Züllés és szolgaság — menekülés a szolgaságból.

1. „A test kívánsága” kettős kötéllel vonszolja az embert a romlásba és szolgaságba: e kettős kötél neve: paráznaság és részegeskedés.

Ha valakinek „a hasa az istene”, még ha nem is rabja a szesznek, mégis az anyag, a test szolgaságában sínylődik, de szolgasága nem jár akkora zülléssel, mint a paráznaság és részegeskedés.

2. Más bűnök kárt tesznek a lélek isteni életében, de magát az embert, az ember természetes testi-lelki tehetségét nem bántják. Ez a két bűn a testen belül történik: megtámadja az egész embert.

A paráznaság és a részegeskedés bűnei *a)* megtámadják az idegrendszert s *b)* az idegrendszer révén megtámadják a lelki tehetségeket.

Az idegrendszer az összekötő kapocs a test és a lélek között: az összes érzékek benyomásait, a lelki élet anyagát az idegrendszer útján kapja meg a lélek.

Már most az idegrendszer nem olyan mint a hegedű, hogy mennél többet játszanak rajta, annál finomabb és értékeesebb, az idegrendszer inkább a zongorához hasonlít, melyet a sok *kalimpálás elhangol* és elkoptat. A testiség és részegeskedés az idegek megkínzása s ha minduntalan beáll a nagyfokú idegizgalom, idővel a legegészségesebb idegrendszer is beteggé lesz.

A sok idegizgalom ideggyengeséget szül, (neurasthenia), a szesz okozta ideggyengeség idővel delirium tremens-szé lesz. A bűnös életnek kínzó tudata neurosist, félelemmel párosult idegbajt szül. Szóval az élvezet útján az ember az egészségből betegségbe s romlásba lovagol.

A szervezet sokáig küzdök, a kárt jóvátenni igyekszik; de utoljára nem bírja a tatarozást. Mennél gyakoribb a bűn: annál gyorsabban áll be az idegromlás. Ha aztán, mint rendszeren történni szokott, a testiséggel még fertőzés is párosul: akkor a bűnös rohanva rohan a züllésbe.

3. Az ideggyengeség természetes folyamánya az akaratbeli gyengeség s azért a test kívánsága uralmának következménye a κακία ἐν ψυχῇ a lélek megromlása, Plató szerint a legnagyobb baj, mely embert érhet. A züllött, beteg természet nem lehet a természetfeletti isteni élet hordozója.

4. A test felülkerekedése a lélek felett egyben a lélek rút szolgálása.

11. Dionysios, Syrakusa zsarnoka elfogta Diót; családját azonban nem vetette börtönbe. Kegyetlen gonoszságában nem a külső szabadságtól fosztotta meg ellenfelének feleségét és fiát, hanem a lélek szabadságától. Az asszonyt máshoz kényszerítette feleségül s így lehetetlenné tette neki a hitvesi hűség megtartását; Dio fiát henyélő életre kényszerítette, nevelés helyett, mely a lélek szabadságára vezet, borral s romlott nővel a lélek szolgálásába döntötte.

Mikor Dio később visszafoglalta trónját, nem tudta fiát a rabszolgaság láncából megszabadítani, melyeket Dionysios rakott rá. A szerencsétlen egy nap megszökött a szolgálótól, kik arra ügyeltek, hogy bűneibe vissza ne essék, s a királyi palota tetejéről a mélységbe dobta magát. Cornelius Nepos. Dion.

E tragikus elbeszélés azt mutatja, hogy a régi pogányok is tudták, hogy „a ki bűnt tesz, bűnnek szolgálja.” Nemo liber, qui servit cupiditatibus, Caesar, De bello gall. 1. 2.

5. Mikor a test kívánságai az urak a lélekben, az akarat mérő potentia, lehetőség, de nem eleven erő. Ez a szolgáltság netovábbja.

Prometheust a görög hitrege szerint a tűz ellopása miatt a Kaukázus egyik sziklájához láncolták az istenek, ahol mindennap megjelent egy sas, s kivájta a máját mely másnapra ismét megnőtt.

„A test kívánságai” az alsóbb állati ész sziklájához láncolják az embert s az „élvezet” ragadozó sasként szétmarcangolja nemcsak a léleknek isteni életét, de még a természetét is: az ember, kiből a szabadság eltűnt, csak paródiája az embernek. Rettenetes a természet bosszúállása! A testi ember nem akart sasként fölfelé, eszmények felé törtetni s büntetésül féreggé lesz, ki nem tud a föld sarából kiemelkedni, s aki igazság helyett a föld szennyét eszi.

6. Melyik a menekülés útja e rettentő szolgálatságból?

Az egyik megostromolja az eget s felülről vár segítséget, azt hiszi, hogy az Isten karja megragadja üstökénél s kirántja a bűn szolgálatságából; a másik gyakori gyónással s áldozással akar szolgálatságából menekülni. S mikor sem imádság, se a szentségek nem segítenek rajtuk, kétségbeesnek, azt gondolják: Isten nem akar rajtam segíteni! Aki szét akarja törni a szolgáltság láncait, fontolja meg a következő életigazságokat: a megszentelő kegyelem természetes lelket tételez fel, a segítő kegyelem pedig megköveteli a természetes tehetségek használatát, hisz azért *segítő* kegyelem

mert segít, felvilágosítja az észet, erősíti az akaratot. De holt akaratot nem segíthet az isteni kegyelem: még a megelőző kegyelem is, mely megelőzi az ész és az akarat működését, meddő marad, ha az ész és az akarat nem indul működésre. Aki ezen igazságokat figyelmen kívül hagyja s kizárólag Istenre hagyatkozik, pórul jár s valódi istenkáromlást követ el, mikor visszaesését a bűnbe az isteni segítség erőtlenségének tulajdonítja.

Aki valóban ki akar szabadulni a test kívánságainak rettentő szolgaságából, tegye meg azt, mi rajta múlik s ekkor Isten is megteszi a magáét.

Az egyedüli mentő eszköz az akarat, magának a bűnösnek az akarata.

Mondjuk, hogy egy iszákos ember 15 évig ül börtönben. Ezen idő alatt egyetlenegyszer sem ivott szeszt. Vájjon megszabadult-e a bűn szolgaságától? Kiszabadulása után első útja a korcsmába vezet. Ha azonban ő akarja, számára nincs szesz a világon. Itt is áll: in fuga salus.

A testiség szolgaságából a bűnöst hasonlóan csak önnön-akarata tudja megszabadítani.

Aki tehát akar szabadulni a bűn szolgaságából, annak *a)* talpra kell állítania akaratát, *b)* mindazt meg kell tennie, mi erősíti az idegrendszert, *c)* minden téren buzgón gyakorolnia kell akaratát.

Ha ilyenén módon „a bűnnek szolgája” mindazt megteszi, mi tőle telik: Isten kegyelme is támogatja s biztosan szétszaggatja a bűn szolgaságának köteleit.” Aki megmarad életmódjában, mely a bűn szolgaságába vitte, semmivésben és élvezetben akar továbbra is élni s minden erőkifejtéstől irtózik: az nem akar igazában megszabadulni a bűn fogságából, legfeljebb meddő óhajlásban és sópánkodásban él.

„Mennyeknek országa erőszakot szenved és az erőszakosok ragadják el azt.” Máté 11. 12.

Küzdelem nélkül nincs győzelem: győzelem nélkül nincs szabadság.

Isten megadta nekünk a képességet a szabadságra, de a szabadságot magunknak kell kivívnunk; még a bűn szolgaságából is csak tulajdon akaratunk kötelénél fogva akar minket kirántani.

Minden nagy vállalkozás előkészületet kíván. Aki a sötét Afrikába szervez expedíciót, aki az északi, vagy déli sarkra akar eljutni, aki a repülés művészetét akarja megtanulni, — hónapokig, sőt éveken

át tesz előkészületet. A legeslegnagyobb vállalkozás, melynél nagyobbab még gondolni se tudunk, a szabadulás a bűn szolgaságából. Oly nagy ez a vállalkozás, hogy magának az Istennek a figyelmét is felkölti s támogatását biztosítja. Nagyon természetes azonban, hogy e vállalkozás is előkészületet kíván: az akaratnak minden téren való gyakorlását.

Ha ezt megteszed, *sapere aude!* Csak egyszer állj talpra, csak egyszer merj okos lenni, csak egyszer állj ellen a kísértésnek, a harmadik győzelem már gyerekjáték lesz.

A sóhajtozás és sópánkodás még senkit sem szabadított ki a börtön fogságából.

17. A lelki előkészület a szabadulásra.

1. A szabadulás a testiség és mértéktelenség szolgaságából, a józan és tiszta élet, az erő kérdése; csak az erős akaratú ember tud testének rendetlen vágyain győzelmet aratni.

Fejletlen, gyenge gyermekekkel, kórházak lakóival, bénák segítségével nem lehet csatát nyerni: a legnagyobb és legerősebb ellenséget, a rosszra való hajlamot sem győzheti le gyenge lélek, a legelső heves kísértés a paráznaságra, mértéktelenségre vesztesé teszi a gyenge lelket.

Az *animus fortis*, az erős lélek a szabadságharc föltétlen kelléke.

A modern hadsereg százfajta felszereléssel indul a harcba: a lelki szabadság, az erény harcában csak egy kell: *az erős akarat*. Ezt az egyet semmivel sem lehet pótolni.

Szerencsére az akarat nagyon rugékony s mindenki szerét ejtheti az erős akaratnak, ha komolyan tör utána.

2. Az erős akarat azonban nem születik, hanem nevelődik. Senki sem születik tudósnak: épúgy senki sem születik erősnek, erényesnek. Az ember csupán lelki tehetségekkel jó a világra.

Micsoda a tehetség? Lehetőség. Az eszes természet *lehetővé* teszi, hogy az ember okossá, tudóssá legyen; az akarat tehetsége *lehetővé* teszi, hogy az ember szabadon akarhasson. Aki azonban nem gondolkodik, nem tanul, buta marad; aki nem műveli akaratát sohasem lesz szabadakaratú ember.

3. összes testi-lelki tehetségeinknek s az akaratnak is a gyakorlat a nevelő iskolája.

Gyakorlattal tanul a kis gyermek enni, gyakorlattal tanul járni, gyakorlattal tanul gondolni, gyakorlattal tanul beszélni. Gyakorlattal műveli a tanuló az eszét, gyakorlattal sajátítja el a mesterember mesterségét, a művész művészetét, gyakorlattal készül a katona a harcra, a sport embere a versenyre, gyakorlattal tanul az aviatikus repülni. Gyakorlat szüli a mestert. „Mindenütt a gyakorlat törvényének hódolunk, az önművelésben, a tornászaiban, a zeneoktatásban, — csak az akarat terén gondoljuk, hogy a mester készen hull le a felhőkből?” Förster, *Sexualethik* 62. E balhiedelmet s könyelműséget aztán szolgassággal, kinnal s boldogtalansággal fizetjük meg.

4. Az észnek a gondolkodás, az akaratnak az akarás a gyakorló iskolája.

Micsoda az akarás? Megfontolásból határozni és tenni. Érzéki vágyak benyomására mozogni, élni — nem akarás. A modern „művelt” ember olyan, mint a szélkakas: ahonnan a szél fúj, arra fordul. Életének kormányzói nem elvek, elhatározások, hanem érzéki vágyak, tietek, hónapok múlnak el s életében nem akad fia elhatározás.

A házi szárnyasok csak amolyan műadarak a szabad természetben élő társaikhoz képest, csak kontárok a repülésben, mert nagyritkán tesznek gyenge kísérletet a repülésre: az észbelileg «gyoldaiúan művelt emberek is csak amolyan műemberek, mert akaratuk a gyakorlat hiánya miatt pólyás, gyenge akarat. Egész ember, harmonikusan művelt ember csak az, aki tud és *szabadon* akar.

Az akarás — nem vágy, óhajtás. E kettő között: „szeretnék tiszta életű lenni és tiszta életű leszek” — ég és föld a különbség. Az egyik vágy, óhajtás, a másik elhatározás, akarás, a sóhajtózó ember óhajtó módban, lehetőségben él, az akaró ember jelentő módban, valóságban él. Az óhajtó módból a jelentő módba, a lehetőségből a valóságba csak egy híd vezet: az elhatározás hídja.

A vágy — merő jószándék. A pokol útja tudvalevően csupa jószándékkal van kikövezve.

Az elhatározás lelki tett, melynek folytatása, gyümölcse a külső tett. Egy gramm elhatározás többet ér 10 vagon vágynál, amint egy valóságos fillér többet ér egy milliónyi lehetséges fillérnél.

5. A fizika törvénye szerint a munka egyenlő a ráfordított energiával, más szóval: nagyobb munkához nagyobb erő kell. Ugyanez a törvény érvényesül a lelki életben.

Mennél nagyobb erőlködésbe kerül az elhatározás, annál nagyobb az akarat erejének növekedése.

Az akarat erőlködését az érzéki vágyak okozzák, melyek ellenére határozni az igazi akarás; más szóval: akarni annyi, mint

önmehtagadást gyakorolni, s mennél kellemetlenebb valamely dolog az érzéki embernek, annál nagyobb az akarat nyeresége. Vagyis: a munka akkor igazi gyakorlat az akarat számára, ha önmehtagadással jár.

Sok tevékeny ember, aki sokat akar a külvilággal szemben, nyomban lemond az akarásról, mihelyt tulajdon vágyairól van szó. Ez már „nebántsvirág”, melyhez nem mer hozzányúlni.

Minden gyakorlatnak törvénye a következő: a könnyebbről kell a nehezebb felé haladni. Ugyanez áll az akaratra nézve: könnyű önmehtagadással kell gyakorlását megkezdenie, hogy azután a nehezebbre sikerrel vállalkozhassék.

„Tudjátok, micsoda az erő? Akarat”. Arany. De ne feledjük, hogy az akaratnak az önmehtagadás a nevelő dajkája.

Az egyik oldalon áll a kötelesség, a másik oldalon a vágy, mely múltó élvezettel kecsegtet. Az egyik nem-et, a másik igen-t akar tőled kicsikarni. Merj nem-et mondani a csábító szirén hangokra. Merj én lenni biztos meggyőződéssel, mikor mások körülötted szélkakas módjára a hasznosság elve szerint forognak, jóllehet az előny, haszon és becsület nem mindig feçM egymást; merj igazat mondani kellemetlenség árán, merj szint vallani anyagi kockázattal, merj a kötelesség pártjára állani, mikor e kötelesség csöppet se népszerű, merd inkább a gyávaság látszatát magadra venni, mint hogy az igazsághoz, a kötelességhez hűtlen lennél: az erőnek ereje az erkölcsi erő, a bátorság netovábbja az erkölcsi bátorság.

18. A böjt mint az akarat gyakorló iskolája.

1. Az ízlés, melyhez a szaglás is járul, az önfentartás eszköze. Az állat teljesen ezen érzés uralma alatt áll: ha megtöltötte a gyomrát, egyben elvégezte a napszámát. Az állat gyomrának engedelmes szolgája.

Az üres gyomor az emberiség életében is hatalmas hajtó erő: ezen elemi erővel unszoló ösztöne híjával az emberiség tunya restségben élne, testi-lelki erői ki nem fejlődnének. De az ember e téren sem rabja az ösztönnek: nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk. Más szóval az önfentartásban is nem az ösztön, hanem az ész az ember vezére.

Az ember ízlése és szaglása nem oly tökéletes, mint az állaté: sokszor csak az ész tudja a kározt felismerni. Ez a természet ujjmutatása, hogy az észnek kell uralkodni a gyomor felett.

Aztán csak az ész az, mely tudunkra adja, hogy a kellemes nem hasznos, s még kevésbé szükséges. E tény is az ész uralmát sürgeti.

De micsoda úton-módon lesz az ész a gyomor urává? Az önmegtagadás, a bojt útján. A ki semmit sem tud gyomrától megtagadni, az nem ura, de szolgája a gyomrának, önmegtagadás nélkül a gyomor az úr s az ember az állatok sorába süllyed.

2. Böjtölni annyit tesz, mint az evést korlátozni. Ez a korlátozás kétféle: *a)* tartózkodás a húseledektől — abstinencia, — s tartózkodás a többszöri jóllakástól napjában, — jejunium. A szigorú bojt mind a kettőt magában foglalja, az enyhített böjt az egyszeri jóllakást jelenti, mely húseledelekkel is történhetik.

3. Az ifjúság 21 éves koráig csupán az abstinenciára köteles.

Az ok az, hogy az ifjúnak nemcsak élnie, de nőnie is kell. A 60 évesek hasonlóan csak a hústól való tartózkodásra kötelesek, mivel az öreg kor gyengeségre hajlik.

4. Ezidőszerint az előírt szigorú böjti napok a következők: 1) hamvazó szerda; a nagyböjt és kántorböjtök péntekéi, valamint Karácsony, Pünkösd, Nagyboldogasszony vigiliái. Enyhített böjti napok: a nagyböjt minden más napja, a kántorböjtök szerdája és szombatja, Minden-szentek vigiliája. A nagyböjti és kántorböjti péntek kivételével minden más pénteken csak a hústól való tartózkodás kötelez. Nagyszombat délben megszűnik minden bojt.

5. Az Úr Jézusban nem volt rendetlen hajlam, ő nem szorult önmegtagadásra s mégis nyilvános működése elején 40 nap s 40 éjjel böjtölt. Böjtölt *a)* mint Megváltó, hogy értünk fizessen, böjtölt *b)* mint Tanító, hogy nekünk utat mutasson a szabadságra.

Mivel a Nagypéntek a megváltás, a szabadság napja, azért van pénteken a legtöbb bojt.

6. A Egyház által előírt böjt a minimum, mivel az Egyház tudunkra adja: tagadd meg magadat, légy úrrá gyomrod felett, különben nem vagy ember. A böjt másodlagos célja: fizess te is valamelyest bűneidért, mikor Megváltód oly rettentő árat fizetett érted.

Melanchton azzal dicsekedett, hogy a reformáció megmentette az embert a puerilis pedagógiától. Erre a szintén protestáns Paulsen azt mondja: Csak az a kérdés, vajjon az emberiség boldogul-e ilyen puerilis pedagógia apró önmehtagadásai híjával.

Tolstoj pedig ezt módja: „Úgy a *kereszténynek, mint a pogánynak* a tökéletesedés munkáját az elején, vagyis az önmehtagadásnál kell megkezdenie. Az önmehtagadás az út a helyes élet-hez ... ez a szabadulás az érzéki vágyaktól. Az embernek azonban sok a vágya, s hogy győzedelmesen küzdhessen ellenök, a főbb vágyaknál, az ehethétnél, a restségnél s az érzékiségnél kell kezdeni az önmehtagadást.”

Aki pénteken egy darab húst nem tud magától megvonni, vajjon képes-e a bűn nyújtotta kellemes izgalomnak ellenállani?

Sokan az egészséggel hozakodnak elő. Nos, már az öreg Galenus is minden tizedik nap böjtölt, mert egészséges akart lenni. Egy hitetlen modern író pedig azt mondja: „Túlságosan sokat eszünk, különösen sok húst eszünk. A gyomornak s a beleknek túlságos munkát adunk. A vagyonos osztály legtöbb tagja az emésztés munkája által szerzett erők legnagyobb részét az emésztésre fordítja.” Payot, az akarat nevelése 166. Vagyis betegekké esszük magunkat. Ha ez áll franciákra, még inkább áll reánk.

A trappisták, kik teljes életükön át böjtölnek, nem hálnak el 80 éves koruk előtt.

7. A lélek uralma a test felett megkívánja, hogy a bojt elvét kiterjesszük mindarra, mi csupán kellemes, de se nem hasznos, se nem szükséges.

A szabadságnak illetén gyakorlatai: 1) felébredés után ne hallgass a test bölcseletére: mily kellemes a meleg ágy stb., ugor] talpra, a pihent állat mindig veszedelmes. Payot azt mondja: „Mondd meg nekem, hány órákor kelsz s én megmondom neked, vajjon tiszta életű vagy-e.” Ez nemcsak hasznos, de feltétlenül szükséges erőgyakorlat.

2. Ha kedves ételed kerül az asztalra, néhanapján ne végy másodszer belőle: amennyit veszít a gyomrod, ugyanannyit nyer akaratod.

3. Ha ingyen borhoz, vagy épenséggel pezsgőhöz jutsz, elválnak majd, kicsoda az úr benned: az állat-e vagy az eszes ember. A legtöbb fiatal embert az ingyenpezsgő állattá teszi.

4. Ha szomjas vagy, várj egy negyedórácskát s aztán igyál: a test megvárakoztatása a lélek erősödésének forrása.

5. A templomból idő előtt eltávozni, mert nem jutott ülőhely számodra, a test győzelmét jelenti a lélek felett.

6. Csúnya idő miatt ne hagyd el rendes sétádat: az idő mindig csúnyábban fest a szobában, mint amilyen a valóságban. Csúnya idő miatt az Isten szolgálatától elmaradni a lélek óriási veresége, melyet a kényes test szerez számára.

7. A báli mulatozás virradatig s az ágyban heverés a sz. mise idején a keresztény csúf veresége.

8. Az ifjúnak amúgy is tüzes a vére s azért nem tüzeli mérges szesszel. Már Plató is úgy vélte, hogy 18 éves koráig az ifjúnak megízlelni se kellene a bort. A nikotin hasonlóan teljesen felesleges élvezet. E két élvezet kitűnő alkalom az akarat gyakorlására.

9. fia kedves levelet kapsz, csak 5—10 perc múlva bontsd fel: a kíváncsiság megrendszabályozása a lélek erősítése.

10. Ha katonazene harsan meg ablakod alatt, néha maradj veszteg csak azért, hogy lelkedet uraságra neveld.

11. Ha érdekes regényt olvasasz, néha éppen szakítsd meg az olvasást, hol a legérdekesítőbb s erőt gyűjtöttél lelked számára.

12. Alid a hideget, meleget, az éhséget, szomjúságot; az edzés teszi a hőst.

A felhozott erőgyakorlatokat megszorítja majd saját találmányod.

19. A harag a szabadság kerékkötője.

1. Az önfentartás hajlama abban is megnyilatkozik, hogy az ember fut attól, mi ártalmára van s keresi azt, mi javára van.

Az indulat, mely ilyenkor, a lélekben támad, a harag.

Pázmány szerint „a harag nem egyéb, hanem magunk oltalmának és gonoszunk távoztatásának serény és bátorságos kívánása.” Pred. II. 204.

Az, hogy az ember haragudni tud, nem hibája, hanem tökéletessége az embernek. Aki igazságtalanság, aljasság láttára meg nem indult, tökéletlen ember. Az ör Jézus is haragudott a zsidók szívbeli keménysége miatt, felháborodott, mikor látta, hogy Atyja házát a kereskedés csarnokává teszik.

A helyes haraghoz kettő kell: 1) igaz ok, 2) mértéktartás.

2. Máskép haragszik a lelki s máskép a testi ember. A lelki ember azon indul fel, mi a lélek méltósága s java ellen van, s mivel benne a lélek az úr, rendszerint mértéket szab felindulása-

nak. A testi ember azon háborodik fel, mi az önző észet bántja s mivel benne az érzéki vágyak az urak, mérték nélkül haragszik. Pázmány szerint: „A harag olyan az emberben, mint a házban az őrző komondor: mely mikor cselédeinket, vagy barátunkat mardossa, agyon verésre méltó.” U. o. 205.

3. A helytelen harag forrása a lélek gyengesége s miveletlensége.

A haragvó s káromkodó ember azt tartja, hogy háborgása s istentelenkedése a férfiaság jele, pedig épen a beteges érzékenység, vagyis lelki gyengeség s durvaság a féktelen harag forrása.

Ha a miveletlen anyámasszonyembert hirtelen baj éri, vagy a sértés köve repül a fejéhez, belseje tűzokádó vulkánná lesz. A forrongás a szívből átterjed az egész emberre: a lábak szinte reszketnek, a kéz ökölbe szorul, az arc lángba borul, a szem szikrát hány. A belső tűz mindenáron kitörni akar. Hol fog kisülni a vilamos feszültség? Rendszerint a kis tagocskán, a nyelven sül ki — rút istenkáromlásban. A vad káromló nagy hangon adja tudtára a világnak: „Nézzetek, itt van egy alak, kinek külseje férfi formát mutat. De ne higyjetek a külsőnek! E férfitestben tehetetlen, gyáva, durva lélek lakozik. A nagy, nyers legény még kis tagocskájának, a nyelvének sem tud parancsolni!”

4. A mértéktelen harag brevis insania (Seneca), múltó örület.

Galenus, az ókor nagy orvosa írja, hogy gyermekkorában látott egy embert, ki ajtaját hirtelen fel nem nyitván, úgy megharagudott, hogy dühös eb módjára harapta a kulcsot, rugdosta az ajtót, végre tüzes szemmel, tajtékozó szájjal, éktelen kiáltással az éghez fordulva az isteneket átkozta. E jelenet úgy meggyűlöltetie Galenusszal a haragot, hogy soha senki sem látta többé haragban, mert nem akart örültké lenni. De curandis morbis animi c. 4.

A féktelen harag elhomályosítja az észet, az okos emberből bolondot csinál s a bolond bolondul cselekszik.

Ha még a szesz is tüzei a haragot, az ember vadállattá lesz. A testi sértések 90%-át ilyen szeszkes vadállatok követik el. A legtöbb gyilkosság is innen származik.

5. A harag örülete legjobban lesz nyilvánvalóvá az istenkáromlásban.

Gondolkodó s érző ember föléri, hogy nemtelenség s durvaság ok nélkül még egy vályogvető cigányt is bántalmazni s csúfolni: a káromkodó a végtelen isteni felség ellen öltögeti nyelvét, a nagy

Istent csúfolja és bántalmazza, a nyelv isteni adományát arra használja, hogy vele a beszéd adóját sértegesse. Ez az ostobaság s durvaság netovábbja s a legnagyobb visszaélés a szabadsággal.

Mivel az ördögök és elkárhozottak szokása az istenkáromlás, a szentatyák ördögi bűnnek nevezik, mely sz. Pál szerint kizárja az embert az Isten országából. I. Kor. 6. 10 Mit is csinálna a káromkodó a szentek gyülekezetében?

A magyar nemzet e tekintetben szörnyű degeneráció jelét adja. A 17. század elején adta ki Pázmány híres prédikációt, melyben minden korabeli bűnt ostoroz, s csodálatos, Pázmány nem írt prédikációt az istenkáromlás ellen, mert akkoriban még nem volt divatban az istenkáromlás s ha nagy ritkán megesett, deressel, sőt keményebb büntetéssel is sújtották.

A káromkodás gonosz szokása csak azután harapózott el. II. Rákóczi még halált szabott a káromlásba visszaeső kurucaira, mert lehetetlennek tartotta, hogy a hadak Ura felsége sértegetőit győzelemre segítse.

Most ragadós örületként uralkodik fent és lent a káromkodás durva szokása annak jeléül, hogy a magyar szívéből kiveszett az Isten félelme, a férfias erő, mely a legnagyobb felindulásban is ura marad önmagának, sa lélek finomsága, mely irtózik az igazságtalan sértegetéstől.

6. A harag dolgában az okosság életelve: nem cselekedni, míg a felindulás tart.

Sokrates egy ízben nagyon megharagudott a szolgájára s haragjában így szólt: „Megvernélek, ha nem volnék haragban!”

Caesar 20-ig olvasott, mikor haragos volt, nehogy a nagy felindulás olyasmire vigye, mit megbánnia kellene.

N. Péter orosz cár egy ízben majdnem átdöfte egyik legkedvesebb emberét: „Istenem, — így kiáltott fel utána, — Oroszországot tudom kormányozni s önnönmagamon nem tudok uralkodni!”

A ki azt hiszi, hogy meg kell pukkadnia, ha a harag legalább dühös szóban ki nem tör belőle, használjon villámhárítóul ropogós szót: „a ragyogóját”, „a rézfokosát”, „a teremburáját” stb. A káromkodás gonosz szokásának kitűnő ellenszere, ha mindannyiszor, mikor káromkodást hallunk, így szólunk lelkünk szentélyében: „Dicsértessék a Jézus Krisztus! Ez az ember ostobaságában sérteget téged Istenem: én e helyett dicsérlek téged!”

A legjobb ellenszere a helytelen haragnak pedig a lelki ember kialakítása az egész vonalon. Az önmegtagadás hőse nem egyhamar jő tűzbe, „miként az oroszlán apró kувaszok ugatásán meg nem

indul” (Pázmány) s ha a sértés vérbe-húsba vág, egy tekintet a lélek szemével a kereszten függő Krisztusra s bűn nélkül, sőt győzelemmel segíti át a felinduláson.

7. A X parancsolat az akarat törvénye, a szabadság útja s lám nincs benne ez a paragrafus: „Ne haragudjál mérték nélkül.” Ez igaz; de benne vannak ezek a paragrafusok: „ne ölj”, s „Isten nevét hiába ne vegyed,” mik mértéktelen harag szélső határait jelzik.

„Ne ölj”: felháborodásodban ne tedd tönkre a testi-lelki életet se magadban, se másokban! A józan ész követelménye: ápoll az életet magadban s embertársaidban. „Istennek nevét hiába ne vegyed”, józan eszedet tiprod lábbal, mikor a világ Urára s tulajdon menyeyi Atyádra öltögeted nyelvedet! Belső természete szerint a gyilkosság s az istenkáromlás rokonságban van egymással; az egyik a szélsőséges mértéktelen haragnak kiöntése az emberre, a másik a harag áradatának kiöntése az isteni felségre. Mindkettő örületes tett, szörnyűsége visszaélés a szabadsággal.

20. Lelki edzettség.

1. Természetünk alaphajlama szavakban így fejezhető ki: „Élni és boldogulni akarok”. Ez az önfentartás kiirthatatlan ösztöne. Helyes irányban való érvényesülése boldogulást, helytelen irányban való érvényesülése kínt és boldogtalanságot jelent.

Ha ez az alaphajlam az eszes természet szerint igazodik, az ember boldogul, ha csupán az alsóbb természet a vezére, a boldogulás csak látszatos, mert

az érzéki természet roppant kényes, idegenkedik mindattól, mi nehéz, fárasztó, fájdalmas s a kényesség helytelen irányba tereli a boldogulás hajlamát.

Sok ember még felnőtt korában is fél a hideg víztől, a hideg fürdőtől. Ez az elpuhultság jele. Még többen félnek attól, mi az érzéki én-nek kellemetlen s félnek — önmaguk nevelésétől. Mikor ugyanis önmagunk neveléséről van szó, „önmagunk vagyunk az anyag, melyet fűrnünk-faragnunk kell s ez fáj”, (Meschler), az érzéki természet minden keményebb fogásra feljajdul.

A prot. Paulsen szerint: „A felsőbb társadalmi rétegekben s nem csupán itt, az ifjúság nevelésében az elkényeztetés járja, melyet akaratbeli gyengeséggel kell megfizetnünk. Azelőtt az, kit keményen tartottak, vagy aki szegényes viszonyokban nőtt fel, — s a 18-ik században, valamint a 19-ik század első felének diákjainál ez volt az eset — az ilyen régente összeszorította fogait és átvágta magát.

Most az ifjú a megbántottat adja, jogos követelményeiben megrövidítettnek érzi magát. Ahelyett, hogy az élet harcát felvennie, panaszkodónak csap fel... belesik az öntudat betegségébe, melyben nyomorultnak érzi magát s egyben büszke a nyomorúságára. Mod, Erziehung 18.

2. Az érzéki természet kényessége, ha az ész és akarat közbe nem lép, gyávaságot szül s ez a gyávaság az erkölcsi életnek egyik legnagyobb baja.

Sok kötelesség kellemetlen az érzéki én-nek. Az érzéki természetnek az ügyésze, a képzelet rendszerint még hatalmasan nagyítja a kellemetlen s nehéz dolgok kellemetlen oldalát. Mit tesz tehát a gyáva legény, ki az elpuhult emberben lakik? Hogy a kellemetlenségtől megmeneküljön, a felsőbb ént az igazságtól való elpártolásra, hazugságra kényszeríti, máskor legalább 50%-l lealkuszik az igazságból, az elvből. Gyávaságát természetesen restelli bevallani s a gyáva megalakuvást okosságának nevezi, s azt hajtogatja: „Nem szabad túlzónak lenni”, „óvakodni kell a feltűnéstől”, még a gyáva hazudozást is csak élelmességnek nevezi, mert — „szemesnek áll a világ!”

A gyávaság okossága szerint, ha nem tartasz a többivel a naplopásban, „biflázó ökör lesz a neved”, ha minden ünnep és vasárnap hűségesen sz. misét hallgatsz, gyakrabban járulsz a szentségekhez, még „szenteskedőnek” neveznek.

Mennél nagyobb a kényes, elpuhult én gyávasága, mennél jobban húzódozik a harctól, annál több mondást gyárt gyávaságának leplezésére.

A gyávaság *a)* kötelességtípróvá teszi az embert, *b)* kolonc a jóra való törekvésben.

3. Az elpuhultságnak ellenszere az edzettség, a gyávaságnak ellenszere a hősiesség. „Mennyeknek országa erőszakot szenved, és az erőszakosok ragadják el azt”. Máté 11. 12.

Hősiesség nélkül nincs igazi ember, nincs igazi keresztény. Már a régi görögök tudták, hogy az elpuhultság a gyávaság forrása, azért az edzést tették az ifjúság nevelésének alapelvevé, nemcsak a testi, de a lelki edzést is; minden ifjúnak gyakorolnia kellett magát a fájdalom önkéntes elviselésében, a régiek jelszava volt: „Per aspera ad astra”.

A stoikus bölcséleti iskola, mely legtöbbre vitte az erkölcsbölcsületben, minden bölcsességét e két szóba foglalta: „Sustine et abstine”. Sustine — tanulj tűrni, szenvedni, abstine — tanulj önmegtartózkodást.

A Krisztuskövetéshez feltétlenül szükséges a hősi lelkület, mert gyáva ember nem igazi ember, ilyennel az Úr semmire sem megy, ő nem akar gyáva legények hadvezére lenni. Krisztus külön harcos szentséget rendelt, a bérnialást s mindenkitől lelki edzettséget, hősi lelkületet kíván, gyávák számára nincs jutalma.

4. Közmondássá lett, hogy a háborúhoz három dolog kell: „Először pénz, másodsor pénz s harmadsor pénz”. A hősiességhez is három dolog kell: „Először türelem, másodsor türelem, s harmadsor is türelem”. Hős katona nem az, ki vakon rohan a veszedelembé, hanem az, ki sok kellemetlenséget, nélkülözést, fáradalmat tud elviselni, kinek elve: kitarítani! Az ilyen kilenc csatavesztés után tizedszer győz, vagyis utoljára mindig ő kerekedik felül.

Mivel a türelem a hősiesség kelléke, a legfőbb nevelő, az Isten a türelem útján akarja híveit nagyra nevelni,

„Akit szeret az Úr, megdorgálja és úgy kedveli, mint fiát az atya”, Példab. 3. 12. vagyis kemény fenyték alatt tartja. A sok ártatlan szenvedés kiválasztottság és nagyatermettség jele.

A szenvedés *a)* felnyitja a lélek szemét. Miként az egészséget csak az tudja igazában megbecsülni, ki súlyos betegségen esett át: a lélek igazi kincseit csak azt tudja igazán értékelni, ki sokat fáradt, küzdött, szenvedett értök.

A szenvedés *b)* terhelési próba az akarat számára: mennél többet bír el az akarat, annál ruganyosabb és erősebb.

A szenvedés *c)* részvétre neveli a szívet, érzékennyé teszi mások bajai iránt, szóval növeli a képességet a szeretetre.

A szenvedés *d)* nagy dolgokra képesíti az embert. A francia közmondás szerint: „Qui peut souffrir, peut oser — ki tűrni tud, nagyokat merhet.

Nagyszabású élet nagy megpróbáltatások, szenvedések nélkül tisztára lehetetlen. Még a nagy író, nagy művész sem lehet, ki nagy megpróbáltatásokon át nem esett s bele nem nézett az élet mélységeibe. Annál inkább szükséges a hősi lelkület, mely nem fél a kellemetlenségektől és szenvedéstől, az igazi, a nagy keresztény kialakításához.

A jellem hűség az igazsághoz, hűség a kötelességhez. Nagy nehézség láttára a gyávaság nyomban elpártol az igazságtól és kötelességtől, csakis a hős nem keres kibúvót.

e) A fájdalom még az állatvilágban is az élet védő pajzsa, mert az állatot nyomatékkal figyelmezteti, hogy baj esett szervezetében s egyben nyugalomra s mértékletességre inti, hogy bajából kilábolhasson.

Még hatékonyabb a fájdalom és szenvedés az ember életében: úgy a testi, mint a lelki betegségre felhívja figyelmét s a testi-lelki egészség visszaszerzésére serkenti.

A szenvedés nevelő ereje az oka, hogy sok szent kívánta és kereste a szenvedést.

Magának az Úr Jézusnak életére a szenvedés üti a nagyság bélyegét. Vagy nem kisebbednék-e a jelleme kálváriajárása és hősi halála nélkül? Szűz Mária is nem akkor-e a legnagyobb, mikor mint fájdalmas anya a kereszttövében áll?

A fájdalom nevelő ereje az oka, hogy az ember távozása az életből szenvedéssel jár: Isten még az utolsó metszéseket akarja megtenni az ember jellemén, vagy még végső kísérletet tesz, nem lehetne-e az embert észre téríteni s legalább akkor, mikor e világ elhagyja, az örökkévalóságnak megnyerni?

5. A gyakorlati életbölcse ség szabálya: Amiről tehetsz, tégy róla, szabadulj a fájdalomtól; de amiről nem tehetsz, viseld türelemmel, mert a keresztt rendeltetése az, hogy viseljed s általa nagyságra juss.

„Aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát s vegye fel kereszttjét mindennap, s kövessen engem — mondja lelkünk Vezére. Isten úgy rendezte be a világot, hogy a tévedés, a hiba már itt a földön is bűnhődéssel jár: a legtöbb bajt magunk okozzuk magunknak. De még a bűnhődés jellegű szenvedés is nevel, ha önként viseljük. Még az önmagunk faragta kereszttet is Isten rakja vállainkra, mert hisz Isten szabja a büntetést a bűnre.

Sokszor igénytelen külső alatt is hős lakik. Pár év előtt egy paraszt került a klinikára: nyelvrákját akarta megoperáltatni. Közvetlenül az operáció előtt az orvostanár így szólt hozzá: „Ha még van mondani valója, szóljon, mert pár pillanat múlva már nem lesz nyelve és soha életében nem fog többet beszélni. A paraszt erre nyugodtan s nagy ünnepiességgel így szólt: „Dicsértessék a Jézus Krisztus.”

Az orvosnövendékek egyike, ki e jelenet tanúja volt, évek múlva azt írta. „Az a megható jelenet még most is élénken áll szemem előtt. Könnyelműek voltunk, de a parasztember hősi viselkedése láttára még a legkönnyelműbb növendéknek is köny csillogott a szemében.”

Pár év előtt Parisban egy ház építésénél leszakadt egy állvány. Mind lezuhantak két munkás kivételével, kik gyenge deszkába kapaszkodtak. A deszka meghajlott s recsegni kezdett. „Pierre,

(Péter) szólal meg az idősebb munkás, „ereszd el a deszkát, én családapa vagyok!” C'est juste! Igazad van, mondja a másik, elereszti a deszkát — s halálra zúzza magát!

Nem a görögtüzes hősködés az igazi hősiesség.

21. Mens sana in corpore sano.

1. Beteg, gyenge katonákkal egy Napoleon se győz: a léleknek is egészséges s ügyes szolgára van szüksége, hogy szabadságharcát győzedelmesen megvívhassa. A test gondozása, nevelése a helyes önszeretetnek a követelménye.

A test betegsége a lelket is bágyadtá teszi, a beteg idegrendszer pedig épenséggel bolonddá teszi a lelket, mert hamis képeivel félrevezeti.

Juvenalis a rómaik közfelfogását fejezte ki, mikor azt énekelte: „Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.” A rómaiak ideálja volt a boldogulás az életben és Schoppenhauer szerint a földi boldogság kilenctizedrésze az egészségen fordul meg. Aki tehát a test kívánságának meghódol és szesszel, paráznasággal tönkre teszi egészségét, földi boldogulásának megásta sírját.

2. Az egészséget azonban nem szabad összetévesztenünk az izomerővel: az egészség edzettség, mely ellenállóvá teszi a testet, s ez szépen megfér a gyengébb izmokkal is. A japánok törpék az oroszokkal szemben s mégis legyőzték az oroszokat.

A lélek szerve az idegrendszer, azért a léleknek edzett idegekre van szüksége. Az ideggyengeség rendszerint akaratbeli gyengeséggel jár.

A Toldy—Kinizsy-féle idők rég elmúltak, ma az élet törvénye: többet ésszel mint erővel, az ész teremtette technikával szemben eltörpül az emberi test izomereje.

A duzzadó izmok egyébként még távolról sem jelentenek erős idegeket s még kevésbé erős lelket. Ellenkezőleg az izmok túlzó sportja az állatot hizlalja az emberben. Már Euripides is észrevette a túlzó izomsport lélekrontó hatásait. „Sok rász népség van Attikában — mondotta a híres költő — de a legrosszabb fickók az atléták.” A túlzó angolsport tömérdek lelki durvasággal s brutálitással párosul.

3. A test edzésének kellékei: *a)* egyszerű étkezés, *b)* mozgás a szabadban, *c)* egyszerű ágylás.

a) A betegségek forrásai: 1) meghűlés, 2) fertőzés, 3) a gyomor túlterhelése étellel-itallal. Az ifjúság vére amúgy is tüzes, a sok hús, az izgató szesz, kávé, tea, a sok nikotin még jobban tüzelik a forrongó vért s az ifjút az idegbajba és a testiségbe hajszolják. A ki étellel-itallal folyton ingerli magában az állatot, ne csodálkozzék, ha az állatiságba sülyed. Tolstoj azt mondja a modern mívelt világról: „Tenyészlovak módjára táplálkozunk.” A sok étel-ital annyi idegerőt fogyaszt, hogy édeskevés marad szellemi munkára. A gyomor megtámadása a sok hússal, izgató italokkal előbb-utóbb azt eredményezi, hogy az ember az egészségtanból a kórtaiba lovagol.

b) Nemcsak a szobát, a lélek lakását, a testet is mindennap ki kell szellőztetni. E szellőztetéshez mozgás kell a szabadban, hogy a tüdő s a szív gyors működésbe jöjjön s a levegő oxigénje a szervezetben felhalmozott salakot, elégesse s ekként a belsőt tisztára seperje. Ez okból a kerti, mezei munka, a séta, labdázás, korszolyázás, stb. az egészség kellékei. (Az iskolai tízpercek is a test kiszellőztetésére valók). A friss vér edzi az idegrendszert s az egész testet.

c) Életünk harmadrészét az ágyban töltjük. Ezért az ágy berendezése fő fontosságú dolog. Dunna alul, dunna felül, pehelyvankos a fej alá, ez kényelmes s biztos út a vérszegénységbe, ideggyengeségbe s a bűnbe. Okos ember szalmán, vagy lószőrderékallon fekszik, pokróccal vagy paplannal takarózik, s feje alá szalma- vagy lószőrvánkost tesz.

4. Okos életmóddal a gyenge ember edzetté lesz, a terheltég okozta ideggyengeséget megszünteti, vagy legalább hatalmasan meggyengíti: a sok ülés, a sok étel-ital az erőst is idegbajba s egyéb betegségekbe kergeti.

Ha az oktan életmódhoz még izgató szellemi koszt (színház, regény) is járul, csakhamar teljessé lesz az idegrendszer züllése.

„A jó szolga kellékeiben mindnyájan megegyezünk: sokat dolgozni s túrni s keveset követelni, ezek ama tulajdonságok, miket a jó szolgában mindnyájan megbecsülünk. Ez jelzi a test kívánatos tulajdonságait: az egészséges, erős és edzett test sokat bir el és keveset követel, — a beteg, gyenge, s elkényeztetett test keveset bir el és sokat követel. Ebből folyik aztán az életelv: Tégy róla, hogy tested egészséges legyen s munkaképességében gyarapodjék s kerülj mindazt, mi az egészségnek ártalmas.” Paulsen.

22. Lelki jobbágyság.

1. Azon emberek összesége, kik a teremtett dolgokat a Teremtőnél többre becsülik, az Úr szavajárása szerint „a világot” alkotják, más szóval a testi emberek a „világ fiai.”

A világ nem Istenre és a lelkiismeretre, hanem az érzéki vágyak kommandójára hallgat. Ez a világ mindenkor ellensége Krisztusnak és a szabadságnak.

2. Miként az anyagi világból vonzás indul ki, mely a kisebb testeket a nagyok felé hajtja: az Istentől elfordult világból is szuggesztió árad ki, mely az egyesek szabadságát gúzsba köti.

A világ okozta szuggesztió ereje nyilatkozik meg a divatban, a közvéleményben, a kasztok szellemében és sok közmondásban, melyek nem a józan ész, hanem a többség elfogultságának termékei. A divat nemcsak a ruhát diktálja az emberekre, de az életmódban, a tudományban is zsarnokoskodik.

A közvélemény, melynek jellegzetes képviselője a sajtó, még azokat is megremegetti, kik cseppet se félnek az Istentől. A „mívelt” kaszt erőszakkal rátukmálja tagjaira a párbaj babonáját, a buta felfogást, hogy a testi munka meggyalázó dolog stb.

A világ zsarnokságának beszélő képe a kis mulató kompánia. Miként a juhok a kolompos után tódulnak: az ilyen kompánia tagjai is a hangadó kolompos kommandójára hallgatnak, ki nem ritkán a legromlottabb, de egyben a legszemtelenebb is.

3. A „világ” tömeghatása az egyesekben félelmet kelt, mely leveszi őket lábaikról, s a tömeg szolgaságába ejti. A világtól, az emberektől való félelem a szabadság hóhéra.

Akik az Isten uraságától szabadulni akarnak, a világ szolgaságába esnek, ő nem egyszer ez a zsarnokoskodó világ fél tucat emberre zsugorodik össze. A társaság romlott tagjaira nézve a jobbak viselkedése fájó kritika, azért a többieket a maguk álláspontjára igyekeznek lerántani. Mikor a róka a csapóvasban elvesztette a farkát, így szónokolt társaihoz: „Gyerekek! vágjátok le a farkatokat, így könnyebben futhattok, meg jobban is illik hozzátok a kurta farkvég.” A becsületüket *vesztett* szájhősök is rókamódra szónokolnak: „Gyerekek! dobjátok félre elveiteket, melyek megkötik szabadságtokat: tartsatok velünk — nekünk senki se parancsol.”

4. Az emberektől való félelemből nő ki az erkölcsi mimikry, a meghunyászkodó alkalmazkodás a környezethez, mely nem egyszer

képmutatássá fajul, romlottságot színlel, hogy környezetének tettségét megnyerje.

Az egyeseket az emberektől való félelem jellemtelen bábokká varázsolja.

A világ tele van Remegő Jánosokkal, Remegő Julcsákkal, kik testre nézve férfit vagy asszonyt mutatnak, lelkükben azonban gyáva gyermekek, kik mások kommandójára ugrálnak. Káromkodnak, mert mások káromkodnak, hazudnak, mert mások hazudnak, erősen adják a hitetlent, mert mások hitetlenkednek, szennyben turkálnak a nyelvükkel, inert mások is azt teszik, kommandóra isznak és lerészegednek, mert rettenetes szó cseng fülükben: gyáva legény, ki nem tart velünk! — az ártatlanság drága kincsét a kloakába dobják, mert a szennyben úszók úgy kívánják, igazi csordaemberek, kik bűnnek tartanak, ha saját fejük után indulnának, a maguk lábán járnának, hősiességnek nézik, ha kolomposok után kullognak.

Ha lelküknek címert adnának: a szélkakast, a nádszálát, vagy a nyulat kellene kapniok; feliratul pedig címerükhez e szavakat kellene írni: Én Remegő János, Remegő Julcsa vagyok, az emberek alázas, engedelmes rabszolgája, mindig mások füttýére táncolok.

5. A szabadságra vágyó ember nem tőr illetéktelen; befolyást a lelkére, elfojtja magában a gyáva félelmet, lelke felegyenesedik s azt mondja: nem leszek az emberek rabszolgája.

„Drágán vagytok megváltva — mondja a nemzetek apostola — ne legyetek hát az emberek szolgái.” Az emancipáció a tömeg szolgaságából az erő, a jellem útja. Az árral úszni gyerekjáték, az ár ellenében úszni hősi feladat. Aki a sodró áradatban szilárdan megáll, igazi hős, jellem. Aki azt mondja: vér soha tisztára nem moshatja a szennyes becsületet, s visszautasítja a kihívást a párbajra, — akinek életelve: belőlem senki sem csinál bolondot, engem a szesz.sohasem fog levenni a lábamról, — aki azt vallja: sohasem ugrom kloakába, hogy a bátorság látszatát nyerjem el: az igazi férfi, hősiesség lélek, az jellem.

6. A szabad ember, a jellem csak egyre néz, csak egyre hallgat: az igazságra, az elvre. Az igazság az, mi szabadabbá teszi az életet. „Veritas liberabit vos.”

Az igazság az egyedüli fegyver a lélek szabadságának kivívására, a lelki jobbagység megtörésére. Aki nem jut el az igazságra, sohasem jut szabadságra, sohasem lesz jellem. A szentek szabad emberek, a világ fiai rabszolgák.

7. A szabad ember sövényt von háza körül s a be-törést bárki részéről merényletnek nézi saját szabadságának szentélye ellen.

A szabad ember csak nagy elvek előtt hódol meg, embereknek csak annyiban, amennyiben nagy elvek képviselői.

23. Még néhány visszaélés a szabadsággal.

1. A szabadság útja — az igazság. A matematikus, ki elveti az egyszerűséget, a csillagász, ki tagadja a nehézkedési, a történetíró, ki kétségbevonja, hogy sz. István valaha élt Magyarországon, — szóval mindazok, kik szembe fordulnak az igazsággal, nem szabadon, hanem szabadosan, illetőleg bolondul cselekszenek. Az ily „szabadság” csak két helyen otthonos: a gyermekszobában és — az örültek házában.

A szabadság határa s korlátja másnak a joga: az Isten és felebarátaink joga.

Mivel saját akaratunkon kívül más, isteni és emberi akarat is van a világban, okvetlenül szükséges a korlát saját akaratunk számára, hogy az Isten, felebarátaink akaratjából és tulajdon akaratunkból harmónia, összhang legyen.

Az igazság, vagy más jogának áttörése visszaélés a szabadsággal, a bűn, a /omlás útja. Csak az igazság és igazságosság éltet: a tévedés és igazságtalanság öl.

A szülők súlyos megsértése, a párbaj és öngyilkosság, más vagyonának, az igazságnak súlyos megsértése mind tévedés és igazságtalanság, lélekölő szabadosság.

Mikor az anya kiveszi két-három éves gyermeke kezéből az éles kést, a gyermek sírva fakad, korlátoltságában azt hiszi, hogy anyja nem szereti őt. Ilyen oktalan nagy gyermek mind, ki azt hiszi, hogy Isten parancsolataival szabadságunkat veri békóba, holott szeretete csak a visszaéléstől s romlástól akar minket megóvni.

2. Az igazság, a való az, hgy a gyermek szülei által él, szülei által lesz emberré. Nélkülök feltétlenül elpusztulna, s nevelő gondoskodásuk híjával vadságban nőne fel. Ezen igazságból a józan ész azt következteti, hogy a gyermeknek hálásnak kell lennie s örömet kell szereznie szüleinek.

Ezt főleg azzal teszi, hogy alárendeli magát a szülői tekin-télynek és szülőinek szándéka szerint igazi emberré igyekszik lenni. A rossz előmenetel, a rossz viselet roppant gonosz fizetés a szülők

áldozatos gondoskodásáért. Egyszerű szorzási mívelet nagyon meglepő dolgot tár a gondolkodó ifjú elé.

Ha kosztra, ruhára, lakásra, fűtésre, világításra, mosásra, könyvre, tandíjra, orvosra, patikára stb. havonként csak 40 koronát számítunk, ez 20 év alatt kamat nélkül 9600 koronát tesz ki, a kamatok kamatjaival pedig ijesztő összegre rug. Mennyi fáradság, az izzadságnak hány csöppje tapad ezen összeghez. S hol van még a gond, az aggódó szeretetnek tömérdek kis és nagy tette, mit pénzzel értékelni sem lehet. A szeretetlenség, a hálátlanság a szülőkkel szemben haszontalan emberré teszi az ifjút, s „a haszontalan élet korai halál”. Göthe.

Az 1776. évnek egyik novemberi napján Varvich grófságnak valamennyi előkelő embere Bury Fanni lady-nál gyülekezett össze, csak Johnson doktor, a híres orvos hiányzott még, ki Angliát betölté tetteivel s az egész világot a nevével. Várnak, várnak — az idő múlik, késő lesz — s az orvos még sem jó. Várakozásukban csalódva épen távozni akartak, mikor jelentik Jonhson doktort. De milyen állapotban volt! Ruhája csupa víz, a haja jeges. Az orvos a ház asszonyához lépett s így szólt: „Bocsánat asszonyom, hogy ígéretemet meg nem tartottam, egészen elfeledtem, hogy ma nov. 21-ike van.”

A vendégek meglepetéssel néztek egymásra s az orvos folytatá: „Igen asszonyom, épen olyan nap volt, mint ma. Esett az eső és a hó, mikor atyám így szólt hozzám: fiam, rosszul vagyok, azért ma menj te ki a valstalli vásárra s add el helyettem a könyveket bódémban. És én, asszonyom, én háládatlan megtagadtam kérését! Atyám kérlelt: de gondold meg fiam, szegények vagyunk s látod, hogy rosszul vagyok. De büszkeséggel telve ismereteimre, melyeket pedig atyámnak köszönhettem, kívánságát megtagadtam, igen megtagadtam! Atyám maga ment el — s meghalt! Ennek most negyven éve, asszonyom, és negyven év óta november 21-én gyalog, étlen-szomjan zarándokolok Lichtfieldbe. Ott állok négy óra hosszat hajadon fővel a valstalli vásáron ama helyen, hol atyám 30 éven át árulta könyveit bódéjában s ahol meghalt. És én, én nem tudok meghalni”. A vendégek sírtak, de senki sem merte az orvost megvigasztalni.

Iszonyat, mikor a lelkiismeret azt mondja nekünk: Ebben az órában haszontalan ember voltál!

„Tiszteld atyádat és anyádat, kiknek életedet, embervoltodat köszönheted, de tiszteld azokat is, kik szüleid munkáját folytatják és tökéletesítik”. A hitoktató, a tanár legjáva birtokát: tudását, lelke-

sedését, életének idejét adja neked — háláld meg áldozatukat legalább azzal, hogy lelkük kincsét életed tőkéjévé teszed. Si dixeris ingratum, dixisti omne malum — mondták a régiek — s igazat mondtak: a hálátlan korlátolt és érzéketlen s az ilyentől minden rossz kitelik.

A szülő, a nevelő tekintélye a gyermek, az ifjú éltető elve, az állam tekintélye a társadalmi rend és béke biztosítója, az Egyház tekintélye az örökélet elve, nélküle nincs kalauz az örökkévalóságba; azért a forradalmi szellem, mely szembeáll a tekintéllyel, a földi és örök boldogulás hóhéra.

3. Az élet a földi javak leg elseje, az örök életnek alapja s feltétele; azért a párbaj, mely két életet veszélyeztet s pedig nyomorult babona miatt veszélyeztet, a legdurvább visszaélés a szabadsággal, egyben merénylet az Isten felségjoga ellen, ki egyedül az élet Ura.

Miért babona a párbaj? Azért, mert a párbajozók azt hiszik, hogy a becsület a pisztoly csövében, vagy a kard hegyén lakik, hogy a kegyetlen vérontás tisztára mossa a becsületen ejtett foltot.

Ha mindenkor a sértett fél győzne, még volna némi ésszerűség e babonában: de micsoda elégtétel a sértett becsület számára, hogy a sértés tetejébe még nyomorékká is lesz, vagy épenséggel még életével is fizet?

Remekül beszélt egykoron a művelt világ e szégyenfoltjáról Roh atya, a híres misszionárius: „A párbaj régi barbárság szégyenfoltja. Jóí tudom, hogy az emberek bizonyos fajtájára kár szót vesztegetni, mert az ész okai hatástalanok velők szemben. Miért? Azért, mert ahelyett, hogy gondolkodnának, lelkiismeretüktől kérnének tanácsot, előítéletnek nyomorult rabjai; hősködni akarnak, s valójában gyáva rabszolgák, mert nincs bátorságuk arra, hogy az ostobák, az erkölcstiprók, a lelkiismeretlenek gyűnyját elviseljék. *Gyávaságból párbajoznak, mert a gyávaság vadjától remegnek.*

Te valódi vagy képzelt sértést akarsz megtorolni, vagyis a bíróságok jogát ragadod magadhoz; te magad bíráskodol, vájjon sértés történt-e veled szemben; melyik polgárnak van ilyen hatalma? Te nemcsak ítélsz, de hóhér módjára végre is hajtod ítéletedet ... Egy vigyázatlan szócskát ellenfelednek vérevel kell megfizetnie; s ha egy család ez által a szerencsétlenség örvényébe taszítottik, mit törődöl vele, te becsületes férfiú! Ha a feleséget megfosztod férjétől, a gyermeket atyjától, ősz szülőket gyermekük-

löl, — mit bánod te mindezt?... S ez becsület volna? Kedves hallgatóim! Ha két suhanc zsebkésével szurkálja meg egymást, mélységes undorral fordulunk el tőlük s azt mondjuk, hogy csirkefogók. Ha azonban a bicskák kardokká nyúlnak, akkor lovagokról, becsületes férfiakról beszélünk. Ezt mondjuk a XIX. században, mely annyit beszélt a míveltségről, a törvény előtt való egyenlőségről, a kiváltságok eltörléséről.” XV. Pred. 1866.

A párbaj forrása a gyávaság, célja a becsület látszatának megmentése, valója a legnagyobb ostobaság, szóval a párbaj az úri világ legnagyobb gyalázata. Nem csoda azért, hogy az Egyház a gyávaság s ostobaság hőseit exkommunikálja s még a keresztény temetéstől is megfosztja.

II. Frigyes egy ízben megjelent két előkelő tisztjének párbajánál s így szólt: Rajta! De tudjátok meg, hogy egyikteknek, itt kell holtan maradnia, az életben maradót pedig felkötö a hóhér: nézzétek, a hátatok megett áll!” Ez kissé drasztikus, de legalább okos eljárás volt.

Katholikus ifjúnak e babonával szemben csak egy álláspontja lehet: Elvből soha, semmi körülmények között nem párbajozom, s ha kitart elve mellett, igazi férfiú, mert okosság és bátorság a tulajdona, mely felülemelkedik a tömeg ostoba felfogásán és gyávaságán.

Hetyke fiatal ember szóvitába szállott Philipp lorddal. Mindenáron azon volt, hogy a lordot párbajra kényszerítse. Ez okból még arcába is köpött. „Fiatal barátom — mondotta a lord, — ha vérét oly könnyen törülhetném le, mint ahogy sértését lerázom magamról, rögtön keresztül döfném önt.” Ez okosság és férfias bátorság volt.

4. Hasonló visszaélés a szabadsággal a gyávaság másik szörnyszülőtte, az öngyilkosság, mely szintén Isten felségjogának támad s nem egyéb, mint halálos ugrás — a kárhozatba, mert az öngyilkos lehetetlenné teszi magának a megtérést.

A katona, ki eldobja fegyverét s megfut az ellenség színe elől, gyáva fickó, ki legfeljebb golyót érdemel: hasonlóan gyáva legény, ki remeg az élet harcától s a legfőbb hadvezér, az Isten engedelmé nélkül megszökik a harc mezejéről. A józan ész azt mondja: ha volt bátorságod valamit elkövetni, viseld férfiasan tetteid következményeit. A gyávaság azt mondja: ha idegen vagyonhoz nyúltál s rajta csípnek, ha visszaéltél embertársaid jóhiszeműségével s barátságával s adósságot adósságra halmoztál, ha gaz-

ember voltál s gazságod következményeit kellene viselned, ugorj* meg a fizetés előtt!

Akinek elve élvezni s mindig csak élvezni s a pocsolyában gázolni, utoljára annyira elzüllesztí idegrendszerét, hogy nem tud többé élvezni s a züllés zárópontja a golyó.

Még sajnálatraméltóbb a gyenge lélek, kit a betegség kínja, vagy a szerelem mámore zavar meg. Ez esetben az öngyilkosság rendszerint vallástalanságból fakad. Az istenfélő embernek az érzések, a fájdalom árjában is van elve, melybe mint mentő kötélbe kapaszkodik (Isten Ítélete, a pokol gondolata, az Isten gondviselése), a könnyelmű vallástalanságnak nincs kapaszkodója, a szerelem vagy betegség kínjában elveszti egyensúlyát s a romlásba rohan.

Az állatvilágban ismeretlen az efajta visszaélés a szabadsággal, ott nem fordul elő az öngyilkosság, mert az állatnak nincs szabadsága, mellyel visszaélhetne. Némelyek azt mondják: csak örült ember lehet öngyilkossá. Szent Tamás szerint mindenkit,, ki súlyos bűnt követ el, az örültek házába kellene csukni, annyira ellenkezik a súlyos bűn az ésszel. Ily értelemben az öngyilkosság is örület, természetellenes eltévelyedés annál is inkább, mert az öngyilkos megfosztja magát a bűnbánat lehetőségétől is.

Az öngyilkos a legtöbbször nincs normális lelkiállapotban s ha az öngyilkosság pillanatában nem is egészen beszámítható, ezen végzetes tettet rendszerint a mulasztások egész sorozata és súlyos bűn, vagy a bűnök egész áradata előzi meg.

Az idegrendszer romlása néha az embert hibáján kívül súlyos betegség, nagy lelki rázkodtatás következtében is beállhat. Ez esetben az öngyilkosság többé-kevésbé beszámíthatatlan s ilyenkor az Egyház nem bünteti az öngyilkost a keresztény temetés megtagadásával.

6. A józan ész azt mondja: amint eszem, akaratom, karom, szorgalmam és munkám az enyém, úgy az anyagi érték is, melyet tehetségemmel, izzadságom árán szereztem, az én tulajdonom. Ha más jogtalanul belenyúl tulajdonomba, visszaél szabadságával, de épúgy visszaélés a szabadsággal, ha én ugyanezt tenném.

A munkán kívül van más birtoklási jogcím is: öröklés, vétel, ajándékozás, de a munka útján való foglalás a természettől a legősibb birtokcím s a többinek gyökere.

A rabló, ki más pénzére tör, legalább kockáztat valamit, a tolvaj titokban vadász az idegen jószágra. A rablók leggonoszabb fajtáját nem az útonállók alkotják, hanem azok, kik az *üzlet*

segítségével rövidítik meg embertársaikat. A rablók fejedelmei pedig a törvényhozók s kormányférfiak, kik *törvényparagrafusok*-al elvilágiasítják (szekularizálják), azaz elrabolják az Egyház vagyonát.

A katolikus ifjú életelve: a máséhoz joggalansul soha hozzá nem nyúlok.

Az egy-két filléres lopás, vagy csalás is sebet ejt a lelkiismereten s előkészítője a nagyobb bűnnek. A cégéres tolvajok s csalók is kicsiségekkel kezdték.

Adósságot csinálni, mikor valaki előre tudja, hogy nem bírja megfizetni, a szabó, a cipész, az asztalos stb, kontóját évekre elfelejteni igazán nem úri tempó, mely pedig az úri világban nagyon divatos.

7. Az igazság (a természet és természetfeletti) a lélek életető eleme. Aki eltér, vagy szembeszáll az igazsággal, az igazsággal való ellenkezés foka szerint visszaél szabadságával s a lélek életét veszélyezteti. A szabad ember életelve: az igazságtól hajszálnyira el nem térek! Az ő szavára úgy lehet építeni, mint arra, hogy holnap ismét felkel a nap.

Nem tudva is eltérni az igazságtól, vagyis tévedni is szerencsétlenség főleg akkor, ha e tévedés Istenhez való viszonyunkra vonatkozik: tudva eltérni az igazságtól, vagyis hazudni, büntény az Isten, a társadalom s önmagunk ellen.

Az igazság szent dolog, mert forrása maga az Isten s aki az igazsággal úgy játszik, mint a macska az egérrel, tiszteletlenül viselkedik az isteni felséggel szemben.

A társadalmi érintkezés alapja az igazmondás, a kölcsönös bizalom szülője. Ha csak egy-két napig is mindenki hazudik, fölbomlik a társadalom rendje, lehetetlenné lesz az emberek érintkezése.

„Hazudik-e az ördög?” — kérdi az angol Browne. „Nem — feleli önmaga, hazugsággal még az ördög birodalma sem állhat fenn.”

De a hazugság a legnagyobb kárt magában a hazugban teszi.

A jellem nem egyéb, mint hűség az igazsághoz. A jellem tárgyi alapja tehát . az igazság, alanyi alapja a bátorság, mely az igazság pártjára áll. A gyónásban a lehető legkellemetlenebb dolgokat mondja ki az ember önmaga ellen; a gyónásban ott van a) az igazság s b) a bátorság. Azért a gyónás a jellem alkotásának páratlan *eszköze*. A hazugság ellenben részben, *vagy egészben* gyáva elpártolás az igazságtól, az igazság megtagadása; azért a hazugság éppen a jellem kettős alapját kezdi ki s gyökerében támadja meg a jellemet.

Aki harcra kél az igazság ellen, mindig megsebesülve kerül ki a harcból s pedig legérzékenyebb oldalán, becsületén kap sebet. Minden hazugságot egy-egy darab jellemnek kell megfizetnie. Még akkor is rossz üzlet a hazugság, ha elsül, vagyis sikerrel jár. A fia milliók is becsületos embernek tartják a hazugot, a becsület látszata nem pótolja az önbecsülést, mert a hazug az általános becsülés közepette is lelkének meggyalázott szentélyében kénytelen elismerni: Becstelen ember vagy! Dante poklában a hazugok nem mernek szint vallani, nincs arcuk, nem mernek jellemek lenni. A jellem hiánya pedig a jellem leggonoszabb fajtája.

A hazug vagy igazságtalan érdekből, vagy azért hazudik, hogy szorult helyzetéből meneküljön. A róka lerágja a farkát, vagy lábát, ha csapóvasba szorult: Öncsonkítás révén menekül. A hazug menekülésének ára öncsonkítás nem a kezén, lábán, hanem a jellemén. Még önzetlenül, mások javára hazudni sem lehet a jellem rongálása nélkül.

A nyelv arra való, hogy annak közvetítője legyen, mi a lélekben van. A szem hasonlóan a lélek ablaka, az arc a lélek tükré. Ha a szem, az arc, vagy testünk bármely tagja a meggyőződés, a lélek ellen beszél, — képmutatás a hazugság neve.

Belsődet nem vagy kénytelen minden illetéktelen ember előtt feltárni, de mindig tartozol önmagadnak azzal, hogy óvakodol a hazugságtól és képmutatástól.

Legsúlyosabb a hazugság, mely az Istenhez való viszonyra, a vallásra vonatkozik. Rettentő ítélet vár azokra, kik az efajta hazugságot a sajtó segítségével akár mint könyv, akár mint újságírók gyárilag gyártják. Más hazugság súlyának mértéke is a kár, melyet a hazugság okoz.

Sokszor a hazugság csak bocsánatos bűn, de mindig veszedelme a jellemnek: aki az igazsággal szemben könnyelmű, aki viselkedésében gyáva, a jellemellenesség lejtőjére lepett.

Azért még a legkisebb hazugsággal szemben se légy elnéző. Ha csak kicsike föllentésen kaptad rajta magad: szabj érzékeny büntetést könnyelmű, vagy gyáva én-edre: ha a kis hazugságot pl. azzal torlod meg, hogy egyszer nem früstökölsz, csakhamar kigyógyulsz bajodból.

8. A hazugság, mely más becsületében tesz kárt, vagyis a rágalom gyilkos merénylet embertársaink becsülete ellen.

Mivel ölték meg a Legszentebbet a zsidók? Rágalmazó nyelvükkel.

A korlátolt felületesség jele, hogy ugyanaz az ember, ki 10 korona eltulajdonítását súlyos bűnnek nézi, felebarátja becsületének elrablását úgyszólván semmibe se veszi, pedig 10 koronáért még a vályogvető cigány becsülete sem eladó.

A rágalom főleg azért veszedelmes visszaélés a szabadsággal, mert roppant nehéz jóvátenni.

Egy napon fiatal nemes jött Alcalába Alfonz de Castro híres hittudóshoz, hogy fontos lelki dologban tanácsot kérjen,

„Röviddel ezelőtt — monda a nemes — társaságban voltam, hol csakis előkelő nemesek voltak jelen. A szóbeszéd tárgya egy hercegi származású udvarhölgy volt; mindnyájan magasztalták, s mint a visszavonultság és erényesség mintaképét dicsőítették. Én azonban mosolyogtam, mintha többet tudnék a többinél, sőt azzal dicsekedtem, hogy viszonyom volt vele. Mivel a dolog tisztára koholmány, lelkiismeretem nyugtalanít s kérem: nyújtson nekem vizsgáztatást és tanácsot, mitévő legyek!”

Alfonz rövid szomorú hallgatás után így szólt: „Uram! esete gyógyíthatatlan: üdvösségét örökre eljátszotta!”

Ezen ítélet, mint a villám hatott a nemesre; később azon volt, hogy mindenképen megnyugtassa magát, de a szörnyű szó éjjel-nappal ott csengett a fülében. Végre felkerekedett s elment Salamancába egy másik híres hittudóshoz.

Ez a hittudósekként szólt a nemeshez: „Bár Alfonz de Castrot tisztetem, ki talán félreértette szavait, biztosíthatom, hogy isten senkit sem akar kárhozatba taszítani: minden bűnre van bocsánat és elégtétel”.

Az ifjú fellélegzett s monda: „Szabjon rám, amit jónak lát s ha még oly nehéz is lesz, megteszem, hogy terhemtől szabaduljak”. A hittudós felelé: „Semmi különös elégtételre sem szorul. Kötelessége s teendője csak az, hogy gyónás előtt felkeresi mindazokat, kik abban a társaságban voltak s elmondja, s ha kell, esküvel is megerősíti, hogy mindaz, amit arra az udvarhölgyre mondott, hazugság és rágalom volt”.

A nemes ezek hallattára fogcsikorgatva felelé: „Soha! Rángom s tekintélyem ilyesmit soha meg nem enged!”

„Most már én is tisztán látom — mondotta a hittudós — hogy Alfonz igazat mondott, sebe tényleg gyógyíthatatlan, ön magára zúdítja a kárhozatot.” Hungari. Óvakodjál attól, mit sokszor oly nehéz jóvátenni.

A megszóló igazat mond, de szükség nélkül mondja, kárt tesz felebarátja becsületében és szintén nagynehezen tudja a bűnét jóvátenni.

A világ egyik leghatalmasabb s a legszentebb érdekeket megőző fegyvere a hazugság és rágalom, melyet leggyakrabban Krisztus szolgái ellen használ.

A vallás ellenségei úgy számítanak, hogy abban az esetben, ha az emberek megutálják a papságot, a vallástól is elfordulnak. S a pokolian gonosz számítás tényleg beválik. Pizkos, szennyes szakács főzje senkinek se kell: az erkölcsi szörnyé tett pap legigazibb s legszentebb tanításától is elfordulnak az emberek, kik nem látnak tovább az orruknál, s nem ismerik fel a vallás ellenségeinek ravasz taktikáját.

24. A munka nevelő ereje.

1. Gent városházának kapuja előtt több városi tanácsos álldólgált. Egy kéregető illetén szavakkal fordult hozzájuk:

„Nemes uraim! Könnyörüljenek egy beteg emberen, ki titkos baj miatt nem tud dolgozni!”

A jólelkű tanácsos urak bő alamizsnát adtak a koldusnak. Utóbb még egy városi hajdút is szalasztottak utána, hogy mondja meg, mi a baja, a tanácsos urak ingyen kigyógyíttatják.

A koldus a faggatásra ekként felelt: „Az én titkos bajom, melyet megmondani resteltem, a restség.”

Ez a titkos baj általános betegség. Ami a fizikai világban a tehetetlenség: az a bukott ember életében a restség. Pedig a restség rétege alatt aranybánya van: a munkaképesség, de csak azok gazdagodnak meg belőle, kik kiaknázzák ezt az aranybányát. „Nincs tőkék, felszerelésiek, hogy valamibe fogjatok? Menjete, kölcsönözzetek ki egy könyvet valamely könyvtárból s olvassátok el, mily csodálatos mechanizmussal szerelt fel titeket a Teremtő, mikor kez, lábat, szemet, fület adott nektek s aztán ne káromoljátok többé az Istent, hogy semmitek sincs. Semmitek sincs? A legszegényebb ifjú úgy van felszerelve, amint csak a világok Ura hatalmának erejével felszerelhette.” Swet Marden, amerikai író. öt munkás mind a két kézen, s hozzá tiszta fej — biz ez óriási tőke!

2. A munka a föld meghódításának a fegyvere, az emberi művelődés s haladás eszköze: azért a munkát tette a Teremtő az ember életprogramjává. „Hajtsátok a földet birodalmatok alá.” I. Móz. 1. 28. „Orcád veritékével eszed a kenyeret.” I. Móz. 3. 19. „Aki nem akar dolgozni, ne is egyék.” 2. Tessz. 3. 10.

A föld meghódításának fegyvere a szellemi munka, mely testi munkával párosul (technika). A munka az ár, melyért a föld kincseit az embernek adja (földművelés stb.)

Úgy a testi mint a szellemi munka emberhez méltó: a testi munka megvetése az ókori pogányság babonás felfogásának maradványa. „Mivelt ember nem végezhet testi munkát” — ez a józan ész arculesapása. Krisztus tán nem volt „mivelt ember”, mert ácsmunkát végzett? Vagy sz. Pál, ez a jellemóriás nem volt mivelt ember, mert saját kezemunkájából, sátorcsinálásból élt? Avagy Szűz Mária nem volt mivelt asszony, mert nem tartott három cselédet?

Rómában valamikor a hadvezérek is szántottak-vetettek. Erről az időről írja Plinius: „A föld úgyszólván ujjongott örömeiben, hogy hadvezér keze szántogatta, kinek homlokát győzelmi babér díszítette.” — A testi munka is dicső.

„A szántogató béres két lábán magasabban áll, mint a nemes két térdén.” Franklin.

A legszebb nemesi levél az, melyet a munkás maga ír kérges tenyerére.

A munka az emberi művelődés s haladás eszköze.

A munka *a)* az egyén művelődésének s haladásának az eszköze, mert a testi-lelki tehetségeknek gyakorlása.

Dolgozni, vagy elzúlni — ez a természet nagy törvénye. Ha nem dolgozol, elrozsdásodik az eszed, elgyengül az akaratod, elrenyhül a tested.

Micsoda a lángész? Nagy szorgalom. „Tehetségemet szorgalommal szereztem s mindenkinek, ki annyit dolgozik, mint én, akkora sikere lesz, mint nekem.” Bach Sebestyény, a zenei fugák híres mestere. Newton éveken keresztül gondolkodott ama erőről, mely a bolygórendszert egyensúlyban tartja s végre az alma esése megmutatta neki az utat nagy felfedezésére. Vájjon mások nem látták-e az alma földreesését? Stefenson még írni és olvasni se tudott; mikor mások pihentek vagy mulattak, ő szétszedte gépét, melynél munkásként dolgozott; kísérleteket tett — s nagy feltaláló lett belőle. Edison hasonló módon lett újságárusból híres feltaláló. Az erőt egy csatornába vezetni — aztán sokat dolgozni — ez a nagyság útja. Mennyi lángész veszett már el, mert nem dolgozott! Minden nagy tudós, művész, feltaláló stb. szorgalmas ember volt.

A munka nem átok, hanem áldás az emberre nézve. Az ártatlanság esetén is dolgoznia kellett volna Ádámnak; a bűnbeesés után meg a munka az ember boldogulásának sine qua non-ja: Isten

látta, hogy munka nélkül elzúllik az ember, azért atyai szeretetből szabta rá a munka büntetését.

A rest hústömeg, nem ember, vagy legfeljebb hitvány ember. Ezt jól tudják a hittérítők s azért a lusta, vad pogányokat előbb munkára fogják, hogy embereket s aztán keresztényeket faraghasanak belőlök. Züllött embereknél a rendszeres munka a javulás kezdete. Aki a maga emberségéből akar megélni, megtalálta önmagát, becsülni kezdi magát, azért rajta lesz, hogy Isten s ember is megbecsülje.

A munka b) az emberiség művelődésének s haladásának az eszköze. A jelen a múlt vállain áll, mert felhasználhatja mindazt, mit a múlt kivívott. Így halad az emberiség.

3. A testnek sok a tagja s mindegyiknek megvan a maga munkája: a társadalomnak is sok a tagja s a társadalom minden tagjának megvan a maga munkaköre.

A munka tehát társadalmi kötelesség is: herék számára nincs hely a világon. Mindenkinek saját emberségéből kell megélnie; ha nem szorul a maga munkájára, dolgozzék másokért. Te azt mondd tán: Tíz uradalom jövedelme folyik tárcámba, minek dolgoznom?!

S ha száz uradalom birtokosa vagy, mégis munkára kötelez tennen becsületed: a vendéglőben lakmározni s fizetés nélkül távozni nem úri tempó, pedig fizetés nélkül távozik a földről, ki csupán mások munkájából élt s a társadalom munkájáért nem munkával, hanem csupán pénzzel fizetett.

Akik azt hiszik, hogy ők „fruges consumere nati”, élősdi lények a társadalom testén s az élősdieket ki kell pusztítani. „Aki nem akar dolgozni, ne is egyék.”

A nagy hazafi nem az, ki nagyokat kiált, nagyokat iszik a haza javára, hanem az, ki hűségesen betölti a maga hivatását. /Vár Pázmány a keserű gúny ostorával vágott a nagy száj és nagy torok hőseinek hazafiságára: A haza „szabadulásáról annyi részegítő köszönések lettek, hogy ha egy nagy völgybe vinnék a török császár erejét és reá eresztenék azt a bort, melyet sok részegeskedésben megittak Magyarország szabadulásáért: nem kellene semmi vízözön a török veszedelmére, mind borban halnának.” Pred. I. r. 291.

„Neked virulnod kell ó hon!

S naggyá csak fiaid szent akaratja tehet.” (Vörösmarty/

Mivel teszi naggyá a hont fiainak szent akaratja? Nem lár-mával, hanem csendes, hűséges munkával: ha mindenki megteszi a maga dolgát, az egész haza virul és boldogul.

4. őz ifjúság munkája *a)* az önnevelés munkája, mely az örök boldogulás kelléke s egyben az embert a földi hivatás munkájára is alkalmassá teszi s a földi boldogulásnak is főkélléke, s *b)* az előkészület a hivatás munkájára, szóval a tanulás.

A földi és örök boldogulás csak a munka nemes pénzeért kapható. E két fajta munka nemcsak nem ellenkezik egymással hanem egymást feltételezi és kiegészíti. A földi hivatás munkaköre a szőlőkert, melyben az embernek Isten napszamosaként kell dolgoznia (Máté 21.), a váltóasztal, melyen a kapott talentumokat kamatoztatnia kell (Máté 25.), a versenypálya, melyen a pálmáért futnia kell (I. Kor. 9. 24), szóval a földi hivatás hűségese betöltése az örök boldogulásnak kelléke s a földi hivatásra való készület az üdvösségnek is záloga.

A szemlélődő szerzetesek az önnevelésen kívül látszat szerint nem töltenek be földi hivatást. Ám e látszat csal: a szemlélődő szerzetesek sokat imádkoznak embertársaikért s imádságuk áldása épúgy kelléke a boldogulásnak, mint maga a munka; ki tudja, mennyi csapástól óvja meg Isten az embereket, mennyi jóban részesíti őket amaz igazak imádsága miatt?

A tanuló munkája a hivatás, a készület a hivatásra, szóval, a tanuló szellemi munkás, munkájának sikere úgy az ész mint az akarát edzésétől függ. Az angol nevelők szerint az egész nevelés physical, moral és intellectual training. Ez utóbbit az ifjú csak komoly tanulmány alapján érheti el. Miként a sok nyalánkság elrontja a gyomrot s elveszi az étvágyat a tápláló eledelektől: a regényfalás is elrontja a lélek étvágyát s elveszi kedvét a tápláló lelki kosztól. Sok szép tehetség ment már tönkre a nyalánkságok, a regények túlságos élvezete miatt.

A nemtanulás árulás az ifjú tulajdon élete s boldogulása ellen, az ifjú kor drága kincsenek elpazarlása. S a rövidlátás, a korlátoltság netovábbja a restségnek hősködésként való ünneplése.

A földi hivatásra való készület az önnevelés is: a munkás, minden munkás elsősorban *a jellemből veszi a munkára erejét*. Minden munkának főkélléke a pontosság, a hűség, a kitartás, szóval a lelkiismeretesség, s ezt csak a jellem adja meg. Megbízható katona, megbízható hivatalnok, megbízható napszamos csak jellemes, lelkiismeretes ember lehet. Ahol nincs szilárd jellem, ott mindig akad kibúvó a kötelességszegésre, főleg akkor, mikor a munka nagy önmegtagadással jár.

5. Minden munka, de főleg a kellemetlen munka erő-kifejtést kíván ő azért edzi az akaratot.

Száz lecke megtanulása, kellemetlen írásbeli munka elvégzése, sok aprólékos utánjárást követelő feladat elvégzése kitűnő erőgyakorlat az akarat számára. De a kellemetlen munka nem lehet állandó: a hivatás munkájának ellenkezőleg jókedvvel kell végbe mennie. A gyávaság mindenütt óriási hegyet lát, próba nélkül lemond az akadályok legyőzéséről.

6. A rendszeres, kedvvel végzett munka leköti a figyelmet s így nem enged helyet a kísértésnek.

Hogy kedvvel dolgozzunk, ahhoz szükséges, hogy a munka hajlamainknak megfelelő legyen. Azért mindenkinek hajlamai szerint kell hivatást vállalnia. A hajlam Isten útmutatása számunkra.

„Arra, hogy az érzéki szenvedélynek ellenálljunk, nem elég-séges, hogy lelkünk foglalatostokdjék. A munkának élvezettel, a gyümölcsöző munka örömeivel kell járnia, fia a munka szétforgá-csolódik, a figyelem túlsók dologra terelődik, nem jár örömmel, sőt kellemetlen érzést, elégedetlenséget szül, s azért a szenvedélyek felszabadításának majdnem úgy kedvez, mint a henyélés. Csak a rendszeresen tagolt munka kényszeríti ki a szellem hatalmas, állandó részvételét . . . Ilyen munka gránit védőgát a nemi kísérté-seknek gondolataink körébe való benyomulása ellen.” Payot.

Ellenben a restség, a henyélés a biztos romlás útja.

A foglalkozás nélkül szűkölködő léleknek minden ablaka, aj-taja tárva-nyitva áll a kísértések számára. A francia közmondás szerint: „Az ördögnek van gondja rá, hogy dolgot adjon azoknak, akiknek nincsen.”

„Valóban igaz, sokkal inkább mint hiszik, hogy a henyélés minden bűnnek a kezdete. Az álmodozás pillanatában, mikor a lélek foglalkozás híjával van, belekúszik a kísértés az öntudatba; a figyelem feléje irányul, erősíti és biztos formát kölcsönöz neki... Nem félünk, hogy tévedünk, mikor azt mondjuk, hogy a rest, a henyélő ember rendszerint érzékiségének zsákmányává lesz.” Payot. A restség tényleg az ördög párnája: az összes mulasztási bűnök-nek és tömérdek egyéb bűnnek a forrása.

„Munkásság az élet sója,
Romlástól mely megójsa”.

Tompa.

A diák főleg vakációban tesz tanúságot okosságáról és érettsé-géről, mikor önmaga választhatja meg a munkáját, fia szabadsá-

gával úgy él, hogy semmi munkát sem választ: egyetlen kéthónapi vakáció tönkre teszi 10 évnek munkáját is.

Sz. Jeromos neki feküdt a zsidó nyelv megtanulásának, mikor a kísértések nagyon nyugtalanították. Minden okos embernek s minden törtető diáknak van valamelyes vesszőparipája, kedves foglalkozása s legokosabban él a vakációi szabadsággal az a diák, ki ilyenkor az ő vesszőparipáján lovagol.

Idegen nyelv megtanulása, komoly vallásos vagy tudományos munka alapos tanulmányozása, technikai szárnypóbálgatások, a zene rendszeres művelése stb. mind diákhöz méltó vesszőparipák.

A rendszeres munka az örömök java részének a forrása s ekként a munka a boldog életnek feltétlen kelléke.

„Munka után édes a nyugalom.” A rest embernek munka nélkül való tétlenkedése nem édes nyugalom, hanem kínzó unalom. A munka erejének tudatára ébreszti az embert, a végzett kötelesség tudatával jutalmazza, végül az eredmény, a siker látása büszke örömmel tölti el a munkálkodót. Mindezt a tétlen, rest ember nem ismeri, meg nem ízleli. Ámde a boldogság kiirthatatlan vágya az ő lelkében is ott lappang, s nagyon jól mondja Aristoteles: „Nemo diu sine voluptate vivit” (Eth. c. 6.), senki sem bírja ki sokáig öröm nélkül, s így a rest elesvén az élet nemes örömeitől, kínjában a nemtelen, bűnös örömeiben keres kárpótlást. A kétségbeesés és bűn lakótársak s a társadalom henye heréit a lelki éhség unszolja az izgató nemtelen örömekre.

A szentek rendre víg emberek voltak s örömeik nagy része a munkából fakadt, mert a szentek egyben a munka emberei.

„Egy messze útra menendő ember eléhívá szolgálait és átadá nekik javait. És egynek öt talentumot ada, másnak pedig kettőt, ismét másnak egyet, kinek-kinek tulajdon tehetsége szerint (ezt csak a példázat gazdája teszi: Isten a tehetséget is adja) és azonnal elindula. Elméne pedig, aki öt talentumot vett vala és kereskedék azokkal, és más ötöt nyere. Hasonlóképen az is, ki kettőt vett vala, más kettőt nyere.

Aki pedig egyet vett vala, elmenvén a földbe ásá és elrejté ura pénzét.

5ok idő múlva pedig visszajövének ama szolgák ura, számot vete velők. És eljövén, ki öt talentumot vett vala, más öt talentumot hozza mondván: Uram! öt talentumot-adtál nekem, íme más ötöt nyertem rajta.

Monda neki ura: örülj, jó és hű szolgám! mivelhogy a kevésben hű voltál, sokat bízok rád; menj be urad örömeibe.

Eljőve pedig az is, ki két talentumot vett vala és monda: Uram! két talentumot adtál nekem, íme más kettőt nyertem.

Monda neki ura: örülj, jó és hű szolgám! mivelhogy a kevésben hű voltál, sokat bízok rád; menj be urad örömébe.

Eljövén pedig az is, ki egy talentumot vett vala, monda: Uram! tudom, hogy kemény ember vagy, aratsz, hol nem vetettél és gyűjtesz, hol nem hintettél (már ez is közmondással akart menekülni a felelősségtől), félvén tehát, elmentem és talentumodat a földbe rejtettem, íme itt a tied.

Felelvén pedig ura, monda neki: Gonosz és rest szolga! tudtad, hogy aratok, hol nem vettem és gyűjtök, hol nem hintettem, azért a pénzváltóknak kell vala adnod és én megjövén, kamattal vettem volna meg, ami enyém. Vegyétek el tehát tőle a talentumot és adjátok annak, kinek tíz talentuma vagyon. *Mert mindannak, akinek vagyon, adatik és bővelkedik; attól pedig, akinek nincsen, amivel bírni látszik is, elvételik tőle. És a haszontalan szolgát vessétek a külső sötétségre; ott leszen sírás és fogak csikorgatása. Máté 25, 14—30.* Talentumaid testi-lelki tehetségeid, életed ideje, Istennek kegyelmi adományai, önmívelésed, hivatásod munkája.

Ha szorgalmasan kereskedel talentumaiddal, a tökéletesség irányában fejlődői, szorgalmaddal megszorítod talentumaidat, nagyobb boldogságra teszed képessé magadat.

Ha ugyan nem élsz vissza talentumaiddal, csupán nem kereskedel velők, a züllés útjára léptél s mindennek kárát vallod. Maga a restség haszontalan szolgává tesz, kinek külső sötétség a lakó helye, hol „sírás és fogak csikorgatása” leszén.

25. A „szemek kívánsága.”

1. Az anyag világa óriási hatalommal beszél a lélekhez; nemcsak a szem, de valamennyi érzék ablakán kopogtat, hogy vágyat keltsen a szívben a föld kincsei után.

Mivel a szem a földi kincsek értékelésének eszköze, a 5zentírás a föld kincsei után való rendetlen vágyat a szemek kívánságának nevezi.

2. Mivel a pénzért minden egyéb anyagi kincs kapható, a pénz (mammon) az összes anyagi értékek képviselője s a bűvös vonzást, melyet a pénz ébreszt a lélekben, mammonizmusnak nevezzük.

Geld regiert die Welt — mondja a német közmondás. Honnan van a pénznek rengeteg hatalma? Ha pénzen semmit sem lehetne szerezni, oda volna a pénz hatalma: a puszta utasa, ki az éhhalállal küzd s tarisznyát talál, mely ennivalóval kecsegteti, — megvetéssel dobja el magától a tarisznyát, hisz csak (!) gyöngyöket talált benne! Rendes körülmények között azonban pénzen minden anyagi szükségletét kielégítheti az ember, pénzen minden érzéki élvezet kapható, maga a pénz mintegy összesűrűsített élvezet: íme, ezért vonza a pénz az emberi szívet. A mammonizmus gyökere az érzéki élvezetben van.

3. Az embernek sok az anyagi szükséglete s mivel pénzen valamennyi szükségletét fedezheti, a józan ész kénytelen értéket tulajdonítani a pénznek. Ebben semmi észellenes rendetlenség sincsen.

Mikor azonban a pénz egészen hatalmába ejti a lelket, úgy, hogy egyedül a pénzt becsüli s azt, mi pénzen kapható, akkor a lélek nem ura, hanem szolgálja a pénznek s a mammonnak illetően szolgáliról mondja az Úr: „Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni mennyeknek országába”. Máté 19. 24.

A pénz önelégültséget szül birtokosában, kinek lelke odatapad bálványához, ő nem szorul Istenre, nem törődik a lélekkel s a lelki kincsekkel, bálványa kedvéért bármely igazságtalanságra is kész, hozzá a pénz rendetlen élvezetekre csábít: mindebből világos, hogy a pénz imádója nem üdvözülhet, lelkét gúzsba köti a pénz hatalma, úgy, hogy egyetlen komoly lépést sem tesz lelki üdvösségeért.

Miként a többi érzéki szenvedély, ez is természeténél fogva szertelenségre hajlik; a sok vágyat kelt a több után, a mammon szolgájának szíve a danaidák hordója, sohasem mondja: elég! Ha az ész nem szab határt, mértéket a vágynak, nincs többé mérték számára.

4. A pénz átka lehet birtokosának, de még annak is, ki nem bírja, csak bírni óhajtja a pénzt. A mammonnak koldusszegény imádói is vannak.

Aki egyébbel sem gondol, mint a pénz megszerzésével, szegénysége dacára is a mammon rabszolgája. Viszont lehet valaki milliók birtokosa anélkül, hogy lelke odatapadna a pénzhez. A szív rendetlen vágya a pénz után a rabszolgakötél a lélek számára.

Micsoda eszközzel szaggathatja szét a lélek szolgaságának e kötelét?

Az igények zsarnokságának megtörése az út a lélek szabadságához. Aki nem bolondja az élvezetnek, annak nincs oka a pénz rendetlen szeretetére.

A vágyak és igények korlátozása nélkül nincs szabadság és lelki béke: szegény és nyomorult az az ember, kinek sok a kielégítetlen vágya. Viszont a leggazdagabb nem az, kinek sok a pénze, hanem az, kinek legkevesebb az igénye. Gazdag az, k minden igényét kielégíteni tudja. Akinek havi 100 korona a keresete s igényeit a szükségésekre korlátozza, ki is elégti ezen öszszegből minden igényét s azért jó módban él. Ellenben, akinek 1000 korona a havi keresete, de igényei 5000 koronát követelnek, az szegény s elégedetlen ember. Nem igazi, hanem képzelt szükségletei teszik őt elégedetlenné.

6. A lélek szabadsága a mammontól a lelki szegénység, melyről azt mondja az Úr: „Boldogok a lelki szegények, mert övék mennyeknek országa”. Máté 5. 3.

A szabad lélek azt mondja: ha van pénzem, jó — ha nincsi az se baj. A világ azt mondja: a szegénység átok. Krisztus híve meg azt tartja: a szegénység tőke, ha érték a forгатásához: az élet böjtje nagyon kedvező talaj a lélek, a jellem kifejlesztésére. Ellenben a gazdagság buja földjében sokszor belefűl a jellem: a szűlő az egyenlítő alatt a zsűros talajban s bősűges esűben csak buja levelet hajt, de gyűmölcsöt nem terem.

A német közmondás szerint „a szegénység a hatodik érzék”, a nélkülözés találékonnýá s fűrgévű teszi az embert. Az angolok költőóriása szerint: „A szegénység a fiatalok elűhaladásának lét-rája”. Tán Shakespeare lángelműje is elrozsdásodott volna, ha véletlenül rengeteg vagonba csűppen.

7. A lelki szegénység az élet nyugalmanak kellűke, a társadalmi kérdésnek egyedűli megoldása.

Mainapság egy munkás ember jobban öltűzkűdik, jobban étkezik, tűbbet élvez, mint 5—6 száz év elűtt egy várűr; vűjjon a jobb móddal emelkedett-e a munkás megelűgedűse s boldogsága is?

fia minden évben emelik a hivatalnokok fizetésűt, ha minden hűnapban javul a munkások keresete, mit ér mindez, ha egyidejűleg az igények is szaporodnak? Akinek kielűgűtlen igényei vannak, az elűgedetlen ember, fia a föld kincsei nem 1700 milliű hanem 10 ember kűzűtt oszűlnak meg: még semmi biztosítűk

sincs, hogy e 10 nábob egyike ne kívánozzék a többi kilenc birtoka után. Más szóval, csupán pénzzel a társadalmi kérdést megoldani nem lehet. „Semmiféle állami reform, se a választójog ki-terjesztése, se a javított kormányzási mód, se az iskoláztatás tökéletesítése nem emelheti egy nép jellemét, mely önként érzéki vágyaknak hódol”, Smiles, Karakter 108. A társadalmi kérdést az oldja meg, ki az embereket jobbá teszi. Szóval egyedül Krisztus szelleme a társadalmi kérdés megoldója.

8. A krisztusi lelki szegénység alkalmassá teszi a lelket Krisztus lelki kincseinek befogadására, azért valójában igazi gazdagság.

A lelki szegények kincseket gyűjtenek, melyeket a rozsdá és moly meg nem emészt, sem a tolvajok ki nem ásnak s el nem visznek. Máté 6, 26.

Nem az igazi, a mesterséges vagy képzelt szükségletek döntenek szolgásgba az embert.

Mi fán teremnek ezek? A megszokás fáján. Aki naponta dohányzik, annak a dohányzás pár hónap múlva életszükséglet. Aki naponta élvez szeszt, mindjárt rosszul érzi magát, ha egyszer nélkülözni kénytelen a szeszt. Aki naponta megy a színházba, inkább koplal, s mégis színházba megy stb, stb. Minden csupán kellemes dolog megszokás útján mesterséges szükségletté lesz s minden képzelt szükséglet egy-egy magunk teremtette apró zsarnok, ki korlátozza szabadságunkat. A hordóban lakó Diogenes nem példakép, de Diogenes életelve: „Mennél kevesebbel beérni, hogy szabadok legyünk,” mindenkinek ajánlatos.

26. A szociáldemokrácia.

A testi embernek felemelkedése a lelkiségbe, beilleszkedése az erkölcsi rendbe a művelődés, a szabadság, a boldogulás útja.

A lelki ember ellenébe a szociáldemokrácia a testi embert állítja az ő vadságával, önzésével s a test egyoldalú igényeinek engedelmes kiszolgálásában, az erkölcsi rend tagadásában látja a haladást, a szabadságot és boldogságot. Törekvéseit rendszerbe foglalta, a tudomány látszatával igazolja, a tömegszugesztio rémítő hatalmával terjeszti s ahol teheti, a fizikai erő nyersségével valóítja meg s ekként az emberiség életének csődjét készíti elő.

1. Hogyan jött világra a fenyegető szörnyeteg?

Mindenkor gazdagok és szegények éltek a földön, s minden kornak megvolt a maga társadalmi kérdése; de a XIX. század folyamán a gyáripár fellendülésével szinte kiáltóvá lett az ellentét a gazdagok és szegények között. Az egyik oldalon volt a tőkésék, a gyártulajdonosok kis csoportja, kik a liberalizmus jegyében éltek: az Istennel, a vallással, az erkölcsi renddel édes-keveset törődtek, az erők szabad versenye címén a gyengéket zsarolták és elnyomták s a tömegtermelésből meggazdagodva nagy fényűzésben éltek; a másik oldalon volt a gyári munkások óriási tömege, kik silány bérért húzták a munka igáját s akiknek testi-lelki boldogulásával az önző munkaadók semmit sem törődtek.

E szomorú közgazdasági és társadalmi viszonyok természetes folyománya volt, hogy fogcsikorgató elégedetlenség szállta meg az elnyomott és kiszarolt munkástömegek lelkét s ez a nagyon is igazolt elégedetlenség volt a szociáldemokrácia termőtalaja. „Nem igazság, hogy néhány ember milliók zsírján hízik, — mondták a szociáldemokrácia apostolai, kik jómaguk is a liberalizmus istentelen légkörében éltek — s ti dolgoztok az egész társadalomért, a ti munkátokból gazdagodnak s élveznek a többiek, pedig ti vagytok a többség! Keparítsátok kezetekbe a törvényhozást és a kormányzó hatalmat, vagy ha ez nem megy, csináljatok forradalmat s fordítsátok meg a világ rendjét — a ti javatokra.” íme, így született forradalmi szellemből a szociáldemokrácia az elégedetlenség talaján. Szociáldemokrácia annyi, mint a néptömegek együttes uralma az országok felett. Ez az uralom fogja a földet mennyországá várársolni azzal, hogy az embereket megmenti az Isten uralmától és szabadjára ereszti az ember összes érzéki hajlamait és vágyait! így hirdetik a szociáldemokrácia apostolai.

Egy és ugyanazon szellem szülte a liberalizmust és a szociáldemokráciát: a szabados istentelenség szelleme. Itt is, ott is „Ni Dieu, ni maître” — nem ismerünk urat magunk felett — a jelszó. Tudománnyal takaródzott a liberalizmus, tudományos rendszerbe búvik a szociáldemokrácia. Korlátlan önzés jellemezte a liberalizmust: fékezetlen önzés élteti a szociáldemokráciát. Részvétel nélkül nézte a liberalizmus a tömegek nyomorát: gyűlölettel néz a szociáldemokrata mindenkire, ki nem elvtárs. A vallás ellensége volt a liberalizmus, mert a vallás zavarta élvezeteiben s uralmában: a vallás ellensége a szociáldemokrácia, mert a vallás útját állja önző törekvéseinek. A szellem teljesen egy és ugyanaz, csak a birtokosa, gazdája más; a liberalizmus a művelteké, a vagyono-

soké volt, a szociáldemokrácia a tömegek, a vagyontalanok (proletárok) szelleme s törekvése. A szociáldemokrácia a közgazdasági program m tói eltekintve nem egyéb, mint népszerűsített liberalizmus. De még közgazdasági programjuk is rokon egymással: a liberalizmus a létért való küzdelem, a szabadverseny nevében kizsarolta a tömegeket: most a szociáldemokraták megfordítják a bot végét s ugyancsak a tudomány cégére alatt kisajátítani, kizsarolni akarják a vagyonosokat s a magánvagyonot egyenest lopásnak minősítik (Proudhon). Itt szinte kézzelfoghatóan érvényesült az isteni világrend elve: „Aki mivel vétkezik, azzal bűnhődik,” az istentelen szociáldemokrácia isteni ítélet az istentelen liberalizmus felett.

3. A szociáldemokrata „tudomány” alapja az Isten s a lélek tagadása. Nem munkások, hanem liberális istentelenek voltak e „tudomány” gyártói, nem csoda tehát, hogy tulajdon istentelen képtükre formálták az új „tudományt.” Hozzá e tudomány gyártói (Marx, hitetlen zsidó f 1883 a főpróféta) jól tudták, hogy a krisztusi hit szeges ellentéte a szociáldemokrata tudománynak s az egyedüli hatalom a világon, mely e szociáldemokrata törekvésekének útját állhatja, azért lelki kényszerből az istentelenséget tették „tudományuk” alapjává, mely alapot az új „tudományban” a történelem anyagelvi, materialisztikus felfogásának neveznek. Ezen „tudományos” alap háttere: Isten, lélek nem létezik. Az ember a legfejlettebb emlős állat. A halhatatlanság merő álom. E földi életen kívül nincs más élet. Itt kell a mennyországot megalkotni; a túlvilági mennyország a verebek számára maradhat. Az emberiség »élete az anyag és erő terméke; vallás, erkölcs, jog, tudomány, művészet a javak termelési és értékesítési viszonyainak az eredője. Mihelyt megváltozik a földművelés, ipar, kereskedelem: a vallás, az erkölcs, a jog stb. is megváltozik.

Az istentelenség ezen alapjára építi a szociáldemokrácia közgazdasági tudományát, melynek kiinduló pontja s parádés lova az értékelmélet.

Miben áll ez az elmélet? A kenyér pl. érték. Éhséget lehet vele csillapítani. Ez a kenyér használati értéke. De a kenyér áru 'ís: más áru ellenében lehet kicserélni. Ez a csereérték.

Mitől függ a használati érték? Az áru fizikai s kémiai természetétől. Hát a csereérték? Az árura fordított munkától A szociáldemokrata tudomány szerint: *a munka az egyedüli értéktermelő tényező.*

Már most: a munkaképesség is áru, melyet a munkás elad a tőkésnek. A tőkés, mondjuk, 3 koronát fizet naponta a munkásnak.

Mi fog akkor történni? A pazarlók mindent elfogyasztanak, amit kapnak: a takarékosok magánvagyonot szereznek, melyet el kell kobozni — a pazarlók javára, hogy ismét vagyonszűkösség lehessen. Ezt csak angyalok tűrik el!

Az emberek nem egyformák: van csecsemő, gyermek, ifjú, felnőtt, aggastyán, férfi, asszony, van beteg, s egészséges, eszes és korlátolt eszű, szorgalmas és lusta, takarékos és pazarló, ügyes és ügyetlen stb. stb. *Mivel tehát az emberek nem egyformák, vagyonszűkösségük s joguk sem lehet egyforma.* A vagyonszűkösség pompás eszköz a vagyontalanok éhségének felébresztésére, a tömeg felizgatására, de míg nem -találják fel a csodaollót, mely az embereket egyformára nyírja, a vagyonszűkösség egyenlőség chiméra.

A magántulajdon ösztöke a szorgalomra, munkára, haladásra; vagyonszűkösség a restség, lustálkodás melegágya, ösztöke a lelkiismeretlenségre, csalásra. Már Aristoteles is észrevette, hogy ami a közé, arra csekély gondot fordítanak.

A történelem tanúsága szerint eddig világszerte a magánvagyon járta. Ebből a józan, ész azt következteti, hogy a magánvagyon felel meg az ember természetének.

6. Vájjon mindenben hamis-e a szociáldemokrácia tudománya? A kiszarolt munkástömegek elégedetlensége teljesen indokolt volt. A munkásmozgalmak két nagy igazságot hoztak a világ tudatába, *a)* az emberi társadalomban nincsen helyük a heréknek, hogy mindenkinek kivétel nélkül dolgoznia kell, ki dolgozni képes, hogy *b)* méltó a munkás az ő bérére, hogy a munkást nem szabad a nyomornak átengedni, mikor többé dolgozni nem képes, egyszóval, hogy *igazság és szeretet a társadalom éltető elemei.* Ezt hirdeti a krisztusi hit, ezt írta zászlójára a keresztény szocializmus s ezeké a jövő.

7. fia már most egyrészt a szociáldemokrácia közgazdasági „tudományát,” másrészt a „tudomány” alapját, az Isten, lélek, valóság tagadását mérlegeljük, megfejthetlenség látszó talány előtt állunk. A krisztusi hit nemcsak nem ellenzi, hanem nagy nyomatékkal követeli a munkás sorsának javítását s ha mindenki vérbeli keresztény volna, tulajdon hibája nélkül nyomorgó ember elő sem fordulhatna; miért kellett tehát a munkás sorsának jobbrafordítása céljából az istentelenség alapjára helyezkedni?

E talány megfejtése abban van, hogy a szociáldemokrácia „tudományának” gyártói az istentelen, szabados liberalizmus emberei voltak, kiknek a munkások nyomora s elégedetlensége pompás alkalmul szolgált arra, hogy bizonyos művelt osztályok hitet-

lenségét a segítség leple alatt a munkástömegekbe csempésszék, mintha csak azt mondták volna a munkástömegeknek: „Elősegítjük földi boldogulástokat, de cserébe mondjátok le az örök boldogulásról!” És sajnos, a munkástömegek nagystílusú elcsábítása s félrevezetése óriási sikereket ért el, a szociáldemokráciában szervezett munkások a hitetlenség vad fanatizmusával s nyers erőszakkal terjesztik az istentelenséget: jaj annak a munkásnak, ki az istentelen szociáldemokrata lapokat, iratokat meg nem veszi, templomba járni, vagy épenséggel gyónni merészel!

Az avatatlanként félrevezetésére azt hangoztatják: „A vallás magánügy,” a valóságban a vallást a közéletből, az iskolákból, a műhelyekből s a szívekből kiszorítani, kiirtani törekszenek.

8. A szociáldemokrácia a test és a szemek kívánságát, az élet kevélységét, szóval az önzést teszi az élet elvévé, más vagyont, feleségét elkívánja, mikor a magánvagyon eltörlését, a szabad-szerelmet hirdeti, szeretet helyett a gyűlöletet teszi az élet hajtóerejévé, mikor mindenkit támad, ki nem elvtárs, szóval a szociáldemokrácia tagadja az erkölcsi rendet s ily módon *a)* tönkre teszi a családot s gyökerében támadja meg az emberi társadalmat; *b)* lehetetlenné teszi az embereknek emberekké való átalakítását, mi minden igazi kultúrának a halála; *c)* a rendetlen hajlamok felszabadításával tönkre teszi a lelki szabadságot s az embereket a züllés és boldogtalanság lejtőjére taszítja. Egy szóval, a szociáldemokrácia az emberiség nagy ellensége s mindenkinek, kinek helyén van esze és szíve, az igazság és szeretet fegyvereivel küzdenie kell az emberiségnek e nagy ellensége ellen.

A világhíres Stolz Albán a következő képet festi a szociáldemokrácia esetleges uralmáról: Konstantinápoly utcái hemzsegenek a gazdátlan ebektől. Egy szultán meg akarta szabadítani a várost ezektől a vadállatoktól. Nem messze a fővárostól pár sziget terül el, melyek sziklás és terméketlen talajuk miatt teljesen lakatlanok. A szultán megparancsolta a rendőrségnek, hogy a gazdátlan ebeket fogdossa össze, rakja nagy hajóra s tegye ki a sziklás szigetek egyikén. Mivel a nagy kutyasereg ott nem talált táplálékot, egymást falták fel az ebek.

Nem akarom a szociáldemokratákat kutyákhoz hasonlítani, mert minden ember méltóságát megbecsülöm. Ők maguk rontják le méltóságukat, mikor azt mondják, hogy a földi étellel mindennek vége van, mint mikor az eb kiadja páráját. De hasonlatkép merem mondani, hogy a szociáldemokraták felfalnák egymást, mint

a kutyák a puszta szigeten Konstantinápoly mellett, ha esetleg uralomra jutnának.

Aki ismeri a szociáldemokraták ama tulajdonságát, hogy egyszerűen leütik azt, kinek a tömegétől eltérő meggyőződése van, az kénytelen elismerni, hogy a féktelen vadság így végezne a szociáldemokrata társadalommal.

27. A lelki harc eredménye.

1. Csak egyfajta igazságos háború van: az önvédelem harca, melynek célja és gyümölcse a szabadság drága kincse: a harc tulajdon házi ellenségünk, az önzés ellen a legigazságosabb önvédelmi harc, melynek a szabadság legfőbbje, a lelki szabadság a gyümölcse.

A lelki harcban ketten állanak szemben egymással: *a)* a lélek, háta megett a szellemi s erkölcsi világrenddel, *b)* a test, háta megett az anyagi világgal. A test rendetlen vágyai harcra szólítják, sőt kényszerítik a lelket, mert önmaguk számára akarják lefoglalni az egész embert; ép azért a lélek harca igazi önvédelmi harc.

Ha^ a lélek a testi vágyak kihívására nem száll harcba, nem béke, hanem a lélek rút szolgasága gyáva vonakodásának az eredménye. Ha ellenben a lélek készséggel elfogadja a testi vágyak rakoncátlan legényeinek a kihívását és rendre legyőzi őket, a test jut szolgaságra. De ez nem gyalázata, hanem előnye a testnek, mert hiszen a test érzékei, tagjai, ösztönei, vágyai a lélek szolgánépe, arra rendelvek, hogy az okos lélekre hallgassanak, neki szolgáljanak. Amint a hajó akkor jár jól, ha okos kapitánya vezeti s veszedelembé jut, ha a tisztogatók s a konyha népe, a közönséges matrózok fellázadva magukhoz ragadják a hatalmat: úgy az ember kis világa akkor van rendben, ha a látó, okos ész kancellárja, az akarat útján kormányozza az érzékek, tagok, vágyak buta szolgánépét. Az engedelmisség révén ők is az ész okosságában részesülnek.

2. *A rendszeres lelki harc kialakítja az eszményi embert, az embert az Isten gondolata szerint.*

A világ alaptörvénye, hogy az alsóbb engedelmeskedik a felsőbbnek. E' törvény útján tartja fenn s kormányozza Isten a világot. Istennek a képmása, az ember is csak ezen törvény útján boldogul, csak akkor igazi ember, ha benne az ész parancsol, vezet: a test pedig engedelmeskedik.

3. A rendszeres lelki harc kialakítja a szabad embert, kinek lelke nem tőr zsarnokot maga felett, csak egy urat ismer el, az igazságot.

Az ész tárgya az igazság, az akarat alkalmazkodása az igazsághoz az erény: az erény célja tehát a szabadság útja, vagy megfordítva a szabadság útja az erény útja; más szóval: *a szabadság erény*.

Már a görög erkölcsbölcselet négy sarkalatos erényt különböztetett meg. Ezek: a bölcsesség, az erősség, a mérséklet és az igazságosság.

A szabadságra jutott léleknek mind a négy sarkalatos erény az ölébe hull.

1.) A szabad ész nem hallgat a rendetlen testi vágyak besúgásaira, érdek s elfogultság nélkül fordul az igazság s az igazság forrása, az Isten felé. Ez a bölcsesség.

2) A szabad lélek letipor mindent, mi végső célja felé haladában útját állja. Ez a fortitudo.

3) A szabad lélek csak azt engedi meg a testnek, mi a lélek méltóságával összefér, vagyis mindenben mértéket tart. Ez a mértékletesség, az összes erények anyja.

4) Végül a szabad lélek épen szabadságánál fogva követi a nagy elvet: *sum cuique*: megadja istennek, embertársainak, önmagának azt, mi nekik jár. Ez az igazságosság.

4. A rendszeres lelki harcnak legfőbb vívmánya, hogy a szabad embernek nyitva áll az út a legeslegnagyobb méltóságra: az Isten gyermekének méltóságára: a szabad lélek szabadon magába tudja fogadni Krisztus igazságát és kegyelmét.

Főleg a legrakoncátlanabb legénynek, a fajfenntartás ösztönének a megrendszabályozása a lélek erejének s ügyességének a próbája: ha az akarat itt győzedelmeskedik, nyitva áll az útja minden nagy dologra. A nagy dolgok legnagyobbika pedig eszményi embernek lenni, ki Isten gyermekének méltóságára emelkedik.

5. Mivel végül a testi s lelki egészség a földi boldogulásnak alapkelléke s az önmegtágadás a testi és lelki egészségnek a feltétele: az önmegtágadás lelki harca a földi boldogulásnak is feltétlenül szükséges kelléke.

A testi és lelki egészség első s legfőbb követelménye: tartózkodni az ártalmas dolgoktól. Erre pedig csakis az önmegtágadás embere képes.

Az élvezetnek engedelmes szolgálai nem tudnak ellenállani az érzéki, ártalmas élvezetek csábításainak s testi-lelki egészségük kárát vallják.

Mikor Róma népe még a hősök népe volt s ellenség fenyegette a hazát, felhangzott a jelszó: Pro aris et focis!

Az aggódo hazaszeretet a legnagyobbat dobta a lelkekbe[^] amit ismert: az oltár s a család szabadságának értékét. A szabadság szeretete felkavarta a lelkeket s a római polgár kész volt tűrni, szenvedni, meghalni a vallás, a család, önmaga szabadságáért.

Akár akarod, akár nem, a világ legravaszabb s leghatalmasabb ellensége, a rosszra való hajlam a maga jogtalan követeléseivel fellép ellened. Mit fogsz te a jogtalan kihívásra tenni? Iia behódolsz a test rendetlen vágyainak, lemondnál a szabadságról boldogságról, emberi mivoltodról, állati vegetálás a sorsod. Dobb hát lelked elé a legnagyobbat: „Szabad ember, Istennek szabad gyermeke leszek” s vedd fel a harcot a szent szabadság drága kincseért. A világ legnemesebb, legigazságosabb harca a harc az önzés vad ellensége ellen, az egyedüli harc, melyben nem folyik vér, s melynek babéra a legszebb s legmagasztosabb — a lélek szabadsága. „Gyáva népnek nincs hazája”: gyáva ember szolga tulajdon lelke házában, s ha aranyos trónon is ül, mégis szolga, nem is emberek, hanem vak ösztönök s vágyak rabszolgája.

28. A szabadság tökéletes útja.

1. A lelki szabadság legtökéletesebb útja az evangéliumi tanácsok útja. Ezek: *a)* a teljes szegénység, *b)* az örökös tisztaság, s *c)* a feltétlen engedelmisség

2. Láttuk, hogy a szolgaság kötele *a)* a test kívánságából, *b)* a szemek kívánságából s *c)* az élet kevélységéből fonódik. Az evangéliumi tanácsok szétvágják a szolgaság hármaskötelét: 1) a szegénység kiirtja a szemek kívánságát, mert nemcsak az igazságtalan, de még az igazságos vagyonról is lemond, 2) az örökös tisztaság a test kívánságát zabolázza meg, végül 3) a feltétlen engedelmisség a kevélységre mér halálos csapást, mikor önmaga felett másnak ad rendelkezési jogot.

A világ szerint a feltétlen engedelmisség jellemtelen hullává teszi a szerzetest.

Erre azt mondjuk: a szerzetes ellenkezőleg igazi szabad demokrata, mert szabadon választja azt, kinek engedelmességet akar, s ezt a szabadon választott előljárót köti *a)* Krisztus törvénye, *b)* a rendszabálya.

Aki betegségben tudós specialistához fordul, aki lelki vezetővé apostoli lelkű gyóntatót választ, szabadon és bölcsen cselekszik. De ép oly bölcsen jár a szerzetes, hisz ő is azt választja útmutató előljáróvá, kit magánál bölcsebbnek tart. A szerzetes szakértő kalauz útmutatásával igyekszik a tökéletességre, amint a beteg a tudós specialista útmutatása szerint igyekszik az egészség megszerzésére. A kalauz feltételezi a kalauzolt ember tevékenységét: hullából sohasem lehet szerzetes. Egyébként miként a rabló nem lehet bíró a vagyoni dolgaiban, az iszákos és a testiség rabja nem lehet szakértő a józanság s a tiszta élet kérdéseiben: a világ sem lehet szakértő bíró az evangéliumi tanácsokban. A test szolgálja sohasem lehet a szabadság szakértője.

3. Az evangéliumi tanácsok követése nem szül külön erkölcsöt: a szerzetes épúgy, mint a házasságban élő ember Isten akaratának teljesítése, vagyis Isten szeretete által üdvözülni.

A szerzetes s a világi között csak az a különbség, hogy a szerzetes szabadabban mozog s tör Isten felé: „Aki feleség nélkül vagyoni, azokról szorgoskodik, melyek az Úréi, mint te^{ssék} Istennek. Aki pedig feleséges, azokról szorgoskodik, melyek a világiéi» mint tessék feleségének és megoszlott.” I. Kor. 33. 34. Mivel az Egyház azt kívánja, hogy papjai kizárólag Istennek s a lelkek javára éljenek, azért kívánja tőlük a nőtlenséget. A görög Egyházban kevésbé szigorú a nőtlenség fegyelme, de azért ott is törvény a püspökök és szerzetesek nőtlensége s a papok csak egyszer, a felszentelés előtt házassághozhatnak. A nőtlenség és a házasság más s más az állapotbeli kötelessége, de az önmegtartóztatás mindenkinek szükséges, mert másképp nem élhet Isten akaratát szerint.

Az örökös tisztaság gyönyörű erény, de egyben eszköz az Isten bensőbb szeretetére. Az igazi tökéletesség mindenkor Isten szeretete s a szent apa, szent anya nagyobb tökéletességre jut, mint a lanya szerzetes.

4. Az Úr azt mondja az evangéliumi tanácsokról: „qui potest capere, capiat” Máté 19. 12., vagyis az evangéliumi tanácsok követésére csak kevés választott hivatalos, de az evangéliumi tanácsok szelleme, a lélek szabadsága mindenkinek szükséges.

a) Az örökös szüzességnek megfelel az állapotbeli tisztaság, b) a teljes szegénységnek a lelki szegénység, melyben a lélek nem tapad oda a vagyonhoz, ha milliók is állanak rendelkezésére, végül c) a feltétlen engedelmességnek megfelel a feltétlen engedelmesség a Krisztus által kirendelt és óvott vallási szakértő, az Egyház iránt.

Az evangéliumi tanácsok követői nagylelkűen többre vállalkoznak, mint amennyi az üdvösségre szükséges; de épen ez a nagylelkűség, mely a törvényen kívül eső dolgokra is vállalkozik, a világiak számára is a tökéletesség létrája.

5. Jellemző, hogy a „tiszta evangélium” hívei semmi érzékel sem bírnak az Úr Jézus ideális tanácsai iránt: Luthertől kezdve gúny és ócsárlás éri a protestánsok részéről az ör tanácsait. Mivel nincsenek a teljes igazság, az összes kegyelmi szerek birtokában, nincs erejük az evangéliumi tanácsok követésére s gyengeségüket róka módra leplezik: savanyú a szőlő nekik, csúfolják azt, mit elérni nem tudnak.

Csak a legújabb időben kezd hajnalodni az anglikán egyház körében, ahol már coelibatusra (nőtlenségre) alapított férfi és női szerzetességgel is kísérleteznek. S ezek körében a katholicizmust is megértik: nemrég egy anglikán apácázárda összes lakói a főnöknőtől kezdve a szolgálókig egyszerre a katolikus egyházba léptek.

III. RÉSZ.

Hogyan leszünk Isten gyermekeivé?

1. Az örökélet alaptörvényei.

Az összes földi lények két országba tartoznak: a szervesek és szervetlenek, az élők (ember, állat, növény) s a holtak (elemek) országába.

A két ország között választófal van, melyet az elemek még soha túl nem léptek, vagyis a holt anyag országából nincs átmenet az élő szervezetek országába. Az élet első és legfőbb törvénye:

a) O nine vivum ex vivo — élet csakis élőtől származik. Nincs kő, mely egyszerre él, vagy lassan kezd élni s aztán mindig jobban és jobban él. A modern biológia (élettan) a magától származó életet (generatio aequivoca) száműzte a mesék országába.

b) Az élők között is határok vannak: növénytől növény, állattól állat, embertől ember származik, c) A három fajta élő szervezetek mindegyikének sajátos élete van: a növényben van tenyészeti élet (táplálkozás, növekedés, szaporodás), az állatban a tenyészeti életen kívül érzés (érzéki megismerés, vágás), az emberben a kétféle életen kívül még szellemi megismerés, akarás is van.

d) Az alsóbbrendű lény csak úgy emelkedik a felsőbbrendű lényhez, ha a felsőbbrendű lény leereszkedik az alsóbbrendűhöz és magába veszi. Pl. a holt elem csak úgy lesz a növény alkotó része, ha a növény magába kebelezi.

e) A felsőbbrendű lények feltételezik az alsóbbrendűeket: az ember nem élhet az állatok s növények nélkül, az állatok a növények, a növények a holt elemek nélkül.

f) Minden élő szervezet táplálékra szorul, táplálék híjával elpusztul.

g) Az életet szülők közvetítik az utódokra.

h) Minden élő szervezet csak sajátos természete szerint élhet, az embernek nincs módjában az élet törvényeit megváltoztatni: növény nem élhet talaj, víz, meleg nélkül stb. A szembeszállás az

élet törvényeivel az élőszervezet vesztét okozza. Ezt a szembeszálást csak az ember tudja megcselekedni s azért az ember a természet Rontó Pálja.

Az életnek összes törvényei az örökéletre nézve is érvényesek.

Az örökélet nem a képzelet terméke, hanem való tény, mely szépen beilleszkedik a világ rendjébe.

1. Az eszményi természetes ember a lelki ember, kiben a lélek az úr, ki eszes természete szerint él. De bármennyire is halad az ember a lelkiségben, magától nem támad benne örökélet (megszentelő malaszt). Az örökélet forrása Krisztus, ki azt mondja magáról: „Én vagyok az élet” (Ján. 14. 6.), s aki leereszkedik az emberhez s a Szentlélek által újjászüli az embert s isteni életet közöl vele.

„Én azért jöttem, mondotta az Úr, hogy életök legyen és bővebben legyen.” Ján. 10. 10.

Nikodemus előtt éjjeli oktatásában ekként tárta fel az Úr a megváltás titkát: „Bizony, bizony mondom neked, aki újonnan nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be az Isten országába (az Isten gyermekeinek országába).”-

Mi a testből születik, test az; (az embertől csak ember születik) és mi a lélektől születik, lélek az (az Isten gyermeke csak Isten lelkétől születik).

„Valamint Mózes fölmagasztalta a kígyót a pusztában, úgy kell fölmagasztaltatni az ember fiának, hogy minden, ki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Mert úgy szerette Isten e világot, hogy az ő egyszülött fiát adá, hogy minden, aki őbenne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” Ján. 3. 5—6, 14—16. Aki a pusztában halálra maradván a rézkígyóra nézett, megmentette életét: aki élő hittel fordul a keresztre feszített Krisztushoz, örök életre jut.

„Nincs másban senkiben üdvösség; mert nem adatott más név az ég alatt az embereknek, melyben nekünk üdvözlünk kellene.” Ap. Csel. 4, 12.

Amint a holt kőből sohasem lesz élő növény, amint a holt emberbe csak isteni hatalom varázsolhatja vissza az életet: úgy a természetes ember csak Krisztustól nyerheti az örökéletet.

2. A krisztusi újjászületés eredménye „nova creatura,” „új teremtmény”, Gal. 6. 15., az Isten gyermeke: „Valamennyien befogadják őt, hatalmat ada nekik, hogy Isten fiaivá legyenek.” Ján. 1.12.

Növénytől növény, állattól állat, embertől ember, Istentől Isten gyermeke születik.

Hogyan lesz a holt elemekből növény? Úgy, hogy az elemek fizikai s kémiai tulajdonságai fölé az életelv kerül, mely aztán irányítja s korlátozza a fizikai s kémiai folyamatokat.

Hogyan lesz az emberből Isten gyermeke? Úgy, hogy az emberbe új életelv, megszentelő kegyelem kerül, s amint a lelki élet a testben van, a kegyelem élete az emberben van. Az Isten gyermeke az Isten kiváltságos nemese, istenített ember. Ha a király valakit nemesi rangra emelt, az illető kiváltságokban részesült, de természete meg nem változott: az isteni nemesítés felemeli, nemesíti az ember természetét, oda emeli, hová se a maga tehetségéből, se az egész természet segítségével el nem juthatott.

Az érzékekkel érzéki, az ésszel szellemi dolgokat ismerünk meg: az új életelv, a megszentelő malaszt *új megismerés* elve, vele egykoron színről-színre látjuk az Istent, úgy ahogy van. Szóval a megszentelő malaszt örökélet, nem csupán halhatatlanság, hanem természetfeletti, mennyei boldog élet.

A keresztség előtt a gyermek szülője nevét viseli, pl. Erősnek hívják, mi azt jelenti, hogy emberek, Erősek gyermeke: a keresztség után Erősnek pl. Mihály a neve, mi azt jelenti, hogy az emberek, Erősek gyermeke Isten gyermekévé lett.

Hová tartozik az Isten gyermeke? Nem tartozik a szerves testek országába, mert élete van; de a szervesek országába sem sorozható, mert oly élete van, minő ott nem virul: az Isten gyermekei külön országba tartoznak, „az Isten országába,” melyről az Úr oly sokszor szólott. A világ fiainak ez a világ a tulajdon világuk; az Isten gyermekének legfőbb gondja az Isten országa. Akinek legkisebb gondja az Isten uralma a világban s tulajdon lelkében, az tudhatja, melyik országba tartozik.

3. Amint a növény feltételezi az elemek létét: úgy az Isten gyermeke feltételezi a természetes embert, vagyis természetes emberből lesz az Isten gyermeke. Maga az élet szerzője ekként szabja meg az új élet megszerzésének útját-módját: „Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát tanítsatok minden nemzeteket,

megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében, tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek.” Máté 28. 19—20. Aki tehát élni akar Krisztus által, annak a keresztség útján el kell fogadnia Krisztus összes tanításait, összes törvényeit! A „mind”-nek főalkotó része a X parancsolat, a lelki ember törvénye, mi azt jelenti, hogy csak lelki ember lehet Istennek gyermeke.

Micsoda tehát az Isten gyermeke? Lelki ember, megszentelő malaszt, vagyis Isten kegyelméből élő lelki ember.

Ezt az életet „természetfelettinek nevezi” a hittudomány. Ámde a természetfelettség nem ezen tudomány különlegessége: a növény élete természetfeletti az összes elemekre nézve, de természetes a növényre nézve, a kutya, a ló stb. élete felülmúlja az összes növények életét, de természetes az állatokra nézve, az ember szellemi élete természetfeletti az összes földi lényekre nézve, de természetes az emberre nézve, az Isten gyermekének élete természetfeletti még a lelki emberre* nézve is, de természetes az Isten gyermekére nézve, csak egyre nézve *természetellenes* a kegyelem élete, a testi emberre nézve s pedig azért, mert a testi ember megtagadja az emberi természetet s állat módjára él.

Mihelyt az ember bármely parancsolat ellen súlyosan vétkezik, vagyis lelki emberből testi ember lesz, ki a test sugallatára hallgat, nyomban elveszíti az örökéletet.

Az Isten gyermekének még külön törvényei is vannak, pl. a vásár- s ünnepnap mi sehallgatás, húsvéti gyónás, áldozás stb. Ezen törvények súlyos megsértése is lelki halált jelent. *Minden élőnek sajátos élettörvényeit kell követnie!* E törvények áttörése halált von maga után.

Miért nem lehet testi ember Istennek élő gyermeke?

„Animalis homo non percipit ea, quae Spiritus Dei sunt”; a testi ember nem fogja fel azokat, mik Isten Leikéi, érzéketlen az Űr tanításai s törvényei iránt. Ő a test rabja s nem tud Isten törvényeinek útján járni.

Ha az Isten gyermeke a test szolgaságába esett, súlyosan vétkezett, csak úgy lehet ismét élővé, ha a „mind”-et élettörvényévé teszi.

4. Az Isten gyermekének élete Krisztustól van s csak a Krisztussal való állandó közlekedés útján tartható fenn.

Hogyan marad meg a test természetes élete? Úgy, hogy állandó közlekedésben van az anyagi világgal: a levegővel, meleggel,

vízzel, táplálékkal; mihelyt ez a közlekedés megszakad, vége a test életének.

Hogyan marad fenn az isten gyermekének élete? Úgy, hogy az Isten gyermeke állandóan közlekedik ezen élet forrásával, Krisztussal; Krisztus igéit fogadja magába és elmélkedéssel (ez a lelki emésztés) lelkének vérévé változtatja, vagyis cselekvésének indító okává teszi, Krisztus, testével táplálkozik, betegség esetén a lelki gyógyászat szerével, a bűnbánat szentségével él, a különféle életviszonyokra rendelt szentségeket használja (bérmálás, házasság, papirend, utolsó kehet) s imádságos lelkülettel a segítő kegyelem asteni levegőjében él. Remekül mondja az Úr: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők; aki énbennem marad és én őbenne, az sok gyümölcsöt terem, mert nálam nélkül semmit sem cselekedhettek.” MJán. 15. 5. Nem mondja: „keveset”, de „semmit” sem cselekedhettek: ész nélkül nincs gondolat, isteni kegyelem nélkül nincs Istengyermeki gondolat, érzés, elhatározás, tett, nincs az örök életben jutalomra méltó cselekedet. Szóval Krisztus új Ádám, az emberiségnek új feje, kiből új élet árad az emberiségbe. Ádámtól a természetes életet, Krisztustól az örökéletet kapjuk.

5. A testi táplálkozás törvénye így szól: *a)* tartózkodjál az ártalmas dolgoktól, *b)* élj az éltető dolgokkal; az Isten gyermekének élettörvénye így szól: *a)* tartózkodjál attól, mi testi emberré tesz téged, *b)* éltesd magadban a lelki embert s a kegyelem isteni életét.

Az ártalmas dolgoktól való óvakodás nem egyéb, mint önmegtágadás: tehát az önmegtágadás a természetes és kegyelmi élet óvó törvénye.

6. A természetes életet szülők útján kapjuk az Istentől: a kegyelem isteni életét is lelkünk anyja, az Egyház útján kapjuk Krisztustól.

A szülők nemcsak világra szülik a gyermeket, de ápolják, nevelik is, nélkülök feltétlenül elpusztulna a gyermek: az Egyház nemcsak újrászüli az Isten gyermekét a keresztségben, s a bűnbánat szentségében, de az Isten igéjével, „az élet kenyerével” s a többi szentségekkel ápolja is és neveli is az Isten gyermekeinek életét.

Újabb időben némelyek a maguk szakállára az Egyház kapcsolásával akarnak „krisztusi egyéniségek lenni.” Ez olyforma vállalkozás, mintha valaki szülők nélkül akarna világra jönni és emberré lenni. Az Isten igéjének értelmét az Egyház közvetíti, az Egyház szája Krisztus szája: a Szentírás csak a szavakat adja

elénk. Aztán hogyan akar valaki gyónni, áldozni, szt. misét hallgatni stb. az Egyház kikapcsolásával?

Az „anyaszentegyház” anya, Krisztus szerve, a isteni életnek rendes közvetítője, de Krisztusnak módjában van ott is működni, hol Egyháza által nem működhetik: a megváltás nagy ténye hozza magával, hogy mindenki, ki lelki emberré lesz, az erkölcsi rendnek meghódol, az Isten gyermekének életét is megkapja a vágy-, vagy a vérkeresztség útján.

Nagyon természetes azonban, hogy rosszakaratú emberek kedvéért az Úr nem csinál kivételeket s a rosszhiszemű szembezállás Krisztus rendes orgánumával, az Egyházzal elzárja az embert az élet forrásától.

7. A holt anyag a növényvilág alapja, de nem minden anyag lesz növényé, a növények világa az állatok legelője, de nem minden növény emelkedik fel az állatvilágba, a növény és állatvilág az emberiség tápláléka, — de nem minden állat és növény lesz az emberek alkotórésze, a természetes emberből lesz az Isten gyermeke, — de nem mindenki, ki ember nevet visel, lesz Isten gyermekévé, mert nem mindenki hallgat az isteni hívásra. Szóval az élet korlátozása minden fokozatban észrevehető.

8. Az életnek (növény, állat, ember) minden fokozatán jellemző sajátsága van: az Isten gyermekei életének jellemző tulajdonsága — a szabadság.

Még a csecsemőt is abban a feltevésben kereszteli meg az Egyház, hogy a csecsemő maga keresné Krisztus kegyelmét, ha már öntudata volna, s ismerné a krisztusi életet. Felnőttet csak úgy keresztel az Egyház, ha maga kívánja.

Az embernek önként, tulajdon elhatározásából kell keresnie az Isten gyermekeinek méltóságát, önként kell magába fogadnia az élet ígét, tulajdon elhatározásával kell magáévá tennie az Isten akaratát. Ez a keresztény szabadság, a szabadság netovábbja.

Ez a szabadság egyedül az ember kiváltsága: se növény, se állat nem mondhatja: „ha akarod, élsz,” csupán az Isten-gyermeki életéről áll: „ha akarod, isteni életet élsz.”

A keresztény szabadság birtokába azonban csak lelki ember juthat, kinek eszét nem köti meg az elfogultság, kinek akaratát nem ejti szolgálásba rendetlen hajlam, bűnös szenvedély. A keresztény szabadság a lelki szabadságból fakad.

A krisztusi élet-szabad voltának logikai folyománya, hogy az ember nemcsak az életet, de a halált is szabadon választja, vagyis önmaga olvas Halálos Ítéletet tulajdon fejére. „Aki nem hiszen, már elítéltetett.” Ján. 3. 18. Aki nem hisz, elfordul Krisztustól, az élet forrásától s azért meghal. De ugyancsak meghal, ki fontos dologban szembehelyezkedik Krisztus akaratával, vagyis súlyosan visszaél szabadságával: „Aki méltatlanul eszik (az élet kenyeréből), ítéletet eszik magának.” I. Kor. 11, 29. *Minden halálos bűn halálos ítélet.*

9. Makkból tölgyfa lesz^ a tyúktojásból csirke kel ki, ember-től ember születheti-k. Az élő organizmus egy sejtből lesz, melyről a legtudósabb ember sem mondhatja meg mindig; hogy mivé lesz; de azért egy és ugyanazon csirából nem lesz többfajta élő, már magában a csirában benne van az organizmustipikus faja. Ez az élet azonosságának törvénye.

A megkeresztelt ember az istengyermeki élet csiráját kapja, melynek fejlődési típusa Krisztus.

Mindenfajta élet csirából fejlődik: az örökélet is fejlődésre képes; Óriási a különbség egy ma megkeresztelt gyermek s az Asszízi sz. Ferenc között.

Mikor a nemzetek apostola érett lett Krisztusban, azt írta magáról: „Elek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem.” Gal. 2. 20., s másoknak azt írja elő életük szabályául, hogy addig ne nyugodjanak: „Donec efformetur in vobis Christus.” Az istengyermeki élet az élet netovábbja, mely az Istenig ér: Krisztus az élet célja és középpontja.

A modern tudósok bizonyos fajtája mindent természetes fejlődésből akar megfejtetni: így a kereszténységet az egykorú bölcsel-
letből származtatja.

E „tudósok” egész „tudományát” halomra dönti a krisztusi biológia: ilyesmit hiába keresünk az egykori s későbbi bölcséleti rendszerekben, se Buddha, se Mohammed, se senki a világon nem merte soha magáról mondani, mit Krisztus mondott: „Én vagyok az élet.”

Ez a biológia a kereszténység lényege, melyet az isteni szertet teremtett s isteni oktatás hozott az emberiség tudomására. A holt ásvány semmit sem tud a növények birodalmáról, még akkor sem ismeri meg az életet, ha a fa gyökerei az ő sötét birodalmába nyomulnak: a krisztusi élet csodálatos titkait isteni kinyilatkoztatás nélkül sohasem ismerhettük volna meg.

A legnagyobb, mit ember elérhet, a krisztusi élet. A legnagyobb hivatás: kialakítani Krisztust önmagunkban, s

aztán példánkkal másokat is krisztusi életre buzdítani s vezetni.

Az örökélet összefér minden tisztességes hivatással, még az utcasepréssel is; de a hivatás annál nemesebb, mennél több vonatkozása van az örökéletre. Ez okból a legmagasabb a papi hivatás s utána nyomban a szülői hivatás következik, melyre, sajnos, a legtöbben minden előkészület nélkül vállalkoznak. Arra még gondolnak a házasulók: „miből fogunk megélni,” de az már nem jut eszükbe: „Tudunk-e gyermekeket Isten számára nevelni?”

2. Az Isten fiainak lelkületéről.

1. A teremtés tényének a folyamánya az úr és a szolga viszonya Isten s ember között. A megváltás, az isteni nemesítés tényének folyamánya új helyzet, új álláspont az emberre nézve: a gyermek viszonya az atyához s Isten gyermekének boldogulása teljesen azon fordul meg, hogy magát ezen új helyzetbe beleélje.

Bűn, boldogtalanság, kárhozat mind abból fakad, hogy az ember hamis álláspontra helyezkedik, megsérti a gyermek viszonyát a mennyei Atyához.

2. Az apostolok között, több ízben vita támadt arról, kicsoda nagyobb közülök, kicsoda lesz nagyobb az Isten országában. Egy ilyen vita alkalmával az Úr oktatást adott apostolainak az Isten fiainak lelkületéről s hogy ezt az oktatást egyszer s mindenkorra leszegezze tanítványai és összes hívei lelkébe, az oktatást szemléltető ténnyel is kísértte.

„Magához híván Jézus egy kisdedet, közéjük állítá őt és monda: Bizony mondom nektek, ha meg nem tértek, és nem lesztek, mint a kisdedek, nem mentek be mennyeknek országába.” Máté 18. 2—3.

Ez a jó magaviselet törvénye az Isten gyermekei számára. Aki e törvényt megszegi, annak lelkében nincs' az Isten országa, az be nem mehet a mennyek országába.

Lássuk e törvény értelmét.

Az Úr szava szerint a kisded viszonya szüleihez, a kisded lelkülete az Isten gyermekei számára a helyes magaviselet törvényének a képe. Micsoda a kisded viszonya szüleihez?

a) Szülők nélkül nincs gyermek, b) a szülők gondozása nélkül feltétlenül elpusztul a gyermek, c) a szülők nevelése nélkül

még gondolkodni s beszélni sem tanul a gyermek, szóval szülői útján lesz emberré a gyermek, *d)* a szülők okossága pótolja a gyermek tudatlanságát. *Egy szóval a szülők tekintélye a gyermek életelve.* Ez a természet törvénye, melyen senki sem változtathat: *a gyermek csak szülői által boldogulhat.*

A gyermek *a)* ösztönszerűen, érzi, hogy hozzátartozik szülői-hez, *b)* hogy szülői nélkül nem élhet s nem boldogulhat, *c)* hogy szülői okosabbak, erősebbek nálánál: a gyermek szemében a szülő a legfőbb tekintély: apa mondta, mama mondta, — ettől nincs felebbezés. Egy szóval a gyermek elismeri a szülők felsőbbiségét, tekintélyét. A meghódolást a szülői tekintély előtt megkönnyíti a gyermek számára a tudat: szüleim engem önzetlenül szeretnek.

Az élet szerzőjének szava szerint: Isten s az Isten gyermeke között olyan a viszony, amilyen a viszony a szülők és a gyermek között; Isten tekintélye az Isten gyermekének életelve, az Isten gyermeke csak úgy élhet és boldogulhat, ha teljesen meghódol az Isten tekintélye előtt.

A teljes meghódolásnak Isten előtt a gyermeki lelkület a gyümölcse. Miből fakad ez a lelkület? A következő tények, igazságok megfontolásából.

3. *a)* Isten nagy, én meg kicsi vagyok.

Isten mindentudó, mindent, valót és lehetségest lát; sem hely, sem idő nem korlátozza látását: én kicsi eszemmel a hely s idő korlátai közé szorítva a való és lehetséges dolgoknak csak kicsike töredékét ismerem; tudásom egy csepp az igazság tengeréből, ha „az igazságosság követelménye, hogy a gyengébb ész az erősebbnek alárendeltje legyen.” (S. Aug. Quaest. in gen. I. 9. 153.), akkor kis eszemnek feltétlenül meg kell hódolnia az isteni mindentudás, a végtelen Ész előtt. Kicsi eszemmel valahogy csak sillabizálhatok a természet, az élet könyvében.

De miként a gyermek a szülők oktatása nélkül nem lesz gondolkodó emberré: isteni oktatás nélkül sem istengyermeke méltóságomat nem ismerhetem, sem azt nem tudhatom, hogyan viselkedjem mint Istennek a gyermeke. Lelkem életére nézve az isteni oktatás feltétlenül életszükséglet, fia a világ legtudósabb emberei közlik velem tudományukat, okos, mívelt *emberré* lehetek; de Isten gyermekévé csak isteni oktatás tehet.

b) Isten kezének alkotása vagyok, mindent az Istennek köszönök.

Testem, lelkem, minden tehetségem s tagom, minden vagyonom Isten kezének alkotása. Mindenemen rajta van Istennek jelzése: Isten kezének adománya. Azt kell mondanom a lelkemnek: „Mid vagyok, amit nem vettél (kaptál)? Ha pedig vetted, mit dicsekszel, mintha nem vetted volna?” I. Kor. 4. 7.

c) Isten szeret engem úgy, mint egy Isten szerethet.

Isten teremtett engem, mert szeretett, szeretetből közölt velem tökéletességeket, szeretetből adta nekem a gazdagon felszerelt világot lakóhelyül. Ha még valamelyes kétségem volna, csak a Golgotára kell tekintenem, ott véres betűkkel olvasom a szeretet szövegét: „Úgy szeretete Isten e világot, hogy az ő egyszülött Fiát adá” értem, az Uten Fia meghalt a gyalázat fáján, hogy én dicsőségben s boldogságban éljek.

Hogy bölccsé, okossá tegyen engem, Isten saját gondolatait közli velem, miként a jószágos szülő nem rejteget családi titkot gyermekei előtt: Isten még saját életének titkait is feltárja előttem, még a jövőre vonatkozó szándékait is közli velem (Szenháromság, mennyország, tisztítóhely, pokol, feltámadás, Ítélet). Hogy boldogulást elősegítse, saját akaratát közli velem, mert ezenkívül nincs boldogulás számomra. A szülő néha bünteti gyermekét, de a büntetéssel nem a gyermek romlását, hanem javulását s boldogulását akarja: Isten néha sújt engem, szenvedést bocsát rám, de ezt is szeretetből teszi, észre akar téríteni, meg akar javítani, ki akar próbálni, mert remeket akar belőlem nevelni.

Isten szeret engem: irántam való szeretetből önmaga nagy nevelőiskolát, Egyházat alkotott s felszerelte a lelki nevelés összes eszközeivel.

Isten szeret engem: a maga életelemét adja lelkembe, a maga örök boldogságában akar részesíteni.

A leglángolóbb költői fantázia sem tud Istenénél nagyobb szeretetet elképzelni s az embernek, hacsak kis okosság van benne, nem marad más hátra, minthogy Isten előtt testestül-lelkestül meghódoljon, hogy szerető mennyei Atyja karjaiba dobja magát. *A hívő, szerető, feltétlenül meghódoló lelkület az Isten gyermekének igaz lelkülete.*

4. Istennel szemben az ember csak egy helyes álláspontot foglalhat el: az alázatos meghódolás álláspontját, mert egyedül ez felel meg az igazságnak. „Minden, aki magát felmagasztalja, megaláztatik, aki magát megalázza, felmagasztaltatik.” Luk. 18. 14.

A szentek a legalázatosabb emberek a világon s pedig azért, mert egyben a legokosabbak is, amennyiben belátják az Isten nagyságát s az ember korlátolt voltát s gyarlóságát. A szentek éles szemmel néznek az ember belsejébe s az élet könyvébe s világosan látják, mily keveset-tud az ember magára hagyatkozva s még azt is rosszul tudja, mily gyarló az ember, mennyire rászorul az Isten segítő kegyelmére. A rövidlátók szemében a szentek alázatossága túlzásnak látszik, valójában pedig az igazság nyomata. A gőg mindenkor korlátolt elfogultságnak a gyümölcse.

5. A polgári törvény értelmében a 24 éves ember nagykorú, ki elég érett arra, hogy önmaga intézze ügyeit: Istennel szemben sem kor, sem tudomány nem nagykorúsítja az embert.

Isten nagysága, tudása akkora, hogy vele szemben a legtudósabb ember is csak együgyű, dadogó gyermek. Istennel szemben nincs nagykorúság.

Mihelyt valaki komolyan veszi a vallásos életet, nyomban észreveszi, hogy felülről van szüksége a világosságra s erőre, mert e nélkül nem tud eligazodni az élet szövevényes eseményeiben, nem tudja a nagy elveket a kis tettek aprópénzére felváltani. Az ember csak Istenre támaszkodva tud boldogulni. Ámde a kiskorúság Istennel szemben távolról sem jelent lelki éretlenséget. Semmi a világon annyira talpra nem állítja, önállóvá nem teszi az embert, mint a krisztusi pedagógia. Ez a pedagógia már a hat éves gyermeket is arra utasítja, hogy saját lelkiismeretére hallgasson, a 9—10 éves gyermeket meg épenséggel már önbíráskodásra utalja a bűnbánat szentségében, a 10—12 éves gyermeket már a nagykorúak jogában részesíti, az Úr oltárához bocsátja. De azért a bűnbánat szentségében a 80 éves ember épúgy kiskorú gyermek Istennel szemben, mint a 10 éves iskolás fiú. Azért az Istennel szemben légy mindenkor gyermek, az emberekkel szemben légy férfiú!

6. fia valami, a tudás adhatna jogcímet az embernek, hogy büszke öntudattal teljék el. örvendetes jelenség azért a tudomány történetében, hogy épen a legnagyobb lángelmék, kik legmélyebben pillantottak az igazság birodalmába s másoknál sokkal többet tudtak, nyíltan beismerték korlátolt voltukat, megőrizték gyermeki lelkületüket.

Sokrates sok gondolkodás után élete végén arra a felfedezésre jut, „hogy semmit sem tud” s épen e felfedezését nézi tudása koronájának. A görögök legnagyobb gondolkodója, Aristoteles, az Isten tudását a napfényhez, az emberét a denevér látásához hasonlítja. Kopernikus, kinél nagyobb felfedezést nem tett emberi elme, a következő felírást vésette sírkövére:

*Non parem Pauli gratiam requiro,
Veniam Petri neque posco, sed quam
in crucis ligno dederas latroni,
sedulus oro.*

(Nem keresem Pál kegyelmét, nem kérem Péter bocsánatát, csak azért a bocsánatért esdeklek, melyet a keresztfán a latornak adtál).

A nagy Kepler így ír „Harmónia mundi” c. munkájának a végén: „Világosság Atyja! ki a természet világosságával a kegyelem világossága után való vágyat kelted fel bennünk, hogy minket a dicsőség világosságába vezérelj: köszönöm neked, Uram és Teremtőm, hogy teremtéssel megörvendezettél, amennyiben kezeid munkája örömmel töltött el engem. Most, íme, befejeztem hivatásom munkáját; fölhasználtam az erő mértékét, amelyet nekem adtál. Kinyilatkoztattam dicsőséged művelt az embereknek, amennyire korlátolt szellemem föl tudta fogni a te végtelenségedet, fia én, bűnös ember, valami olyast írtam, ami nem méltó hozzád, vagy ha önnön dicsőségemet kerestem: bocsáss meg kegyesen.”

Laplace életében amolyan „jó” katolikus volt. Halálos ágyán azonban meggyónt, s mikor barátai nagy felfedezéseivel vigasztalták, azt felelte: „Mindaz, amit tudunk, kicsiség azzal szemben, amit nem tudunk.”

Newtont az egész világ a tudomány elsőrendű csillagának tartja, ő maga így ír önmagáról élete végén: „Hogy mit gondol a világ működésemről, nem tudom; de önmagam előtt olyanak tetszik egész tudományos működésem, mintha gyermek lettem volna, ki a tenger partján játszadozik: hellyel-közzel tán tetszetősebb kövecset, vagy szebb kagylót találtam játszótársaimnál, míg az igazság óceánja mindenkor rejtve terült el előttem.”

A híres Ozanam, Ampère lakótársa beszéli, hogy ez a nagy fizikus szobájában föl-alá járva nagy fejét kezeibe fogva nem egyszer lelkesülten kiáltotta: „Ozanam, mily nagy az Isten! mily nagy az Isten!”

A híres Pascal szerint „ha az ész hatalmasan előre nyomul, annak ismeretére jut, hogy még sok dolog van, mit föl nem foghat;

és ha az ész nem jut el ennek tudatára, akkor nagyon gyenge.” Szóval a modern kor gondolkodója ugyanazon eredményre jut, mint az ókor Sokratese: édes-keveset, úgyszólván semmit sem tudunk. Isten pedig mindentudó s a tudomány — imádkozik, miként a gyermek imádkozik.

7. A gyermeki lelkületnek Istennel szemben természetes folyománya a gyermeki lelkület a vallásnak krisztusi szakközegével, lelkünk anyjával, az Egyházzal szemben. A nagykorú ember is kegyelettel viselkedik szüleivel szemben, kik által emberré lett: a szent ember is kegyeletos tisztelettel viselkedik az Egyházzal szemben, mely őt szentté nevelte.

E gyermeki kegyeletnek remek példáját adta az elnyomott ír népnek Mózese, O'Connel: élete alkonyán még egyszer tiszteletét akarta tenni a keresztények atyjánál; Rómába menet Genuában halálos betegségbe esett; végrendeletében azért ekként intézkedett: „Testemet a hazai földnek, lelkemet Istennek, szívemet Rómának adom”.

3. A gyermeki lelkület megölői.

1. A csecsemőnek az egész világból csak egy kell: anyjának meleg kebele és édes teje: anyjától született s ösztönszerűen anyja után kiált, mert csak általa boldogul.

Miként az újszülött csecsemő anyja után kiált: az öreg Homérosz szerint „az emberek Isten után kíváncsiak”. Ahogy a nap sugara életre kelti s a rög közül kicsalja a növénycsírát: úgy az anyai szeretet melege életre kelti a gyermek szunnyadozó lelkét.

De a mennyei Atyának is gondja van az ébredező, fejlődő gyermek lelkére; szeretete nagy képeskönyvet alkotott a gyermek okulására s egyben a szeretetnek *isteni nagy* csodáját állítja a gyermek lelke elé. Istennek oktató képeskönyve a nagy világ, szeretetének csodája az ember képében megjelent egyszülött Fia. S ha a gyermek természetesen fejlődik, szülőivel majdnem egy időben megismeri a láthatatlan mennyei Atyát; amily természetes számára, hogy szülőivel beszélget, oly természetes, hogy mennyei Atyjával beszélget, hogy imádkozik. Bármennyire is korlátolt a gyermek esze a földi dolgokban: az isteni, láthatatlan dolgokban semmi nehézsége nincsen. „Anima naturaliter Christiana.” (Tertul-lián). A gyermek hisz és imádkozik s nagyon természetesnek ta-

lálja, hogy menyői Atyjának háza, a szép mennyország az ő igazi hazája!

2. A gyermek azonban egyelőre a földön él s miként a levegő mindenüvé elhat: „a világ szelleme” is minden oldalról megkönyékezi. A világ szelleme a korlátoltság s rövidlátás szelleme, mely csak a földet és a földi életet látja, s nem tud Istennek láthatatlan országáig emelkedni. A világ szellemének egész böicesége: „boldogulni az életben.” E szellemnek törvénye: „Légy művelt emberré, hogy állást, pénzt szerezhess; s pénzen minden kapható!” A fejlődő kis ember úton-útfélen hallja ezt az evangéliumot s hozzá látja a világ fiainak példáját, kiknek egyedüli gondjuk „boldogulni az életben”, s a nagyszabású életre hivatott gyermek lassankint megfélekedezik nagy hivatásáról, megfélekedezik Istenről s az ő országáról s maga is szerelmes lesz a földbe: állásra szert tenni, pénzt keresni, előkelően ruházkodni, kellemesen lakni, az élet örömeinek lakomájából mennél nagyobb porciót magához ragadni — lesz életének egyedüli gondja.

Az anyagi jóllét, ez a „boldogulás az életben” a jóllakottság érzetét kelti a világ fiává vedlett Isten gyermekében, hozzá úgynevezett műveltsége a kevélység tudatát ébreszti fel benne s ebben a lelki hangulatban azt tartja, hogy ő nem szorul rá az Úristenre, s ha időnkint, úgy egyszer-kétszer az évben még ellátogat az Úr házába, azt hiszi, hogy különös kegyet gyakorolt az Úristennel. (Jó, hogy angyali követséget nem vár, mely megköszöni kegyes leereszkedését).

Ez a polgári gőg korlátoltságának csendes örülete, a gyermeki érzületnek egyik megölője. Lelki betegségnek, örületnek kell neveznünk ezt a hideg nembánomságot s kevélységet az Istennel szemben, mert a lélek természetét sérti, a józan ésszel ellenkezik. Amint a hülyeség jele, ha az ember nem ismeri a pénz értékét: úgy a hülyeség jelének kell tekintenünk azt, ha az ember nem ismeri s nem becsüli az Istent, az örök élet s az örök javak értékét. A világ csak úgy hemzseg ily hülyéktől s viselkedésüket látva Izaiás, a tüzes lelkű próféta ekként kiált fel szíve fájdalomban: „Megismeri az ökör gazdáját és a szamár ura jászolyát, — Izrael nem ismer meg engem, és az én népem nem ért.” íz. 1, 3.

„Az én népem nem ért!” — csak a múltó földi életben akar boldogulni, holott örök boldogulást szántam neki.

Az élet céljának illetően eltolódása és összezsugorítása minden bajnak a forrása. Hogy az ember mindennap jóllakjék, a hideg ellen ruhával védekezzék, itt-ott egy falatot elkapjon az élet

örömeiből, szóval testi emberként vegetáljon: ehhez nincs szüksége természetfeletti segítségre, ehhez nem kellene a hit igazságai, az isteni kegyelem életeleme, amint a napszámos foglalkozásához nem kell felsőbb mennyiségtan.

A testi ember, ki nem akar több lenni testi embernél, ki csupán „boldogulni kíván az életben”, egészen logikusan él, ha a vallással s az erkölcsi renddel nem sokat törődik: a gilisztának nem kell a sas szárnya, hisz ő a földből keresi ki a rothadt szerves anyagot a maga táplálására. A testi ember jóllakik a föld örömeiből, s amint az állatnak nincs szüksége vallásra állati életéhez, a testi embernek sem kellene az örök boldogulás kellékei állati existenciájához.

3. Még inkább vesznie kell a gyermeki lelkületnek, ha a polgári göghöz a tudós kevélység járul.

3ern a vagon, sem a tudomány magában nem veszedelme a léleknek, de veszedelemmé lesz az ember gyarlósága miatt. E gyarlóság miatt esik meg, hogy „a tudomány felfuvalkodtak” I. Kor. 8, 1.

A tudomány modern üzeme szerint a tudós beleássa magát valamely tudományágba, s könnyen vakká meg süketté lesz minden iránt, mi tudományának körén kívül esik; miként a póknak az ő hálója a világa: a specialista tudós sem lát tovább az ő kis világánál, amit messzelátójával, vagy görcsövével nem lát, az nem létezik számára, ami laboratóriumán túl esik, az nem érdekli őt. S miként a sötét barlangban élő hullő lassankint elveszti szemevilágát, mert nem használja a szemét: a specialista tudós is érzéketlenné és színvakká lesz az igazság nagy birodalma iránt. Darwin maga bevallja, hogy egyoldalú tudós foglalkozása közben lassankint elvesztette érzékét a költészet iránt; hasonló módon a tudós egyoldalúság és elfogultság miatt a specialista tudós elveszti érzékét Isten, a vallás s az örökélet iránt annál is inkább, mert a vallás nagy követelésekkel lép fel ellenében, melyektől ösztönszerűen fázik. A közmondásszerű tudós szórakozottóság könnyen kiterjed magára a felséges Istenre is, elfogultságában a specialista nagy tudósnak tartja magát, mert egy betűt a természet nagy könyvéből úgyahogy ki tud sillabizálni s az öntelt gög kiöli lelkéből a gyermeki lelkületnek utolsó maradványát is. fia a tetejébe a tudós göghöz még sértett lelkiismeret is járul, s a vallás igazságai bántják a tudóst, miként a világosság a beteg szemet bántja-izgatja: a gögös tudós a vallásnak fanatikus gyűlölőjévé s támadójává lesz.

A tudós gög önteltsége nem ismer Istent, ki őt valamire oktathatná: neki az ő szaktudománya a bálványa. Az elfogult, gögös szaktudós Istennek legrosszabb tanítványa, ki egyszerűen semmibe se veszi minden igazságnak örök forrását. A lelki betegnek ezen fajtájára nézett a próféta, mikor illetően zokszóra fakadt: „Iszonyodjatok ezen, egek! . . . Mert két gonoszszágot cselekedett az én népem: Elhagytak engem, élővíz kútfejét, és maguknak kutakat ástak, beomladozó kutakat, melyek vizet nem tarthatnak.” Jer. 2, 12—13. Csak egy szaktudomány az élet forrása: az isteni hit szaktudománya.

A tudós gög és lelki betegség, lelket mámorító örület, mely az elemektől, férgektől, majmoktól s természeti erőktől nem látja Istent, a világ nagy Urát, s a tudomány apró pénzének birtokában gyermeki könnyelműséggel elveti a végtelen értéket.

4. A felséges nagy Isten azonban még a földbe szerelmes, vagy a tudomány gögjébe temetkezett rossz gyermekei iránt is irgalommal van. Miként az élet oltalmára odarendelte a bölcs Teremtő a fájdalmat, mely a sérült, vagy betegségbe esett állatot s embert figyelmezteti: vigyázz, baj van szervezetedben, mely veszedet okozza, ha el nem távolítod: úgy földbe s tudományba szerelmes embereket, kik megfeledeztek önteltségükben mennyei Atyjukról, a szenvedés és fájdalom ostorával sújtja, hogy őket eszméletre térítse s maga felé hajtsa. A szenvedés és fájdalom isteni ostora nélkül tömérdek ember vakon rohanna a kárhozatba. Sok lelket csak a fájdalom ostora képes a kereszt tövébe hajtani.

5. Az Isten gyermekének legfőbb életszabálya: „Keressétek előbb az Isten országát és az ő igazságát s a többiek hozzáadatok nektek.” Lelkünk királya távolról sem mondja, hogy vagyont, tudományt ne keressünk, csak azt akarja, hogy az Isten országát előbb keressük.

A világ fiai feje tetejére állítják a törvényt, úgy élnek, mintha Isten azt mondta volna: keressétek előbb a földet, s az ő élvezetét, s ráadásul mindenki mennyországot kap.

A híres Monis Tamás úgy találta, hogy „ebben az esetben sokan akkora erőlködéssel vásárolják meg a kárhozatot, hogy munkájuk felével is megvásárolhatnák az üdvösséget.”

Az a helyes rend, hogy az ember mindenkor ura legyen pénznek s tudománynak, s nem rabszolgája. Remekül írja Ampère, a nagy fizikus naplójegyzeteiben: „Dolgozzál az imádság szellemében; kutasd e világ dolgait, mert állásod követeli tőled, de csak egyik szemeddal nézz ezekre, hogy a másik szemedet állandóan az örök

világosság tartsa lekötve. Hallgasd a világ bölcseit, de csak egyik füleddel, hogy a másik mindenkor mennyei barátod szelíd hangjára hallgasson. Csak egyik kezeddel írd, a másikkal fogódzkodjál Isten ruhájába, miként a gyermek szeretettel anyja köntösébe kapaszkodik. Mert ennek az óvatosságnak híjával okvetlenül összezúzod a fejedet valamely kövön. Bár mindenkor eszemben forgatnám sz. Pál szavait: „Úgy éljete a világgal, mintha nem élnétek vele.”

Egy középkori nagyúr remek csörgősipkát adott udvari bolondjának s ekként szólott hozzá: „Viseld e sipkát, míg magadnál bolondabb emberre akadsz!”

Történt, hogy a nagyúr súlyos betegségbe esett. Egy nap az udvari bolond félfüllel elkapta az orvos szavát, melyet a nagyúr feleségének mondott: „El fog menni, nem igen tarthatjuk meg.”

Az udvari bolond bement halálosan beteg gazdájához, s így szólt: „Hová megyünk komám?” „Messzire, jó bolondom.” „Aztán meddig leszünk távol? Egy hónapig, egy évig?” — „Sokáig, nagyon sokáig: vissza se jövünk többé.” — „De hisz semmit sem készítetünk elé a nagy útra, még csak útravalót sem pakkoltunk be! Csak vegye a sipkámat nagy uram, mert látom, hogy maga nagyobb bolond nálamnál: én ily nagy útra dehogy is mennék minden előkészület nélkül.”

A nagyúr elérte bolondja okos szavát: másnap papot hivatott, életgyónást végzett: végrendeletet csinált, minden igazságtalanságot jóvátenni törekedett.

Bolond, nagy bolond minden ember, ki beéri a földi boldogulással, holott örök boldogulás a rendeltetése.

4. Az Isten gyermekeinek mintaképe.

1. Plato, a stoikus iskola képzeletben alkották meg az ideális ember képét, az erkölcs mintaalakját. De ez a mintakép sehol se létezett. Az Isten gyermekeinek elő- és mintaképe csont és hús, szellem és élet, merő valóság, a neve: Jézus Krisztus. Az Istenember az emberiség büszkesége, legdrágább kincse, az erkölcsi szépség, kire imádatos hódolattal tekint minden ember, kinek lelkét ideálok hevíteni tudják. „Ami nagyot s mélységest s fölségest kiválthat Istentől az emberi élet; amit az isteni életből folyósítani lehet az emberi élet számára, azt Krisztusban szemlélhetjük. Nekünk Krisztus azért *minden*, mert az isteni benne talált emberi kiadást.” Prohászka, A diadalmas világnézet 244. Krisztus nélkül koldus-

szegény az emberiség. „Krisztus lelkét és szívét választotta ki az Isten, hogy kialakítsa benne öntudatos gondolatá mindazt, amit a végtelenből velünk közölni akart s hogy szívének érzelmeibe öltöztesse az örök tökéletességnek emberi imitációját.” U. o. 247. Amint hisszük és valljuk: az Isten Fia emberré lett, hogy minket szenvedésével s halálával megváltson, úgy hisszük és valljuk, hogy:

Az örök latén egyszülött Fia emberré lett, hogy élénk élje a tökéletes élet mintaképét.

2. A kereszténység a világtörténelemnek legnagyobb szellemi forradalma: a világba léptével megtörtént az, mit eddig senki végbe vinni nem tudott, — az emberiség lelki újjászületése. S mi volt e lelki átalakulásnak leghatalmasabb tényezője? Az Istenember a világba állította a maga személyét, a maga gyönyörűséges életét s ebből a felséges példából új élet támadt az emberiségben, s e felséges élet most is a megújulás éltető forrása. Még a hitetlenség is kénytelen megvallani: „Krisztus születése az egész világtörténelem legfontosabb napja. Ha a világ nem néz a Golgota áldozatára, s hamarosan meg nem újul lelkében, — a tudomány és a társadalom csődje fog bekövetkezni.” (Chamberlain).

Krisztus él és működik, élő személyiségének páratlan hatalmáról ekkép elmélkedett sz. Ilona szigetének lángelméjű száműzöttje: „N. Sándor és Caesar példáját állítottam lelkem elé abban a reményben, hogy tetteiket túlszárnyalom, s mindenkorra élni fogok az emberek emlékezetében. De elvégre is mennyiben él Caesar? Mennyiben él N. Sándor? Ki ismeri őket, ki törődik velők? Legfeljebb pusztá nevüket ismerik... Nevök főlakóhelye az iskola terme: kitűnő témák iskolai gyakorlatokra. Akkorát esett a hős Sándor, akkorát esett a császári Caesar, ut pueris placeant et declamatio fiant, (hogy a fiuknak tetszenek s deklamációk tárgyai.) — Ezekkel szemben az egész világon csak egy név van, mely él; ez egy férfiúnak a neve, ki a világtól elrejtve él és a gonosztevő halálával hal meg. Tizennyolc század múlt el azóta, de még mindig hatalmában tartja az emberi szellemet. Hatalmába ejtette a világot, s nem enged birtokából. A legkülömbözőbb nemzetek felett, a legelütőbb viszonyok között, a legműveltebb s legnyersebb fajok s lelkület közepette, a társadalom minden osztályában uralkodik e név viselője. Előkelő és alacsony sorsú, szegény és gazdag meghajlik előtte. Milliányi lélek közlekedik vele, bízik szavában, kívánja jelenlétét. Tiszteletére fényes és számos palotát emelnek; képe, mely őt a legmélyebb megaláztatás órájában mutatja, győzelmi jelként állítatik fel a büszke városokban,

faluhelyen, az utcák szögletén, a hegyek ormain. Az ő képe szenteli meg az ősök termét, a magánlakást s a hálószobát; a képző művészetekben e kép a legfőbb tehetségek megnyilatkozásának a tárgya. Életükben az emberek szívükben hordozzák s haldoklásukban ráesik a megtörő szem pillantása. Itt van hát egy, ki nem pusztá név, nem merő képzelet, hanem valóság. Halott s eltávozott — s mégis él, — él mint a váltakozó nemzedékek hatalmas eszméje, él mint tiszteletet parancsoló ezernyi eseménynek hajtó ereje. Mit mások teljes életük munkájával el nem érnek, azt ő könnyű szerrel eléri. Lehet kisebb mint isteni? Kicsoda ő, ha nem maga a Teremtő, tulajdon műveinek legfőbb Ura, kihez a szemek és szívek belső ösztönből fordulnak, mert Istenök és Atyjok?” Napoleon C. Chr. Pesch, Theol. Zeitfragen 78—79.

Krisztus az élet tőkéje számunkra s elsősorban szenteséges élete számunkra az élet forrása. „Példát adtam nektek, mondja Ő maga, hogy amint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjete.” Ján. 13, 15.

3. Plato Phaedrusában azt mondja Sokrates: „Sohasem ismerjük meg az ember eredetét és rendeltetését az isteni kinyilatkoztatás biztos útmutatása, vagy isteni Logos nélkül, hogy az ő segítségével tegyük meg az utat az életen át mint oly hajóban, mely minden veszélyt kikerül.” Az isteni Logos azt mondja:

„Én vagyok a világ világossága, aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem az élet világossága lesz nála.” Ján. 8, 12. — és isteni tanítása mellé odateszi a maga isten-emberi életének szemléltető képes könyvét.

Sőt azt mondjuk: az Úr a maga életéből vonta le isteni tanítását, hisz előbb cselekedett, aztán tanított.

Ő Mester, Tanító, a mesterek Mestere, ő tudja, hogy a leg-rövidebb út a szívhez a szemén át vezet, ő tudja, hogy verba movent, exempla trahunt, a szavak megilletik a lelket, a példa megragadja s az ő utánzására serkenti; azért adja a világnak lelket megragadó, lelket vonzó példáját.

4. A művészi remek lelke az eszme, mely egységet s magasztosságot önt a művészi alkotásba. Micsoda az Úr életének alapeszméje?

Krisztus gyönyörűséges életének alapeszméié a gyermeki meghódolás a mennyei Atya előtt: „Az én étkem az, hogy annak akarátát cselekedjem, ki engem küldött.” Ján. 4, 34.

E meghódolás és összhang nemcsak az akaratra, de az észre is áll: „Az én tanítmányom nem enyém, hanem azé, ki engem küldött.” Ján. 7, 16. Mint Isten az Úr Jézus természetesen egy gondolaton, egy akaraton van az Atyával; itt az Istenembernek az Atyával való összhangjáról beszélünk: emberi lelke számára is az Atya gondolatai az ő gondolatai, az Atya szándékai az ő szándékai.

Mikor a világba lép, így szól: „Áldozatot és ajándékot nem akartál, testet pedig alkottál nekem. íme jövök hogy cselekedjem Isten, a te akaratodat.” Zsid 10, 57.

Tizenkét éves korában, mikor anyja és nevelő atya megtalálják a templomban, azt mondja életének programjával: „Nem tudtátok-e, hogy amik Atyáméi, azokban kell lennem?” Luk. 2, 49.

Mikor földi napszámának legkeservesebb részéhez ér, lelke kínjában így kiált fel: „Atyám! ha lehetséges, múltjék el tőlem e pohár; mindazonáltal nem *mint én akarom, hanem mint te.*” Máté 26, 39. Engedelmes volt mindhalálig, a keresztnak haláláig.

Nézzetek én rám, mondja az Úr és tanulatok tőlem gyermeki lelkületet, meghódolást az Atya előtt: „Tanulatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű.” Máté 11, 29.

Szelíd vagyok, semmi sincs bennem, mi ellenkezik Atyámmal, s alázatos szívű, teljesen meghódolok Atyám előtt.

A ti életek programja is: „Legyen a te akaratod, miképen mennyben, azonképen itt a földön is.”

5 A meghódolásból az Atya előtt, a gyermeki lelkületből fakad az isteni rokonság és barátság mennyei virága. Idem velle, idem nolle est vera amicitia — egy gondolaton, egy akaraton lenni az igazi barátság. (Sallustius.)
tia a hit útján magunkba vesszük Isten gondolatait, az erkölcsi törvény elfogadása révén magunkévá tesszük Isten akaratát: akkor Isten szellemének gyermekei vagyunk.

Isten gondolatait magunkba fogadni, mindenkor Isten pártján lenni a keresztény tökéletesség. Aki semmi fontos dologban nem ellenkezik Istennel, annak életvászánán nagy vonásokban már kialakult az istenkép; aki még bocsánatos bünt se követ el készakarva, annak képe még jobban hasonlít az Isten képéhez. Most még csak a simítás van hátra: mennél több jót tenni Isten kedvéért, s kialakul a művészi remek.

6. Egy nap egy törvénytudó kérdé az Úrtól: Mester! melyik a főparancsolat a törvényben? Monda neki Jézus: Szeressed a te Uradat Istenedet teljes szivedből és teljes lelkedből és teljes elméd-

bői. Ez a legnagyobb és első parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: Szeressed felebarátodat, mint tennenmagadat. Máté 22, 36—39.

5 micsoda az Úr egész élete? A szeretet kinyilatkoztatásának szépséges himnusza.

„Isten a szeretet”. A teremtés a szeretet énekének bevezetése: Isten teremtett, mert szeretett. A megváltás a szeretet énekének a folytatása: az Úr minden tette a betlehemi istállótól a golgotai consummatum est-ig a szeretet himnuszának egy-egy gyönyörűsége strófája. Micsoda az Úr 33 éves élete? A szeretet megnyilatkozása. Ezen élet isteni lecke, mely azt mondja: Emberek, nézzétek, így szeret az Isten! Mikor végül felhág a szeretet profétája a kereszt szószekére s kitarja karjait, hogy az egész világot keblére ölelje, az emberi szív szinte beleremeg ezen isteni lecke olvastára. Az aranyszájú igehirdető azt mondja: „Krisztus keresztje az összes tudatlanokat bölcsékké tette”.

A kereszt bölcsesége: Isten dicsőségeért, az emberek üdvösségeért dolgozni, szenvedni és meghalni, ő Krisztus keresztje csodavessző, mely ezt az életbölcséséget falkasztja lelkünkben.

A keresztben véres betűkkel olvassuk: a világ és az ember célja az Isten dicsősége.

Maga az Úr ekként foglalta szavakba a kereszt isteni leckéjét: „A népek fejedelmei uralkodnak rajtok és akik nagyobbak, hatalmat gyakorolnak azokon. Nem úgy leszen tiköztetek; hanem aki közöttetek nagyobb akar lenni, legyen a ti szolgátok. Valamint az ember fia nem jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és váltságul sokakért életét adja”. Máté 20. 25—28. Másokért élni, dolgozni s ha kell, meghalni — ez a-keresztény demokrácia. Aki ezt a krisztusi leckét még meg nem tanulta, édes-keveset tanult az ő iskolájában. A világ azt mondja: légy rajta, boldogíts másokat s akkor magad is boldogulsz. Isten a szeretet, ki az egész világra árasztja ki szeretetét: terjessz te is szeretetet magad körül s akkor Isten szellemének gyermeke vagy.

Göthe, ki magát „határozott nem kereszténynek” nevezte, e krisztusi leckére gondolhatott, mikor így írt: „Bármennyire is előrehalad a szellemi művelődés, bármennyire is növekednek a természettudományok terjedelemben és mélységben s gazdagítják az emberi szellemet: a kereszténység fenségét és erkölcsi műveltségét, miként az az evangéliumokban ragyog felénk, sohasem haladhatjuk felül”.

A kereszténységen kívül is akadtak s akadnak „nagy emberek”, nagy hazafiak, nagy hadvezérek, nagy tudósok, nagy művészek stb. De micsoda a nagyság életükben? *A szolgálat elve:* a tudós tudományával, művész művészetével, a hadvezér fáradalmával, hősi tetteivel szolgálatot akar tenni hazájának, embertársainak.

Aki csak önmagával gondol, üres — a nagyságtól.

8. Krisztus Egyháza az élet művészetének nagy iskolája, melynek Krisztus a tanítómestere és mintaképe.

Az Egyház tanítása, szentségei, áldozata, s papsága mindezen életművészet szolgálatában állanak.

Christianus — annyi mint Krisztus követője; az Egyház összes hívei Krisztus-másolók.

Pál, a nemzetek apostola nem is akart tudni másról, mint Krisztusról: „Éntőlem távol legyen másban dicsekednem, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztjében, ki által nekem a világ megfeszítettett és én a világnak”. Gal. 6, 14. Lélekben oda ült a kereszt tövébe s nem nyugodott, míg azt nem mondhatta magáról: „Eek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem”. Gal. 2, 20. De ezzel be nem érte; másokat is Krisztus képére igyekezett formálni: „Fiacskáim! kiket újra szülök, míglen Krisztus tibennetek kiképződik”. Gal. 4. 19. A nemzetek nagy apostola végül ki meri mondani a nagy szót: „Imitatores mei estote, sicut et ego Christi”. S ezzel megtanította az Egyházat egy remek művészi fogásra a Krisztus-másolásban.

9. E művészi fogás — a szentek utánzása által Krisztust másolni. Kicsodák a szentek? Hogy az Egyház valakit a szentek lajstromába sorozzon, ahhoz az első kellék: a teljes keresztény szabadság kivívása és a szeretetnek hősi gyakorlata. Minden szent a szeretet hőse. A szentek különféle utakon járnak: sz. Pál apostolkodik, sz. Benedek a rengetegbe menekül s ott imádkozik és dolgozik, sz. Erzsébet férjhez megy, sz. István királykodik, sz. Zita Germana a cselédsort választja, sz. Alajos, sz. Szaniszló, sz. Berchmans még csak diákok, stb. stb., de valamennyi kivívja a teljes szabadságot s eljut az áldozatos szeretet ormára. Mit akar az Egyház, mikor a szentek képét az oltárra helyezi? Az Egyház e tényével azt mondja nekünk: féltek az Isten-ember nagyságától? Ne féljetek. Íme, a szentek dicsőséges serege! Csontból, húsból való emberek voltak, az emberi gyarlóságban részesek voltak, mint jómagatok s mégis művészi remekké lettek Krisztus iskolájában. Si potuerunt hi et hae, cur non tu Augustine? Amit e hősök megtehettek, azt Isten kegyelmével ti is megtehettek. Egy sz. Ágoston,

egy Loyola Ignác szent testvérei példáján buzdult fel Krisztus hősi követésére, legyenek ti legalább bátor harcosok, ha nem elsőrangú hősök. Szent testvéreitek az emberi gyarlóság stíljébe, az élet különféle viszonyaiba ültetve adják elétek az Istenember életét, hogy mindenki másolhassa.

„A szenteknek főleg pedagógiai szempontból el nem múló fontosságuk van, mert Krisztus mintaéletét minden irányban megmagyarazzák, szemlélhetővé teszik s az étellel egybekötik” — mondja a prot. Förster. Sexualethik 144.

A szentek művészi Krisztus-másolatok *a)* utat mutatnak, *b)* hatalmasan buzdítanak Krisztus követésére.

Nem utolsó dicsősége az Egyháznak, hogy kezdettől fogva észrevette a szentek példájának fontosságát s finom nevelési érzékről tett tanúságot.

Hilty azt írja: A kath. Egyház „túlzásától” való félelmünkben a reformáció korában elvetettük a szentek tiszteletét s már ezzel is hatalmas osztókétől fosztottuk meg magunkat a jóra. Nemsokára beáll az idő, mikor az igazi kath. szenteket jobban fogjuk megismerni, mint eddig történt.” ü. o. 145.

10. A szentek szentje az Úr Jézus anyja, kiben isteni és emberi művészet remekelt, Szűz Mária a legtökéletesebb Krisztus-másolat. Szépséges életének alapeszméi *a)* a gyermeki érzület telje: íme az Úr szolgálóleánya, legyen nekem a te igéd szerint” Luk. 1,38., *b)* a páratlan tisztaság, *c)* a hősi szeretet, mely isteni Fiát zokszó nélkül adja vissza a gyalázat fájának tövében. A bensőséges társsalkodás az Isten anyjával mindenkit felemel. Ez okból *A* Máriakongregáció, mint az Isten anyja életének másoló iskolája, minden ideális lelkű ifjúnak ajánlatos. Per matrem ad filium.

5. A hit szerepe az életben és a tudományban.

Hogy Isten gyermekeivé legyünk, legelőször is hinnünk kell, vagyis mennyei Atyánk gondolatait magunkévá kell tennünk.

Ámde a világ szelleme annyira kompromittálta e szót: hit, hogy a modern kor fia pusztá hallatára is rosszul lesz: a szellemi sötétség rettentő országa merül fel lelke előtt, melynek kapujánál le kell mondani a tudásról s magáról a józan észről. Nézzünk hát a szemébe az ijesztő rémnek, nem a korlátoltság és elfogultság szemüvegével, hanem a józan ész fáklyájával: hátha a szörnyű

rém csak az elfogult képzeletnek a szülöttje? Háttha azt találjuk, hogy a hit feltétlenül szükséges portéka még arra is, hogy földi életünkben boldoguljunk?...

1. Honnan, mely forrásból vannak ismereteink? Minden ismeretünk egy forrásból származik: öntudatunk országából. Ami nem lép öntudatunkba, azt nem ismerjük, az ránk nézve nem létezik, öntudatunk pedig a külső érzékek (szem, fül stb.) s a belső érzékek (képzelet, érzéki vágyó tehetség, szellemi akarat, ész) útján telik meg ismerettel. Ha nem hiszünk szemünknek, fülünknek, ha nem hiszünk eszünknek, nincs tudásunk. *A tudásnak a hit az alapja.*

2. A mi öntudatunk nagyon korlátolt, kicsike birodalom. Kívülünk milliárdnyi embernek is- van öntudata, megismerő tehetsége, ő lelkünknek óriási előnye, hogy saját öntudatunk összeköttetésbe léphet mások öntudatával. E lelki közlekedésnek pompás eszköze a nyelv (beszéd, írás). Ami mások öntudatából jó a mi öntudatunkba, azt hisszük. Saját eszünk azt mondja nekünk: amint neked van megismerő tehetséged, úgy másnak is van s mások közölhetik veled lelkük kincseit. Ha semmit sem akarsz másoktól elfogadni, ürességtől fog kongani lelked kincstára. Hacsak azt fogadod el, mi saját érzékeid s lelki tehetségeid útján lép öntudatodba: akkor a nyelv haszontalan portéka számodra. *Az emberi természet hitre van berendezve.*

3. A beszéd az ember kiváltsága s megkülönböztető jele. Hogyan tanulja meg a kis gyermek a beszédet?

A kis gyermek látja apját, anyját, az asztalt stb. Anyja rámutat ezekre s azt mondja: ez apa, ez mama, ez asztal; a gyermek sok hallás után összeköti az apa, a mama, az asztal képét az apa, mama, asztal szóval — s megtanul beszélni. Ha a kis gyermek makacs, hitetlen, nem hisz anyjának, nem tanul meg beszélni. *A hit a beszéd dajkája.*

4. A hat éves gyermek iskolába kerül, írni, olvasni tanul, hogy távolabb állókkal is lelki összeköttetésbe léphessen, hogy sok embernek gondolataihoz, lelki kincseihez férhessen. A tanító a táblára írja az „i,” az „a” betűt s azt mondja: ez „i” ez meg „a.” A gyermek elhiszi, s megtanul írni-olvasni. Ha a gyermeknek eszébe jutna azt mondani: tanító úr, én nem hiszem, hogy ez „i”, amaz meg „a”, bizonyítsa be nekem — a tanító nem tudja igazát bebizonyítani, de a makacs nebuló nem tanul meg írni-olvasni s elesik a lelki gazdagodás eszközétől. *A hit a haladás alapja.*

Az elemitől kezdve az egyetemig azt tanulja a gyermek, az ifjú, mit mások gondoltak ki. Sokat maga is utána tapasztal, utána

gondol, maga is belát, szóval sok ismeretet tudássá változtat: a legtöbb ismerete azonban azután is hiten alapszik; mások, szakemberek tekintélye alapján valljuk igazaknak legtöbb ismeretünket. Azt mondjuk: tudjuk, hogy a föld forog a nap körül, holott hazánkban alig akad száz ember, ki ezt tudja, a többi csak hiszi, mert szakteknitélyek mondják,

Egyes tudományok pl. a történelem azon alapul, hogy hitelt adunk régi okmányoknak, emlékeknek.

Végül, ha a tudós figyelmen kívül hagyja azt, amit az elődök, a kortársak az ő szakában már megállapítottak, ha mindenki elülről kezdi kutatásait, mert nem hisz másoknak: a tudományok haladása tisztára lehetetlen, mert minden tudomány csak csecsemő-korban marad, *fiit nélkül nem boldogul a tudomány.*

A világ ismeri, becsüli a hitet, sőt épen az a baja, hogy néha túlbecsüli úgy, hogy a hit hiszékenységge s babonává lesz.

Találón mondja a prot. Hilty: „A világ nincs híjával a hitnek. Minden képzelődőnek könnyen hisz, mihelyt oly elmélettel kínálja meg, amely ínyére van, melyet szívesen hisz. Még nem-rég is századunk legmíveltebb férfainak és nőinek ezrei egy pár természettudós pusztá szavára, melyet ellenőrizni nem állt módjukban, elhitték, hogy mind megannyian majmoktól származunk.”

5. A gyermek abban a hitben nő fel, hogy szüleinek a gyermeke. Ha eszébe jön kételkedni abban, hogy ő valóban szüleinek a gyermeke, se szülei, se mások meg nem győzhetik az igazságról, *fiit nélkül felbomlik a család, mely a társadalom alapja.*

Ha egy szép napon valamennyi ember feltenné magában: én ezentúl saját szememen, saját eszemen kívül senki fiának nem hiszek, — egyszerre vége szakad a társadalmi érintkezésnek, felbomlik a társadalom.

Ha a bírák fejükbe veszik: ezentúl nem hiszek ember szavának, vége szakad a bíráskodásnak, mert tanúskodás nélkül merőben lehetetlen az igazságszolgáltatás.

Szóval hitnélkül nem boldogulunk se az életben, se a tudományban.

Ha tehát földi életünkben nem boldogulunk hit nélkül: nem természetes-e, hogy örök boldogulásunk is a hittől függ?

Józan eszű ember nem is tagadja, hogy e hit szükséges az életben; mindenki természetesnek találja, hogy a gyermek hisz szüleinek, a tanítvány tanítójának, hogy hitelt adunk a szakembereknek. Vájjon csak az Isten az, ki nem érdemel hitet az emberek részéről? . . . Csak a mindentudó Isten nem mondhat az embernek olyasmit, mit az ember nem tudhat? . . .

A „tudósok” mondhatnak, amit akarnak, *a józan ész* mindenkor azt fogja mondani: ha Isten valamit mond az embernek, az feltétlenül igaz, mert Isten *a)* nem tévedhet, *b)* nem hazudhatik. S akinek van magához való esze, az a józan észre s nem elfogult, babonás emberek szavára fog hallgatni. Ha ama „tudósok” azt mondják: ez nem tudományos okoskodás, hát legyen „tudomány feletti”, a földolog, *hogy helyes s igaz okoskodás*. Az okos embereknek a józan ész s nem a tudomány látszata a vezére s kalauza.

6. A hit méltóságáról és szükséges voltáról.

1. A teloszkóp és mikroszkóp kettős csodás világot tárt fel az ember előtt: a távoli nagy égitestek világát és a szabad szemmel nem látható kis élőlények világát; s a természettudományok azóta tettek óriási haladást, amióta a szem ily erősítő fegyverre tett szert.

A hit az ész górcsőve és messzelátója, mely a pusztá ész előtt elrejtett, főséges csodavilágot tár a lélek elé. A hit fényénél *a)* a lélek betekintést nyer az Isten belső életébe (Szentháromság), *b)* látja az isteni hatalom és jószág működését (teremtés, isteni nemesítés), *c)* megismeri az isteni irgalom és szeretet nagy csodatetteit (megtestesülés, megváltás), *d)* tudomást vesz a megszentelés csodatetteiről (kereszttség, bűnbánat, Oltáriszentség), *e)* a hit bizalmasan feltárja a lélek előtt Isten szándékait, terveit, (feltámadás, Ítélet), a hit messzelátójával a lélek ellát az idők kezdetétől az idők végéig (teremtés, Ítélet, mennyország, pokol), s megismeri az egész szellemvilágot, *f)* megtudja a maga végső célját: Isten látását és élvezetét. A hit valóban gazdagítja a lelket: csak a krisztusi kinyilatkoztatás óta ismeri az ember Istent a maga valóságában.

A hit természetfeletti csodavilágának fénye a természet világát is érthetőbbé teszi: így a bűnbeesés megfejtí az ember tragikus vonását, rosszra való hajlandósága?, a teremtés s megváltás világosságba helyezi az ember természetét, méltóságát (a lélek szellemisége, halhatatlansága), az örökkévalóság fényében értjük csak pl. a messinai nagy katasztrófát, mert e szempontból nem sokat számít, hogy lassan vagy egyszerre megy-e 200 ezer lélek az örökkévalóságba, mikor amúgyis naponta százezer lélek teszi meg ezt az utat. A természetes vallás igazságait és törvényeit csak a hit (X parancsolat) fényénél ismerjük meg minden tévedés nélkül.

Mekkora vakság szükséges tehát ahhoz, hogy valaki az ész és tudományt a hittől féltse. Amint a görcső és messzelátó feltételezi a szemet és szem híjával e kettős csodaműszer haszontalan portéka: úgy a hit feltételezi a józan ész, mert csak az használhatja a hit messzelátóját.

Aztán mit féltünk a tudományt a hittől? Hisz a hit sértetlenül hagyja a tudománynak összes vívmányait s csak azt kívánja, hogy ne érvük be a természetes tudás aprópénzével, mikor az isteni tudás kincsei állanak rendelkezésünkre.

Vagy tán a tudomány szabadságát veszélyezteti a hit? Amint a nagy feltalálók s felfedezők vívmányai gazdagítják s nem korlátozzák a tudományt: úgy az isteni kinyilatkoztatás igazságai gazdagítják s nem korlátozzák az ész kutatásait. Vagy tán az volna a tudomány szabadsága, hogy halomra dönthessük azt, amit a tudomány már egyszer megállapított? Ez örület volna s nem szabadság.

2. A hit birodalmában Isten leereszkedik az emberhez és a természetből az Isten országába emeli az embert.

Isteni oktatás nélkül az ember *a)* nem ismeri az Isten országát, *b)* azt se tudja, hogyan lépjen az Isten országába, s *c)* még kevésbé tudja, mik az Isten országa polgárának kötelességei, élettörvényei. „Justus ex fide vivit.” Róm. 1. 17. Az Isten országának polgára a hitből él.

Amint senki sem élhet emberként a józan ész világossága nélkül: úgy senki sem élhet Isten gyermekeként a hit világossága nélkül.

Micsoda az eszes lény működése, élete? Az eszes lény célt ismer meg, tűz maga elé és a cél elérésére törekszik. Így él és működik az Isten, az angyal, az ember, szóval minden eszes lény.

Az „*emberi*” élet abban áll, hogy az ész célokat ismer meg, melyek a természetben belül fekszenek és természetes eszközökkel tör céljai felé. A keresztény élet abban áll, hogy az ész a hit világosságában felsőbb világot ismer meg, a természetben túl fekvő célt tűz maga elé és e felsőbb világ igazságaival, melyek működésének indító okai, tör felsőbb célja felé. Tehát szószerint igaz: Justus ex fide vivit, mert a hit igazságai az ő életelvi és cselekvésének indító okai.

A pusztá éssznek a természet igazsagai adják az indító okokat, a lélek éltető vérét, a hit világosságában élő ész ezeken kívül még magasabb igazságokból táplálkozik.

Az apostoli hitvallás e szóval kezdődik: Credo, hiszek, s e szóval végződik „és az örök életet. Amen.” Istennek ebben az életben hinni az örök üdvösség útja, mely útnak vége az isten látása és bírása a szeretet által. Aki nem lép az út elejére, nem megy végig az út derekán, az nem juthat el a végére, mely az üdvösség.

Aki nem született a világra, nem él a földön: aki újra nem született a hit által, nem lett Isten gyermeke, nem élhet a mennyek országában.

Aki az ország polgára akar lenni, annak *a)* be kell lépnie az állampolgárság kötelékébe, *b)* el kell vállalnia az állampolgár köteleseit. Nemességet meg senki sem nyerhet, kit a király nem nemesít, s e nemesítésről tudomást nem szerezhet, ha a király tudára nem adja a nemesítés tényét. Az Isten országának is vannak törvényei, melyeknek ismerete s megtartása nélkül senki sem lehet ezen ország polgára. Az isteni nemesítésről a kegyelem által meg épenséggel tudomással sem bírhatunk, ha a mennyei király a nemesítést tudunkra nem adja. A hit mellékes stb. a hülyeség beszéde (Lásd a 7. olvasmányt.)

3. A hitbeli megismerés a legmagasabb megismerés, melyre az emberi ész eljuthat, a hit a kapu az Isten országába, az út az örök üdvösségbe. „Aki nem hiszen, már elítéltetett, mert nem hisz az Isten egyszülött Fiában.” János 3. 18. „Aki nem hiszen, elkárhozik.” Márk 16. 16.

Mi sokkal többet tudunk a természetről, mint a régiek, mert a górcsővel, mészalátóval s egyéb műszerekkel megerősítettük, kibővítettük az érzékek működését. A keresztyén hívő még többet s nagyobb tud a természettudósnál: isteni oktatásból a pusztá ész előtt rejtett világot ismer meg. Ezentúl nincs a földön megismerés. De nemcsak a legmagasabb a hitbeli megismerés, hanem a legegyszerűbb is.

A könnyelműség netovábbja az efajta fecsegés: „Üdvözüljön kiki a maga módja szerint.” Az üdvösség nem nyilvános mulatság, melyre kiki kedve szerint elmehet, hanem zártkörű isteni lakoma, melyben csak a meghívott vendégek vehetnek részt. S a hivatalos vendégek is csak a kegyelem belépő díjával felszerelve, a hit kapuján át juthatnak be a lakomára. Elvégre tán Istentől függ, hogy kit akar mennyei országába beereszteni? A „maga módja” szerint biz oda senki be nem mehet.

4. „Hit nélkül lehetetlen kedvesnek lenni az Istennél; mert az Istenhez járulónak hinnie kell, hogy ő van, és az őt keresőknek megjutalmazója.” Zsid. II. 6. Ez a hit minimuma, mellyel a pogányok

üdvözülhetnek, kikhez el nem hatott az isteni kinyilatkoztatás fénye. Aki nem hisz Istenben mint a végső célban s azért nem keresi az Istent, nem igyekszik Isten akarata után igazodni, annak semmi összeköttetése sincs az Istennel, s így nem juthat Isten birtokába. Egészen más helyzetben vannak azok, kikhez Krisztus szakközege, az Egyház útján eljutott a krisztusi kinyilatkoztatás fénye.

Mivel a krisztusi kinyilatkoztatáson kívül nincs más isteni kinyilatkoztatás, mely az üdvözítő hit tárgya lehetne, mivel a krisztusi megváltáson kívül nincs más megváltás, mivel az üdvösségnek Krisztus rendelte eszközein kívül nincsenek egyéb üdvözítő eszközök, mivel végül a krisztusi Egyházon kívül nincs más isteni szakközeg, mely az üdvösség tudományát s kegyelmét közölné az emberekkel: a józan ész azt mondja, hogy mindenkinek, ki üdvözülni akar, az üdvösségnek Krisztus-rendelte eszközeit kell használnia.

Krisztus szakközegének, az Egyháznak isteni megbízatása pedig így szól: „Minden hatalom nekem adatott mennyben és a földön. Elmenvén tehát, tanítsatok minden nemzeteket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében; tanítván őket megtartani mind, amiket parancsoltam nektek; aki hiszen és megkereszteltetik, üdvözül, aki pedig nem hiszen, elkárhozik; és íme én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.” Máté 28. 18—20. Márk 16. 16.

Krisztus eszerint a világ végzetéig Egyháza által közli az emberiséggel *a)* a hit tudományát, *b)* az üdvösség eszközeit. Aki „mindent” el nem fogad az Egyház kezéből, az üdvösségének kárát vallja.

E szó „mind” nem azt jelenti, hogy minden hitigazságot kifejezetten kell ismerni és hinni. Ami szükséges, az röviden benne van az apostoli hitvallásban. Azonkívül szükséges még a szentségek ismerete, melyekben részesülni akarunk. De „mindent”, vagyis az egész krisztusi kinyilatkoztatást legalább bennfoglalólag kell hinnünk, vagyis egyetlenegy hitcikkelynek sem szabad ellenmondanunk.

Aki csak egyetlenegy hitcikket megtagad, az heretikus (αἰρέω—válogatok). E tagadásával gyökerében támadja meg a hitet; mivel ugyanis minden hitcikk megett ugyanaz az isteni tekintély áll, egy hitcikk elvetésével magát az isteni tekintélyt vetette el; ha az ilyen egyes igazságokat el is fogad, már nem Istennek, hanem magának hisz.

5. Bizonyos „művelt”, „tudós” emberek sehogy se tudnak megbékülni azzal a ténnyel, hogy Krisztus Egyháza által beszél az emberiséghez, ők mint „műveltek”, mint „tudósok” kiváltságos helyzetet kívánnának maguknak, ők elég okosoknak tartják magukat arra, hogy maguk állítsák össze hitük épületét.

Erre azt mondjuk: az Úr Jézus nem a „műveltek”, a „tudósok” osztályáért, hanem az emberiségért halt meg a keresztfán. Aztán az a kevéske földi tudás a mindentudó Istennek nem imponálhat annyira, hogy a „művelteket”, s a „tudósokat” kivételes elbánásban részesítse; semmiféle király vagy császár nem emeli országának művelteit a köztörvények fölé.

Ha a pápa, meg a püspökök azt mondanák: mi vagyunk a legtudósabb, legokosabb emberek a világon, azért mindenki ránk hallgasson, — akkor a tudósok azt mondhatnák: mi többet tanultunk, mint ti stb. De a pápa s a püspökök szerényen csak azt mondják: mi gyarló, bűnös és tévedésre képes emberek vagyunk, ámde mégis minket választott ki az Úr, hogy evangéliumának és szentségeinek őrei és közvetítői legyünk. S hogy gyarlóságunk veszélybe ne döntse a hit és erkölcs igazságait, maga az Úr óv minket Szentlelke által, azért bátorságosan ránk hallgathattok; amit a hajóskapitány szócsöve* által mond a hajó legénységének, az nem a szócső, hanem a kapitány szava; amit általunk mond az Úr az üdvösség dolgában, az isteni üzenet, szintiszta igazság s nem a mi eszünk terméke, mely esetleg tévedés is lehetne.

Semmiféle „művelt”, „tudós” embernek nincs Ígérete az Istentől, hogy az üdvösség tudományában el nem téved, csupán a krisztusi Egyház áll az isteni oltalom alatt.

Isteni kalauz az üdvösségre csak egy van: Krisztus Egyháza. Az Egyház tanítása a hit szabálya, vagyis az Egyház mondja meg az emberiségnek *a)* mi tartozik az isteni hithez, *b)* micsoda az egyes hitigazságok értelme.

Nagy lángelmék: sz. Pál, sz. Ágoston, a három nagy Gergely, sz. Tamás, a természettudósok s bölcselők. nagy serege örömmel követte ezen isteni kalauz vezetését; azért nagyon furcsán fest, mikor tucatemberek holmi külön elbánást kívánnak.

Okos ember, ki meg akarja mászni a Tátra csúcsait, örül, ha tapasztalt s megbízható vezetőt, kalauzt kap. Nem egy „művelt” s „tudós” ember, ki azt hitte, hogy neki nincs szüksége kalauzra, a Tátra szakadékaiban lelte halálát. Vájjon okosan tesz-e a „művelt” s „tudós” ember, ha még sokkal nagyobb s veszedelmesebb útra, az örökkévalóság nagy útjára szakértő kalauz nélkül akar indulni?

7. A „világ” mint vallási szakértő.

1. Régi közmondás: *sutor ne ultra crepidam*, a suszter maradjon a kaptafánál. E közmondás azt az igazságot adja tudtunkra, hogy az ember csak arról beszéljen, amihez ért.

Ügyes-bajos dolgaikban tényleg az a felfogás vezeti az embereket, hogy csak olyanok intézhetik dolgaikat, kik szakértők e dolgokban. Cipőt senki sem rendel a péknél, mert hát a pék nem szakértő a cipőcsinálásban. A romlott órát nem viszik a kovácshoz, hanem az óráshoz, mert az órás a szakértő az órajavításban. Romlott egészségükkel nem a mészárosokhoz mennek az emberek, hanem tanult orvoshoz, s ha bajuk komplikált, s telik az erszényből, híres specialista-hoz fordulnak, ki kiváló szakértő az egészség dolgában. Ha peres dolguk van, szakértő ügyvédet keresnek fel s nem orvosra, tanítóra bízzák ügyüket. Mikor vasútépítésről van szó, nem a hentest rántják elő, hanem tanult mérnököket fogadnak fel, mert hát a hentes kitűnően érthet a kolbász s virsli csináláshoz, de a vasútépítéshez annyit ért, mint a hajdú a harangöntéshez. S ez az eljárás valóban okos, helyénvaló dolog.

Mikor azonban a legkényesebb s legnagyobb dologhoz érnek a világ fiai, mikor a vallásról van szó, itt nyomban cserben hagyja őket az okosság: vallás dolgában mindenki szakértő. A „világ” oly szakértelemmel, mely nem tűr ellentmondást, prédikálja híveinek: 1) „Minden vallás jó, hisz utóvégre egy Istent imádunk”. 2) „A hit mellékes, a fődolog, hogy az ember becsületes legyen”. 3) „Maradjon meg kiki abban a vallásban, melyben született”. 4) „Becsületes ember nem változtatja a vallását” stb. stb. Mire való ez a „mélységes” bölcsesség? Egy nagy kötelesség elhomályosítására.

Isten egyszülött Fia által szólott az emberiséghez s húsz század óta Egyháza által kínálja igazságát és kegyelmét az emberiségnek. Mindazok, kiknek nincs kedvükre Krisztus igazsága és kegyelme, a világ bölcseségéhez folyamodnak, hogy a Krisztus előtt való meghódolás nagy kötelességétől megszabaduljanak, de úgy, hogy a kötelesség megszegése ne nyugtalanítsa lelkiismeretüket. Szóval a világ hittana amolyan bőditő lelki áfium a lelki ismeret elaltatására.

Egyet nem lehet eltagadni a világ mesterkedésétől, az ügyeséget. A világ kitűnően ismeri gyermekeit s remekül ért a lélekerítéshez, mint akár az ördög, ki öszüleinket bűnbe rántotta. A világ tudja, hogy üres horoggal hahalat sem lehet fogni, azért a hazugság horgára minden egyes mondásában odatette az igazság

egy-egy foszlányának a gilisztáját, hogy az emberek gyanútlanul bekapják a hazugság horgát. A világ tudja, hogy az emberek restek a gondolkodásra, nem egykönnyen nyitják ki szemüket, hogy a csalogató giliszta alatt észrevegyék a hazugság horgát. Végül a világ arra is számít, hogy amit valaki szeret, azt könnyen elhiszi, s ha a hazugság közvéleménnyé lett, a divat szuggeráló erejével babonázza meg a lelkeket.

2. Vegyük fontolóra legelőbb a földolgot, hogyhát voltaképpen kicsoda a szakértő a vallás dolgában, aztán tegyük a józan ész rostájára a világ bölcseségét.

A józan ész azt mondja: ha Isten leereszkedett az emberiséghez, ha egyszülött Fia által szólott az emberiséghez, ha Krisztus Egyháza útján kínálja igazságát és kegyelmét a világnak: akkor ezidőszerint nincs más vallási szakértő a földön, mint az Egyháza útján tanító Krisztus.

Míg az Isten Fia meg nem jelent a földön, mindenki azt mondhatta: kövessük a nagy bölcsüket, kik legokosabban szólottak Istentől, vallásról. Mióta Isten Fia megjelent a földön s a világba állította vallási szakközegét, az ő Egyházát, senki se fordulhat okosan emberi szakértőhöz a vallás dolgában. Mikor a nap felkel, az összes csillagok elhalványulnak előtte: Krisztus elől, az igazság napja elől pusztulnia kell minden emberi valláscsinálónak, akár Arius, akár Mohamed, akár Luther, akár Kálvin, akár Haeckel, akár Világ e vallásfaragónak a neve.

A józan észtól, az igazságtól nincs felebbezés. Mikor Krisztus beszél, el kell némulnia minden emberi szájnak.

3. Rostáljuk meg most egyenkint a világ „dogmáit”. „Minden vallás jó, hisz utóvégre is egy Istent imádunk”. Utánozzuk kissé a világ logikáját s mondjuk: Minden gyöngy jó, csak gyöngyöt mutasson; minden pénz jó, ha mindjárt Marosvásárhelyen is gyártották; minden, ami folyadék, jó ital. Ugyan kicsoda az, ki földi ügyeiben elfogadná ezt a logikát? Vagy csupán az örök üdvösség az a tér, hol tótágast állhat a logika?

Minden gyöngy gyöngy, csak az a különbség, hogy az egyik hamis, a másik igaz: így minden vallás vallás, csak hogy az egyik igaz, a másik hamis vallás. Minden pénz pénz s utóvégre a hamis pénzzel is be lehet csapni a vigyázatlan embereket; de a mindentudó Istent nem lehet rászedni a hamis vallás pénzével. A víz folyadék, a tej folyadék, a ciankáli-oldat is folyadék; de vájjon kicsoda az, ki válogatás nélkül élvezné ezeket az italokat? Tény, hogy minden vallásban van valami jó, a hamis ötkoronásban is

jó az ón, az ólom meg az ezüstkéreg. Mohamed vallásában épúgy, mint a hottentotta fétisimádó vallásában, a Luther, Kálvin vallása se merő tévedés. De hisz a vallás isteni Szakértője ép azért fáradt a földre, hogy az emberek ne értsék be az igazság foszlányaival, hanem a teljes igazság által boldoguljanak.

„Utóvégre is egy Istent imádunk”. Való igaz, hogy utóvégre is valamit imádunk. De mikor saját szakállunkra állítjuk össze vallásunkat, nem az igaz Istent, hanem önmagunk-alkotta halványunkat imádjuk. Az igaz Isten igaz imádását csak Krisztustól tanulhatjuk meg, ki senki más, mint saját szakközege által szól hozzánk.

4. „A hit mellékes, a fődolog, hogy az ember becsületes legyen”. Vonzóbb alakban így szól a világ e hitcikke: „Becsületes élet a legjobb vallás”.

Bezzeg azok, kik egykoron a krisztusi hit „megreformálására” vállalkoztak, valamikor más nótát fűjtak; a XVI. században még ez a jelszó járta: „Egyedül a hit üdvözít, a jó cselekedetek nem szükségesek az üdvösségre”.

Hogyan esett meg e nagy fordulat?

Luther és társai félretolták a vallásból a krisztusi szakközeget s azt mondták: „Az Isten igéjének magyarázatában szabályt el nem fogadunk.” Az Isten igéjét aztán kedvükre csúrték-csavarták, ami nem volt ínyükre, azt szalmaként eldobták. A „hitjavítók” példáját követték utódaik: addig kritizálták a Szentírást, míg utóljára csak az üres fedél maradt a kezükben; s akkor arra a nagy felfedezésre jutottak, hogy hiszen a hit nem is szükséges dolog, elég a becsületes élet. A tévedés megtette teljes körfutását. De hát micsoda portéka az a becsület?

Aki bűnházba jár, a világ szemében „becsületes ember”. Aki titokban lop, csal, sőt gyilkol, hasonlóan becsületes ember. Mind becsületes, ki még nem ült börtönben, fegyházban. S nemcsak a keresztény becsülete, a kínai, a busmann, bármely rendű s rangú pogány sem hagyja magától elvitatni, hogy ő becsületes. A becsület oly köpenyke, melyet a rövidlátó emberek aggatnak ránk, de e köpenyke malaclopó köpeny is lehet, minden *títkos* gazság elfér alatta. S a mindentudó, végtelenül szent Istent ily csaló köpennyel is el lehetne ámítani?...

Krisztus előtt is a börtönökön kívül csupa „becsületes ember” lakott a földön, s ha a „becsület” is üdvözít, igazán kár volt a földre fáradnia.

Az Isten előtt is érvényes becsület kissé többet követel; legalább is megköveteli, hogy az ő szent Fia tanítását egész terjedel-

mében elhigyjük, mert különben *becsületsértést* követünk el a felséges Isten ellen; mert hisz Krisztusnak bármiben ellentmondani annyi, mint hallgatagon azt mondani: te, Isten, tévedsz, vagy megcsalsz minket, vagy néked nincs jogod a parancsolásra; továbbá a vallásbecsület megköveteli, hogy a megismert isteni igazsághoz alkalmazkodjunk. Csodálatos, hogy a vallás isteni szakértője se arról nem tud, hogy „minden vallás jó”, se arról, hogy „a becsületes élet a legjobb vallás”. Ő ellenkezőleg azt tartja, hogy aki nem hisz mindent, mit szakközegére, az Egyházra bízott, s nem tartja meg minden parancsolatját, az a kárhozat fia. Máté 28. 20. Márk 16. 16.

Akinek alkalma volt megismerni a krisztusi igazságot, de ellökte magától ezt az igazságot, vagy aki az igazság birtokában volt, de földi érdekért elvesztegette, az bizony becsületével együtt a kárhozatba kerül, nem segít rajta semmiféle bölcsesége a világnak.

Ha jóhiszeműleg téves hitben volt valaki s máskülönben Isten törvényeinek útján járt, üdvözülhet; nem a téves hit, hanem a jó lelkiismeret üdvözíti. Katholikus ember azonban, aki ismerte az igazságot, utóbb pedig elvetette, sohasem lehet jóhiszemű tévedésben. S másra nézve is kissé nehéz a jóhiszeműség útja, mikor, főleg Európában, csak az nem látja Krisztus szakközegét, aki látni nem akar.

Az emberi becsület köpenykéjével azonban senki át nem csúszik az üdvösség kapuján. A hit nem mellékes, nem fölösleges valami, hanem az üdvösség útja, s aki nem akar járni a hit útján, nem jut üdvösségre.

5. „Maradjon meg ki-ki abban a vallásban, melyben született.” „Becsületes ember nem változtatja vallását.”

A világ bölcseségének e két cikke egyenest azzal a rendeltetéssel bír, hogy altatószer legyen olyan téveshitűek számára, akik nyugtalankodnak levédésük miatt.

A kath. embernek valóban minden áron meg kell maradnia vallásában s becstelenné lesz Isten előtt, ha nem marad meg hitében; de nem azért kell a kath. embernek hiteben megmaradnia, mert abban született, hanem azért, mert a teljes igazság birtokában van s becsületes ember nem lehet hűtelen az igazsághoz.

Az emberek-faragta téves hiten levőnek azonban, mihelyt kételkedik, vagyis fél, hogy tán tévedésben van, szent kötelessége kutatni az igazság után s ha megtalálta, bármily áldozat árán is meg kell ragadnia az igazságot, mert az igazság mindenkifölött való.

Az életben a tévedést kiköszöbölni törekszünk: a kabátot újra gomboljuk, ha először rosszul gomboltuk be, a hibát a be-

szédben, az írásban kijavítjuk. Mikor a csillagászok észrevették, hogy a régi Ptolomeuszi csillagrendszer téves (hogy a nap stb. a föld körül forog), elhagyták a tévedést s a Kopernikus-féle rendszerhez szegődtek (hogy a föld forog a nap körül), s az egész világ helyesli a csillagászok eljárását: csak a vallási tévedés volna nebánsvirág, melyhez nem szabad hozzányúlni? A világ e kettős hitcikke nem egyéb, mint a haladás elvének megtagadása, a józan ész arculcsapása.

Amint látjuk a világ is hitet követel bölcseségének hitcikkei számára s pedig akkora s olyan hitet, minőt Isten nem követel tőlünk; aki a világnak akar hinni, annak meg kell tagadnia józan eszét.

8. Az üdvözítő hit természete s alkotó elemei.

1. Az isteni hit eszköz a célra. E cél az Istennek színről-színre való látása, „mert látni fogjuk őt amint vagy.” I. Ján. 3. 2.

A célt a hit mutatja meg nekünk, azt semmiféle tudományból meg nem ismerhetjük, mert e cél kitűzése az isteni szeretetnek szabad ténye, azért a hit épúgy szükséges a tudósnak, mint a tudatlannak. Amint nincs külön napfény, külön levegő, külön víz a tudósok számára: úgy nincs külön hit a tudósok üdvözítésére.

E cél akkora, hogy földi fogalmainkkal semmiképen fel nem foghatjuk; még sz. Pál is, kinek külön isteni kinyilatkoztatás jutott osztályrészül, ki ugyancsak szakember volt a hit dolgaiban, dadogó gyermekké lett, mikor e célt emberi fogalmakkal és szavakkal akarta megközelíteni: „Szem nem látta, fül nem hallotta, sem az ember szívébe fel nem hatolt, mit Isten azoknak készített, kik őt szeretik.” í. Kor. 2. 9.

2. A hit megmutatja nekünk a célt, vezérlő csillagunk a célhoz vezető úton; mihelyt odaérünk a célhoz, a hit fénye kialszik s helyébe lép az örök világosság, melyben Istent színről-színre látjuk: „Most tükör által homályban látunk, akkor pedig színről-színre.” I. Kor. 13. 12.

3. Mivel a cél messze felülmúlja az ember természetes 'tehetségeit, senki Isten segítségével nélkül el nem érheti: „Senki hozzám nem jöhet, ha csak Atyámtól nem adatik neki.” Ján. 6. 66. Az üdvözítő hit Isten kegyelme.

Nemcsak annyiban kegyelem a hit, hogy Isteni kinyilatkoztatás terméke, hanem annyiban is, hogy a keresztség a hit csiráit rejt a lélekbe s e csira az ész felvilágosító, az akaratot édesgető segítő kegyelem által fejlődik. A kegyelem befogadására gyermeki lelkület szükséges, mivel Isten szóba nem áll a göggel: azért a gög egymaga minden egyéb bűn nélkül is elég az el-kárhozásra.

4. Földi életünk vándorlás az örök cél felé. Mivel azonban szabad lények vagyunk, tőlünk függ, hogy rá-lépünk az örök élet útjára. Más szóval a földi élet próba, a földi életben kell megmutatnunk, vájjon önként meghó-dolunk-e mennyei Atyánk előtt; azért a hitnek nem sza-bad kényszerítő természettel bírnia, helyet kell engednie a szabad elhatározásnak.

Az ész nem szabad a szembeszökő igazsággal szemben. Hogy a nap az égen ragyog, az annyira szembeszökő, hogy itt szabad elhatározásnak nincs helye, ilyen szembeszökő igazságot elismerni semmi érdem.

A hit nem hathat a szembeszökőség kényszerítő erejével, nem lehet belátás. Ilyen hit túllőne a célon, kizárná a szabad elhatáro-zást, lehetetlenné tenné a próbát.

5. Mivel az ember eszes lény, a hitnek ésszerűnek kell lennie, különben az ész el nem fogadhatná; mivel pedig a földi élet próba, a hitnek nem szabad a szembe-szökőség kényszerítő erejével bírnia.

A hitben annyi világosság van, hogy ésszerű s viszont annyi homály van, hogy tért enged a szabad elhatározásnak.

E homály főforrása, hogy megismerjük ugyan a hit igazsá-gait, de be nem látjuk. Nagyon jól tudjuk, miről van szó, mikor pl. hisszük, hogy az Isten Fia emberré lett, de az isteni és emberi természet egyesülését egy személyben föl nem fogjuk, be nem látjuk. Ezidőszerint a hitigazságok belső természete, *a hogyan* — rejtve van előttünk.

A hitbéli homályban semmi megszegyenítő nincs az emberre nézve, amint egy hat éves gyermekre nézve nem szégyen, hogy a csillagász méréseit és számításait nem érti. A gyermek, ha felnő, megértheti ugyan a csillagász munkásságát; ámde az Isten és az ember működése, tudása között nem fokozatbeli, hanem lényeges különbség van, mint pl. a kutya és gazdájának működése és meg-ismerése között. Amint az állat föl nem foghatja, hogyan épít az

ember vasútat, hogyan ír drámát, hallja, de nem érti egy költemény szavait, stb., az ember még kevésbé tudja felfogni, hogyan teremt az Isten, hogyan támaszt halottat, hogyan változtatja a kenyeret a maga testévé stb.

6. A hit birodalmában a működő s tanító Istennel állunk szemben: itt természetesen a fölfoghatatlan hittitkok. A teremtés, megváltás, megszentelés, a feltámadás, az Isten látása mind oly igazságok, melyeket az ember be nem láthat.

7. A hit a következő úton-módon jó létre a lélekben: 1) Az ész megismeri, hogy *a)* van Isten, hogy *b)* Isten egyszülött Fia által szólott az emberiséghez, hogy *c)* Krisztus a maga által alkotott s védett Egyház által szól az emberiséghez.* A hit alapja, előfeltétele tehát a tudás. 2) Az ész megismeri, micsoda az isteni kinyilatkoztatás tartalma s azt mondja: mivel ez vagy az az igazság Isten szava, tanítása, azért hinnem kell, mert Isten mindent tud, s hazugságot nem mondhat. Szóval az ész megismeri a hit köteleességét. Most aztán 3) az akaraton fordul meg, hogy teljesíti-e a hit köteleességét, ha az ember szabad, megvan benne a gyermeki lelkület, a hitre szükséges kegyelmet is megkapja s azt mondja: meghódolok Istenem előtt — hiszek.

8. A hit alkotó elemei tehát: *a)* a hitet megelőző tudás, mely ésszerűvé teszi a hitet, *b)* az ész, mely föl ismeri a hit köteleességét, a hitigazság tartalmát, *c)* az akarat, mely teljesíti a hit köteleességét, *d)* az isteni kegyelem, mely az észet és akaratot támogatja.

Száz év óta a protestantizmus a hitte! a kedély rejtekeibe menekül, a hitet a kedély szükségletének, érzelmének mondja, hogy a hitet az okoskodó ésszel szemben megvédelmezze. Ez nagyon szerencsétlen kísérlet a hit megmentésére, A kedélyben a vágyó tehetség a fő, a kedély vak, nem ismerheti a hit igazságait. A „kedélyes” hitűeknek azért nem is kell dogma, hitigazság. Aztán a tisztára emberi dolgokban is az ész a vezető, hogyan lehetne az örök cél elérésében a vak kedély a kalauzunk?

9. A hit indító oka az *auctoritas Dei revelantis*, a hit birodalmában a tanító az Isten, ki nem téved s meg nem téveszt. A krisztusi szócső, az Egyház megett is Isten tekintélye áll, ki nem engedi, hogy Egyháza tévedést tanítson. Isten tekintélye miatt a hit a legerősebb meggyőződés.

Ha valamit igaznak vallunk, mert belátjuk akkor magunknak, tulajdon eszünknek s nem Istennek hiszünk.

Mivel a hit indító oka Isten tekintélye s ez a tekintély az egész isteni kinyilatkoztatást fedi: annak, ki csak egyetlen egy isteni igazságot elvet, nem lehet isteni, üdvözítő hite. „Ti, kik az evangéliumban hiszitek, mi kedvetekre van s nem hiszitek, ml nincs ínyetekre, ti magatoknak s nem az evangéliumnak hisztek.” S. Aug. Centra Faust. 17. 3.

10. A hit által *a*) Isten szellemének gyermekeivé leszünk, mert megismerjük Istenünk cselekedeteit, magunkévá tesszük Isten gondolatait; a hit által a legnagyobb hódolatot mutatjuk be Istennek, melyre az ember képes, mert legmagasabb tehetségünkkel, eszünkkel hódolunk meg előtte. A hitbeli hódolat híjával egész erkölcsiségünk értéktelenné lesz az Isten előtt.

Vizsont a hitetlenség Istennek óriási megbántása, becsület-sértés az Isten ellen, mert azon feltevésen alapul, Isten vagy tévedj vagy nem mond igazat. Ha pedig a hitetlenség azon alapul: én nem, törődöm vele, vájjon Isten szállott-e az emberiséghez, semmi gondom arra, mit beszélt az Isten, nem is akarom tudni, valóban; beszélt-e Isten, akkora hitetlenség a fölséges Istennek a megvetése.

11. A vatikáni zsinat (III. 3.) a következőket tanítja a hitről: „Hanc verō fidei, quae humanae salutis initium est, Ecclesia catholica profitetur esse virtutem supernaturalem, qua Dei inspirante et adiuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsicam veritatem naturali lumine prespectam, *seē* propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nee falli, nee fallere potest” Krisztus Egyháza szerint a hit: 1) intium salutis — az örök élet gyökere, kezdete, — a beteljesítés Isten látása lesz. Kezdet nélkül nincs befejezés: hit nélkül nincs örök élet.

2)A hit virtus supernaturalis, természetfeletti erény, mert *a*) a Szentlélek ütteti a leiekbe a hit csiráját, *b*) isteni oktatás és segítség fejleszti ki e csirát, Dei inspirante et adjuvante gratia nő a hit életének faja.

3)A hit tárgya revelata a Deo, mindaz mit Isten kinyilatkoztatott. A hit birodalmának megismerése szélesebbé, mélyebbé lehet, miként a természet megismerésében is van haladás; a hit tartalma azonban nem bővílhet, új isteni kinyilatkoztatást nerr* várhatunk.

4) A hit indító oka auctoritas Dei revelantis, az Isten tekin-télye. Ha csupán azért fogadunk el valamilyen igazságot, mert tetszik nekünk, vagy azért, mert belátjuk, csupán emberi hitünk van. Annak sincs valóban isteni hite, ki a krisztusi szakközeget, az Egyházat félretolja: mert ha ezt teszi, nincs istentől rendelt zsinór-mértéke arra nézve, hogy *a)* mi tartozik a hithez, *b)* mi az egyes hitigazságok biztos értelme. Aki a krisztusi Egyháztól megtagadja a Szentlelket, roppant vakmerően vélekedik, mikor azt hiszi, hogy neki van Szentlelke.

12. A hit a lélekben meggyőződés. Ha valaki ezt a meggyő-ződést mellőzi tetteiben, vagy épenséggel meggyőződése ellen tesz, annak a hite holt. Olyan ez a hit mint a búzamax, mely nem kap nedvességet s meleget s ki nem kel. Az ilyen mag könnyen elveszti csiraképességét, a holt hit is könnyen megsemmi-sül, ha sokáig életre nem keltjük.

A hit meggyőződés, ép azért természete megköve-teli, hogy a lélek mozgatója s irányítója legyen: a hit gyökeréből a remény és szeretet fájának kell nőnie. A sze-retetben tevékeny hit az élő hit, mely az üdvösség gyökere.

A holt hit is kincs még, mert élővé lehet, de magában nem üdvözít. „Valamint a test lélek nélkül holt, úgy a hit is cseleke-detek nélkül meg van halva”. Jak. 2. 26. A lelki halottnak pedig nem lehet örök élete. „Az ördögök is hiszik (az Istent) és rette-gik.” U. o. 19. Az igazság nem használ nekünk, ha nem serkenti akaratumkat tevékenységre. A növénynek, állatnak, embernek me-leg, levegő, víz stb. éltető elemei. De mi történik, ha egy élő or-ganizmusból eltávozott az élet elve? Az éltető nap összeszárítja a növényt, az éltető levegő megrohasztja a holt állatot, embert. Az életelv eltávoztával tehát az élet elemei még teljesebbé s nyilván-valóbbá teszik a halált. Hasonló hatása van az igazságnak a lé-lekre, ha a hit éltető elve kiveszett belőle: mennél több igazság állott a lélek rendelkezésére, annál nagyobb a lélek felelőssége s bűnhődése, kárhozata, vagyis annál teljesebb a halála.

9. A hit próbája és legfőbb tényezője.

1. Egy évvel halála előtt Kafarnaum városában tartotta az Úr nagy beszédét az Oltáriszentségről. E beszédre szakadás támadt a hallgatók között; nagyobb részük azt kérdezte: „Miképpen adhatja ez nekünk az ő testét eledelül?” S végső Ítéletük ez volt: „Kemény beszéd ez, és ki hallgathatja azt?” Ján. 6. 53. 61. Ez a korlátolt

emberi ész szava, mely az Istent kritizálja. Az Úr nem hajlandó szavait gyengíteni: valóságos testének valóságos evéséről beszélt s feltétlen hitet követelt ezen isteni tény számára. Odafordul a tizenkettőhöz s így szól: „Ti is el akartok-e menni?” Vagyis: Ti se hisztetek nekem? A próba a lehető legnehezebb, de íme, Péter a legelső, aki kiállja? „Uram! kihez menjünk? Az örök élet ígéi nálád vannak. És mi elhittük és megismertük, hogy te vagy Krisztus, az Isten Fia”. U. o. 68—70. Ez az isteni tekintély előtt meghódoló hit szava: nem értjük a „hogyan”-t, de te Isten vagy, olyanokat is tudsz cselekedni, mit gyarló eszünk fel nem fog, azért hiszünk neked.

Az Oltáriszentség most is az isteni hit próbája.

2. A teremtés titkánál segítségére van az észnek az okság törvénye, mely a világnak lét- s az észnek gondolkozási törvénye[^] az okozatból (a világból) az ész következhet az okra (az Istenre). A megtestesülés titkában a csodák támogatják az észet, hisz az Úr élete a betlehemi istállótól a keresztfáig s mennybemeneteléig folytonos csodák keretében folyt le, melyek nyilvánvalóvá tették[^] hogy az Úr Jézus több mint ember. Még a feltámadás titkában is nagy szerepe van az észnek; az ember természetéből azt következteti, hogy a feltámadás teljesen megfelel e természetnek. Mindez az észbeli támogatás elesik az Oltáriszentségnél. Igaz, hogy az ész azt mondja: isteni élet fenntartására isteni táplálék kell; de miért legyen ez az isteni táplálék épen az Úr teste, hisz az isteni igazság is a lélek tápláléka? Itt legfeljebb abból merít az ész némi-nemű támogatást, hogy 19 századon át minden igazi Krisztushívó hitt e szentségben.

Az Oltáriszentség legnehezebb tárgya a hitnek s lélektani törvény, hogy aki a nehezebbet meg tudja tenni, a könnyebbet is megteheti. Amint tehát a tiszta élet az erkölcsnek próbaköve, a hit az Oltáriszentségben az üdvözítő isteni hitnek a próbája; akinek hite itt helyt áll, az az egész isteni kinyilatkoztatást hiszi.

3. Az Oltáriszentség az Úr megváltó életének koronája, csúcspontja; ebbe a mélységes isteni titokba futnak össze a hit sugarai. Ha hiszünk az Oltáriszentségben, az Úr Jézus istenségében is hiszünk, mert csak Isten szeretete tud ekkora titkot kigondolni s vele az embert megtisztelni, csak Istennek a hatalma változtathatja át a kenyeret és bort úgy, hogy a kenyér és bor külső színe megmaradjon. A hit az Úr Jézus istenségében feltételezi a hitet a Szentháromságban, valamint az Egyház isteni alapításában; csak

isteni megbízás következtében eshetik meg, hogy ember, pap szavára működésbe lép az isteni mindenhatóság. Végül e nagy titok utal a feltámadásra; amint itt nagy változás történik, testünkkel is csodás változás megy végbe a feltámadás napján. Maga az Úr mondja: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, örök élete vagyon; és én feltámasztom őt az utolsó napon.” dán. 6. 55. Azt mondhatjuk az Úr testének hívő élvezete a testbe is rejti az örök élet csiráját, a test örök életének záloga, biztosítéka.

Mivel tehát az Oltáriszentség a Krisztusi hit középpontja: a benne való hit magában foglalja a hitet a többi isteni titokban. Ez okból az Oltáriszentség az isteni hit próbája.

4. E nagy szentséggel szemben tehetetlenül áll az ember testi-lelki tehetségeivel. Szemünk csak a kenyér és bor színét látja, kezünk csak a kenyér színét tapintja, ízlésünk csak kenyér-és borízárról tanúskodik. Sőt még eszünk is tehetetlen, meg nem mondja nekünk, hogy lehetséges az Úr jelenléte a kis ostyában.

Itt tisztára az isteni tekintély áll velünk szemben, mely azt mondja: „Ez az én testem, ez az én vérem”, ő mikor lelkünk azt feleli: hiszem Uram, mert te mondd, tisztára az isteni becsületszó, az isteni tekintély előtt hajol meg, nem érzékeinek, nem tulajdon eszének, hanem egyedül Isten szavának hisz. A hit az Oltáriszentségben a hódoló s bízó gyermeki érzület hite. Az Oltáriszentségben hívő Isten szellemének gyermeke. Ez is az igaz hívőség próbája.

5. A lámpa lángját olajjal, gázzal vagy villamos árammal kell táplálnunk, ha nem akarjuk, hogy kialudjék: a hit szent tüzét is állandóan élesztőnk kell, ha a kialvás veszedelmének nem akarjuk kitenni.

A hit szellemének leghatalmasabb ápolója s élesztője a bizalmas érintkezés az Oltáriszentséggel — az áldozásban, a szentmishallgatásban s a szentséglátogatásban.

Hitünknek minden egyes ilyen gyakorlata lángra lobbantja a hitnek szent tüzét.

Akiben elsorvad a hit, szerencsétlenségét annak köszönheti, hogy nem törődött a hit legfőbb tényezőjével.

6. A bizalmas érintkezés az Oltáriszentséggel élővé teszi hitünket, felgyújtja bennünk s élesztő a szeretet tüzét.

Az Úrnak roppant megalázkodása az Oltáriszentségben, az óriási nagyrabecsülés velünk szemben a szentáldozásban elemi erővel viszonszeretetre s pedig áldozatos szeretetre serkenti az ember szívét: Szeresd azt a kegyes istent, ki téged tulajdon testével táplál.

7. A legmegrendítőbb látvány a nagypénteki dráma: az Istenember a gyalázat fáján. A sz. mise pedig valóságos, bár fájdalom nélkül való megismétlése ezen isteni drámának.

A sz. mise mindenkor lelki szemünk elé állítja a szeretetnek nagypénteki drámáját és hatalmas erővel kopogtat szívünk ajtaján: Szeresd azt, ki téged mindhalálig szeretett.

8. *In amore non vivitur sine dolore.* A szeretet fájdalommal jár, mely gyarlóságunkból fakad. Hozzá földi vándorlásunk életpróba, mely nem volna próba megpróbáltatás nélkül. De ha hallgatunk az Úr kegyes hívására: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradva s terhelve vagytok, és én megnyugtatlak titeket,” (Máté 10. 28.), mindannyiszor erőt s vigaszt nyerünk megpróbáltatásainkban.

Minden egyes szentséglátogatás kegyes isteni kihallgatás, melyről üresen sohasem távozzunk.

9. Végül az élő hit az Oltáriszentségben gyökerében támadja meg az üdvösség egyik legnagyobb akadékat, az emberi félelmet.

Aki a feltámadási körmenet alkalmával, Úr napján, vagy mikor a pap beteghez viszi az Úr testét, katolikus hitének s öntudatának kifejezést ad s porba hullva tiszteleg az Úr előtt: annak üres mumus a gyáva lelkek nagy ijesztője: jaj, mit mondanak az emberek, — az felemelt fővel lép fel mindenkor, mikor kath. hitelvről van szó.

10. A szentségház a hitből való életnek középponti erőforrása.

Ebből a forrásból fakad az isteni szeretet, mely kiszorítja a lélekből a világ szeretetét, mely legyőzi a nemtelen szerelmet s megneemesíti a helyes szeretetet. E forrásból fakad az erő a tiszta életre: hideglakatosság az Oltáriszentséggel szemben és tiszta élet hosszabb időre nem fér meg egymással.

Ebből a forrásból merítették a vértanúk hősiességüket, az apostoli hittérítők buzgalmukat, a szüzek innen veszik táplálékukat,

a betegápoló nénikék az oltárról nyernek erőt arra, hogy az irgalom hőseivé legyenek. A Windthorstok, Mallinkrodtok, Zichy Nándorok ezen isteni erőforrásból nyerik idealizmusukat s kitartásukat.

Krisztus igaz hivei mindenről lemondhatnak, de egyet nem nélkülözhetnek: az erő isteni forrását, az Oltáriszentséget.

Mikor Pizzaro Ferenc Peru elfoglalására indult, az aranyország felé haladtában nagy szorongatásba került, mert társai kétségbeestek s a hazatérést sürgették. Ekkor Pizarro emberei közé lépett, kardjával vonalat húzott a fvényben keletről nyugatra s eként szolt: „E vonaltól északra kényelmes, veszedelmektől mentes élet integet felétek, de egyben szegény sors vár rátok, e vonaltól délre nagy fáradalmak, kemény küzdelmek, és szorongattatások várnak rátok, de siker esetén egyben gazdagság, hatalom és dicsőség lesz osztályrészetek. Most válasszatok!” A túlnyomó többség északra tódult, csak tizenketten léptek délre Pizarro mellé. A dicsőségnek tizenhárom embere (los trece de la fama) elérte célját, elfoglalta Perut, az aranyországot.

Az Úr Jézus is vonalat húzott, mely hűségese embereit elválasztja a hűtelenektől. Ez a vonal, melyen Krisztus minden hívének át kell lépnie, az Oltáriszentség. Aki ebben hisz Krisztusnak, az sikerrel állotta ki bizó hitének leghatalmasabb próbáját s beléphet az isteni hit aranyországába. Aki itt nem hisz, árulást követ el, s hűtelen áruló előtt zárva van a dicsőség hazája, ha mindjárt apostol is volna a neve.

10. Hit és jellem.

1. Micsoda a jellem?

Az, ki maga a jellem mintaképe, a jellemes élet szakértője, az Úr Jézus ekként rajzolta meg a jellem képét: „Minden, aki az ígéimet hallja és azokat teljesíti, hasonló a bölcs emberhez, ki házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árviz, a szelek fújtak és ama házra rohantak; de nem dőlt össze, mert kősziklára volt alapítva.” Máté 7, 24—25. A jellemet rövidebben is lehet meghatározni, de szebben, megkapóbban, szemléltetőbb módon nem lehet: eltekintve az isteni kinyilatkoztatástól e pár sor a világirodalom klasszikus remekeinek egyik legszebb gyöngye.

Mikor az ószövetség nagy bölcse, Salamon király életbölcsességét dióhéjba akarta szorítani, így szolt: „Az Istent féljed és tartsd meg az ő parancsait; mert ez az egész ember.” Pred. 12. 13. Ez is klasszikus remek, mely tudunkra adja, hogyan lesz valaki egész emberré, jellemmé.

A római költő is remekül beszél: Si fractus illabatur orbis, a jellem emberét impavidum ferient ruinae. De Horatius jellemes embere esetleg tévedésért küzd: aztán mindenki kéri a költői nagyítást: a világ összeomlásának láttára bizony a legbátrabb is beleremegne.

E kérdésre: Micsoda a jellem, röviden így válaszolhatunk: „A jellem hűség az igazsághoz.” A jellem az igazság megingathatatlan sziklatalaján veti meg a lábát; ráront a csábítás és üldözés tomboló vihara, megkönyékezi a tévedések szennyes árja, de a jellem legyőzhetetlen király az igazság sziklavárában, míg lelkének két karjával: eszével és szívével az igazságot el nem ereszti.

2. Hol terem a jellem?

A modernek egyik óriása, Carlyle azt mondja önnönragáról: „Ama pillanattól fogva, hogy szakítottam a naturalizmussal (puszta ész és természet) s az Istenben való mélyebb hitre tettem szert, attól kezdve *férfiú* voltam.”

Göthe meg így írt Schlosserhez: „Megfogyatkozott ama jellemek száma, kiket igazában tisztelni lehet. Valójában csak az tiszteletreméltó, ki nem önmagát keresi. Meg kell vallanom, efajta önzetlen jellemekre teljes életemben csak ott akadtam, hol *biztos alapra fektetett vallásos életre találtam, oly hitvallásra, melynek változatlan alapja volt, mely mintegy önmagán nyugodott, mely nem függött a kortól, a kor szellemétől, tudományától.*”

A kívülállók tehát maguk tapasztalata alapján vallják, hogy jellem csakis a hit mezején terem.

3. De miért terem csakis a hit mezején a jellemnek nemes fája? A jellem alapja az igazság s a teljes igazságot csakis a krisztusi, vagy katolikus hit adja élénk.

Krisztus hozta számunkra az egekből az igazság teljét. S a krisztusi igazságot egészében, minden emberi toldás-foldás nélkül egy házban őrzik, abban a házban, melyet maga Krisztus az ő igazsága őrzésére és hirdetésére alapított, melyet maga Krisztus oltalmaz Szentlelke által minden tévedés ellen.

Aki e házban lakik, tudja, hogy az igazság sziklavárában lakik. Nem az igazságnak egy-egy töredéke, hanem az igazság telje az ő birtoka. Isteni oltalom, a lehető legmagasabb garancia kezeskedik arról, hogy az egész, változatlan igazság az ő birtoka. Most csak az hiányzik még, hogy az igazságot lelkének két karjával: eszével és akaratával megragadja és soha, semmi szín alatt el ne eressze s megvan a biztos alapon nyugvó vallásos élet, „mely mintegy önmagán nyugszik, mely nem függ a kortól, a kor

szellemétől, tudományától.” Amit pár évvel a krisztusi Egyház alapítása után mondott a nemzetek apostola, ugyanezt vallotta X. Pius is ezen Egyház volt legfőbb kincstárosa: „De ha mi vagy az angyal mennyből hirdetne is nektek valamit azonkívül, mit nektek hirdettünk, átok alatt legyen.” Gal. 1. 8.

Ezen Egyház megtűr kebelében kis és nagy bűnösöket, mert tudja, hogy Isten országa e földön búzaföld, melyen a búza között konkoly is terem, de mikor bárki is kikezdi a krisztusi igazságot, ez az Egyház nem ismer irgalmat, mert az irgalom a tévedés tanítójával szemben kegyetlenség volna az egész emberiséggel szemben, melynek a krisztusi igazság az élete s üdvössége; ez az Egyház az apostolok idejétől fogva mindenkor kilökte kebeléből a tévedés makacs hirdetőit, mint ahogy az élni akaró organizmus kilöki a betegség anyagát önmagából.

A hozzá nem értők ilyenkor „türelmetlenségről” beszélnek, mert nem tudják, hogy az igazság meg nem alkuszik a tévedéssel, hogy az igazságnak s egyedül neki isteni jogon türelmetlenség kell lennie, mert különben önmagát tagadná meg.

A katolikus embernek páratlanul kedvező a helyzete a jellemalkotás dolgában, mert az igazság telje áll rendelkezésére s ekként nemcsak biztos irányt szabhat életének, hanem a cselekvés összes indító okait is felhasználhatja.

Ámde az igazság egymaga még nem elég a jellemkialakítására. A vak számára nem süt a nap, ő semmit sem lát, még akkor sem, ha éppen feje felett ragyog a fény forrása. A színvak is rosszúl lát, mert hiba van a szemében.

Az életbölcsetség, a vallási igazság elsősorban nem az ész, hanem a szív tudománya. A vallási igazság megismerésének kelte a bűn szennyétől, a rendetlen szenvedély uralmától ment tiszta szív. Csakis „a tisztaszívűek látják meg az Istent”. Máté 5. 8.

A bűn szennyje, a rendetlen szenvedély vagy vakká, vagy színvakká teszi az embert: a bűnös szeme akkor kezd nyílani, mikor szívében vonzódás kél az igazsággal szemben.

De hol van az a műhely, mely megigazítja a lélek szemét, meggyógyítja a vakságtól?

A tudománynak van optikája a test szeme, de nincs optikája a lélek szeme számára. A lelket csakis a vallás tudja az isteni igazság befogadására előkészíteni és kimivélni: *az önmegtagadás megszabadítja a szívet a rendetlen szenvedélytől, a bűnbánat megmenti a szívet a bűn szennyétől*, s az illetén módon felszabadított szív elfogulatlanná teszi az észet, a lélek szemét az igazsággal

szemben. E lélektani tény egymaga is megfejtí, miért teremhet a jellem csakis a vallás mezején.

Aztán a vallási igazsághoz csakis a hódolat térdein szabad közeledni épúgy, mint Istenhez, az igazság forrásához. Ez az egyedüli helyes álláspont az isteni igazsággal szemben: Beszélj Uram, szavadat hallgatja a te szolgád!

Sokan, nagyon sokan, kik az Egyházon kívül vannak, azt tartják, hogy számukra az Isten könyve, a Szentírás az igazság forrása. Ámde a Szentírás magában holt betű, melynek csak a tartalom, az értelem ad életet. A Szentírás családi okmány, melynek csakis jogos tulajdonosa, a krisztusi Egyház tudja igaz értelmét. Aki csupán a betű birtokában van, vagy nem érti, vagy félreérti a Szentírást. Az Egyházon kívül levők Luthert követve azt vallják: „Az Isten szavának magyarázatában nem fogadok el szabályt!” A vérbeli protestáns elvből nem szolgája, hanem ura az isteni igazságnak: tulajdon tetszése szabja meg, mit olvas bele a Szentírásba; nem a hódolat térdein, hanem a kritika boncoló késével közeledik az igazsághoz. Tisztelettel hallgatnia kellene, mit mond az igazság, e helyett ő bíróként törvényt ül az igazság felett, csak azt fogadja el, mi kedvére van. „A szabad kutatás” híve azért nem az igazság sziklatalajára, hanem önnön feje vélekedésének futó homokjára épít.

„A szabad kutatás” híve vagdalja, tépdesi az igazság szent palástját, s ha épen kedve tartja, Csáky szalmájának nézi a Szentírás egyes részeit, melyeket egyszerűen kivet a Szentírásból, miként Luther tette sz. Jakab apostol levelével. A modern protestáns kritika addig-addig szabdalta a Szentírást, míg az egészből csupán a kötés táblái maradtak kezei között.

„A szabad kutatás” híve utoljára is oda jut, hol az Istentől elszakadt „tudomány” van. Sz. Ágoston (De civ. Dei 19.1.) beszéli, hogy M. Terentius Varró az élet főfölkérdésére: Micsoda az ember célja? kétszáznyolcvan különféle feleletet állított össze, s miként láttuk, (Bev. 2. fej.) a modern, Istentől elszakadt „tudomány” se vitte többre. Nincs az az erkölcsi elv, melyet „a szabad kutatásnak” valamelyik híve, „tudósa” meg nem támadott volna. A krisztusi Egyházon kívül vannak „vélemények”, „felfogások”, „álláspontok”, „meggyőződések”, csak egy nincs: az igazság telje. Néha a vélemények hamis pénze tömegébe az igazságnak egy-egy aranya is vegyül. Ez elég valamelyes vegetálásra, de nem elég a krisztusi életre, a krisztusi jellem kialakítására. A jellem isteni Szakértője azt mondja az ilyenekről: „Minden aki ez igéimet hallja, de azokat

nem teljesíti (mert szembehelyezkedik velők mint a rossz katolikus, vagy tetszése szerint válogat, kritizál és módosít mint a jó protestáns), hasonló lesz a bolond emberhez, ki házát fűvényre építi. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fűttak és ama házra rohantak; és összedőlt az és nagy volt romlása.” Máté 7.26—27.

A „vélemények”, „felfogások”, „külön álláspontok”, „külön meggyőződések” elégségesek az igazság és élet látszatának felkelésére, de nem elégségesek a krisztusi élet felébresztésére, ápolására és kifejlesztésére. A növény nem élhet félig-meddig növényi életet, az állat nem élhet félig-meddig állati életet: az Isten gyermeke sem élhet félig-meddig isteni életet. Végzetes, mert életelő az a felfogás, hogy az ember félig a testi, félig a lelki ember életét élheti: amint a kutya nem lehet egyszermind almafa: úgy az ember egyszerre nem lehet testi és lelki ember. Mihelyt testi emberré lesz, a lelki ember meghal benne, fia az ember testi életének egyetlen egy feltételét is nem teljesíti pl. nem lélegzik, vagy egyetlenegy súlyos betegségbe esik, ez is elég a meghaláshoz, nem szükséges, hogy az életnek minden feltételét (víz, meleg, levegő, táplálék stb.) megtagadja, minden súlyos betegség nehezédjék vállaira: ha a lélek a krisztusi életnek egyetlenegy fontos feltételével, egyetlenegy fontos igazsággal tudatosan szembe helyezkedik, minden „külön vélemény”, „álláspont”, felfogás”, „meggyőződés” nem védi őt meg a lelki halál ellen. Elpusztul benne az örökélet és „nagy az ő romlása”.

A krisztusi igazság alapja és forrása a krisztusi életnek és jellemnek. A hűség az igazsághoz a jellem alanyi kelléke. Ámde aki lelkének csak egyik karjával, eszével ragadja az igazságot, annak kezéből könnyen kicsúszik az igazság, csak súlyos kísértés vihara zúduljon rá s az első roham megfosztja őt az igazságtól. A krisztusi igazság csak akkor marad a lélek birtokában, ha a lelkének másik karjával, szívével, akaratával is megragadja. De mi teszi erőssé a lélek másik karját, az akaratát? Amint gyakorlat erősíti a test izmait: az önmegtágadás gyakorlata erősíti az akarat izmait.

De még ez sem elég. Ami a vízi malomnak a patak, a folyó árja: az az akarat számára az érzelmek árja. *A lelkesedés ad erőt az akaratnak.* Ez nem csak buzdítja, noszogatja, hanem magával ragadja az akaratot.

Már most honnan veszi a lélek a lelkesedés energiáját? Csakis a hit fényének, nagy igazságainak világosságából. A krisztusi élet fenséges voltát, az örökkévalóság rettentő nagyságát csakis a teremtés, megváltás és megszentelés, az isteni ítélet nagy tényei

állítják egész mivoltukban a lélek elé, csakis a krisztusi hit nagy igazságai keltenek lelkesedést, mely minden akadállyal megküzdeni, minden áldozatot meghozni kész.

A „világ” Krisztus híveinek lelkesedését fanatizmusnak nevezi, melyet hol bigottériának, túlbuzgóságnak, hol ultramontanizmusnak, klerikálizmusnak keresztel el. De ugyanakkor a „világ” elfeledi, hogy a tudomány, az ipar, a technika, a művészet sikereit, csodáit, a nagy győzelmeket minden téren a nagy lelkesedés és kitartás, a fanatizmus emberei vívták ki, hogy nagy lelkesedés nélkül még soha semmi nagy dolog sem létesült. A „világ” elfofoaltságában, elvakultságában folyton-folyvást támadja a „bigott” embereket, a „fanatikusokat”, s nem veszi észre hogy a „bigott” emberek, a fanatikusok javára dolgozik, hogy támadásai szelek, melyek erőre nevelik a krisztusi jellemekek tölgyeit.

A kaszánya udvara a gyakorlat tere, de csakis a csatatér az a hely, melyen a katona győzelmet arat; a világ gúnyolódásai, támadásai s üldözései az egész föld kerektségét csatatérré alakítják, melyen az Isten gyermekei naponta szép győzelmeket arathatnak. Nem hiába mondotta az élet Szakértője: „Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert Övék mennyeknek országa.” Máté 5. 10. A „világ” fiai, minden egyébtől eltekintve, már csak azért sem lehetnek jellemekek, mert őket senki sem támadja. Harc nélkül pedig nincs győzelem se a csaták, se az élet terén. A „világ” gyűlöletében is van fanatizmus, ez a fanatizmus is formát ad a lélekeknek, de nem isteni, hanem ördögi formát.

Az élet minden fokozatán táplálékra szorul; az Isten gyermekeinek lelki és isteni élete is csak a megfelelő táplálékkal virul. A lelki s kegyelmi életnek tápláléka, miként látni fogjuk, az imádság, sz. mise, a bűnbánat, sz. áldozás; mindezeket pedig csakis a krisztusi hit bocsátja a lélek rendelkezésére. E tény egyben magyarázatát adja, miért tud csakis a krisztusi hit erényhősöket, szenteket nevelni.

Micsoda tehát a viszony a hit és a jellem között? A hit a talaj, a jellem a talaj terméke; a hit a fa, a jellem a fának a gyümölcse; egy szóval a hit a krisztusi jellemekek szülőanyja, dajkája és nevelője.

11. A hit veszedelmeiről.

1. Ha vihar, vagy villámcsapás letöri a fa fél koronáját, a fa még tovább virulhat; ha a kertész lefűrészeli a fa egész koronáját, az ép törzs még új ágakat hajthat; ha kivágjuk a fa törzsét

is, még mindig remény van arra, hogy az egészséges gyökérzet új hajtásokat bocsát; ha azonban a szű megőrli a gyökérzetet, a fa egyszer mindenkorra elpusztul az újra éledés minden reménye nélkül.

Ha az ember súlyos bűnbe esett, halálos sebet kapott lelkének koronája, lelkének szeretete; ha sok bűn terheli a lelket, elpusztul az élet fájának a törzse, a remény. Ám ott vannak még a lélekben az élet fájának a gyökerei, ott lappang a hit. Isten irgalma, az ember jóakarata együttes munkával még mindig elérheti, hogy az élet gyökerei új törzset s ágakat hajtanak: ha a holt hit is kiveszett, a lélekből, oda van az élet reménye. Credo nélkül nincs örök élet.

A hitetlenség a lélek legnagyobb veszedelme, mert a hitetlen s Isten között megszakad minden kapcsolat.

Ámde a holt hit is kész veszedelem, mert csupán lehetőség az életre, de nem élet: aki szereti a lelkét, annak legfőbb gondja, hogy igaz bűnbánattal eltávolítsa a bűnt, a halálos betegséget lelkéből, hogy holt hite élővé legyen.

2. Bár az ész az igazság megismerésének eszköze, a hit legtöbb veszedelme nem az észből, hanem a szívből, az akaratból fakad. A leggyakoribb veszedelme a hitnek a hitbeli életnek elhanyagolása.

A krisztusi élet, nagyszabású élet: élet és művészet.

Mint élet táplálékra szorul, mint művészet gyakorlatra.

Az élet tápláléka a hitigazság és kegyelem.

A lélek legfőbb életszükséglete: a hitigazság alapos megismerése; a krisztusi élettan legfőbb törvénye: „Keresétek először az Isten országát és az ő igazságát.” Luk. 12. 31.

Ha valaki felhagy a matematikával, idővel a legegyszerűbb egyenletet se tudja megoldani, ha nem gyakorolja a görög nyelvet, idővel még elolvasni se tudja a görög szöveget: a hit igazságai is egymásután elpárolognak a lélekből, ha nem foglalkozunk velők, ha nem gyakoroljuk őket a hit szerint való étellel.

Egy nap valaki azt kérdezte Vianneytől: „Jó Atyám! Micsoda az én hivatásom?” A szent életű plébános erre így felelt: „Azon hivatása az, hogy a mennyországba jusson.” Ez mindnyájunk hivatása. Ámde a mennyországot keresni kell!

A hit elhanyagolásának eredménye a hitbeli tudatlanság és tájékozatlanság, mely főleg a művelt embernek nagy szégyene és veszedelme.

Szégyene azért, mert az igazság birodalmának legfontosabb s legmagasztosabb része, az Isten országa sötét Afrika előtt, s bármekkora a tudása Istennek földi világában, a lelki világ fogyatékos ismerete miatt műveltsége csonka, nyomorék műveltség. Szégyene a hitbeli tudatlanság azért is, mert a maga nembánomsága, hanyagsága, nemtörődése azzal, hogyan boldogulhat az örökkévalóságban — a józan észnek arcucsapása, sőt lábbal tiprása. A tudatlanság szülötte a fogyatékos hit, mely olyan, mint a hervadó palánta, vagy a vérszegény ember egészsége. A beteg palánta bármikor elpusztulhat, a vérszegény meghalhat: a fogyatékos hit is könnyen hitetlenséggé vedlik.

A krisztusi élet mint művészet gyakorlatra szorul mint minden művészet: a legfőbb hitbeli gyakorlatok *a)* az imádság, *b)* sz. misehallgatás, *c)* gyónás, áldozás.

A hitélet sorvadásának folyamata rendszerint a következő: először ímmel-ámmal megy az imádság, időnkint el is maradozik; majd csekélységek miatt (esik az eső, hideg van, dolgom van) elmarad a sz. mise, idővel még a húsvéti nagy kötelességet is elfelejti a hideg lakatos, s ha közben a lelkiismeretet a tisztaság, vagy igazságosság ellen elkövetett bűn is megterhelte, beállott a lélek óriási veszedelme, az érzéketlenség s nembánomság az örökkévalósággal szemben, s a művelt kath. ember semmiben sem különbözik a máshitűtől, vagy akár a töröktől. Lelkében a világ szeme az úr s nem csoda, ha a világ nótáját fújja: a hit mellékes, s fő a becsületes élet stb. s nem veszi észre, hogy Isten szemében már rég elvesztette becsületét.

3 A Krisztusi hitnek egyik különös ellensége az elfogult tudatlanság, melynek idézete az Egyházon kívül állókat tartja lelki vakságban, s mely egyik főoka annak, miért jut oly kevés más-hitű az igazság megismerésére.

Miként a rossz gyermek, ki megszökött a szülői házból, szülőit gyalázza, hogy önmagát tisztázza: úgy a reformátorok leikök anyjától, a krisztusi Egyháztól elpártolva, mindenfajta hazugságot, rágalmat s gyalázatot kentek az Egyházra, — meghamisították tanítását, intézményeit, történetét, hogy hűtlen elpártolásukat önmaguk s a világ előtt igazolják. A hazudozásban s rágalmazásban Luther volt az atyamester, ki különben azt vallotta, hogy az evangélium javára hazudni — nem bűn.

A hazugságok, ferdítések s rágalmak a reformátorok irataiból átmentek a prot. irodalomba s az ifjúság nevelésébe; így esik meg, hogy a prot. ifjúság a hazugságok erdejében nő, mely sűrű-

ségbe be nem hatol az igazság világossága. A prot. gyermek s ifjú abban a tudatban nő fel, hogy a kath. vallás a külsőségek s babonák keveréke, szentek imáadásával s bálványozással fűszerezve, hogy a kath. vallás lelki sötétség és szolgaság, melyet legfeljebb lesajnálni, megvetni lehet. Ballasis angol konvertita beszéli, hogy 1849 ig jámbor anglikán családjában ő is mindennap elmondta a következő imádságot: „Semmisítsd meg mindenütt, kérünk Urunk, az eretnekséget és tévedést, gátold meg az egyházon kívül és belül a pápaság mesterkedéseit. Valljon szégyent a római püspök minden merénylete az igazság ellen. O Urunk, bár mennél előbb végleg az enyészetbe merülne a pápaság, bár Babylon, a régen elkárhozott, megszűnnék nyomorgatni a világot.” (Pesch. Theol. Zeitfr. 66).

A magyar protestánsoknak a közelmúltban legokosabb s legelsőbb embere Tisza István volt. E „felvilágosodott” fejben ekképen él saját, 1909-ben Komáromban mondott beszéde szerint a kath. vallás képe. A protestantizmus két ellensége „a felforgató törekvések egyfelől, amelyek az emberi indulatok felizgatása által a materializmus örvénye felé ragadják az emberiséget és a lelki sötétség harcosai másfelől, akik pedig a sötétségre alapított lelki uralmuk lelki láncával akarják lenyűgözni az embert.” Alk. 1909. jún. 10.

Harnack, ez időszerint a prot. vallástudomány fejedelme azt mondja: „Amit gyakorta kell fiatal diákok szájából a katolicizmusról hallanom, minden határon túlmegy. A legörületesebb, legvisszataszítóbb, legsértőbb dolgokat úgy adják elő, mint ezen Egyház természetes vonását, míg hozzá se konyítanak ahhoz, mi benne igazán fontos s az egy államban való békés együttélésre mértékadó.” Beszéd a filológusok bázeli gyűlésén 1907-ben.

A szintén prot. Förster azt írja, hogy a „tudatlanság az Egyház dolgaiban még komoly férfiak körében is égbekiáltó.” Jahrbuch Mod. Mauschon 113.

4. A hitnek más veszedelmes ellensége a vegyes házasság, mely a katolikus embert az emberi félelem állandó állapotába helyezi s e félelem természetes következménye a hitélet elhanyagolása, az elhidegülés a krisztusi hittel szemben.

A vegyes házasságra lépő katolikus már azzal a tettel, hogy ilyen házasságra lép, elárulja, hogy nincs élő hite, mert különben azt tartaná: a vegyes házasság tiltott fa számomra. Igaz, hogy abban az esetben, ha a kath. fél hite, s az összes gyermekek kath. nevelése (reverzális által) biztosítva van, az Egyház megtűri a vegyes házasságot, de megtűrni csak olyasmit szokás, mi vésze-

delmes s csak a nagyobb baj, a hittagadás veszedelme miatt türetek.

Még az ilyen túrt vegyes házasság is veszedelmes, mert a prot. házasság jelenléte olyan, mint jégcsap a palánta mellett, lehűti a kath. fél hitbéli buzgóságát. A buzgó kath. házastárs példája őt is tüzelné, ahelyett a prot. házastárs érzékenységét kímélve tartózkodik minden buzgóságtól, lassankint hidegebbé lesz, elhagyja a hit gyakorlatait, míg a fél hidegségi fokára nem jut.

A gyermekeknek egészben vagy részben való prot. nevelése esetén a kath. ember hittagadást követ el — saját gyermekeiben. Iia bárkit is megfosztana a krisztusi igazság teljétől, a gyónás s áldozás, sz. mise stb. drága krisztusi kincseitől, tette kegyetlen bűn volna; annál súlyosabb beszámítás alá esik gonoszsága, hogy saját magzatait löki ki Krisztus Egyházból utódaikkal egyetemben, megakasztja a krisztusi igazság és kegyelem folyamát saját véreivel szemben, s ily módon eretnek főnökké, Krisztus hitétől elpártoltak törzsatyjává teszi magát. Ha kegyetlenség egy sereg embert úttalan pusztaságba vezetni, hol halál leskelődik a bolyongókra: sokkal nagyobb gonoszság egy sereg utódot a lelki tévedések sivatagába kidobni, hol lelki halálba eshetnek.

A vegyes házasságra lépő katolikus ember egyébként nagyon ingó alapra építi boldogságát: a prot. fél szemében a házasság felbontható szerződés s ez a felfogás feldúlja családi fészket. Hozzá a vallás különfélesége repedés, mely a szív gyökeréig hatol s prot. házastársában a katolikus nem talál igazán megértő bensőséges barátot. Pedig a boldog házasságnak ez a lelki barátság a főkelléke. A merő érzéki szerelem múló mámor, mely sohasem pótolhatja a lelki barátságot.

Mivel a szerelmes állapot a lelki vakság állapota, az okos kath. ifjú életelve: *hem kezdek ismeretséget más hitűvel*. S ha már tüzet fogott a szíve, elfojtja: jobb, ha pár hétig sajog a szív, mint-hogy egy életem át sírjon, s egy örökkévalóságon át bánkódjék.

5. A hitetlenség főforrása a romlott szív. „Aki bűnt tesz, a bűnnek szolgája”, és szolgálélekbe be nem tér Krisztus igazsága és kegyelme. „A világosság a világra jött”, de az emberek inkább szerették a sötétséget, mint a világosságot; mert az ő cselekedeteik gonoszak valának, mert „minden, aki gonoszul cselekszik, gyűlöli a világosságot és nem jó világosságra, hogy meg ne feddessenek az ő cselekedetei.” Ján. 3. 20.

Nemo incredulus, nisi impurus, mondja sz. Ágoston, a nagy lélekismerő.

Az érzület a döntő tényező: amit a szív nem szeret, azt az ész nem keresi.

Fichte szerint: „A szív megjavítása az út a bölcseséghez.” Azért Pascal is azt a tanácsot adja: „Ha meg akarsz győződni az örök igazságokról, ne a bizonyítékokat szaporítsad, hanem *szenvédeleyeidet irtogassad*” „uraim,” — mondotta egy mívelt társaságban a híres Chateaubriand — „uraim, tegyék szívükre a kezüket és vallják meg becsületükre: nem volna-e bátorságuk hinni, ha volna bátorságuk tisztán élni?”

A veszedelemből az ember ösztönszerűen menekülni igyekszik, azért a bűn rabja is, ki nem akar szakítani a bűnnel, elveti a hitet, mely számára csak bűnhődést, kínt tartogat. Mihelyt a bűnnel szakít, rögtön kész hinni.

Egy nap előkelő férfiú lépett be Vianney-hez, a szent arsi plébánoshoz. Vianney a térdeplőre mutatott:

— Plébános úr, mondotta az úr, én nem jöttem gyónni, én csak kis disputációra jöttem.

— Jaj, barátom, ez esetben rossz helyre jött; én nem értek a tudományhoz ... de ha vigasztalásra van szüksége, csak térdeljen ide ... higye el, ön előtt sokan térdeltek már e helyütt s nem bánták meg.

— Plébános Úr! már volt szerencsém kijelenteni, hogy nem jöttem gyónni s pedig azért nem, mert nekem nincs hitem: se a gyónásban, se egyéb dolgokban nem hiszek.

— Nincs hite, barátom? Ó, mennyire sajnálom! Ön ködben él... Egy nyolc éves gyermek kátéjával kezében többet tud, mint ön. Én nagyon tudatlannak tartottam magamat, de ön még inkább az, mert oly komoly dolgokról, miket tudnunk kell, semmit sem tud. Nincs hite? Jöjjön csak ide, én meghallgatom gyónását, a gyónással jókora utat tesz a hit felé.

— De plébános úr, nem komédia-e, mit nekem tanácsol? Higye el, ehhez nincs kedvem, én nem vagyok komédiás.

— Csak jöjjön ide — s az előkelő úr a szeretet hívó szavára, maga se tudta, hogyan, ott térdelt. Keresztet vetett, mit már régen nem tett s alázatosan megvallotta bűneit. Nemcsak megvigasztalva kelt fel, hanem *hívó is volt*, kinek semmi kedve sincs tudós disputációkra.

„Aki igazságot cselekszik, a világosságra jő.” Ján. 3. 21. Ungetr. Glanz 122.

Mihelyt az akarat elszakad a bűntől, nincs többé érdekelve s a lélek készséggel megnyílik a hit fényének befogadására.

6. A gőgös önteltség gyökerében támadja meg a gyermeki érzületet, mely a vallás első feltétele.

Míg a gőgös ember le nem száll gőgjének szemétdombjáról, semmi remény sincs megmenekülésére, fia kap is kegyelmet Istentől, elvakult gőgjében ellöki magától, hatástalanná teszi a hit kegyelmét.

7. A földbe, az anyagba, az érzéki élvezetekbe merült ember olyan mint a barbár, ki a remek szobrot is pusztá kőnek nézi: neki semmi érzéke sincs a szellemi,, a lelki dolgok iránt.

„Teljes életükben szavakat hasonlítanak össze, a számok viszonyát, az anyag tulajdonságait kutatják; többre nincs szükség^ hogy e nagy szellemek jóllakjanak. Mit beszélsz e világhíres tudósnak Istenről? Hát nem látod, hogy savat kémlel, melyet eddig nem sikerült kémiaiilag analizálni? Várj, míg elkészül felfedezésével, aztán tán mondhatasz neki pár szót Arról, ki mindezt megteremtette.” Lamennais.

8. A hitetlenség sötétség, lelki vakság. Ép azért nem is ismeri fel a maga forrásait, okait. Aztán csúnyát is mutatnak ezek az okok, s a hitetlenség és tudomány csillogó köpenyét rántja elő, hogy rútságát eltakarja. E kendőző mesterkedés találta ki a „bölc” mondásokat is: „A tudomány már végzett a hittel”, „a kath. Egyház, a hit ellensége a tudománynak” stb.

Erre azt mondjuk: Hitetlenség és tudomány között semmi logikai összefüggés nincs, a nagy ész, a nagy tudomány szépen összefér a hittel, de igenis van összefüggés a tudós gőg és hitetlenség között épúgy, mint a pénzes zsák önteltsége és a hitetlenség között.

A tudományról már Verulami Baco megmondotta: „Leviore. gustus in scientia ”movent fortassis ad atheismum, sed pleniore haustus ad religionem reducunt.” De augm. scient. I. c. 5.

A tudákosság ártalmas a hitnek, de a nagy tudomány a valáshoz vezet vissza. Ez nagyon természetes. Egy modern csillogász azt mondja: „Igazi természettudós nem lehet istentagadó. Aki oly mélyen pillantott be Isten műhelyébe, mint mi, — annak alázattal térdet kell hajtania a szent Isten működésével szemben.” — Madler, — Csakhogy soknál éppen ez az alázat, a gyermeki érzület hiányzik.

Hit és tudomány között semmi ellentét sincs; ennek kézzelfogható bizonyítéka, hogy a krisztusi Egyház egyetlen egy bölcséleti, vagy természettudományi igazságot sem vet el. Másik kiáltó bizonyítéka ezen igazságnak, hogy a hit és tudomány szépen megfér egymás mellett a lángszellemű felfedező és feltaláló tudósok fejében. L Szuszai, Apologetika 24.

Végül hatalmas bizonyíték az Egyház tudományszeretete mellett, hogy másfél évezreden át egymaga művelte a tudományokat. A reformációig 60 egyetem létesült, legtöbbször a pápák alapították. Tán azért, mert félték a tudománytól? Minden tudományágban elsőrendű papi tudósok és feltalálók akadnak, mi legékeesebben cáfolja meg a mesét, hogy az Egyház ellensége a tudománynak.

Hogy a krisztusi Egyház minden hamis, merész állítást, levegőbe épített hipotézist nem vesz készpénznek, annak nagyon alapos oka van. Az Egyház immár tizenkilencszázados, bőven rendelkezik az öreg kor bölcs tapasztalataival, s e tapasztalatok bölcs tartózkodásra ösztönzik. Az apostolok idejétől kezdve a modern korig ez az Egyház a vallási, bölcséleti, természettudományi téren tömérdek „tudós rendszert”, hipotézist látott már felbukkani, egy ideig zavarogni s aztán a feledés éjjeleibe merülni. Nem csoda azért, ha mindent nem néz tudománynak, mit a tudomány cégére alatt a világ piacán árulnak: ő már érti a tudomány bizonyos „hőseinek” mesterkedéseit. Okos ember nem is veheti tőle rossz néven, hogy az isteni igazság drága kincsét oda nem adja az egymást felváltó emberi vélekedésekért, melyek mint a szétbukkanó szapanbuborék, legfeljebb a könyvtárak fóliánsain hagynak némi nyomot.

12. A hit szent tüzének őrzése.

1. A régi Romában hat Vesta szűz őrizte éjjel-nappal a szent^k tüzet, az élet szimbólumát. (A család tűzhelyén készülnek az ételek).

A Vesta szüzek kötelessége kettős volt: *a)* tisztán élni, *b)* vigyázni a szent tűzre, hogy ki ne aludjék. Akinek hibájából kialudt a szent tűz, azt megostorozták; aki a tisztaság ellen vétett, azt élve temették a földbe.

Minden ifjú Vesta-hivatalt töltött be; két dologra kell legfőképpen vigyázni: *a)* a tisztaság erényére, mely a nemes s boldog élet forrása, *sô)* a hit szent tüzére, mely földi vándorlásában világít, hogy az utat az Istenhez el ne tévessze.

2. A legtisztább lélek se ment a kísértésektől a tisztaság ellen: hasonlóan a szentet is kísértések ostromolhatják a hit ellen. A földi élet próba, s a próba kelléke a megpróbáltatás.

A hitellenes kísértés kételkedést okoz a lélekben, mely nem egyéb, mint félelem, hogy tán tévedünk.

Ha akarunk ellenére támad e félelem, bűn nélkül való; ha beleegyezzünk a kísértésbe, megszületett a súlyos bűn a hit ellen.

Komoly ok nélkül félni gyermekbetegség: a hit igazságaiban minden kísértésre kételkedni a gyenge, meg nem állapodott lélek gyermekbetegsége. Már Plato is észrevette ezt aényt a lelkek életében: „Mivel közülök (a hitetlenek közül) sokkal érintkeztem, megmondhatom neked, hogy senki, ki ifjúságában tagadta az istenséget, öregkorában meg nem maradt ebbeli vélekedésében.” De leg. 10. 888. A fejlődés, a forrongás kora rendszerint a kételkedés ideje, a legtöbb ifjúnak át kell esnie ilyen megpróbáltatáson. Ha a látszatok szövetségesre akadnak az érdekelt akaratban: könnyen bekövetkezik a hajótörés a hitben. Gyermekbetegségek is halált okozhatnak.

3. Miként a tisztaság liliumát azzal védjük meg, hogy futunk a szennytől: e hit szent tűzét is azzal óvjuk meg, ha szóba nem állunk a kísértéssel. A kételkedésre az Isten gyermekének csak egy felelete van: Credo — hiszek; hiszek az igazság isteni szakközegének, az Egyháznak, melyet az igazság Lelke óv és vezérel.

Az Egyház tekintélye, mely mögött Isten tekintélye áll, nemcsak az ifjú, de a hittudós hitének is védőpajzsa kísértés idején, fia a hit felkeltése által visszavertük a támadást, s a vihar elült a lélekben, a kétely megoldására is gondolhatunk szakember, szaköny megkérdezése által.

A legtöbb esetben a lelki zavar megszűntével a kétely felhője szinte nyomtalanul eltűnik a lélek egéről, a hit napja teljes egészében felragyog a lélekben. Máskor arról győződünk meg, hogy tévedtünk a hitigazság felfogásában, hogy az isteni szakközeg nem úgy tanítja a szóban forgó hitcikket, mint ahogy mi gondoltuk.

Paulai szent Vince már pap korában négy éven át járta a kételkedés keserves kálváriáját. Lelkének nagy kínjában leírta a Hiszekegyet egy szelet papirosra, ruhája alá a szívére tette és szövetséget kötött az Istennel: ha a kételkedés vihara tombol lelkemben úgy, hogy szólani sem tudok, szívemre teszem kezemet s ez azt jelenti: Uram, hiszek, hiszek mindhalálíg!

4. Minden tudományban, még a matematikában is vannak nehézségek, de megoldatlan nehézség nem ok arra, hogy a tudomány biztos tételeit elveszük: hasonlóan a

nehézség a hitben sem ok arra, hogy a hit igazságait elveszük.

A csillagászati fizikának biztos tétele, hogy a napnak tulajdon melege van; de bizonytalan, micsoda a melegség forrása; vajjon a nap összehúzódása, meteoreső, vagy rádióaktivitás, vagy mind a három együttvéve-e a nap melegének szülője, ezidőszerint nem tudjuk. Arn e nehézség meg nem dönti a tételt: a napnak tulajdon melege van.

Így az Úr feltámadása biztos igazság: az apostolok ismételve látták a feltámadt Urat, beszéltek, ettek vele, megfogták, szemök láttára ment fel mennyekbe, hozzá az Úr feltámadása után is működött s működik Egyházában. Vajjon megdönti-e a feltámadás tényét az a nehézség, hogy a megjelenések sorrendjét nem tudják biztosan megállapítani?

A hit alapjai pozitív igazságok s tények, nem kétes nehézségek. E nehézségek nem is a hit, hanem a hitről szóló tudomány, a teológia nehézségei. A hitélet nem függ a teológiától, mikép az egészséges élet nem függ a kémiától. Megeshetik, hogy maguk a szaktudósok sem tudják a felbukkant nehézséget mindjárt megoldani s meg kell várniok, míg ama tudományszak, mely felől a nehézség támadt, fejlődik, tisztul. De mindez nem ok, hogy a hit igazságaihoz ne járjunk lelkünk hódolatával. fia valaki azt mondaná: addig nem eszem s nem iszom, míg az összes mérgeket nem ismerem, százszor is éhen-szomjan veszne s ostobául áldozná fel életét; hasonlóan ostobául járna el, ki azt mondaná: addig nem hiszek, míg a hit eilen támadható nehézségek végére nem járok. Ahhoz, hogy a Tátra tetejére jussunk, csupán az odavezető utat kell ismerünk, de nem a tömérdek erdei ösvényt, melyek nem a tetőre vezetnek. Ahhoz, hogy az igazság útján járjunk, távolról sem szükséges, hogy az összes tévedések rejtekhelyeit felkutassuk. Nem okos dolog azt mondani: Tudnom kell, mit mond az ellenfél, mit lehet a hit ellen felhozni. Más téren okosabbak az emberek; senki sem mondja, hogy egészségesen élhessek, ismernem kell az összes betegségeket, s még kevésbbé mondja: hogy egészséges legyek, át kell esnem az összes betegségeken. Az egészséges élethez csak az egészség feltételeinek ismerete szükséges, s nem a betegségek ismerete s megpróbálása.

5. Aki fertőzött levegőben él, romlott ételekkel táplálkozik, egészségével fizet könnyelműségéért; aki a hitellenes iratok, újságok, röpiratok, könyvek, szindarabok

romlott légkörébe megyén, rendszerint hitének elvesztésével fizet könnyelműségéért.

A józan ész követelménye, hogy a testi-lelki élet veszedelmeit kerüljük. Az erkölcs- és hitellenes könyvek olvasását a természet törvénye tiltja s az igazság isteni őre anyai gondosságnak jelét adja, mikor a természet törvényének megtartása dolgában kezünkre jár s a hit- és erkölcsellenes könyvek legveszedelmesebbjeiről jegyzéket, indexet készít s azt mondja: vigyázzatok, e könyvekben lelki méreg van, óvakodjatok tőle. Okos ember nem neheztel azért, hogy a patikus figyelmeztető halálfejet tesz a szublimátra s egyéb ölü mérgekre; miért neheztelünk az Egyházra azért, mert „tilos” jelzőt ad a lelki mérrege?

Igaz, hogy szakemberek mérgekkel, ölü baktériumokkal is foglalkoznak és kísérleteznek; ezek a szükséges óvintézkedéseket is megteszik s nem közönség jelenlétében végzik kutatásaikat. A hit- és erkölcsellenes könyveket se vonja el az Egyház a tudomány elől, szakemberei, tudós teológusai foglalkoznak velők. De mérgező szándékuk van mindazoknak, kik ilyen dolgokat a nyilvánosságra dobnak. S vakmerő könnyelműséggel jár el az ifjú, ha a lelki mérget bekapja. Minden nehézség megoldható, de nem tapasztalatlan, fegyelmezett gondoskodáshoz nem szokott ifjú fogja a hitetlenség furfangos mesterkedéseit, légvárait, szofizmáit s nehézségeit megoldani. Egy Kant szofizmai még egy egyetemi tanárt is megejtenek, ha alaposan nem ért a logikához, egy biológus hamis állításait csak szakértő biológus tudja felfedni, a nem szakértő ifjút okvetlenül megejtik stb. A gondatlan Vesta szűz korbácsot kapott egy szimbólum kialvásáért; mit érdemel az ifjú, ki a hit szent tüzét könnyelműen kialudni engedti lelkében?

13. A remény.

1. A hit — fides — nemcsak azt jelenti, hogy valamit igaznak tartunk, hanem bizalmat is fejez ki, hogy az igazság által boldogulni is fogunk. Bizalommal *óhajtani*, várni valamit pedig annyi, mint remélni. A remény tehát hajtószer a cél felé, közelebb hozza a lelket az igazsághoz, a jóhoz a pusztá hitnél. A Szentírás azt mondja: „A hit pedig a *reménylendő* dolgok alapja, a láthatatlanok bizonyítása.” Zsid. 4. 1. A hit egész láthatatlan világról rántja le a fátyolt s egyben tudtunkra adja, hogy az örökkévalóság világa a mi világunk, hogy Isten nemcsak mutogatja nekünk az örökkévalóság csodás világát, de birtokába is juttat minket.

Miként a fa törzse a gyökérből nő, úgy fakad a remény a hitből. A remény mintegy folytatása a hitnek, miként a törzs folytatása a gyökérzetnek.

A hit megmutatja a célt, az örök Istent, a célhoz vezető utat s eszközöket (Krisztus, Egyház, hitigazságok, parancsolatok, szentségek, isteni tisztelet), a remény bizalommal tölt el minket, hogy *Isten segítségével* elérjük örök célunkat.

2. A remény tárgya az örök élet, a boldogulás az örökkévalóságban.

De a földi boldogulás dolgában is Istenbe kell helyezni bizalmunkat, hisz Isten gyermekei vagyunk. Miként a gyermek megsérti atyját azzal, hogy idegeneknél koldul, mikor atya tud is, akar is rajta segíteni: az Isten gyermeke is megbántja a mennyei Atyát, mikor mindenütt keres segítséget, csak nála nem. A kisebb dolgot azonban mindig alá kell rendelni a nagyobbaknak; azért földi boldogulásunkat csak feltételesen szabad remélnünk, ha t. i. útját nem állja örök boldogulásunknak. A legtöbben biztosan elkárhoznak, ha kedvükre folya a sorsuk, mert a földi jómódban megfedkeznek az örök javakról.

3. A remény oka, alapja az Isten jósága és ígérete.

Isten „azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és az igazság ismeretére jusson”. Tim. 2. 4.

Hogy Isten komolyan akarja üdvösségünket, azt kézzelfoghatóan megmutatta azzal, hogy egyszülött Fiát adta értünk.

Mivel Isten jósága és irgalma a remény alapja, mindenki levegőbe épít, ki önmagában vagy más emberekben bizakodik. Isten segítsége, kegyelme nélkül nincs üdvösség; aki azt hiszi, hogy nem szorul az Istenre, annak semmi kilátása sincsen az örök üdvösségre.

A jómód sokszor vakká teszi az embert. Ezt a lelki vakságot teszi nevetségessé az Úr következő parabolája: „Egy gazdag embernek földe bőséges termést ada. És gondolkodik vala magában, mondván: Mit míveljek? mert nincs hova gyűjtenem terményeimét. És monda: Ezt cselekszem: Elbontom csüremeim és nagyobbakat építek és odagyűjtöm minden terményeimet és javaimat. Azután mondom lelkemnek: Lelkem, van sok jószágod, sok esztendőre eltéve; nyugodjál, egyél, igyál, vígan lakozzál. Az Isten pedig monda neki: Esztelen! ez éjjel számon kérik tőled lelkedet; amiket tehát szerzettél, kié lesznek? Így vagyon, aki magának kincset gyűjt és nem gazdag az Istenben”. Luk. 12. 16—21.

4. A remény ellen vét, ki kellő ok nélkül vagyis alaptalanul remél, vagy a kellő ok dacára nem remél.

Aki azt hiszi, hogy valamely szentnek (pl. sz. Antalnak) imádsággal való tiszteleté szent misét, gyónást, áldozást pótol, aki azt tartja, hogy ennyi meg annyi Miatyánkkal, vagy rózsafüzérrel a lopást, paráznaságot szépen kiegyenlíti, abban a hitben él, hogy az erkölcsöt jámborsággal pótolhatja: mindaz port akar hinteni a felséges Isten szemébe, vakmerően és ostobául bizakodik. Az ilyen túlsókat remél, olyasmit remél, minek nincsen alapja. Viszont, aki a bűn utálata és őszinte megvallása dacára se remél bocsánatot, vagy pár sikertelen kísérlet után felhagy a küzdelemmel s azt mondja: nem tudok megjavulni, az keveset remél, Isten jósága és irgalma ellen vétkezik.

5. Tudomány, vagyon, az emberek barátsága cserben hagyhat minket: Isten sohasem hagyja el az embert. Azért a bölcs ember életszabálya: „In Te Domine speravi, non confundar in aeternum”. „Tebenned bíztam Uram, soha meg nem szégyenülök”.

Volt egyszer egy mesterember, s mestersége sehogy se ment neki. A rendelők nem akartak fizetni, nagy tartozásukra való tekintettel elmaradoztak. A házbérrel is hátralékban volt s a házi úr már több ízben szitkozódott s „koldusnépséget” emlegetett, s hogy az utcára téteti holmijukat, ha 14 napon belül nem fizetnek. Hozzá az előző évben alig esett az eső, s minden méregdrága volt, úgy hogy még a gazdagok is panaszkodtak, a szegények meg nyomorogtak. E miatt emberünk búsulásnak adta a fejét; keservesen panaszkodott, hogy még hallgatni is sok volt és szinte megijesztette az embert, mert nem egyszer olyasmit emlegetett, hogy véget kellene vetnie nyomorúságos életének. Az asszony helyre személy volt, erős, férfias lélek lakott benne, mert volt hite. Rajta volt, hogy búsuló férjének lelkére beszéljen s őt megvigasztalja. S ha mindjárt maga is szenvedett lelkében, nem mutatta szomorúságát, hogy férje kishitűségében teljesen el ne merüljön. De hasztalan volt minden igyekezete.

Egy nap azonban maga az asszony is némán ült az asztalnál, nem nyúlt az ételhez s nem lehetett szavát venni. Így m éj: sohasem látta a férje s tudni akarta, mi van vele. Az asszony eleinte nem akart beszélni, de mikor ura folyton unszolta, faggatta végtére így szólt: „Épen a múlt éjjel szívfacsaró álmom volt azt álmodtam, hogy a jó Isten meghalt s az ég összes angyala

ott voltak temetésén s fekete fátyolt viseltek s keservesen sírtak; s nekem is majd megrepedt a szívem, hogy Isten meghalt s még most is sír a lelkem.” „Ostobaság”, — mondotta a férfi — „hogyan gondolhatsz ilyesmit? Hát meghalhat-e az Isten?” Erre felvidult az asszony arca, s úgy tetszett, mintha ragyogna a képe. Ura két kezét a maga kezébe vette, jámbor barátsággal nézett a szemébe s így szolt: „Tehát él még az Isten?” Az ura elcsodálkozott különös beszédjén s azt felelte: „Hát persze, hogy él, hogy tudsz ilyen gyermekes módon beszélni?” Erre még mélyebben nézett az urának félénk zavaros szemébe s azt mondta: „Nos, ha az régi Isten még él, ugyanaz az Isten, ki 40—50 éven át gondunkat viselte, miért akarsz kétségbeesni, s miért nem akarsz többé benne bízni? Ahogy meg nem halt az Isten, úgy nem is változott. Ne bánts meg hát az Istent azzal, hogy nem bízol ő benne.” S ahogy az asszony beszélt az urához, belsőleg Isten is beszélt a lelkéhez s mint valami sötét felhők, eloszlottak a bizalmatlan gondolatok lelkében s hosszú idő múlva első ízben ült mosoly az ajkára s ekként szolt: „Igazad van asszony; neked okosabb s keresztényibb a lelked: ezentúl én is Istenben akarok bízni.” (Stolz Albán).

Ifjú barátom! Ha sehogy sem megy boldogulásod, s a te lelkedet is mint a károgó varjak környékezik meg a kétségbeesés sötét gondolatai, ne feledkezzél meg, hogy *él az Isten s hogy még senki meg nem csalatkozott, ki Istenben bízott.*

14. Az Isten szeretete.

1. „Szóljak bár emberek és angyalok nyelvén, ha szeretem nincs, olyanná lettem, mint a zengő réz vagy pengő cimbalom-Legyén bár jövődőlő tehetségem, és tudjak minden titkot és minden tudományt; legyen bár oly teljes a hitem, hogy a hegyeket áthelyezhessem, ha szeretetem nincs: semmi vagyok. Osszam el bár a szegények táplálására minden vagyonomat, és adjam át testemet, úgy hogy égjek, ha szeretetem nincs: mit sem használ nekem.” I. Kor. 13. 1.

„Ki szakaszt el tehát minket Krisztus szeretetétől? háborúság-e? szorongatás-e? éhség-e? mezítelenség-e? veszedelem-e? üldözés-e? fegyver-e? Mindezekben győzedelmeskedünk az által, ki tünket szeretett. Mert bizonyos vagyok, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem jövődők, sem erősség, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakaszthat minket az Isten sze-

szeretetétől, mely a mi Urunk Jézus Krisztusban vagyon.” Róm. 8. 35—39.

Soha emberi száj nem beszélt ékeesebben, soha toll nem rajzolta le szebben a szeretetet, mint ahogy ezt a nemzetek nagy apostola e két idézetben teszi. Így csak az tud beszélni, kinek élete csupa szeretet. A szeretet himnuszának első strófájából azt tanuljuk, hogy a szeretet az, mi értéket ad erkölcsünknek: szeretet nélkül minden üres, értéktelen. A második strófából azt látjuk, hogy a szeretet köteléke mindennél erősebb a világon.

2. A nap vonzza a bolygókat s viszont a bolygók vonzzák a napot és bolygótársaikat. Ez a nehézkedés törvénye, melyen a kozmosz, a világ gyönyörűsége rendje alapul. A nehézkedés a világ összetartó abroncsa. A szellemek világának nehézkedési törvénye a szeretet. Isten szereti a maga képére alkotott lelkeket s viszont a lelkek szeretik az Istent és egymást. Így születik meg a szellemek rendje, kozmosza, miként az égi testek a középponti test, a nap körül keringenek még akkor is, ha mint holdak más bolygók körül is forognak: a lelkek is, bár más lelkekhez is vonzódnak, valamennyien a szellemi világ középpontja, Isten körül forognak.

Nincs anyag vonzás nélkül; hasonlóan nincs szellem szerető képesség nélkül. Szeretni — a lélek őseredeti tulajdonsága, mely addig marad meg, míg a lélek él. A hit, remény csak ideigvaló, csak a földi élet átmeneti időszakában állnak fenn: a szeretet örök. „Most még megmaradnak a hit, remény, szeretet, e három; ezek közül pedig legnagyobb a szeretet.” Róm. 13. 13. A cél mindig előbbre való az eszköznél. A hit és remény pedig csak eszköz; a cél a szeretet; az egész erkölcsi életnek célja és tökéletessége a szeretet.

3. A hit megmutatja nekünk *a)* a teremtés, *b)* *u* megváltás, *c)* a megszentelés isteni munkáját, tudunkn adja, *d)* Isten terveit az örökkévalóságban (feltámadás. Ítélet, mennyország, pokol). Mikor a lélek belemerül a/ isteni működés szemléletébe, mikor megismeri az Istent: *a)* nagyrabecsüli az Istent, *β)* vonzódik az Istenhez *γ)* alkalmazkodik Istenhez, vagyis megszereti az Istent. A szeretet tehát a hit gyümölcse.

Mikor a hit igazságai gondolatok, érzelmek, elhatározások tettek indító okaivá lesznek, — megszületik a szeretet. A szeretet tehát nem egyéb, mint tevékeny hit, alkalmazkodás az igazsághoz. Ez a vallás két szöve szorítva.

Térjünk vissza a fahasonlathoz.

A gyökérzet a hit, a törzs a remény, az ágak, melyek virágot és gyümölcsöt teremnek, — a szeretetet jelzik. A fa végső célja — a gyümölcs: az emberi élet végső célja — a szeretet, az élet koronája, gyümölcse. A szeretet megmaradó működése Isten bírása, melyből határtalan élvezet, boldogság fakad. Gyökérzet nélkül elhal a fa: hit nélkül nincs szeretet; amit nem ismerünk, azt nem is becsülhetjük, ahhoz nem vonzódhatunk, s csak a hit mutatja meg nekünk az Istent a maga valóságában, hit nélkül tehát nem szület-hetik meg a szeretet. De törzs nélkül sem lehet a fa, a törzs hor-dozza a koronát: ha nincs reményünk, ha nem bízunk, hogy az Istenhez elérhetünk, rá se lépünk az Istenhez vezető útra. Elérhe-tetlen dolog után okos ember nem törhet.

4. Micsoda a szeretet?

A vágyó tehetség alapműködése, a vonzódás, a törekvés a birtokbavételre, szóval a vágyó tehetség alapműködése — a szeretet.

Isten is vonzódik ahhoz, amit teremtett. Isten működéséből nyerjük a szeretet fogalmát, mert „Isten a szeretet,” Isten műkö-dése a szeretet működése.

Isten mindenkinek javát, boldogulását akarja, mert Isten szereti azt, mit alkotott. Szeretni tehát annyi, mint jót akarni; szeretni annyi, mint Istennek s embernek jót akarni.

Az érzelem, melyből nem születik elhatározás, üres virág, mely nem hoz gyümölcsöt. A szeretet főhordozója nem a kedély, hanem az akarat. Lélektani szempontból szeretni annyi, mint akarni, elhatározni. Az elhatározás pedig annyi, mint a tett. Ezt a jót akarni, — még világosabban így fejezhetjük ki: *jót adni*. A szeretet ad: az önzés mindent magának akar megtartani.

Akiknek nagyon köznap volt a szeretet szava, azok szeretet helyett altruizmust mondanak. (Altrui-olasz szó a latin alteriusból; Comte révén jött divatba.) Az altruizmus az egoizmus ellentéte. Az Önző saját vágyainak, szenvedélyeinek a rabja, az önző nem tud adni, nem tud szeretni. Szeretni csak az önzéstől ment, vagyis a szabad lélek tud. A szabadság tehát a szeretet előfeltétele.

5. Szeretni annyi, mint jót akarni. Magunknak, s más embe-reknek jót akarhatunk, jót tehetünk. Ez világos. De vájjon mit adhat a kis emberke a végtelen nagy Istennek, mikor Isten maga a jóság s tökéletesség telje?

Isten tökéletességét és boldogságát senki és semmi sem növelheti; Isten senkire rá nem szorul. Ha valami Isten boldog-ságát növelhetné, akkor kisebbíthetné is, s ez esetben Isten nem

nem volna független, nem volna Isten, ő még is szerethetjük az Istent, jót akarhatunk neki. Hogyan? fiát úgy, hogy *a) örülünk az ő nagyságának, b) megadjuk neki a külső dicsőséget.*

Istennek ez a külső dicsősége kisebb, nagyobb lehet, fia minden angyal, minden ember meghódol Istennek, nagyobbodik a külső dicsősége. A hódolatnak egészben Vagy részben való megtagadása az értelmes teremtmények részéről kisebbít; az Isten dicsőségét.

fia rajta vagyunk, hegy önmagunk s az egész világ Istennek meghódoljon: akkor jót akarunk az Istennek, szeretjük az Istent *Mennél tökéletesebb a meghódolás, annál nagyobb a szeretetünk.* A meghódolásnak bármely fontos dologban való tudatos megtagadása — a szeretet halála, szóval minden halálos bűn a szeretet sirja.

6. Az Úr szava: „Aki parancsaimat bírja és azokat megtartja, az az, ki engem szeret.” Ján. 14. 21.

Ilyent nem lehet az érzelmek olcsó pénzével kifizetni. „Nem minden, aki mondja: uram, Uram! megyén be mennyeknek országába, hanem aki Atyám akaratját cselekszi, ki mennyekben vagyon az megyén be mennyeknek országába”. Máté 2. 21,

Aki eszével felismeri Isten akaratát s önként a mage akaratának törvényévé teszi, az szereti az Istent. Egy akaraton lenni Istennel — ez barátság Isten s ember közül Isten akarata a szeretet tárgya; de az indító ok is magi? az Isten, az ő szépsége, szentsége, nagysága. A szeretetnek törvénye e szerint így hangzik: Azt akarni, mis Isten akar, *úgy* akarni, mint Isten akarja, azért akarni mert Isten akarja. Szóval Istent szeretni annyi, mint Isten nel egyezni, Isten lelkületével bírni.

„A hires Tauler János (középkori misztikus író) egy reggel koldussal találkozott, kiről lerítt a nyomor. Tauler, ki maga mondja el ezt a találkozást, jó reggelt kívánt a szegénynek. A koldus így felelt: „Még soha életemben nem volt rossz reggelem”. Tauler vallásos elemmel akarta köszöntését megjavítani s így szólt: „Stígtse boldogságra az Isten”. (A dicsértesség a Jézus Krisztus gyönyörű köszöntést csak a XVI. században a jézustársaságiak terjesztették el.) A koldus erre azt mondta: „Én még sohasem voltam boldogtalan”. Tauler élcelődést gyanított s hogy ennek útját vágja, azt mondta: „Kívánom magának, hogy minden kedvére történjék.” A koldus erre így válaszolt: „Velem csak az történik, mit magam akarok s óhajtok, s azért boldog vagyok

Micsoda?' felelte Tauler, 'maga boldog? Hisz még azok sem teljesen boldogok, kiknek a látszat szerint legjobban megy a dolguk. Magyarazza ki magát.' A koldus erre így felelt: úgy van, Uram: nekem még sohasem volt rossz reggelem, én mindig meg voltam elégedve sorsommal. Hisz tudom, hogy Atyám van a mennyekben, ki mindenkor javamat akarja: azért én magasztalom, ha az éhség gyötör, dicsóítem, ha hideg, vagy forróság kínoz, én magasztalom őt, ha pajkos fiúk csúfolnak, mert tudom, hogy ez sem történik az ő akarata nélkül. *Én azt akarom, mit Isten akar, azért mindig az történik, mit magam akarok.* S bizonyára az a legnagyobb boldogság, ha mindig az történik, mit magunk akarunk.' Tauler kérdezte: 'Komolyan beszél? Hátha Isten a pokol örvényébe taszítaná, ott is azt akarná, mit Isten akar?' A koldus azt felelte: 'Miért ne? Még akkor is, ha Isten a pokolba taszítana engem, azt akarom, mit Isten akar; mert tudja meg, hogy nekem két karom van: az egyik az Isten akaratán való megnyugvás, a másik őszinte szeretet. *E két karommal átölelném az Istent s nem engedném el úgy, hogy magába a pokolba is levonnám;* s inkább akarok Istennel a pokolban lenni, mint Isten nélkül a mennyországban.' (Stolz Albán). Ez a koldus tudta, mit tesz Istent szeretni. Ez a koldus nyomorában is gazdag király volt; birtokában volt a szeretet aránya és a keresztény szabadság, mely önként teszi az Isten akaratát a maga akaratává. „Az isteni szeretet királyi hajóján nincsenek gályarabok; ott csupán önkéntes evezős-legények vannak.” Camus, Szál. sz. Ferenc Szelleme. 138.

7. A szeretet indító oka s forrása az Isten. De Istenben sok tulajdonságot különböztetünk meg s Istennek különféle tulajdonságai különféle hatást tesznek a lélekre.

Istennek mindentudósága, végtelen nagysága, szentsége bámulatot s nagyrabecsülést kelt a lélekben, s ez a szeretet gyökere; istennek végtelen szeretete, miként az a megváltás és megszentelés munkájában lép elénk, szeretetet ébreszt, a szeretet csak szeretetet fakaszt; ha még az igazságos Istenre néz a lélek, ki érdem szerint jutalmaz és büntet, a nagyrabecsülésbe és szeretetbe félelem és remény is vegyül. Az előbbi a tökéletes, az utóbbi a tökéletlen, szeretet.

8. „Szeresd a te Uradat Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez a legnagyobb és első parancsolat. A második pedig hasonló ehhez:

Szeressed felebarátodat, mint tennenmagadat. E két parancsolaton függ az egész törvény és a próféták.” Máté 22, 37—40. Ez a szeretet törvénye isteni fogalmazásban, mely tudunkra adja a szeretet mértékét.

„E két parancsolaton függ az egész törvény és a próféták”, vagyis minden isteni oktatásnak célja-vége a szeretet. „Teljes szívedből és teljes lelkedből és teljes elmédből” egyet jelent: teljes erődből.

Az Isten iránt való szeretet határa erőink határa, vagyis annyira kell szeretnünk az Istent, amennyire erőnkéből telik.

Míg más erénynek arany szabálya: *virtus in medio est*, az Isten szeretetének mértéke az, hogy nincs mértéke: Istent nem lehet annyira szeretni, hogy még nagyobb szeretetet nem érdemelne. A szeretetet nem lehet a kötelességek korlátjai közé szorítani, a kötelesség csak a minimumot jelzi: amint Krisztusban határtalan szeretet lép elénk, a mi szeretetünknek is mintegy határtalannak, *nagylelkűnek* kell lennie, mely többet ad a puszta kötelesség-teljesítésnél.

A szülők, a hitvestárs, a testvérek stb. szeretetében erősen érvényesül a verség kötelékéből fakadó érzéki szeretet, mely az érzéki vágyó tehetségre hat; azért nem csoda, hogy az embert apjának, anyjának, testvérének a halála jobban megindítja, mint az Úr Jézus halála. Isten szeretetében a nagyrebecsülés a fő, maga az Úr magyarázta így a szeretet törvényét: „Aki atyját, vagy anyját inkább szereti, mint engem, nem méltó hozzám; és aki fiát vagy leányát inkább szereti, mint engem, nem méltó hozzám.” Máté 10, 37. Vagyis még azok kedvéért is, kik nekünk legdrágábbak a földön, sem szabad Istennek a törvényét lábbal tapodni.

9. Az Isten szeretetének titka abban áll, hogy Isten álláspontjára emelkedünk, mindent Isten szemével nézünk s Isten szándékaihoz alkalmazkodunk.

Isten önmaga ismerete és szeretete által akarja az emberiséget boldogítani; azért az ember akkor szereti az Istent, ha ezen szándékát valóra váltani igyekszik: *a)* önmaga mennél jobban igyekszik Istent megismerni, hogy szerethesse, és *b)* Isten ismeretét és szeretetét mások között buzgón terjeszteni törekszik. így él és munkálkodik az ember Isten dicsőségére. Ha ilyfajta életünk mozgatója egyedül Isten dicsősége, úgy életünk a szeretet himnusza, nem szépen hangzó szavakban, hanem gyönyörű tettekben.

A legnagyobb becsületet vallja, a legnagyobb dicsőséget aratja Isten azzal az emberrel, ki az Isten gondolata szerint való embert faragja ki magából és ezt a művészi remeket állítja a világ szeme elé; azért mondja az Úr: „Úgy világoskodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket és dicsőítsék Atyátokat, ki a mennyekben vagyon.” Máté 5. 16. Krisztus élete Istennek legeslegnagyobb dicsősége: utána a Krisztus-másolatok adják meg Istennek a legnagyobb dicsőséget.

Isten dicsőségét mozdítja elő, ki Istennek ismeretét és szeretetét még más módon is terjeszteni igyekszik. Szép dolog kenyeret adni az éhezőknek, de szebb a hittérítőket apostoli munkájukban támogatni, a hitetlenek és bűnösök megtéréseért imádkozni. Jól teszi, akinek fölöslege van, ha kenyeret, tejet, ruhát, meleg szobát ad a nyomorgónak; de jobban teszi, ha a lélek számára segít melegedő szobát építeni, a lélek művelésére igyekszik templomot emelni, vagy a sz. missziók tartását teszi lehetővé. Szép dolog, ha arra gondolunk, hogy a szegény egészséges házban lakhassék, tiszta levegőt szívhasson, egészséges ételhez-italhoz jusson; de szebb dolog, ha rajta vagyunk, hogy a szegényt megóvjuk a hitelenség lélekölő mérgétől, s ha tápláló, tiszta lelki ételt, jó könyveket, újságokat adunk a kezébe. Szóval szép dolog a test éhségét lecsillapítani: de szebb a lelki éhséget kielégíteni; szép a földi boldogulást előmozdítani; de szebb az örök boldogulást lehetővé tenni. Fertálmunkát végez az, ki csak a testtel s a földi étellel törődik; egész munkát az a társadalmi reformátor végez, ki az örök boldogulás jegyében dolgozik . . .

Mindenki ámitja magát, hogy szereti az Istent, ki ujját sem mozdítja azért, hogy Isten szándéka teljesüljön, az emberek az ő ismerete és szeretete által boldoguljanak. A emberiség mintaképe, az Istenember törődött a testi nyomorral, de még inkább törődött a lelki nyomorral.

10. Az emberi szív életszükséglete a szeretet: valamit kell szeretnie az embernek, mert szeretetre van szíve berendezve. Ha nem szereti az Istent, a földbe lesz szerelmes; ha nem szereti a jót, az erényt, a bűnt fogja szeretni. Ifjú barátom! Ha már valamit szeretni kell, szeresd azt, mi szeretetre méltó, szeresd a szeretetet! Minden lélekzetvételünk azt hirdeti: „Több levegőt, vagy belepusztulok; szívünk minden verése azt sürgeti: Több szeretetet vagy elgyengülök!” A szeretet az élet, az igazi, az örök élet.

Az Isten szeretete egyedüli, mi örökké megmarad.

„Az üdvösség láthatóvá lesz a hit világában, a remény ki-

nyújtja feléje kezét, de csakis a szeretet nyeri jutalmul.” Camus, Szál. sz. Ferenc szelleme. 137.

„Mikor Noé galambot eresztett ki a bárkából, a galamb sehol se talált nyugvó helyre, hol megpihenhetett volna; s azért visszarepült a bárkához. Noé pedig kinyújtotta kezét s visszavette magához. — Mikor azonban hollót bocsátott ki, ez mindjárt talált nyugvó helyet: oda ült a dögtestekre, melyek a vizén úszkáltak. Rájuk ült és beleette magát a dögbe és soha többé vissza nem tért a bárkába ahhoz, ki kibocsátotta. Te keresztény lélek, mi akarsz te lenni, galamb-e vagy holló? Lásd, te Isten kezéből kerültél ki, ki kiküldött téged a föld vízözönébe. Ha holló vagy, dögre fogsz ülni s ott jól érzed magad és sohasem térsz vissza ahhoz, ki téged teremtett; ez esetben szívesen elengednéd neki a mennyországot, hacsak örökké a földön maradhatnál, fia azonban galamb vagy, sehol a világon nem találsz igazi nyugalmat és békét, s lelked Isten felé tör, Istenét keresi, kitől kikerült. S lelked helyes irányt nyer, s nem engedi magát téves utakra, Istentől elvonni. Isten pedig kinyújtja kezét s magához veszi lelkedet s nála nagy, örök nyugalomra s kimondhatatlan békességre találsz.” Stolz Albán.

15. Az Isten s ember bizalmas érintkezése.

Az imádság.

1. A gyermek és a szülő viszonya a bensőséges együttélés: a szülő folyton szemmel kíséri gyermekét, mindenkor óvja a bajtól, s gyermeke javán jártatja eszét, — viszont a gyermek szülőjére néz, hozzá alkalmazkodik s ez által testileg-lelkileg növekszik, boldogulásán munkálkodik. E bensőséges viszony kifejezője s erősítője a bizalmas beszéd a szülő és gyermeke között. Ami a bizalmas beszéd a szülő és gyermeke között, ugyanaz a bizalmas érintkezés az Isten és az Isten gyermeke között: az előbbit beszédnek, az utóbbit imádságnak nevezzük, mely beszéd a felséges Istennel, a beszéd legmagasabb s legtökéletesebb formája, a lélek legszebb virága. Viszont nem beszélgetni az Istennel — a hülyeség legszomorúbb tünete, mely annál végzetesebb, mert maga az ember hozza magára e hülyeséget.

2. Imádkozni annyi, mint bensőségesen érintkezni az Istennel.

Isten barátjaival, az angyalokkal és szentekkel is lehet ilyen módon bensőségesen érintkezni. E helyütt csak az Istennel való barátkozásról van szó.

E szó: bensőséges — kettőt jelent: a) „lélekben és igazságban” való érintkezést, b) bizalmasságot.

Gondolat, érzelem, elhatározás az imádság magvai, melyek a lélekből fakadnak. Ha a léleknek e szülöttjeit szóval fejezzük ki, megszületik a *szóbeli imádság*. A lélekben maradó imádságot *elmélkedésnek* nevezzük.

Ha valamely imádság szavait gondolat, érzelem, elhatározás nélkül mondjuk, megszületik a *papagály-imádság*, az imádság paródiája. Erről mondotta az Úr: „Ez a nép ajkaival dicsőít engem, szíve pedig távol van tőlem”. íz. 29. 13.

Az együgyű imádság nem papagály-imádság: az együgyű gyermek tán nem érti, vagy nem teljesen érti az imádság szavait, de Isten érti, hogy e gyermek tisztelni akarja őt.

3. Az imádságban az egész ember Isten színe elé áll: a) az emlékezet és képzelet a lélek elé helyezi az Isteni nagyság, szeretet és irgalom csodatetteit, főleg a földön járó Krisztust, b) az ész belehatol az Isten nagy tetteinek mélyébe, c) a szív visszhangozza érzelmeivel (csodálat, öröm, alázat, lelkesedés stb.) az előbbi tehetségek munkáját, d) az akarat az embert az Istenhez való alkalmazkodásra ösztönzi.

Az Istenről a lélek aztán magára irányítja figyelmét: a maga gondolatait, érzelmeit, cselekedeteit veszi szemügyre és 1) mindent kivetni igyekszik, mi Istennel ellenkezik, 2) az Istennel mennél tökéletesebb összhangra törekszik.

Ez az imádság „lélekben és igazságban”: az efajta imádság a nagy gondolatok s elhatározások termőföldje. Elmélkedés nélkül nincs igazi lelki élet, elmélkedés, elmélyedés hiával csak *tucat-ember* módjára élhetünk.

Eredetileg ez volt az embernek főfoglalkozása: a természet isteni könyvéből, az Isten kinyilatkoztatásaiból kellett tanulnia, s e szerint élnie. A bűnbeesés után még a keserves kenyérkereset járult hozzá. Az ember egész élete e kettőben merül ki: ora et labora — imádkozzál és dolgozzál.

A „modern ember”, kinek figyelme mindenütt ott van, csak épen az Istenre nem mer nézni, a saját lelkébe nem mer beletekinteni, mert mindkét helyütt neki kellemetlen dolgokat kellene látnia, a külsőségek, a látszatok, a felületesség jegyében élő ember nem tud imádkozni: hisz az imádság figyelem, összeszedett-

ség, bensőség, az ő élete meg állandó szórakozottság és felületesség. Hasonlóan nem fér meg egymással a komoly imádság és a bűn. Mikor valaki vétkezik, behunyja a szemét, nem mer Istenre tekinteni, azzal ámtítja magát: senki sem lát engem. Bűnével szívében sem mer Isten elé állani, szóval nem mer imádkozni. Ha megembereli magát s komolyan szóba áll Istennel, akkor a bűnnek pusztulnia kell lelkéből. A papagály-imádsággal azonban sokáig ámtíthatja magát az is, ki szántsándékos bűnben hever.

4. fia lelkünkkel Isten elé állva *a)* az ő nagyságára figyelünk, megszületik a dicsőtő imádság, ha *b)* a teremtés, megváltás, megszentelés isteni nagy tetteit hozánk vaió viszonyuknak nézzük, megszületik a hálaadó imádság, ha *c)* az isteni hármias működés jótéteményeiben részesülni kívánunk, létrejő a kérő imádság.

Az elmélkedésnek két könyve a természet isteni könyve és az evangélium: az előbbiből megismerjük Isten bölcsességét, hatalmát, jóságát, az utóbbiból az Isten szeretetét és irgalmát. A Jézus sz. Szívének ájtatossága, mely a földön járó Krisztust kíséri figyelemmel, az ő isten-eçnberi érzületét igyekszik megismerni, ki-tűnő módja az imádságnak.

A keresztút 14 stációja, a rózsafüzér 15 titka az isteni szeretet nagy tetteinek egy-egy magaslatát jelzi: Ha oda rándul ki a lélek, mindig fölfrissítve s megerősítve tér a mindennapi életbe.

De a bensőséges imádkozásra, az Úrral való bizalmas tár-salkodásra szinte csalogatja a lelket a szentségház, az Úr lakó-helye. Aki megszokta az Úrnál való tisztelgést, aki az élet küz-delmeiben, az örök lámpa fényében tart haditanácsot lelkének királyával, az mindig Isten felé halad s akár az egész pokollal szemben is győztes marad.

5. Az imádság a barátság lelki köteléke az Isten s ember között. Aki tehát Istennek nem barátja, nem üdvözül.

Az imádság lelki kötelékének hármias aranyfona a hit, re-mény, szeretet. Hit nélkül nem ismerjük az Istent és az ő tetteit, remény nélkül nem kérhetünk semmit az Istentől, szeretet nélkül nincs szándékunk a meghódolásra Isten akarata előtt. Az imádságnak legeslegfőbb haszna épen az, hogy az imádság által erősödik e hármias aranyfonál az Isten és ember között.

Az imádság az üdvösség eszköze annak, ki tud imádkozni; a kis gyermek e nélkül is üdvözül. A kinőt-t imádság nélkül nem üdvözülhet, mert hisz nem keresi Istent, nem akar szóba állani az Istennel, nem barátja az Istennek. Az a gyermek, ki szóba se

áll szüleivel, rossz gyermek: az az ember, ki szoba nem áll menyeyei Atyjával, nem tiszteli őt, kárhozatra méltó teremtmény.

Hozzá a lelkek háztartásának törvénye, hogy Isten kegyelme nélkül egy lépést sem tehetünk az üdvösség felé s a kegyelmet kérnünk kell az Istentől. „Kérjetekek és adatik nektek; keressetekek és találtok; zörgessetekek és megnyittatik nektek.” Luk. 11. 9.

Isten nagylelkű, imádságunk nélkül is készen tartja kegyelmeit számunkra, s részesít minket bennök; de aki nem imádkozik, az nembánomember s nembánomságával hatástalanná teszi a kegyelmet, vagy egyenest ellöki magától. Főleg a kegyelmek kegyelmét, a mindvégig való állhatatosságot imádság nélkül elnyerni nem lehet.

6. A biológia nyelvén azt mondhatjuk: az imádság lelki táplálkozás. Aki nem eszik, éhen hal: aki nem imádkozik, abban éhen hal a kegyelemből élő lelki ember.

A nem imádkozó emberből: *a)* kivész a kegyelem, *b)* kivész a lelkiség, megmarad s felülkerekedik a testi ember. A biológia ugyanazt, tanítja, mit az isteni kinyilatkoztatás hirdet.

A testi táplálkozás nem egyszerűen a táplálék felvétele: lényeges alkotó része az étvágy. Étvágy nélkül enni annyi, mint betegnek lenni, Az étvágy az organizmus szükségletének kifejezője, mintegy a test kiáltása a táplálék után.

A lelki táplálkozásnak, az imádságnak alapkelléke a lelki éhség, mely lelki étvágyat szül: „Boldogok, kik éheznek és szomjúhozzák az igazságot, mert ők megelégtetnek.” Máté 5. 6.

A testi éhség ostor, mely a táplálék keresésére hajtja az embert: a lelki éhség is az igazság keresésére izgatja a lelket. Az éhség a legjobb szakács, az éhes embernek jól esik az étel s jó étvágygal enni annyi, mint az emésztés munkáját megkezdeni. Aki éhez és szomjúhozza az igazságot, a lelkieledelt, nem parádéra keresi az igazságot, lelki éhsége mintegy előre jelzi, hogy lelke meg is fogja emésztetni az igazságot. Már Plató is észrevette, hogy az éhség az igazság után a lelki egészség kelléke.

Az éhség hiánya rosszülléletnek, betegségnek a jele: a lelki éhség hiánya is azt jelzi, hogy baj van a lélek életében, hogy bűn terheli. A betegség megszűntével megjő az étvágy: a bűn eltávolításával megjő a lelki éhség. A francia közmondás szerint „évés közben is megjő az étvágy”; miért? Azért, mert az étel szemlélete izgatja a testet: a lelki életnek a szemlélete az elmélkedésben is felgerjeszti a lelki éhséget.

A testi ember csupán anyaggal táplálkozik: érzéki vágyai csak érzéki élvezetekre áhítoznak. Benne hiányzik a lelki éhség, mi halálos lelki betegségnek a jele.

Vájjon véletlen dolog-e, hogy az Úr az újjászületésről, az újjászületett ember életmódjáról való szóltában mindenkor az élettan nyelvén beszél? A boldogság nem egyéb, mint a krisztusi élet törvényének nyolc paragrafusa, az örök boldogulásnak nyolc kelléke, tehát a szó teljes értelmében a „boldogságnak” nyolc kelléke.

6. Az imádság egyéb kellékei: *a)* a gyermeki lelkület⁷ (alázat, bizalom) *b)* a kitartás, *c)* hogy az Úr Jézus nevében történjék, s *d)* a figyelem.

a) A gyermeki lelkület. „Két ember méné föl a templomba, hogy imádkozzanak, egy farizeus és egy vámos. A farizeus állván, így imádkozék magában: Isten! hálát adok neked, hogy nem vagyok, mint egyéb emberek, kik ragadozók, hamisak, házasságtörők, mint ez a vámos is. Kétszer böjtölök hetenkint, tizedet adok mindentől, a mit bírok. És a vámos távol állván, szeméit sem akará fölemelni az égre,4ianem mellét véré, mondván: Isten! légy irgalmas nekem, bűnösnek. Mondom nektek: ez megigazulva méné házához, inkább, mint amaz; mert minden, aki magát felmagasztalja, megaláztatik, és aki magát megalázza, felmagasztaltatik.” Luk. 18.10—14.

A büntudattól eltekintve is az ember, a kis ember csakis az alázat lábán közeledhetik a nagy Istenhez; az alázat hangulatát kelti fel az ember, ha elgondolja: Isten végtelenül nagy, én hozzá képest csak féreg vagyok; Isten végtelenül gazdag, én vele szemben szegény koldus vagyok; Isten maga az élet, én meg nyomorult beteg vagyok.

Hofbauer Kelemen sokáig kért az Úrtól egy fontos kegyelmet, de nem talált meghallgatásra; végül egy nap így szólt: Uram Jézusom! most végre meglátom, ki enged, én-e a kérésben, vagy te a meghallgatásban! Ez a mélységes bizalom kifejezése.

b) A kitartás. „Kinek vagyon közületek barátja, ki hozzája megyén éjfélkor, mondván neki: Barátom! Adj nekem három kenyeret kölcsön, mert egy barátom jött hozzám az útról, és nincs mit eléje tennem; és amaz onnan belül felelvén azt mondja: Ne alkalmatlankodjál nekem, már az ajtó be van zárva, és gyermekeim velem vannak az ágyasházban, nem kelhetek fel, és nem adhatok neked; és ha ő állhatatosan zörget, mondom nektek, ha nem adna is neki, fölkelvén azért, hogy barátja; de alkalmatlankodása miatt fölkel, és ad neki, amennyi kell. Én is mondom nektek: kérjete, és adatik nektek; keressetek és találtok: zörgessetek és megnyittatik

nektek.” Luk. 11.5—9. Ha kitartóan imádkozunk, sohasem maradunk üres kézzel; de ne viselkedjünk kényes gyermekek módjára, kik édes-keveset törődnek mennyei Atyjukkal, mikor jól megy soruk, s csak akkor emlékeznek meg az Istenről, ha bajba kerültek, de akkor aztán elvárják, hogy az Úr Isten első kiáltásukra segítségükre siessen. Aranyszájú sz. János szerint: „Ha azt akarod, hogy Isten meghallgasson téged imádságaidban, hallgasd meg te is Őt parancsolataiban”.

Hasonlóan elkényeztetett gyermekek módjára viselkednek, kik csak akkor akarnak imádkozni, ha az Úr a vigasztalás s lelki béke cukorkájával felel imádságukra: de rögtön elvesztik a kedvet az imádságtól, mihelyt édességben nincs részük.

c) Az Egyház hivatalos imádságos könyveinek (Missale, Breviárium) minden imádsága e szavakkal végződik: „Per Dominum nostrum Jesu in Christum”, (vagy: „Qui vivis et régnas” stb.)

Mivel minden kegyelem az Úr Jézus érdemeiért adatik nekünk, azért imádkozunk az ő nevében; még a Szűz Máriához, az angyalokhoz, szentekhez szóló imádságokat is egyenest Istenhez intézi az Egyház és az Úr nevében fejezi be, mert Krisztus nélkül nincs kegyelem.

De Krisztus üdvösségünkért halt meg, s azért azt, „mi az üdvösség rendje ellen van, nem kérhetjük az Úr nevében.” (Sz. Ágoston). S mivel csak a mindentudó Isten tudja, mi válik javunkra, legokosabban teszünk, ha a meghallgatás módját Ő reá bizzuk.

Bramante I. Gyula pápa kívánságára kitervezte s megrajzolta a nagy világsodát, a sz. Péter templomát s kis fiával küldte el a tervet a pápának, ki kihúzta pénzes szekrényének egy fiókját és így szólt a fiúhoz: „Markolj bele!” „Markolj bele te, szentséges Atya, neked nagyobb a kezed!” — felelte a fiú. Mi is a legokosabban tesszük, ha az Úr belátására és nagylelkűségére bizzuk magunkat; így mindig jól járunk.

d) A figyelem. Ez kettőt követel: A lélek figyelmét, összedettséget és a helyes testtartást.

Képzeletünk sokszor úgy száguldoz ide-oda, mint a fékezetlen vadcsikó s úgy vagyunk gondolatainkkal, mintha egy csapat szöcskét kellene rendben tartanunk. Mihelyt ilyenkor észre vesszük a szórakozottságot, megrántjuk a figyelem gyepelőjét és lelkünk szemét Istenre irányítjuk. Lelkünk ilyenén megrendszabályozása küzködéssel jár, de a jóakarattal az ilyen nehézkes imádság is érdemszerző, sőt kedvesebb lehet Isten előtt az „édes” imádságnál.

Az ilyen szórakozottság gyengeségünk következménye, tökéletlenség és nem bűn; a szántsándékos szórakozottság, melyet leküzdeni nem akarunk, figyelmetlenség az Istennel szemben. Még jóbarátunk is megneheztel, ha komoly szavaira oda nem figyelünk; mennyivel inkább bántó Istenre nézve, hogy ugyanakkor nem figyelünk rá, mikor állítólag vele bizalmasan értekezni akarunk. Az imádságos lelkület követelménye, hogy testünk tartása is tiszteletet fejezzen ki, mikor Istennel beszélünk; legtermészetesebb, ha az isteni felséggel térden állva közlekedünk.

7. A papoknak, szerzeteseknek minden napra megszabta az Egyház az imádságok minőségét és mennyiségét; világi gyermekei számára nem adott ilyen törvényt, számukra a szokás a törvény, mely reggeli, esti, evés előtt s után s harangszóra való imádságot ír elő.

Sz. misét hallgatni, szentségekben részesülni, szóval Istennel érintkezni imádság nélkül nem lehet.

8. Az imádság lelki kötelékénél is szorosabb kötelék származik a fogadalomból és rokonából, az esküből. E lelki kötelék az -ember akarata által szövődik, de ha egyszer megvan,(nem függ többé az ember akaratától.

A becsületszó emberrel szemben is kötelez, mennyivel inkább Istennel szemben. Pedig a fogadalom, az eskü Istennek adott becsületszó.

A fogadalom legkiválóbb fajtája a szerzetesi fogadalom, mellyel az ember saját személyét és egész életét kizárólag Isten szolgálatára szenteli. E fogadalom alap gondolata: Te Uram, értem éltél-haltál, én is Érted akarok élni-halni. fia aztán a fogadalmas fogadalma szellemében él, keresztény tökéletességre jut. Ez az oka hogy a szerzetesi életet tökéletes életnek nevezik. Azonban fogadalom nélkül is csak az áldozatos szeretet a tökéletesség.

Az eskü hivatkozás a mindentudó Istenre, hogy az igazságtól el nem térünk, vállalt kötelezettségünket híven teljesítjük.

A házafél, a katona, a hivatalnok amúgy is tartozik köteleseit teljesíteni: az eskü a mindentudó és végtelenül szent Isten elébe teszi a hivatásbeli köteleiséget s így még kötelezőbbé teszi. A hitvestárs, a katona, a hivatalnok hűtlensége nemcsak köteleességmulasztás, hanem egyben *esküszegés*.

Fogadalom s eskü tárgya csak erkölcsös dolog lehet, s mivel roppant szent dolog, csak komoly megfontolás gyümölcse lehet. A könnyelmű esküdözés nyers s könnyelmű lelkületre vall. A komoly keresztény csak a felsőbbség felszólítására esküszik, s akkor

is vigyáz, hogy hajszálynira el ne térjen az igazságtól; az esküvel vállalt kötelezettséghez pedig minden kísértés és csábítás közepette hű marad.

Az igazság birodalma valóság, bár érzékeinken túl fekszik s azokkal észre nem vehető. A természet igazságainak csak egy részét ismerjük; s íme, a természettudomány átváltoztatta a föld színét (gőz-, villamosgépek, vasutak, gőzhajók, léghajók, repülőgépek stb). A természetfölötti igazság birodalma is valóság, bár még az észen is túl fekszik s ezen láthatatlan világ igazságai teljesen átváltoztatják, megnemesítik lelkünket, életünket, ha a természetfeletti igazságot lelkünkbe fogadjuk.

Az Isten gyermeke más világban él; ész és akarat természetes belátás s igyekezet nem elég ebben a világban, az Isten gyermekének életéhez az örökkévalóság nagy gondolatai szükségesek, s az összekötő kapocs, a közlekedési eszköz a lélek s az örökkévaló között az imádság (a legtágabb értelemben).

A vasérc megolvasztására hő s pedig óriási hő szükséges, melyet a közönséges tűz meg nem adhat; a vaskohóba heves, mesterséges levegőáram által élesztett tűz kell. Az erős légáram a rendesnél több élenyt hoz a tűzbe s a sok élely az, mi emeli a tűz hevét: az Isten gyermekének életéhez az örökkévalóság fuvalma, az örökkévalóság nagy tényei és gondolatai adják az éltető élelyt s magasba emelő energiát. A fizikai energiát csak legújabbban tudja az ember kormányozható léghajók, repülőgépek hajtására felhasználni; a lelki repülés tudománya Isten felé olyan régi, mint maga az emberiség. A levegőben repülni azonban nem minden ember dolga: Isten felé repülni mindenkinek hivatása.

16. A lelki emésztésről.

1. Az anyagi világ a szellemi világ parabolája s ez okból a látható világ nagy képeskönyv az emberek számára.

Ha tudni akarjuk, micsoda a lelki emésztés, csak a test táplálkozását kell megfigyelnünk s nyomban tudjuk, hogyan megy végbe a lélek táplálkozása.

a) Mi táplálja a testet? A tápláló étel-ital; tehát nem bármi, mi megrágható s lenyelhető, hanem olyasmi, mi némi rokonságban van a testtel; friss víz, kenyér, gyümölcs, hús stb.

Micsoda a lélek tápláléka? Az igazság, de nem minden igazság, mint ahogy nem minden anyag a test tápláléka. A lelket azok az igazságok táplálják, növesztik, erősítik, melyek viszony-

ban vannak az étellel. Ilyenek a józan bölcelet s a vallás igazságai. Az evangélium tárháza az „élet igéinek.”

b) Micsoda a testi táplálkozás főfőtörvénye?

A testet nem az az étel-ital táplálja, mit az ember megeszik s megiszik, hanem az, *mit a gyomor megemészt.* A hentes, a cukrász kirakatában pompázó, vagy az éléskamrában felhalmozott ételtől senki meg nem hízik. De még az sem táplálja mind az embert, mit megeszik. Amit a gyomor meg nem emészt, teher rá nézve, melytől szabadulni igyekszik, mert különben maga a gyomor is belebetegszik. Ha nagyon megterheljük a gyomrot, egyszerűen forradalmi álláspontra helyezkedik: erőszakkal kiveti magából a felesleges terhet, s így ugyancsak érthetően adja tudtul a gyomor gazdájának: „Látod, most ostobául cselekedtél, sokat ettél-ittál!”

A lelket nem az az életigazság táplálja, mely az emlékezet raktárában van, hanem csak az, melyet a lélek megemészt. Ha az emlékezetet túltömjük, a lélek *egyszerűen kiveti s a feledés homályába sülyeszti a felesleges terhet s kellemetlen érzést kelt a lélekben még az emlékezés is a meg nem emésztett teherre.*

c) A testi emésztéshez nemcsak gyomor, hanem egész organizmus szükséges. A fogazat megőrli az ételt, a száj nyálmirigyei hígítják, a nyelv a nyelő csatornába taszítja. Ez a művelet már bevezetése a jó emésztésnek: *Jó rágás félemésztés”.*

A főmunkát a gyomor végzi, melyet azonban a belek, az epe, a máj, stb. is segítenek munkájában.

A lelki emésztést is nem az ész végzi egymagában, hanem egész lelki organizmus. Az ész az emlékezet raktárából veszi az igazságot, az élet igéit. A képzelet mint ügyes bűvész érzéki képbe öltözteti az igazságot. Ezzel kettőt ér el a képzelet: 1) világosabbá, érthetőbbé teszi az igazságot az ész előtt, 2) az érzéki szemléltető képpel felkelti az érzéki vágyó tehetség érdeklődését. Ez utóbbi tehetség hullámozása végül a lelki akaratot hozza mozgásba, mely magáévá teszi az igazságot s azt mondja: Ez az igazság az én igazságom, ehhez tartom magam. így lesz az igazságból a lélekben gondolat, érzés, elhatározás, tett. Amiből csak gondolat születik, az csak félig megemésztett étel.

d) A test sok mindenfélét eszik-iszik. De micsoda a sokfék ételnek-italnak a terméke? Csak egy: piros, éltető vér, melyet a szív a test minden tagjának szállít, melyből a test minden porciája él.

A lélek is sok mindenféle igazsággal táplálkozik. De micsoda a sok lelki táplálék végső terméke? *Lelki vér: indító ok a cselekvésre*

Micsoda ez a lelki művelet, mely az igazságot lelki vérré alakítja? *Ez az elmélkedés.* Másfajta táplálkozás, emésztés nincs a lélek számára. *Az emlékezés csak az emlékezet raktárát gazdagítja.* Ez csak előfeltétele a lelki emésztésnek. Még a megértés, amikor az ész megrághja az igazságot, sem lelki emésztés, csak egyik részlete a lelki táplálkozásnak. *Csakis az elmélkedés vált ki érzést a lélekből, s csak az érzelem nyomása alatt születik meg az akarat elhatározása s a tett.*

Élni nem annyi, mint gondolkodni: élni annyi, mint gondolkodni, érezni, határozni, tenni.

Amint a helyes táplálkozást tanulnia kell az embernek: a lelki táplálkozást, az elmélkedést is gyakorlattal kell elsajátítania.

Lássuk a lelki emésztést gyakorlati példában!

2. Isten mindentudó. Ez igazság az életbölcseiség egyik főforrása.

Tedd most lelked elé ezt az igazságot!

Egy híres színésznő üres ház előtt énekelt és játszott, s mégis remekül adta szerepét; — mert csekélyke közönség között ott volt — a színésznő jegyese. A tudat, hogy olyasvalaki figyel ránk, kinek ítélete becses a szemünkben, nagy hatással van ránk. De van-e az égen és földön valaki, kinek ítélete többet nyomna a latban, mint az Isten ítélete?

Mit gondol, mit tart rólam az Isten? — Az ő ítéletétől függ sorsom, boldogulásom.

a) A király székvárosában székel, csak néhanapján néz körül országában. Együgyű, korlátolt emberek azt hiszik, hogy a mennyei király is az ég valamely zugában lakik, vagy tán az ég kellőközepén székel s egyszer ide, másszor oda figyel, amint éppen kedve tartja. Mily együgyű felfogás!

Isten végtelen szellem, nem valahol van, hanem mindenütt ott van. Benne van a világban, „in ipso vivimus, movemur et sumus”, de ott van a világ határain túl is. Ott van az angyalok, a szentek lakóhelyén, de itt van a földön is, nemcsak a templomban, hanem saját lakásomon is, az utcán, az erdőben, tengeren, a föld mélységes tárnáiban. Nincs zugocska a mindenségben, hol azt írhatnák: Nincs itthon, elutazott — Isten mindenütt ott van, ő soha sincs távol.

b) Ha mindenütt ott van, lát is mindent. Én csak azt a kis kört tudom áttekinteni, hol épen tartózkodom: az én látóhatárom roppant korlátolt. Ha látóhatáromon túl akarok látni, már segítségre, messzelátóra vagy górcsőre van szükségem, s így is, bár

nagyobdott látóhatárom, mégis korlátolt marad; a fényképező üveglapja oly csillagokról beszél, melyeket én messzelátóval sem láthatok. Eszem a képzelet szárnyán tovább nyargalhat szememnél, egy pillanat alatt a világ határaihoz szárnyalhat. De eszem látása is korlátolt, sokszor még a körülöttem levő dolgokat sem tudja meglátni, annál kevésbé tudja valójukat felfogni. — Én egyszerre csak egy dologra tudok figyelni: Isten, mintha milliárdnyi szeme volna, egyszerre mindenre tud figyelni. Ezerhétszázmillió ember él most a földön; Isten tudja, mit gondol, érez, tesz az az ezerhétszázmillió ember s nemcsak most tudja mindenkinek titkait s dolgait, de nem is fogja soha elfelejteni.

Ami a fényképező gép elé kerül, annak a képe ott van a foncsorozott üvegen egy pillanatnak tizedrésze alatt, de századok, vagy tán évezredek múlva elmosódik a fotográfia, hisz az idő még a kőbe vésett írást is megőrli, olvashatatlanná teszi: ami egyszer Isten szeme elé kerül — s minden, de minden oda kerül — az nyomban ott van lefényképezve mindentudó elméjében s nincs hatalom, mely onnan kitörülhetné.

Isten mindentudó.

c) Születésemtől figyel rám, mintha egyéb dolga sem volna. Ami bennem s körülöttem történik a bölcsőtől a sírig, mindaz fel van jegyezve nála. Ez a mindentudó Isten életem történetírója. Minden gondolatomat, szavamat, érzelmemet, elhatározásomat, tettemet, mulasztásomat feljegyzi, de nem mulatságból teszi, hanem szerfelett komoly célból.

Ha egy ezmester a lélekről is tudna felvételeket csinálni s épen rajtam próbálná meg bűvészetét s életemet minden titkaival együtt kinematográfban bemutatná rokonaimnak, ismerőseimnek, az egész világnak, tán halálra rémülnék . . . Isten pedig a valóságban ilyen bűvész: mindenről csinál pillanatnyi felvételeket s a hala! után elém tárja életemet, sőt az ítélet nagy napján az egész világ előtt leleplez engem; mindenki, még az ördög is látja minden rejtett gondolatomat is. „Semmi sincs elrejtve, mi fel nem fődöztetnék.”

— Értem már most, hogy az elkárhozott gonoszak a hegyekhez fordulnak s rimánkodva kérik őket, hogy rájuk omoljanak s égető gyalázatukat befödják . . . Hogyan festene életem, ha úgy kerülnék az ítéletre, mint ahogy most vagyok? . . .

d) Egy görög szobrász egy templom oromzata számára készített szobrot. Egyik látogatója csodálkozva mondotta a szobrásznak: „Minek az a felesleges gond és munka? Hisz e szobor a magasba kerül, a hátulját emberi szem sohasem látja meg, minek

tehát a hátsó rész gondos faragása és simítása?” A szobrász kurtán felelte: „Az Istennek szemei mindent látnak!”

Az én jellemem szobrát is látja az Isten. De vájjon Isten szeme elé való-e e szobor? . . . Nincsenek-e rajta repedések, foltok,, durva dudorodások? Isten gyermekének, eszes embernek, vagy dégénérait állatnak a képét mutatja-e a szobor, vagy épenséggel rút ördög vigyorog belőle?

Ha szüleim látnak, ha tanárain figyelnek, nem merek aljasságra vetemedni; miért követek strucc-politikát a mindentudó nagy Istennel szemben? Miért hunyom be lelkem szemét, mikor a tisztátalanság ganéjbogarai mászkálnak lelkemben, miért nem merek Istenre nézni, mikor vétkezni akarok? Ő lát engem, s én homokba dugom fejemet, mint az üldözött strucc madár, s ostobául úgy teszek, mintha nem látna engem?

Gyermek, ostoba gyermek voltam, valahányszor Istenről megfeledkezve vétkezni mertem.

e) Isten lát engem: tehát folyton Isten magas színe előtt forgok.

Mikor az egész iskola színe előtt akarom magamat ügyességemben produkálni, hogy összeszedem erőmet, ügyességemet. Mikor az önképzőkörben van szavalati verseny, hogy készülök rá. Jellemem szobrát nem egy világ, hanem a felséges nagy Isten előtt faragom, in conspectu Dei dolgozom s ez ne sarkaljon gondos munkára? Ne kerüljön éktelen bünfolt jellemem szobrára, mert Isten színe előtt s Isten számára dolgozom! *Magis mori, quam foedari!* Nem akarok szégyent vallani mennyei Atyám előtt!

Gyalázatot nem írok életem könyvébe. A katona meghal a fővezér szemeláttára, de gyáván nem hátrál s én gyáván engedjek a kísértésnek, mikor Isten színe előtt harcolok? Nem, — magis móri, quam foedari!

Jól akarok dolgozni, főleg tetteim indító okait akarom megfigyelni, a szándékot akarom megvizsgálni: *Jót jól* fogok tenni. A „*hogyan*” szerez nekem becsületet és dicsőséget mindentudó Istenem előtt!

17. A szent miseáldozat.

1. Az áldozat olyan régi, mint maga az emberiség, olyan régi, mint a vallás. Ez a tény azt mondja, hogy az áldozat a lélek természetes szükséglete, követelménye. Csak a mohamedanizmus és protestantizmus nem ismer áldozatot, mi jelzi, hogy e vallásokat olyanok gyártották, kik nem tudtak olvasni az emberi szív mélyében.

Az az ember, ki áldozatot mutat be az isteni felségnek, áldozatával ekkép beszél az Istenhez: Uram Istenem! Te adtad testemet-lelkemet, minden porcikámat. Te adod nekem mindazt, mivel élek. Nélküled nem élnék, nélküled nem boldgulhatok. Te uram vagy s én szolgád vagyok, ki feltétlenül mindenestül magát szent akaratod alá rendelni tartozik. Mégis vétkeztem s eljátszottam jogomat arra, hogy éljek. Engesztelésül, uraságod elismerésül vedd kegyesen ezt az áldozatot mint személyem, életem helyettesét s ha akarod, magam is meghalok érted. Minden porcikámmal, létem minden pillanatában Neked kellene szolgálnom; mivel ezt nem tehetem, fogadd kegyesen ezt az áldozatot, mint jó akaratomnak jelét, míg egykoron az örökkévalóságban kizárólagosan a te tiszteletedre égő tiszta áldozat leszek szent felséged előtt!

Mivel az áldozat az ember helyettesítője s az embernek élete s mindaz, mi az életet fentartja, Istennek adománya: azért áldozott az ember mindenkor olyasmit Istennek, minek élete van, vagy ami fentartja az életet.

Az áldozat beszéde a feltétlen meghódolás az isteni felség előtt, az imádás szava: az áldozat nyelvén csak Istennel beszélhet az ember, mert az áldozat Isten legfőbb uraságának elismerése s Istenen kívül nincs más legfőbb úr, nincs teremtő. Az áldozat a feltétlen meghódolás szava, mi az áldozatnak s a vallásnak a veleje. Mivel az áldozat az Istennek kizárólagos koronabirtoka, senkit Istenen kívül meg nem illet: Szűz Mária, az angyalok, a szentek ünnepein is Istennek mutatják be a sz. miseáldozatot. Az imádsággal leginkább belsőleg tiszteljük az Istent, az áldozat külső tény mély-séges bensőséggel, azért az áldozat legjobban felel meg az emberi szellemi s érzéki természetének s legalkalmasabb a közös isteni tiszteletre.

2. A krisztusi vallásnak maga a szerzője az áldozata a kereszten függő Isten-ember mindazok nevében ismeri el az isteni felséget, mindazokért hal meg engesztelésül kiknek természetét öltötte magára.

3. A sz. mise (concio missa est, — görögül liturgia-a kereształldozatnak, sőt az egész megváltás isteni dráma-jának megisméltése. E dráma három felvonása: *a)* Az Isten Fia leereszkedik az emberiséghez s a Szentlélek által emberi testet-lelket ölt magára. A szent misében ugyanaz az Isten Fia leereszkedik az oltárra s ugyancsak a Szentlék által mintegy újonnan megtestesül, a kenyeret és bort saját

testévé-vérévé változtatja, *b)* Krisztus végig járja a szenvedések kálváriáját s végül meghal a keresztfán. A szent misében ugyan nem szenved s nem hal meg, de teste s vére külön-külön van, hozzá a kenyér és bor alakja mintegy megsemmisíti isteni dicsőségét, mintegy börtönbe zárja. *c)* Krisztus megdicsőülve feltámad, teste szellemivé lesz. A szent misében is nem azzal a testtel van jelen, mellyel a földön járt-kelt, hanem megdicsőült testével, mely nem hal meg többé és szellemek módjára van jelen. (Mindenütt egészében). A keresztfán meghalt az Üdvözítő az emberiség bűneiért, s egyszersmindenkorra eleget tett az isteni felségnek: a szent misében befejezi a megváltás művét, amennyiben a kereszttáldozat érdemeit közli híveivel.

Ily módon a sz. mise nemcsak megismétli, de mintegy kiegészíti a kereszttáldozatot, folytatólag végrehajtja a megváltást. Valamikor „körüljárt az Úr jót cselekedvén,” a szent misében is körüljár a föld kerekességén jót cselekedvén, áldást osztva mindazokra, kik vele érintkeznek. „Miként a nap az egész földkerekségre önti világosságát és melegét és szünet nélkül áldást hoz a földre: így nincs óra, melyben az Úr a földkerekség valamely pontján áldásait nem öntené az emberekre. Körüljár jót cselekedvén”. (Stolz A.)

A sz. mise tehát nem képletes, hanem valóságos megismétlése a golgotai áldozatnak. Az áldozó pap, az áldozat mindkettőben ugyanaz; a cél: az Isten dicsősége, az emberek üdvössége hasonlóan azonos, Mindkettő egyformán az isteni szeretet, irgalom s mindenhatóság ténye.

A miséző pap csak szolga, eszköz az igazi főpap, Krisztus kezében; a miséző pap Krisztus isteni ereje nélkül tehetetlen volna, nem egy embernek, de az egész emberiségnek nincs akkora ereje, hogy a kenyeret s bort Krisztus testévé és vérévé változtassa.

3. Az Úr Jézus mint az egész emberiség feje és főpapja isteni szeretetének, irgalmának és mindenhatóságának eredményét: szentséges testét és vérét oda teszi az emberek kezébe, dúsgazdaggá teszi a szegény embereket, hogy aztán az emberek valóban Istenhez méltó tiszteletet s hódolatot adhassanak az isteni felségnek.

A sz. mise által az isteni felség valóban isteni, vagyis végtelen tiszteletet nyer tőlünk; a *mi hódolatunk* filléréhez *odateszi* az Úr a maga hódolatának végtelen értékét s illetően módon mi főpapunk révén végtelen értéket adunk az isteni felségnek.

Az által, hogy a sz. misében Krisztus és az ember együtt működik, *a)* akkora tiszteletet nyer az isteni felség, hogy nagyobb már nem is nyerhet (dicsőítés), Krisztus *b)* ott van az oltáron, mennyei Atyja színe elé helyezi magát, mintegy mutogatja neki sz. sebeit mondván: Atyám! íme, ezekért is halált szenvedtem, könyörülj hát rajtuk, add meg nekik a megtérés kegyelmét! (engesztelés). Az Úr szava *c)* kimondhatatlan módon könyörög, mintegy belemarkol Atyja szívébe, hogy őt irgalomra indítsa s nekünk kegyelmet szerezzen (kérés). Végül *d)* a sz. misében az ember akkora ellenértéket ad Istennek, hogy nagyobbat még az ő isteni nagysága sem követelhet (hálaadás).

4. A lelkipásztor minden vasár- s ünnepnap (még az eltörölt ünnepeken is) egyenest az egész hitközség nevében s az egész hitközségért mutatja be a sz. misét. Ha a hívő csupán néző volna az isteni áldozat bemutatásánál, akkor is megilletődéssel kellene jelen lennie a golgotai áldozat megimétlésénél; de a hívő nem csupán néző, hanem igazában szereplő személy, az isteni áldozatnak a pappal együtt bemutatója s ez a tény bensőséges részvételt kivan tőle. „Lélekben és igazságban” akkor hallgatunk sz. misét, ha lélekben lépésről-lépésre együtt működünk a miséző pappal.

a) Az első a helyes szándék felkeltése: Uram ezt a sz. misét a te dicsőségedre s lelkem üdvösségére akarom végig hallgatni. *b)* A lépcsőimádság s Confiteor alkalmával megbánjuk bűneinket; leghelyesebb mindig konkrét bűnre gondolni, s nemcsak általánosságban a bűnöket megbánni.

c) Az introituskor az ünnep titkára gondolunk, mi a kellő hangulatot adja a sz. miséhez, *d)* A glóriában a mennyei szellemeikkel együtt örülünk az isteni nagyságnak. (Ez a legremekebb dicsőítő imádság).

e) A közimádság (collectae preces) idején a magunk kívánságait is odateszük főpapunk, Krisztus kezébe.

f) A lecke és evangélium alkalmával az isteni oktatással szemben figyelmet és hitbeli készséget adunk az isteni felségnek Ezt jelzi a kereszttetés és felállás az evangélium olvasásakor

g) A Credo által kifejezetten a hit összes főigazságait valljuk meg: hit nélkül mitsem érne misehallgatásunk. A Credo egyben lélek felelete az isteni oktatásra. Ilyetén előkészület után jó az offertorium, megkezdődik az áldozat. A pappal együtt *h)* bemutatjuk a kenyeret és bort, mely nemsokára Krisztus teste-vére lesz & *magunkat is áldozattá tesszük az által, hogy szemünket, fülünket*

nyelvünket, eszünket, akaratunkat, gondolatainkat, szavainkat, érzelmeinket, munkáinkat, szomorúságainkat, szenvedéseinket, szóval mindenünket Istennek ajánljuk. (Csak a bűnt nem ajánljuk fel az isteni felségnek.) Ez már a közelebbi készület az isteni titokhoz.

h) A prefációban még a mennyei szellemeket is felhívjuk, hogy velünk együtt az isteni felségnek hódoljanak, *j)* A Canon elején az egész krisztusi nyájért könyörgünk (pápa, püspökök, papok, király, előljárók, szülők, jó ismerősök, ellenségek).

Végül elkövetkeznek az isteni áldozat titokkalteljes pillanatai. *k)* Az Úr testévé-vérévé változtatja a kenyeret és bort a pap szavára s felajánlja magát az isteni felségnek. A hívő feleletül térdre borul s oda teszi az oltárra Krisztus áldozatához a maga odaadását: „Jézusom, neked élek, Jézusom, neked halok, Jézusom, tied vagyok élve s halva. Amen”. „Oram Jézus, irgalmazz, Uram Jézus, kegyelmez, Uram Jézus, bocsásd meg bűneimet. Amen.” A mell verése jelzi, hogy itt nem a száj, hanem a szív, a lélek beszél.

Az orgona, az ének elhallgat, még a csendes imádság is elnémul, csak a szív beszél az imádás, az odaadás nyelvén. „Az Úr az ő szent templomában vagy; az ő színe előtt hallgasson az egész föld”. Hab. 2. 20.

Most következik a bensőséges könyörgés, hisz ott van az oltáron Üdvözítőnk, ki velünk együtt könyörög. Mivel a sz. mise a szentek közösségének áldozata, *l)* kedves halottainkra gondolunk ezután, hogy az isteni áldozat kegyelemárama öhozzájuk is eljusson. *m)* Aztán a Miatyánkban, családi imádságunkban minden szükségletünket az Úr színe elé tesszük s egyben készülünk az áldozat befejezésére, a communióra (egyesülés).

A communio a megtestesülés isteni titkának legremekebb következménye, e titoknak mintegy folytatása s méltó befejezése. Miként az Úr Jézusban az isteni és emberi természet egy személyben egyesült: a communióban az Isten gyermeke magával az Istennel egyesül. „Lélekben és igazságban” csakis az hallgat sz. misét, ki vagy valóságban, vagy lelkileg áldozik, egyesül az Úr Jézussal.

η) A lelki áldozás ilyenén módon megy végbe: Uram! itt vagy az oltáron, valóban itt vagy! Szemem nem lát, fülem nem hall Téged, eszem fel nem fogja, hogyan vagy te itt jelen. De itt vagy, mert magad mondod: „Ez az én testem”. A te isteni becsület-szavadra hiszem és vallom, hogy valóban itt vagy. Lelkemből óhajtanám, hogy az én szívem hajlékába is betérj, de íme bűnös vagyok, tegnap vagy akkor s akkor ilyen bűnt követtem el,

s nem vagyok méltó szent tested vételére. Am bánom bűneimet, nem is akarom többé elkövetni: bocsáss meg hát kegyesen, jöjj lelkembe, szenteld meg isteni kegyelmeddel!

O) Végül köszönjük meg az Úrnak, hogy türelemmel végig hallgatott minket, kérjünk bocsánatot imádságunk fogyatkozásaiért és az Úr áldásával, ki papja által áld, térjünk dolgainkra.

Ez a szent mise-hallgatás „lélekben és igazságban”. Ez nem külsőség, hanem a bensőséges lelki tettek sorozata. Ha imádságos könyvet használunk, legjobban tesszük, ha olyan könyvet veszünk igénybe, mely szószerinti fordításban adja a misekönyv imádságait. Az Egyház az igazi szakértő az imádságban is.

5, Az irgalom legszentebb órájában hangzott el az isteni parancsolat: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. Luk. 22. 19. Az isteni parancsolat minimumát megmondja az Egyház parancsolatának másodika: „Vasár- és ünnepnap sz. misét becsületesen hallgass”.

A szolgálai munkától vasár- és ünnepnap azért kell tartózkodnunk, hogy lelkünknek szabhatja, pihenője legyen és a földi gondoktól szabadulva becsületesen szent misét hallgathassunk. A festőnek, vagy írónak a munkája is szolgálai munka, ha miatta az Úr Isten szolgálatát elhanyagolja. E parancsolat áthágása súlyos bűn. Miért? Főleg két okból.

1) A szent mise végtelen tiszteletet ad az isteni Felségnek · Szűz Mária, az angyalok, a szentek, a föld összes embereinek imádságai meg se közelítik a sz. miséből fakadó tiszteletet. Aki más miatt az Úrnak szentelt napon készakarva nem hallgat sz. misét, végtelenen tiszteletet von el az isteni Felségtől. Az ilyennek viselkedése annál csúnyább, mert maga az Úr kezébe akarja adni a végtelen hódolat s tisztelet isteni pénzét, s ő nem nyújtja ki kezét az isteni kincs után.

2) A szent mise hallgatása a kegyelem életének tápláléka, az Isten gyermekeinek lelki szükséglete. Innen kell az Isten gyermekének magába szívnia az istengyermeki lelkületet.

Már most: miként az, ki terített asztal mellett éhhalálra kárhóztatja magát, súlyosan vétkezik természetes élete ellen: az Isten gyermeke is, ki isteni kihallgatásra, isteni lakomára hivatalos, melyen isteni erőt nyer lelke számára, súlyosan vétkezik lelki élete ellen, mikor készakarva az Istent mintegy fitymálva nem járul a kegyelem isteni forrásához.

Súlyosbítják mulasztását az okok, melyek miatt e csúnya mulasztás rendszerint történik: „dolgom van, csúnya az idő, hideg

van, kirándulásra megyek, mulatságon voltam s most pihennem kell” stb. stb. Aki így beszél az isteni felséggel, valóban alávaló módon viselkedik. A komoly ok, az alapos félelem a nagy meghüléstől, a jelentékeny kárral járó munka elhagyása, a nagy távolság lehet mentő ok, de rendszerint kicsiségekről van szó, melyeket csak kényes kényelmünk, restségünk nagyít s alakít mentő okká.

IV. Frigyes Vilmos egy esős vasárnap délelőttjén üresen találta a templomot, alig egy-két ember lézengett benne. Estére is csúnya idő volt s íme a színház tömve volt . . . Minek nézik az Istent azok, kik így viselkednek? Vájjon ugyanazok így tennének-e, ha nem a mennyei, hanem a földi felség hívná őket udvari ebédre, vagy királyi kihallgatásra? . .

A harang kettőt hív a templomba: az Istenembert, s tégedet. Az Úr eljő, hogy magát érted feláldozza, s te, kiért az oltárra ereszkedik le, tunyán kényelmeskedel? . . .

Aki nem érzi szükségét, hogy vásár- s ünnepnap a földi gondoktól szabaduljon és alázattal az isteni felség elé járuljon, az lehet gazdag ember, lehet előkelő ember, lehet tudós ember, lehet „becsületes ember”, csak egy nem lehet: Mennyei Atyjának becsületes gyermeke, Krisztus igaz híve. Mióta Krisztus drága vére árán megváltotta a világot, minden igaz híve szent misehallgatással szenteli meg az Úr napjait. S ha Krisztusnak hűség követőjét betegség, beteg ápolása, a nagy távolság, vagy más fontos ok megakadályozza a sz. mise hallgatásában, legalább lelkiileg vesz részt vásár- s ünnepnap a plébániai sz. misében, szóval legalább azt teszi, mi tőle telik. Az Isten gyermekének nagy méltósága nagy kötelességekkel jár!

Az Isten gyermekének lenni kissé többet jelent, mint „becsületes” embernek lenni. A török, a pogány is ember; nemcsak ember, de „becsületes” ember is akar lenni.

A protestáns is pályázik a „becsületes” ember méltóságára.

Török, pogány, protestáns nem hallgat sz. misét, hisz nincs is szent miséjük, a protestáns keresztény, de a protestáló elfogultság megfosztotta őt Isten gyermekeinek e nagy kincsétől. Akkor volt az elfogultság, hogy a világ legszentebb isteni tényét „rút bálványozásnak” minősítette. (Vermaledeite Abgötterei, fieiderbergi káté.)

A sz. mise hallgatása nem az ember, hanem az Isten *gyermekének* kötelessége, melyet az Isteni Felség ró udvari népére.

A katolikus lehet ember misehallgatás nélkül, lehet „becsületes” ember, csak egy nem lehet: Istennek becsületes gyermeke. Istennek becsületkódexe kissé másképp hangzik, mint az „emberek” becsületkódexe.

18. Imádás és tisztelet.

1. A hit alapja és indító oka, hogy Isten mindentudó és igazmondó; a remény oka, hogy Isten végtelenül jó és irgalmas, ígéreteiben hűséges; a szeretet oka, hogy Isten a legfőbb jó. Mivel tehát a hit, remény, szeretet Istennek végtelen tökéletességeiből fakad: csakis *Istennel* (s nem a szentekkel) lehetünk e hármas köteléssel összefűzve. Főleg a hit adója az imádás adója, mellyel kis értelmünket a végtelen isteni értelem alá rendeljük.

Ha az Istent működésében mint Teremtőt, Megváltót és Megszentelőt nézzük s előtte mint legfőbb Urunk előtt hódolunk meg: az imádás adóját rójjuk le az isteni felségnek. Az imádásnak alap gondolata: Te vagy a legfőbb Úr, kinek ég és föld hódolni tartozik. Imádlak, mert kezed alkotása vagyok; imádlak, mert a te irgalmad váltott meg engem a kárhóztától; imádlak, mert a te kegyelmed tesz engem Isten gyermekévé.

Az imádás adója egyedül Istennek jár, mert egyedül Isten a legfőbb úr.

Az imádás adója az Úr Jézus emberi természetét is megilleti, mert emberi teste-lelke elválaszthatatlan az ő isteni személyétől.

Ép azért imádással hódolunk az Oltáriszentség előtt, hol az Úr Jézus teste-lelke istenségével együtt van jelen; imádással hódolunk szentséges szíve, mint végtelen szeretetének jelképe előtt, mert ez a Szív elválaszthatatlan isteni személyétől.

Az Oltáriszentségben nem a kenyér és bor külső alakját mintegy az Úr ruháját, hanem magát az Urat imádjuk; hasonlóan az Úr Jézus szentséges szívét nem mint emberi és isteni természetétől elválasztott holt testrészt imádjuk, hanem mint istenszemélyétől éltetett testrészt.

A Szentírásban ez a szó adoratio sokszor annyit jelent, mint hódolat, tisztelet. Ilyen értelemben használja az Egyház az adoratio szót, mikor a keresztnek nagypénteki tiszteletét adoratio crucis-nal nevezi. A keresztben függő Krisztusnak igazi imádás jár, szent keresztjét csak tisztelet illeti, mivel megváltásunk eszköze. Hason

lóan tisztelet illeti az Úr ruháját, a szegeket, töviskoronáját, szídját stb. vagyis ezeket a dolgokat nagybecsüljük, mivel közeli viszonyban vannak az Úr Jézussal.

2. Akik szeretik az Istent, azokat maga az Úr Isten barátjainak nevezi s ha mi igazában tiszteljük az Istent, az ő barátjait is meg kell becsülnünk. Ezek Szűz Mária, az angyalok, a szentek. Szentjeiben magát az Istent tiszteljük, mert az ő képmásai s általa lettek szentekké. A szentek tisztelete sohasem lehet azonban imádassá, miként a teremtményből sohasem lehet Teremtő.

A Teremtő és teremtmény között mindenkor végtelen úr marad, melyet áthidalni nem lehet: épúgy végtelen a különbség az imádás és tisztelet között.

Egy huszár huszáros büszke öntudattal így szólt baka társaihoz: „Az ember a világon a huszár, aztán jó egy nagy semmi aztán még egy semmi — s végül jó a baka!”

E túlzás tiszta valóság a lények rendjében. Az első és legfőbb az Isten. Aztán jó egy nagy semmi, aztán még egy nagy semmi — s végül jönnek az emberek. Szóval Isten és ember között áthidalhatatlan nagy úr van.

Az emberek legkiválóbbjai a lelkiségre jutott Isten gyermekei. Az Isten gyermekei között a legderekabbak az erények hősei, a szentek. A szentek között a legfőbb Szűz Mária, az Isten Anyja, ki az egész emberiség élén halad. De még Szűz Mária s Isten között is végtelen az úr: ő teremtmény, bár a legremekebb teremtmény — Isten pedig Teremtő.

Az 1909. évben boldoggá avatott Hofbauer Kelemen egykor egy protestánst térített meg, ki a hitvallás letétele előtt így szólott lelki vezéréhez: „Mindennel tisztában vagyok immár, csak a szentek tiszteletével nem tudok megbarátkozni”. „Ez nem baj, — mondotta Hofbauer, ha megismeri a szenteket, majd megbarátkozik velők”.

Tényleg a szentek a legderekabb emberek a világon s mihelyt valaki az erényt becsüli, az erénynek hőseit is meg kell becsülnie.

A szentek lajstoma az erényhősök lajstroma, oda csak azok jutnak be, kik igazi hősök voltak az erényben, az Isten és felebarát szeretetében, fia valaki szentnek hírében halt meg, illetékes püspöke vizsgálatot kér a pápától. Ha ez a vizsgáló-bizottság, mely egyházi és világi szaktudósokból áll s mindenkor eskü alatt hallgatja ki a tanukat, azt találja, hogy az illető hősi módon gyakorolta az erényeket s csodálatos dolgok történtek vele, a pápa

venerabilis, tiszteletreméltónak jelenti ki. A boldoggá avatás szigorú pörös vizsgálatnak eredménye, mely Rómában megy végbe. Feltételei: *a)* az erénynek hősi foka, *b)* legalább két csoda. A boldoggá avatott bizonyos megyében, vagy országban, vagy bizonyos szerzetben tisztelhető. *A* szentté avatáshoz még újabb két csoda megállapítása szükséges s a szent az egész Egyházban tisztelhető» „Szent” tehát nem annyi, mint üdvözült, ki a szentek közösségébe tartozik, „szent” annyi, mint erényhős, mintakép, kinek szentségét maga az Isten jelentette ki azzal, hogy csodákat mívelt általa, A csoda nem a szentség kelléke, hanem jele, pecsétje a szentségnek.

3. Mivel Szűz Mária Istennek legremekebb teremtménye, kire a Szentháromság a legbőkezűbben pazarolta adományait, minden szent között őt illetjük a legnagyobb tisztelettel, (*hyperdulia*).

Szűz Mária egész nagysága abból fakad, hogy Isten Anyja. Istenanyai méltósága miatt részesült a malaszt teljében, a szeplőtelen fogantatásban. Hozzá senki a szentek között oly híven közre nem működött a kegyelemmel, mint Szűz Mária. Mint Isten Anyja egyedüli viszonyban áll az isteni felséggel.

Mivel általa kaptuk a Megváltót s a legbensőségesebben részt vett Fia szenvedéseiben, halálában: Isten után nekünk Szűz Mária a legdrágább a világon, s tőle mint az Isten Anyjától, kt érettünk szenvedett, minden szentnél többet várunk.

A magyar sz. Erzsébetről (II. Endre leánya) írta a prot. Leo „Ha e gyönyörűséges élet valaha teljesen feledésbe menne Németországban: akkor törjék össze Germania címerpajzsát és roncsait dobják a síromra”. Még sokkal nagyobb joggal mondhatjuk: ha Szűz Mária tisztelete valaha kiveszne Krisztus híveinek szívéből akkor megírhatják a gyászfeliratot az emberiség fejfájára: „Nincs többé szeretet, nincs erény a világon, ha azt az ártatlan Anyát sem becsüljük, ki a kereszt tövében annyit szenvedett érettünk. Szűz Mária nagyságát nem kell költéssel megtoldanunk, csál olyannak kell tekintenünk, amilyennek Isten nézi, amilyen Isten tette.

Mivel Szűz Mária által kaptuk a Megváltót, s mive bensőségesen részt vett Fia szenvedéseiben: az ő könyörgv közbenjárása valamennyi angyal és szent közbenjárásánál hatalmasabb, s a valláserkölcsei élet fő szakembere (sz. atyák) szerint Szűz Mária igazi, bensőséges tiszteleti a kiválasztottságnak a jele.

Szűz Máriának nincs isteni hatalma, de van anyai szava, mely tömérdek szenvedéseire hivatkozhatik, s ez az anyai szó sokat nyom sz. Fia szemében. „Én egyenest Istenhez fordulok” — mondotta egy büszke protestáns kath. ismerősének. „Én is ezt teszem — felelte a katolikus — de Szűz Mária társaságában járlok Isten elé s azt hiszem, hogy ily előkelő társaság javamra válik”.

Mivel Szűz Mária bűneink miatt szenvedett, legszívesebben akkor jár közben értünk, ha bűneinktől szabadulni akarunk, ha az ő erényeit, főleg a tisztaságot magunkban megőrizni akarjuk.

Zlicchi atya, jézustársaságbeli pap, sok ifjút vezetett az erény útjára az általa szerkesztett következő imádsággal, melyet reggelenkint kell elmondani: „Ó asszonyom, ó anyám! Mindenestül Neked ajánlom magamat, s hogy odaadásomat Neked megmutassam, itne Neked ajánlom ma szememet, fületem, szájamat, szívemet, mindenemet. Mivel tehát Tied vagyok, ó jóságos Anya, őrizz és oltalmazz meg engem, mint saját tulajdonodat.”

Kísértés idején: „Ó asszonyom, ó anyám, emlékezzél meg, hogy Tied vagyok. Őrizz és oltalmazz meg engem, mint saját tulajdonodat!”

Aki komolyan veszi fel a harcot a tisztaságért s buzgón tiszteli a tisztaság Anyját, okvetetlenül győzni fog; de akinek lelke folyton a szenny körül ólálkodik, s Szűz Máriában bizakodik[^] imádságával sérti a tisztaság Anyját.

„Mutasd meg, hogy Anyám vagy” — imádkozta egy ifjú.
„Mutasd meg, hogy fiam vagy” — nyerte feleletül lelkében az ifjú.

4. Mivel a szenteket tiszteljük, földi maradványaikat s mindazt is tiszteletben tartjuk, mi velők közeli viszonyban volt. Ez a szokás olyan régi, mint maga az Egyház. A római hívek sz. Ignác csontmaradványait (f 107) elküldték az antiochiai híveknek s a kísérőiratban pedig a többi között azt írták: „Megjelentettük nektek halála napját, hogy évenként összegyülekezzetek s emlékéet megújítsátok.” Ósrégi szokás volt a sz. misének bemutatása a vértanuk sirján, miből az a szokás keletkezett, hogy most is minden oltárba vértanúk ereklyéit tesszük. A szentek ereklyéit Isten már sokszor csodákkal dicsőítette meg.

Az Úrnak, Szűz Máriának, a szenteknek képeit is tisztelettel illetjük, nem mintha azokban valami csodálatos erő lakoznék, hanem azért, meri a tisztelet azokra száll, kiket a képek ábrázolnak.

A világ is tiszteletben tartja „nagyjainak” képeit, emlékeit, pedig e nagy emberek törpék szentjeinkhez képest.

Mivel a protestantizmus 300 év alatt fia szentet se tudott nevelni, a kath. Egyházra a szentek, szentképek s ereklyék miatt minden áron a bálványozás vádjait akarja rásütni. „A szentek imádása” hasonlóan fegyvertárának kipusztíthatatlan hazugsága.

Ha még egy sz. Pál is a római, teszalónikai hívek imádságát kérte: bizony mi is kérhetjük a megdicsőült: szentek imáját, közbenjárását. A katakombák sírfeliratain is olvashatjuk: „Ora pro me, ora pro fratribus!” Ha a világban mindenki protekció után szalad s még érdem nélkül is protekció révén akar boldogulni: miért veszi tőlünk a világ rossznéven, hogy mennyei protekcióval akarunk érdemre szert tenni?

19. Az önmagunk szeretetéről

Az imádság, a sz. misehallgatás, áldozás a lélek tápláléka, miáltal erőre kap. De ez az erő nem öncél, hanem eszköz a munkára, a szeretetre: Isten, önmagunk s felebarátaink szeretetére.

Hol van az önszeretet gyökere?

1. Az ember élni és boldogulni akar. Ez az önfentartás ösztöne, mely elválaszthatatlan az emberi természettől, miként a mágnestől elválaszthatatlan, hogy a vasat magához vonzza. Az ember nem is akarhatja boldogtalanságát. Szóval az ember kénytelen önmagát szeretni; azért Isten nem is adott ily fajta törvényt: „Szeresd önmagadat.” Ellenkezőleg, Isten feltételezi az emberben az önmaga iránt való szeretetet és ezt teszi a felebaráti szeretet mértékévé: „Szeresd felebarátodat mint *tenn*magadat.”

2. Az Isten szeretete dolgában Isten csak a helyes rendet szabta meg, melynek törvénye így szól: „Keresétek először az Isten országát és az ő igazságát: és ezek (múló javak) mind hozzá adatnak nektek. Máté. 6. 33.

A helyes életnek törvénye tehát: Legelőször biztosítsad örök boldogulásodat az Isten szeretete által, s ha ezt teszed, lerakad ideigvaló, földi boldogulásodnak is az alapját.

A nagyobbik, az örök boldogulás magában foglalja a kisebbiket is; de a kisebbik, a földi boldogulás nem foglalja magában az örök életet.

Akinek legfőbb gondja az Isten országának felépítése a maga lelkében, az biztosítja magának az Isten segítségét s áldását s még a pogány kínai is azt tartja, hogy Isten ellenére, Isten nélkül senki sem boldogulhat.

Másodsor: akinek az örök élet biztosítása a legelső s legfőbb gondja, arról tesz tanúbizonyságot, hogy megvan benne a tudományok tudománya: az *értékelés* tudománya, s aki a javakat igaz értékük szerint tudja megbecsülni, az a földi életben is boldogul, mert észszerűen tud élni.

A világon csak egy fajta okos emberek élnek: az igaz keresztények, mert megvan bennök az élet bölcsesége, az értékelés tudománya; a többiek mind többé-kevésbé a bolondját járják, kik erejüket kicsiségekre pazarolják, (tudomány, hírnév, előkelő állás stb. stb.), a nagyot pedig semmibe se veszik. Vagy nem igazi bolond az, ki testének egészsége miatt folytonos rettegésben él, betegség esetén egész vagyonát feláldozni kész, hacsak egy-két évvel is meghosszabbíthatja földi életét s ugyanakkor a kisujját sem mozdítja meg lelkének örökéletéért?

3. Az értékelés tudománya szerint az első a lélek örök élete az erény által, melynek tényezői a kegyelem és igazság. Aztán jönnek a földi boldogulás tényezői: az egészség, jó hírnév tudomány, vagyon.

4. Az értékelés tudományát, melynek önmagunk szeretete a gyümölcse, egyedül a hitből szerezzük meg. Ha Isten szemével nézzük önmagunkat, megismerjük, hogy

a) lelkünk magának az Istennek a képmása, végtelen érték,
 b) melynek örök boldogulásáért az Isten Fia végtelen kincset, saját vérért adta, c) melynek tökéletesítésére s boldogítására a Szentlélek megszentelő isteni művészetét pazarolja. A hit ezen igazságaiból fakad önmagunk megbecsülése, mely önmagunk szeretetének a gyökere. Ha Isten szemével értékeljük magunkat, azt szeretjük magunkban, mit Isten becsül és szeret.

A test nagy jelentőségét s méltóságát is csak a hitből ismerjük meg, mely tudunkra adja, hogy testünk a Szentlélek temploma, 1. Kor. 6. 19., melyre szintén örök dicsőség vár. A hitetlen, ki megveti a hit fényét, a mindentudó Istennek becsülő tudományát, holta napjáig ostoba gyermek marad, ki sohasem ismeri meg saját értékét. Egy leánykát apja arra kényszerített, hogy folyton klasszikus verseket tanuljon. Mikor egy alkalommal előkelő vendég előtt produkálta magát a lányka verseivel, a vendég azt mondta: „Kérj tőlem bármily drága dolgot s megadom neked!” A leányka apja nagy bosszúságára azt felelte: „Babát kérnék!” A hitetlenek sohasem nőnek ki a gyermeksorból, ők is másod-, harmad-, tizedrangú dolgok után lelkendeznek, babát kérnek: olyas-

mit kérnek, mi a testi embernek tetszik, de igazán nagyot nem keresnek, mert lelkökben mindenkor éretlen gyermekek.

5. önmagunk helyes szeretete a felebarát szeretetének a mértéke („Szeresd felebarátodat mint *tennenmagadat*”), mert az emberi természet minden emberben egyforma; azért minden törvény (V—X. par.), mely a felebarátra vonatkozik, önmagunkra nézve is érvényes.

Tilos a gyilkosság, de az öngyilkosság is.

Tilos a csábítás a bűnre, de a bűn veszedelmének keresése is.

Tilos a paráznaság mással, de az önfertőzés is.

Tilos a lopás stb., de a könnyelmű pazarlás is.

Tilos a rágalmazás, de a becsületünkkel való nemtörődés is.

Szóval: ami sérti másnak a méltóságát, az önmagunk méltóságát is meggyalázza.

6. Mindenki maga legközelebbi felebarátja magának, azért az első saját lelkünk üdvössége, aztán jó felebarátunk lelkének üdvössége; harmadik helyen jó önmagunk földi boldogulása, negyedik helyen felebarátunk földi boldogulása.

Ha önmagunk földi boldogulása összeütközésbe jő a felebarát üdvösségével, önmagunk földi érdekét fel kell áldoznunk a felebarát örök üdvösségének.

Ha a helyes rendet felforgatjuk s önmagunk földi boldogulását (vagyon, élvezet, egészség, tudomány, hírnév) első helyre tesszük, vagy önmagunk földi boldogulásának feláldozzuk a felebarát örök üdvösségét: akkor megszületik az önmagunk szeretetének torzképe, az önzés, melyet majomszeretetnek is nevezhetünk, mert hiányzik belőle az észszerűség,

A világ fiai, kik „a test okosságának” a hívei, még a helyes önszeretetből is fegyvert kovácsolnak s azt mondják: „A bigott keresztények önző emberek, mert csak becses lelkők megmentésével törődnek.”

Az önzés való tény, hogy okos kereszténynek legeslegfőbb gondja az örök boldogulás; ha bármi más dolgot az örök boldogulás fölé helyezne, lemondana az okosságról, mint ahogy a világ fia tesz. De az a „bigott” keresztény nem csupán a maga üdvösségével törődik, hanem azon van, hogy mások üdvösségét, s örök boldogulását is előmozdítsa, az a „csak” csupán a világ fiainak költése, hogy az önzés látszatát kelthessék azokban, kik restek a gondolkodásban.

20. A felebarát szeretete.

1. Színarany igazság, amit most elmondok, mert sz. Jeromos, a tudós egyházatya az, ki a hagyomány nyomán feljegyezte. Ezt a történetet sz. János végrendeletének nevezik.

Az apostolok egy szálíg vértanúságot szenvedtek, kivéve Júdást, ki önmaga ment a halálba s az ördög vértanúja lett s kivéve sz. Jánost. Ez nagy korra jutott s Efezus városában volt püspök, Mikor már elerőtlenedett a lába s melle is meggyengült, még mindig nem ült nyugalomban. Mert akiben csak egy szikra ég a Szentlélekből, annak nincs nyugta: erejének utolsó maradékát sem akarja elvesztegetni, hanem dolgozni kíván vele, azt tartva, hogy a sírban rá érünk nyugodni. Azért sz. János hordozható ágyon vásárnaponkint a templomba vitette magát, hogy a hívekkel együtt imádkozzék és nekik prédikáljon. Könnyen elgondolhatjuk, mily halálos csendben voltak a hívek, mikor az ősz pap, a szent apostol, az Úr Jézusnak hűséges s benső barátja s kedves embere szólni kezdett a gyülekezetéhez. Nemde te is feszülten figyeltél volna szavaira? Nos én az apostol prédikációját szórói-szóra elődbe adom, úgy ahogy ezt sz. Jeromos feljegyezte. Magyarul ekként hangzik: „Gyermekeim, szeressétek egymást!” ő ezzel vége is van a prédikációnak. Úgy-e ily kurta prédikációt még soha életedben nem hallottál? A hívek azt tartották, elgyengült öregtől nem lehet többet kívánni s nagy tetszéssel hallgatták a kurta prédikációt. A legközelebbi alkalommal ugyanazt prédikálta sz. János, nem mondott se többet, se kevesebbet e három szónál: „Gyermekeim, szeressétek egymást”. A hívek azt gondolták: nem árt, ha még egyszer ugyanazt halljuk. Harmadízben, mikor ismét ugyanezt hallották, egymásik tán azt gondolta: az öreg bizonyára elfeledte már, hogy ugyanazt már többször prédikálta. Ám sz. János negyedik, hetedik, kilencedik alkalommal is csak azt mondta: „Gyermekeim, szeressétek egymást”. Ekkor a legtöbben már ráuntak s egyesek, mert tudták, hogy az apostolban szikrányi gőg sincs s az őszinte beszédet nem veszi rossz néven, egyenest megmondták az apostolnak: miért prédikálja mindig ugyanazt, miért inti őket folyton szeretetre? Ekkor az Úr apostola azt felelte: „Mert az Úr hagyta meg nekem: s ha ezt teszitek, egymást szeretitek, ez elég”. Stolz Albán. A szeretet valóban „a tökéletesség köteléke”. Kol. 3. 19.

2. „Isten a szeretet.” I. Ján. 4, 7. Tekintsünk el most az isteni szeretet nagy tetteitől: a teremtéstől, megváltástól s a megszenteléstől, melyek a szeretet óriási hegyei, s nézzük csupán az

juttatunk? Aztán szép az alamizsna, ha az igazi nyomor részesül benne, — ha ellenben hivatásos úri vagy nem úri koldusnak adunk alamizsnát, ki fázik, a munkától, csak züllését segítjük elő. Egy német kiszámította, hogy a Németbirodalom lakosai évente 200 millió márkát dobnak ki a hivatásos koldusok züllésének előmozdítására. Mennyi jót lehetne tenni ekkora összeggel, ha az alamizsna mellől nem hiányozna az okosság. Igazi segítség a felebarát talpra állítása, hogy a maga erejéből boldoguljon.

5. A szeretet összes pontjai feltételezik önmagunk kényelemszeretetének s rendetlen vágyainak megrendszabályozását, sőt azt kell mondanunk, az önmehtagadás mértéke a szeretet mértéke: mennél nagyobb az önmehtagadás, annál nagyobb a szeretet.

Csak akkor nem gázolunk mások jogaiban, ha rendetlen vágyainkat megfékezzük; csak akkor faragjuk ki magunkból a nemes embert, ki példa mások számára, ha minden nemtelenséget lefaragunk magunkról; csak akkor töltjük be lelkiismeretesen hivatásunk kötelességeit, ha a kényelemszeretethez s nembánomságnak nyakát szegtük; csak akkor segíthetünk igazában felebarátunk testi-lelki nyomorán, ha személyes áldozatot hozunk érdekében. Gondoljunk csak az irgalmas szamaritánusra.

A sz. Vince-egyesület, melyet 1831-ben Ozanam diákkorában Parisban alapított, az áldozatos szeretet gyakorlati iskolája. Tagjai *személyesen* felkeresik a testi-lelki nyomort, s nem hideg ércel, hanem meleg szeretettel igyekeznek rajta segíteni. Ezen egyesület szelleme nemcsak nyomort enyhít, de lelkeket nemesít: tagjai adnak s még többet nyernek. Ideális ifjakkal pompás gyakorló iskola.

A nők számára a szeretet gyakorló iskolái a patronage-egyesületek (patronázs), melyek a cselédek az erkölcsi zülléstől igyekeznek megmenteni, nemes szórakozás s komoly oktatás által nemesíteni.

Tán még eszményibb a rab patronage intézménye, melynek tagjai a bűn áldozatait igyekeznek a sárból felemelni. Hasonló irányú a Regisi Ferenc-egyesület, mely a vadházasság fertőjéből igyekszik felebarátjait kiragadni. Ily fajta intézmények az áldozatos Caritas főiskolái a világiak számára.

A keresztény caritasnak más fontos intézménye: a Kath. Népszövetség, Sajtóegyesület s Iskolaegyesület. Az első a nép anyagi és erkölcsi boldogulását munkálja, a Sajtóegyesület a modern világban rettentő módon pusztító lelki mérgezéstől akarja az embereket megóvni: az Iskolaegyesület a keresztény nevelés roppant áldását törekszik az

ifjúság számára biztosítani. Az ifjú, kinek üres a zsebe, de nemes a lelke, roppant sok jót tehet azzal, hogy felcsap ezen egyesületek terjesztő apostolának. Krisztus érdekét s a lelkek üdvösségét szolgálják a hittenyésztés egyesületei: *a)* a kath. hittenyésztés egyesülete, *b)* Jézus sz. gyermekségének egyesülete, *c)* a sz. László társulat. Az első kettő világra szóló, a harmadik országos egyesület. Ezen egyesületek érdekét imádsággal s alázatossággal szolgáljuk. Hálátlan keresztény az, ki másnak a krisztusi hit boldogító kincsét megszerezni nem törekszik.

6. Bár senkit sem szabad szeretetünkben kizárni, ki ember nevet visel, Isten akarata az, hogy földi életünkben azokat jobban szeressük, kik közelebbi viszonyban vannak hozzánk; csakis az örökkévalóságban lesz a lelkeknek Istenhez való viszonya a szeretetnek egyedüli mértéke.

a) A szülők, előjárók, *b)* vérrokonok, *c)* hivatásbeli társak, barátok, *d)* hitbeli testvérek, *e)* polgártársak — mind közelebbi viszonyban vannak egymással.

A mászhitűek türelmet követelnek tőlünk: mi többet adunk nekik — szeretetet; de tévedéseiket színarany igazságnak el nem ismerhetjük, mit ők a hamis türelem cégére alatt követelnek, mert ez merénylet volna az igazság ellen. Hasonlóan nem a szeretet ellen való, ha bizonyos emberek faji hibáit szeretni és némán elviselni nem tudjuk. Amit maga az Isten is elítéli, azt jómagunk se tartozunk szeretni.

7. Környezetünk szeretetének a törvénye így szól: „A szeretet tűró és kegyes”. I. Kor. 13. 4.

Egyszóval azt mondhatjuk: a szeretet nagylelkű. „Isten a szeretet”; szeretete kettőben nyilvánul meg, hogy *a)* igazán isteni türelemmel tűri az esztelen bűnösöket, kik boldogító szándékaival szembeszállanak, s *b)* mindenkinek javát akarja előmozdítani, mindenkit boldogságra akar vezetni. Gyönyörűen nyilvánul meg az isteni szeretetnek e két tulajdonsága az Úr Jézus életében: földi vándorlása csupa jótett s nagylelkű türelem, mely még haldoklásában is irgalomért esedezik üldözői s ellenségei számára.

Mit kell tűrnünk? *a)* Környezetünk gyöngéit, fogyatkozásait, *b)* sajátos jellembeli tulajdonságait, *c)* környezetünk hibáit, *d)* üldözéseit. Ezekről mondja az apostol: „Egymás terhet viseljétek, úgy fogjátok teljesíteni Krisztus törvényét”. Gal. 6. 2.

A szeretet türelme nem gyengeség, hanem erősség, mely rendesen győz, és szeretettel győzni a győzelmek győzelmé. Züllött

beteg lágytojást kért az ápoló irgalmas nénikétől. A nénike elhozta a kívánt tojást. „Ez nagyon kemény” — mondta durván a beteg. Pár perc múlva más tojást hozott a nénike: „Ez nagyon híg”, förmedt rá a beteg. Egy-két pillanat múlva mosolygó arccal gyors forralóval, órával s nyers tojással a kezében állott a nénike a beteg ágya előtt és szelíden így szólt: „Itt van minden, főzze meg a tojást saját ízlése szerint!” Erre könny szökött a durva ember szemébe s ekként szólt: „Valóban van Isten az égben, ha már a földön is ily angyalok laknak! Hozzanak nekem papot!” Ha olyasmit kell tenned, vagy mondanod, mi másnak kellemetlen, főzd meg a dolgot a szeretet tüzénél és édessé teszed a keserűt is.

Isteni sport — türelem által győzni. Ellenben roppant gyengeség s elvakultság jele, hogy környezetünk szarvas hibái se izgatnak minket, ha e hibák nem sértik érzékenységünket; viszont apró gyöngéi rögtön tűzbe hoznak minket, ha tyúkszemünkre hágnak. Hasonló vakság, hogy az Isten sértegetése felett napirendre térünk, becses énünk csekélyke sérelme is egész forradalmat okoz bennünk.

A rövidlátás netovábbja pedig, hogy idegenekkel szemben figyelmesek, előzékenyek vagyunk: környezetünkkel szemben nem ismerünk kíméletet. A tűrő, áldozatos szeretet a boldogság titka, melynek hiánya még a kolostort, a zárdát is a szenvedés és boldogtalanság házává teszi; a szeretet ellenben a szegény kunyhót is a boldogság házává varázsolja. (L. Szuszai, A jellem útja. 128. 1.)

8. A felebaráti szeretet lélektani oka a részvét, mely élessé teszi a szemet, hogy a felebarát baját észrevegye; de igazi mozgató ereje az Isten szeretete.

A teremtésben megnyilatkozó isteni jóság is megindító; de ennél sokkal hatalmasabban beszél az ember szívéhez a megváltás isteni munkája: Krisztus keresztje az áldozatos szeretet prédikálószéke és csodafája. Azelőtt is akadtak hősök, kik meghalni tudtak másokért: az első Nagypéntek óta százezrek és milliók akadnak, kik nemcsak meghalni, de élni is tudnak másokért. A humanizmus csupán a részvétből fakad, azért erőtlenséges: csak Isten a legyőzhetetlen szeretetnek a forrása.

9. Az Isten lelkületét legtisztábban tükrözi vissza az ellenség szeretete. Az Úr Jézus tanítása: „Szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnek, és imádkozzatok üldözőitekért és rágalmazóitokért; hogy fiaii legyetek Atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki az ó

napját felvirrasztja a jókra és gonoszokra, és erőt ad az igazaknak es hamisaknak.” Máté 5. 44—45. „Ki úgy szeretete a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adá.” Ján. 3. 16.

Amint az Úr tanított, úgy cselekedett: még életének s becsületének gyilkosaiért is imádkozott: „Atyám! Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.” Luk. 23. 34. Az ellenség szeretetének fokozatai: *a)* a sértést nem viszonzni, — ez a minimum, *b)* a megbántóért imádkozni, *c)* a megbántónak alkalomadtán jót tenni.

Ha te vagy a megbántott fél, köszönj a megbántódnak s ezzel értésére adod, hogy nem haragszol; ha forni kezd a szíved a sértés emlékezetére, állj lélekben Krisztus keresztje alá s mondd: Oram Jézusom! Te éretted feledni akarom a fájó megbántást! Ha sértő fél voltál, ne légy gyáva; embereid meg magadat s ismerd be hibádat. A rendes kifogás: „Nagyon megbántott az alávaló, nem tudom feledni a nagy sértést s a gazember nem érdemli meg, hogy vele szóba álljak”, stb.

Jobban bántott meg téged ellenséged, mint a zsidók Krisztusodat? Kiilömb vagy talán az Úr Jézusnál? Ellenséged jellemtelen, nem érdemel kíméletet s bocsánatot, — megengedem: de nem érdemli meg a kereszten függő Üdvözítő, hogy az ő *kedvéért* megbocsáss? Aztán oly biztos dolog, hogy felebarátod téged sérteni, nagyon megsérteni akart? Hát ha csak a te beteges érzékenységedből fakad a sérelem? A legeslegtöbb ellenségeskedésnek ez a forrása. '

Ne szeresd a megbántó hibáját, gonoszságát; itéld el rosszságát; de szeresd benne azt, mit Isten a sértés után is szeret benne, szeresd benne az isteni képmást, s kívánd boldogulását!

Ne feledd mindennapi imádságod szavait: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az -ellenünk vétetteknek”, — ha te nem ismeresz irgalmat, Isten sem irgalmaz neked. Ha a nagy Isten neked megbocsátani kész, kis emberke is bocsáss meg testvérednek.

Az ellenség szeretete a szeretet koronája, mert a legnagyobb fokú önmegtagadás gyümölcse. Ez a szeretet a fenségesség vonásával ékeskedik.

Ha valami, az ellenség szeretete mutatja, hogy az igazi szeretet az akarat ténye s nem merő érzelem; az ellenség szeretete az érzelmek egész *áradata ellen* jő létre.

10. Aki nem jutott el annyira, hogy Istenért, másokért tud tenni és tűrni, az nem tudja, mi a lelki nemesség, annak élete kongó üresség, megszegyenítő lelki szegénység. Nem szeretett s nem fog szeretetet találni.

„Egy embernél megjelent a törvény szolgálója s az ország legfőbb törvényszéke, a vértörvényszék elébe idézte. Ennek hallatára fejébe indult a vére, szíve hevesen dobogott, székre rogyant az idézés okozta ijedtsége miatt, mert jól tudta, hogy szénája nincs egészen rendben s hogy a törvényszék keményen Ítélt. Jó ideig törte az eszét, mittevő legyen s elment legkedvesebb barátaihoz, kikkel mindennap társalkodott és az Isten szerelmére sírva rimázkodott előttük, ne hagyják magára, kísérik el a törvényszék elébe. Mikor azonban a jóbarátok hallották, miről van szó, hátat fordítottak neki, mintha soha sem látták volna. Ekkor a halálra ijedt ember néhány rokonához fordult. Ezek ráálltak kérésére s tényleg el is kísérték őt a törvényszék kapujáig. Itt azonban faképnél hagyták a szegényt és visszatértek övéikhez. Most azt hitte a szegény ember, hogy az egész világ magára hagyta; de íme, egyszerre akadtak olyanok, kik a maguk jószántából ajánlkoztak arra hogy elkísérik és pártját fogják.

S amint beszéltek, úgy tettek. Elkísérték a bíró színe elé s oly erővel védték ügyét, hogy a bíró nemcsak felmentette, hanem még dicséretben és jutalomban is részesítette.

Te magad vagy ez az ember; a szolgál, ki törvénybe idéz téged, — a halál; hogy a szigorú bíró kicsoda, azt bizonyára sejtet: ez a mindentudó és szent Isten. A jóbarátok, kik ilyenén körülmények között hátat fordítanak neked s egyszerűen cserben hagynak téged, — ezek a pénzed a ládafiában, teheneid, lovaidd az istállóban, kerted, földed, házad és ruhád, zsebórad és telt boroshordóid. Ezek halálod alkalmával nem mennek veled, másoknak szereznek örömet, azoknak, kik örökölik őket, vagy árverésen veszik meg. A barátok második fajtája, kik a kapuig kísérik el téged, ezek rokonaid, sógoraid és jóismerőseid. Ezek elmennek holttesteddel a temetőig, de tovább nem. Ha maréknyi földet dobtak koporsódra, hazatérnek s magadra hagynak. — De kicsodák azok, kik veled mennek s kíséretedben maradnak? Ezek a te tetteid, az irgalmasság cselekedetei, melyeket világeletemben jó szándékkal cselekedtél. Ezek rajta vannak, hogy jó magad is irgalmasságot nyerj s a boldogság házába mehess be.

Legyen tehát eszed, gyűjts jó csomó barátot a szeretet cselekedeteiből; eljő az idő, mikor ilyen jóbarátokat semmi áron sem szerezhetsz, Stolz Albán.

21. Az örökélet visszaszerzésének és tökéletesítésének isteni eszköze.

1. „1878. Ratisbonne atya látogatóban volt Freiburg városában. Ezt a Ratisbonne-t a Boldogságos Szűz megjelenése a kereszténység nagy ellenségéből jó katolikussá változtatta. (Rómában, sz. András templomában) Pappá lett s Jeruzsálemben árvaházat alapított. Ebben az árvaházban Baden-hercegségből származó kertésze volt, kinek anyja Z-ben még életben volt. Ratisbonne örömet akart szerezni a kertésze anyjának, s azért meglátogatta s elbeszélte fia életének a sorsát. Mekkora volt az öreg anya öröme, mikor fiának kenyeres gazdája a messze távolból meglátogatta. Mikor elbúcsúzott tőle s már elindult a kocsija, egyszerre kiabálva utána futott ez az anya. Mikor Ratisbonne megállította a kocsit, az aszszony hozzálépett s azt mondta, hogy még egy kérése volna: engedje meg, hogy megcsókolja; ez a csók az ő fiának szól Jeruzsálemben. Ha odaér, csókolja meg a fiát s adja tudtára, hogy ezt a csókot az édesanyja küldte.

Az anyai szeretet találékonyá tette ezt az özvegyasszonyt, úgy, hogy Baden egyik félreeső helyéről más világrészbe, a tengerentúlra Jeruzsálembé tudta anyai csókját fiának elküldeni anélkül, hogy a csók melegségéből s bensőségességéből veszített volna, ő a fia bizonyára úgy vette a csókot, mintha anyja tulajdon személyében adta volna neki. Végtelenül találékonyabb és szeretetreméltóbb módon küldte az isteni irgalom Jeruzsálem városából békecsókját az öt világrész minden töredelmes bűnbánója számára. Jeruzsálemben a keresztfán szerzett számunkra az Isten Fia irgalmat és bocsánatot; aztán a hatalmat a bűnök megbocsátására átadta apostolainak mikor így szólt hozzájuk: „Akinek meg-bocsátjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik Ján. 20, 23. s az egyházi rend szentsége révén ezt a hatalmat átszármaztatta az összes törvényes püspökökre és papokra a világ végéig. Mikor tehát a töredelmes bűnbánó valamely paptól megkapja a szentségi feloldozást, ennek olyan a hatása, mintha magától Krisztustól hallaná a bűnös: „Bízzál fiam, megbocsátatnak a te bűneid'. Innen fakad az öröm és béke, mit az igazán megtérő bűnös a feloldozás után érez; a bűnös érzi, hogy a föloldozás voltaképp Krisztustól jő, ki papja által küldi meg számára, — miként a kertész szemében a csók, melyet Ratisbonne atya adott neki, voltaképp anyjának a csókja volt

Az Üdvözítő a keresztfán az egész emberiségnek megadta a béke csókját s apostolai, valamint felszentelt papjai által osztogatja

az egyeseknek, úgy, hogy minden igaz bűnbánó ugyanazt kapja, amit a megtérő lator a kereszten az Üdvözítőtől kapott: bűneinek teljes bocsánatát". Stolz Albán.

A bűnbánat szentsége az isteni irgalomnak egyik legnagyobb adománya, melyért mindennap térdenállva kellene hálát adnunk: a legeslegtöbb ember halálos sebeket kap az élet harcaiban, elveszti az örökéletet lelkéből s örökre vége volna, ha az Úr nagy szeretetében meg nem adta volna az örökélet megmentésének drága eszközét, a bűnbánat szentségét.

2. A krisztusi bűnbánat lelki halottámasztás, melyhez feltétlenül szükséges az Isten segítsége, kegyelme.

Isten segítsége kettőre szükséges: *a)* miként az öngyilkos elvetheti magától az életet, de vissza nem adhatja magának az egyszer eldobott életet: a bűnös is megölheti lelkében a kegyelem életét, de a maga emberségéből többé vissza nem szerezheti, — mikor a bűnös bűneit megbánja, megvallja s a pap az Úr nevében feloldozza, a Szentlélek isteni ereje új életre kelti; *b)* a bánat, bűnvallomás a bűnös részéről az előfeltétel a bocsánatra, de a Szentlélek kegyelme nélkül nincs igazi bánat, üdvözítő bűnvallomás.

A bűnbánatnak első lépése tehát a Szentléleknek buzgó segítségül hívása.

Míg valaki azt tartja, hogy ő nem szorul az Isten kegyelmére, a halálban marad.

A protestánsok nem tudnak megbékülni azzal a ténnyel[^] hogy Krisztus papjai által osztogatja kegyelmét, bocsánatát, ők csak magával, Krisztussal, akarnak tárgyalni az üdvösségről, s hogy magukat igazolják, azt hajtogatják: „a pap is olyan ember, mint én, a bűnöket csak Isten bocsájthatja meg.” Erre azt mondjuk: Nincs a földkerekségen kath. pap, ki azt tartaná magáról, hogy ő a maga emberségéből bocsájthatja meg a bűnöket. A pap is olyan ember, mint a többi, de ezen kívül még Krisztus szolgálja. A királyi törvényszék bírója is olyan ember, mint a többi, s lám, azért, mert törvényszéki bíró, a király nevében halálra is ítélni a gyilkost; a pap felmentő ítéletet mond a lélek gyilkosa felett — Krisztus nevében, a Krisztustól nyert hatalommal.

Utálatos elbizakodás és túlkapás a bűnös részéről, mikor ő, a sértő fél akarja a megsértett isteni felségnek előírni, micsoda úton-módon nyerjen irgalmat; olyanforma viselkedés ez, mintha a halálra ítélt gonosztevő azt mondaná a királynak: Felsőleges Uram, ha te magad hozod el nekem börtönömbbe a kegyelmet, a te

kezedből elfogadom, de ha holmi bíróság útján küldöd el nekem a megkegyel mezest, akkor nem kell nekem! Nagyon találóan mondotta már sz. Ágoston kora protestánsainak: „Ne mondjátok, én szívemben tartok bűnbánatot, én Istennek gyónom, s Isten, kitől bocsánatot várok, tudja, hogy szívemben bűnbánatot tartok. Hogyan, hát Krisztus hiába mondotta apostolainak, azaz papjainak: ^Amit föloldoztok a földön, fel lesz en oldva a mennyekben is? Vájjon hiába adta Egyházának a kulcsok hatalmát? Ti lerontjátok Krisztus szavait”.

3. A bűnbánat lélektanilag a bűnnek megfordított útja: a bűnösnek ugyanazon úton kell Istenhez térnie, melyen istentől eltávozott.

Remekül írja le a bűnbánat útját az Üdvözítő a tékozló fiú példabeszédében, *a)* A tékozló fiú nem becsüli meg atyja szeretetét, az apai ház boldogságát; *b)* többre tartja a nagyvilágot, s azért *c)* hűtlenül otthagyja az apai házat, hátat fordít atyjának. A maga okozta nyomorban, mikor megundorodott a sertésvályú élvezeteitől, megnyílik a szeme: *a)* becsülni kezdi atyja szeretetét, az apai ház boldogságát, *(s)* hátat fordít a nagyvilág élvezeteinek, a szabados életnek s *γ)* visszatér atyjához. Mikor azt mondja: „Vétkeztem az ég ellen és teellened”, maga ítéli el hűtlenségét, gyónik s nyomban megkapja a bocsánat békecsókját.

4. Mivel a bűnbánat szentségében a bűnöket meg kell bánnunk, meg kell vallanunk s a bűnök ismerete nélkül azokat se meg nem bánhatjuk, se meg nem vallhatjuk: a bűnök megismerése, a lelkiismeret megvizsgálása a bűnbánat kapuja.

Az orvosi gyógyító művészetben a betegség felismerése, megállapítása, a diagnózis a gyógyítás alapja és kiinduló pontja. Hamis diagnózis» hamis kezelést és sokszor — halált jelent.

A bűnbánatban is a lelki betegség megállapítása, a lelki diagnózis az alap s kiinduló pont, a lelki műveletek egyik legnagyobbika; már a régiiek is azt tartották, hogy a $\gamma\omega\theta\iota$ $\sigma'au\tau\acute{o}n$, önmagunk megismerése a bölcs életnek kezdete és sine qua non-ja.

Aki ezt a nagy lelki műveletet végzi, *a)* az emlékezet fény-szóróját önmagára irányítja, nemcsak a felszínen levő tetteket, szavakat, mulasztásokat igyekszik meglátni a körülményekkel együtt, hanem egyben a lélek mélységébe hatol, kikutatja az önzésnek rejtett fészkeit s tekervényes útjait, rejtekeit, hogy kívül-belül egész valójában ismerje önnönmagát és semmisse maradjon titok

lelkének szeme előtt, s azért főleg tetteinek rejtett indító okait igyekszik felderíteni. Aztán *b)* a józan ész és a hit világosságába helyezi mindazt, mit lelkében felkutatott, hogy észrevegye, mennyiben egyeznek, vagy ellenkeznek lelkének tényei az Isten törvényeivel, szóval a tízparancsolat tükrében nézi lelkének tényeit.

Nagyon megkönnyíti magának a bűnbánó e fontos műveletet, ha a X parancsolat tartalmát rövid jelszavakba foglalja illetén módon. I. Hit, remény, szeretet, imádság, 11. Káromkodás, esküdözés, III. Mise, IV. Szülők, előljárók, V. Mértékletesség, csábítás, VI—IX. Paráznság gondolattal, nézéssel, hallással, beszéddel, érintéssel, mással való cselekedettel, VII—X. Mások megkárosítása vagyonukban, Vili. Hazugság, rágalom, megszólás, — végül: bőjt, kevélység, irigység, restség.

Aki nem lelkének, hanem valamely gyónótükörnek tartalmát viszi a gyónásba, visszaél a legszentebb dologgal, ámtítja önmagát. Ilyetén könnyelműségnek s látszatos bűnbánatnak legfeljebb az ördög örül.

Gyónni tehát annyi, mint igazában bensőséges életet élni. Ennél nagyobb fokú bensőséget s összeszedettséget még elképzelni sem tudunk.

A bensőség ellentéte a felületesség és szórakozottság, a világ fiainak rettentő átka. A világ gyermekének szeme és figyelme mindenütt ott van, mindent látni, élvezni, tudni akar: csak saját belseje sötét, ismeretlen Afrika előtte, oda félszeggel sem mer beletekinteni, mert ösztönszerűen érzi, hogy ott nagyon kellemetlen, csúnya dolgokat fedezne fel. A világ gyermeke mindenütt ott van, csak otthon nincs soha s ha egyszer-másszor haza akar térni, lelkét mindig valamitől elfoglalva találja. Ilyen lelki hangulatban szó se lehet lelki művelésről, haladásról, nemesítésről. A világ gyermeke irtózik a gyónástól, mert ez gyökeresen megzavarná lelki vegetálását.

5. A bűnbánat veleje a lélek elszakadása a bűntől, a bánat, mely a múltra nézve a bűn utálata, a jövőre nézve a lélek javulása.

A bánatkeltés feltétele a bűn alapos ismerete. Legjobban következményeiből ismerjük meg a bűnt, azért bánatot keltünk magunkban, ha egy-egy komoly tekintetű vetünk *a)* a pokolba, *b)* a mennyországba, *c)* a kegyelem birodalmába, *d)* a világ nagy bűnbánójára, a kereszten függő Krisztusra. Mind a négy helyen bánatra indul a lelkünk, de legjobban a kereszt tövében tanulunk meg sírni bűneink felett.

a) A pokol „örök tűz”. E tűz kínja a bűn zsoldja, ha a más világra hagyjuk a bűnbánatot, hol magunknak kell lerónunk a bűn tartozását. Aki életében sokszor beletekint a pokolba, nem kerül oda holta után. (Sz. Bernát.)

b) A mennyország „örök boldogság” s ezt a végtelen boldogságot dobja oda a bűnös, a bűn rövid, sokszor piszkos örömeért.

c) A kegyelem a lelket a Szentlélek remekévé teszi; a súlyos bűn e szentélyt az utálat helyévé varázsolja.

d) A kereszt véres írása rettentő módon figyelmezteti a bűnöst: Nézd, ezeket a sebeket a te bűneid ütötték az Isten Fián, ki téged végtelenül szeret. Az első három indítóok tökéletlen, a negyedik tökéletes bánatot fakaszt. (L. a köv. fejezetet.)

6. A halált, vagy betegséget hozó bünt, melyet a lélek megutál, őszinte vallomással kiveti magából, hogy élhessen és meggyógyulhasson.

A bűnbánat szentsége a halálos bűnök orvossága, de, kitűnő szer a bocsánatos bűnök ellen is, melyeket oly könnyen feledünk el.

Miért követeli az Úr Jézus a bocsánat feltételül a bűn megvallását szolgálja előtt, mely sokszor oly nehezebbre esik a bűnösnek?

a) Miként a világi bíraskodás a jogi rend helyreállítása: a bűnbánat szentsége az erkölcsi rend reparációja. Ide is, oda is szakértő bíró szükséges.

b) A test kivetni igyekszik magából az »idegen testet, mely betegé teszi, a lélek lis kivetni törekszik a bűn mérgét, Krisztus akarja a bűnvallomást, mert maga az emberi lélek is sürgeti-akarja. A bűnvallomás a bánat természetes következménye.

c) Minden bűn gyökere kevélység: Nem teszem azt, mit te Isten parancsolsz, azt teszem, mi nekem tetszik, — mondja a bűnös lelkében. A bűn megvallása önmegalázkodás, a kevélység ellentéte, a gyermeki lelkületnek a jele. Minden bíróság a bánat jelének s enyhítő körülménynek veszi az őszinte vallomást.

Kontárok a lelkiéletben az alázatos bűnvallomást a gyengeség jelének nézik: a szakértők szemében a bűnvallomás a lelki erő, a lelki nagyság jele, mert a gyónó nagyon kellemetlen dolgokat mond önmöngaról, mit csak erő s lélek tud megtenni. Minden kifogás, ellenvetés a gyónás ellen, egyetlenegy kifogásnak a takarója, melyet azonban a gyónás ellenségei nem mernek őszintén kimondani: Nem akarok leszállani a bűn szemétdombjáról, nem tudok kimászni a szenny mocsarából, azért nem kell nekem a gyónás. A félelem a gyónástól a gyávaság jele.

Ellenben az ember sohasem olyan nagy mint akkor, mikor magát megembereli s bűneinek beismerésével magát megalázza. Nem csoda, hogy még az angyalok is örvendeznek e fenséges látványon. Miként Krisztus legnagyobb akkor, mikor magát megalázza a keresztnak gyalázatos haláláig: az ember akkor nő az Isten s az emberek szemében, mikor töredelmes vallomással önmagát megalázza. Ez az önmegalázás nagy lelki hőstett. Nem csoda, hogy könnyelmű gyerekeknek nincs kedvük s erejük hősi tettekre. Vérbeli katolikuskusnak lenni annyi, mint a nagyság útján járni.

Ha valakinek, az apostoli lelkű gyóntatónak van érzéke a lelki nagyság iránt: bizonyos tisztelettel tekint embertársára, ki őszinte bűnvallomást tesz előtte. Ha ezt jól fontolóra veszi a gyónó, sohasem fogja az álszéken szentségtörésre vinni. A papnak aratása a lelkek megmentése s a gazdag aratásnak mindenki örül. A pap lelkek halásza, s a halász örül, ha hatalmas halat fogott.

7. A bánat, bűnvallomás és feloldozás, — e három alkotja a bűnbánat szentségét, mely a megigazulás kegyelmének csatornája.

Ha a bűnös bánja, megvallja bűnét, feloldozást nyer, s ha feloldozást nyert, Krisztus is megbocsát neki, így lesz életté az Úr szava: „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsátásnak nekik”. A feloldozás a bocsánat isteni szava, melyet emberi száj ejt ki. Enélkül mindig kélttségben maradhat a lélek, vájjon igazán bocsánatot nyertem-e.

A megigazulás kegyelme nagyon sokat foglal magában: *a)* Isten ellensége Isten barátjává lesz, *b)* a kárhozat fiából az üdvösség örököse, *c)* a megigazult visszanyeri a hűtlensége által elvesztett érdemeit, *d)* mennél nagyobb a bánata, annál nagyobb a reménye, hogy még az ideigvaló büntetésektől is megszabadul, *e)* a megigazult segítő kegyelmet kap a javulásra.

8. A bűnbánatot kiegészíti az elégtétel. Ha a bűnös visszaélt szabadságával és sebet ejtett az igazságosságon, *a)* felebarátja vagyonában *tett* kárt (lopás, csalás, bűnös mulasztás stb.); *b)* felebarátja becsületébe gázolt (megszólás, rágalmazás); *c)* szóval, tettel, vagy bármi módon felebarátját megbotránkoztatta: az anyagi vagy erkölcsi kárt jóvátenni tartozik.

Justitia est regnorum fundamentum, az erkölcsi világrend is. Res clamât ad Dominum, a felebarát sértett joga elégtételt követel: aki mást a kárhozat útjára vitt, azt megmenteni is tartozik,

a sértett becsület, a vagyoni megrövidítés jóvátételt sürget. Ha az elégtétel nyomban lehetetlen, a bűnbánónak legalább komolyan akarnia kell az elégtételadást a jövőben. *Non dimittitur peccatum, nisi restitatur ablatum, si restitui potest.* Sz. Ágoston. Mikor lehetséges a jóvátétel s a bűnös mégsem kész azt megtenni, szó sem lehet bocsánatról. A komoly akarat az okozott anyagi vagy erkölcsi kár jóvátételére a bánat kelléke.

Az anyagi kár jóvátétele titokban is megtörténhetik: a rágal-mazás okozta sérelmet csak nyíltan lehet jóvátenni s ez a körülmény roppantul megnehezíti az elégtételt: szóban vagy írásban azok elé állani, kik előtt a rágalom történt s azt mondani: mindaz, amit mondtam hazugság, — éhez férfias erő, sőt hősi lelkület szükséges. (A spanyol nemes példája). Aztán a pokol útjára vinni valakit, az nagyon könnyű, de a kárhozat útjáról visszarántani az embert nagyon nehéz dolog.

A lelkiatya szabta elégtétel inkább csak szimbólum: a megsértett isteni tekintélynek Krisztus ad elégtételt. A penitenciával az ideigvaló büntetést, vagy egy részét rójjuk le. Teljes bűcsű elnyerésével törlesztjük az ideigvaló büntetéseket.

Hogy igazán teljes legyen a bűcsű elnyerése, még a bocsánatos bűnöket is mind meg kell bánnunk.

A legjobb elégtétel a javulás. Ezzel mintegy azt mondja a bűnös: Uram! soha többé sem teszem azt, mi Neked oly nagy kínba került. — Ez a hála adója az Úr irgalmáért.

9 A bűnbánat a lélek mentőeszköze s egyben a tökéletesítés művészi szerszáma, a jellem alakító vésője. A bűnbánó kettőt tesz: *a)* lelkéből eltávolítja mindazt, mi az igazsággal ellenkezik, lefaragja magáról az eléktelenítő dudorodásokat, lemossa lelkéről az elcsúfító bűnfoltokat; *b)* mennél hívebben igyekszik az igazsághoz idomulni. E lelkiművelet három tényezője: 1) az isteni kegyelem, 2) az igazság és 3) a mélységes önismeret. Mennél jobban és mennél gyakrabban gyónik az ember: annál nagyobbra nő az igazság és kegyelem által.

Más út nincs a jellemhez.

Még az is, ki a krisztusi kegyelem rendjén kívül él és lelki nemességre tör, ugyancsak a természetes igazság, az önismeret, bánat, javulás által mívelheti csak a lelkét. Krisztus híve abban a nagy előnyben részesül, hogy természetfeletti igazság s az isteni kegyelem bősége is rendelkezésére áll. De gazdagsága nagy felelősséggel is jár, ha még sem lesz emberré az Isten gondolata szerint.

Az ember egyik alapbetegsége a rövidlátás s a rövidlátásból fakadó könnyelműség, mely a kézzelfogható érzéki dolgokhoz tapad, holott az ember örökéletre van hivatva. Mivel a gyónással a mélybe való nézés jár, az, ki gyakorta jól gyónik, megtanulja az Isten színe előtt való életmódot, megtanulja az élet *komolyságát*, mely mindent az örökkévalóság szemüvegén át néz s igaz értéke szerint bírál el; a gyakorta *s jól gyónó nagyszabású életet él*.

10. A bűn erkölcsi, lelki betegség, de testi betegségnek is forrása. Az orvosi tudománynak új ága, a psychotherapia — lelki gyógyászat, kimutatja, hogy sok idegbajnak a paráznság az oka, hogy a bűnnel járó nyugtalanság beteggé teszi az idegrendszert. A lelki gyógyászat egyik modern művelője így ír a gyónásról: „Muthmann, anélkül, hogy ítéletet mondana a gyónás értékéről, joggal figyelmeztet minket arra a tényre, hogy az öngyilkosság a prot. német országokban a leggyakoribb, a róm. kath. országokban a legritkább. De mily kevés ember, modern ember élvezheti a gyónás jótéteményét. Ezek számára az orvosnak kell papi szerepet betöltenie ... (A psychotherapeuta százszorta jobban vallatja a páciens a gyóntatótyánál. A szerző). Ami a hívők s jámborok számára az Egyház gyóntatószéke, az az összes lelkibetegek számára az orvos gyóntatószéke.” Dr. Stekel, *Nerv. Angstzustände u. ihre Behandl.* 11. A gyóntatószék a testi-lelki bajok szanatóriuma. s az orvosi tudomány vívmányának tartja, hogy a nem katolikus idegbetegek számára a gyónásnak némi nemű utánzatát s pótlékát fedezte fel.

22. A szükségbeli bűnbánat.

1. Bánat, bűnvallomás, feloldozás a bűnbánat szentségének alkotó elemei; bármelyiknek a hiánya érvénytelenné teszi a szentséget. Ha a bűnös tudva s akarva nem őszintén, vagy a javulás szándéka nélkül gyónik, visszaél a szentséggel, szentségtörést, csalást követ el a legszentebb dologban, fia a hazugságnak mindenkor egy-egy jellem az ára: a szentségtörő gyónásra, melyhez rendszerint Júdás féle szentségtörő áldozás is járul, rámeleg az egész jellem. Szentségtörően gyónni és áldozni a jellemtelenségnek netovábbja. '.

Bánat, bűnvallomás és feloldozás a megigazulás kegyelmének csatornája, de csak rendes körülmények között, mikor a bűnösnek módjában van Krisztus receptje szerint bűnbánatot tartani. Ha a beteg bánja a bűneit, meg is akarja vallani, de mire a pap eljő, már elvesztette beszélő képességét, vagy épenséggel elvesztette öntudatát, a *bánat és a feloldozás* lesz számára a mentő kötél.

Ha pedig még paphoz sem juthat, ki feloldozná bűneitől: a tökéletes bánat egymaga kirántja bűneiből s Isten kegyelmébe helyezi.

Isten minden ember üdvösségét akarja, azért szükség esetén, mikor a bűnösnek nincs módjában a Krisztus rendelte bűnbánattal üdvösségét biztosítani: a tökéletes bánat lelkének drága mentő eszköze.

2. Isten minden jóakarátú ember számára lehetővé tette az üdvösséget: innen van a vágykereszttség üdvözítő ereje. Ha az ember bánja bűneit és kívánczik a kereszttség után, vagy ha a kereszttségét nem ismeri, legalább azzal a szándékkal bír, hogy mindent meg akar tenni, mit Isten tőle kíván: ez a vágy lelke számára a megszentelő kegyelem csatornája, mert az isteni irgalom nem hagyja elveszni a jóakarátú embert. De ha az ember jól ismeri a kereszttségét, az örökélet megszerzésének krisztusi eszközét, azonban bármi okból megveti a krisztusi szentséget, már nem jóakarátú ember s az ilyen számára nincs vágykereszttség. Amint a vágykereszttség rendkívüli eszköz az örökélet megszerzésére: a tökéletes bánat szükségbeli eszköz az örökélet visszaszerzésére. A tökéletes bánatot mint a vágykereszttség mását vágybeli bűnbánatnak is nevezhetjük. De ha a bűnösnek módjában van bűneit meggyónnia, s a Krisztustól rendelt pap útján feloldozást nyernie, s bármi okból megveti a Krisztus rendelte bűnbánatot, már nem jóakarátú ember és azért számára nincs szükségbeli bűnbánat.

A szükségbeli bűnbánat előfeltétele a jóakarát, melymindent meg akar tenni, mit Isten kíván.

Ha a jóakarát nincs meg az emberben, maga az isteni irgalom és mindenhatóság sem segíthet rajta, mert Isten senkit sem ránt hajánál fogva a mennyországba: az embernek önként kell Istenét keresnie.

3. A szükségbeli bűnbánat a rendes bűnbánatból táplálkozik. A tökéletes bánatnak ugyanis lényeges alkotó része a jóakarát: mindent meg akarok tenni, mit Isten kíván; tehát mihelyt tehetem, meggyónom bűneimet, vagy ha tehetném, meggyónám bűneimet, amint Krisztus rendelte. Ez a vágy a szentség pótléka, a kegyelem csatornája.

A szükség lényegesen megváltoztatja az ember helyzetét: ha valaki gonosz támadóját lelövi, nem követ el bűnt; ha igazságatlan támadás hiával lövi le, gyilkosságot követ el. Aki másnak vagyonához nyúl, vétkezik az Isten VII. parancsolata ellen; ha az éhenhalás veszedelmében forog, bátran hozzányúlhat bárkinek vagyonához, hogy életét megmenthesse. Hasonlóan a szükség joga-

sítja fel az embert, hogy azt tegye lelke megmentésére, amit megtehet, hogy a szükségbeli bűnbánattal biztosítsa lelkének életét. A szükségben is lehetséges tehát az üdvösség s pedig vonatkozással az üdvösség rendes eszközére (gyónás) lehetséges; de azért könnyebb az üdvösség rendes útján járni, mert a bűnbánat szentségében bőségesebb a kegyelem árja, mely a tökéletlen bánatot is üdvösségszerzővé teszi.

A modern ipar és közlekedés (hajózás, vasút, léghajózás) gyakorta hozhatja az embert halálos veszedelembe és szorultságba a lélek üdvössége dolgában.

4. A tökéletes bánat forrása a tökéletes szeretet, melynek tárgya az Isten akarata: mindent meg akarok tenni, mit Isten parancsol, melynek indító oka az Isten szeretete: bánom bűnömet, mert szerető Istenemet bántottam meg vele.

Ez az utóbbi: szeretem az Istent, mert ő előbb szeretett engem, — voltakép a tökéletes bánat forrása: a szeretet pszichológiája ugyanis a következő: mivel szeretem Istenemet, meg akarom tartani minden fontos parancsolatát.

Tehát gyónnám is, ha módomban volna . . . Akinek módjában van gyónni, s még sem teszi, az nem akarja Istennek minden törvényét megtartani, nem szereti az Istent s azért nem is lehet neki tökéletes bánata. De Isten nem csak a gyónást, hanem mind a X parancsolatot is akarja, s ugyanazt kell akarnia az embernek is. Aki tehát a káromkodás, a részegség, a paráznaság szokásának a rabja, aki hadi lábon áll a X parancsolat bármelyikével, annak nem lehet tökéletes bánata, míg nem szakít bűnös szenvedélyével. A tökéletes bánatra csak az jut el könnyen, ki rendszerint a kegyelem állapotában él, de gyarlóságból mégis elbukott. A halál közalgése azonban a bűnös kötelék szétszaggatását is megkönnyíti.

Aki lelkében szerető Istenére néz, és viszont szereti az Istent, mindenben meghódolni kész az Isten előtt, az az Isten gyermekének lelkületével bír, s ez a lelkület üdvösségének biztosítéka. Aki tökéletesen szereti az Istent, Istennek a gyermeke s mint ilyen el nem kárhozhatik.

Ez a szerető gyermeki lelkület az, mi megigazulttá teszi a bűnöst már a gyónás előtt is. De ha az, kinek tökéletes bánata van, később, mikor gyónnia lehet és szükséges, nem teljesíti ezt az isteni törvényt, csorbát üt gyermeki lelkületén, súlyosan vétkezik.

Mondjuk, hogy valaki nyáron súlyos bűnbe esik. Vájjon a következő húsvétig kell-e a kárhozat veszedelmében maradnia? Ha tökéletes bánatot kelt azzal a szándékkal: húsvétkor meggyónom bűnömet, nyomban megigazul. Ha azonban gyöngéd a gyermeki szeretete Isten iránt s komolyan törődik lelkének tökéletesítésével, nem várja be a parancsolat sürgetését, hanem a legelső kedvező alkalommal teljesíti a gyónás kötelességét. Hasonlóan kell eljárnia, ha áldozni, vagy házasodni akar.

5. Mivel Isten akarata, hogy elsősorban a megváltás művének szemléletével gyulladjunk szeretetre Isten iránt: az ember legokosabban cselekszik, ha Isten szándékát követi. A tekintet a szenvedő Krisztusra az érzéki embert egyben a legkönnyebben indítja szeretetre.

Krisztus a megtestesült irgalom; minden lépése, tette a szeretet iskolája, a kálvária járása pedig a szeretet főiskolája.

5. Jézus, *ki érettünk* keresztre feszítettet?”.

0, Uram, nyisd meg szememet, hogy értsem e titkot: *érettünk* keresztre feszítettet!

Ki vagy te, fájdalomak férfja? Én vagyok az Isten báránya, ki elveszi a világ bűneit — a te bűneidet is.

Igen, te vagy, qui propter *nostram* salutem, tehát et propter meam salutem — descendit de coelo.

És mit csináltál, Uram, e sötét, bűnös földön?

Kerestem, mi elveszett, kerestem a te lelkedet is.

Sok fáradsággal kerested-e Uram lelkemet?

Imádkoztam, böjtöltem, véresre jártam lábamat s harminchárom éves kemény napszám után a keresztre hágok, hogy magamhoz hívjalak: Nézz reám, mert érted szenvedek!

Igaz Uram, én vagyok a bűnös, nekem kellene helyedben lennem!

Valóban a te bűneid a szegek, melyek átszaggatják kezemet-lábamat, te vagy halálom igazi oka! Ám meghalok, hogy te élhess!

Mit tegyek szerelmes Üdvözítőm? A fájdalom örülete környékezne, ha mámoromban halálra sebeztem volna szerető szülőmet, s én a bűn mámorában halálra sebeztem az Isten Fiát!... irgalom, Jézusom! Soha, soha többé nem vétkezem! Te érettem haltál meg, én élni akarok Éretted!

Halálos veszedelemben egy tekintet a keresztfára s aztán: Jézusom, irgalom! Bánom minden bűnömet, bár sohase vétkeztem volna. Jézusom Neked élek, Jézusom Neked halok, Jézusom tied vagyok élve s halva. Szent keresztedre kérlek: üdvözíts engem!

23. „Én vagyok az élet kenyere”. Ján. 6, 35.

1. „Mikor Isten lelkünk számára eledelt akart adni, hogy az élet vándorútján erőben tartsa, végig nézett teremtményein — és semmit sem talált, mi a lélekhez méltó volna. Ekkor önmagára tekintett s elhatározta, hogy önnönmagát adja a lelkeknek.

Én lelkem! Mekkora vagy te, mikor csak Isten elégít ki téged! A lélek tápláléka egy Istennek teste s vére. Ó remek táplálék! Ha ezt jól fontolóra vennők, örökre a szeretet ezen örvényébe merülnénk!” Vianney.

1. Minden plébániai templom oltára egy-egy élelmezési raktár az Isten gyermekei számára, kik az örökkévalóságba zarándokolnak, isteni szózat hívja a zarándokokat: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradva s terhelve vagytok s én megenyhítlek titeket”.

Humanizmus és bölcs előrelátás birja a sarkúzatókat arra, hogy önmaguk s követőik számára élelmezési raktárokat állítanak fel; isteni bölcsesség és szeretet raktározza el az oltárokon az Isten gyermekeinek erősítő eledelét.

2. Az élet fentartásához étel szükséges; nélküle rövidesen éhen vesz az ember: a kegyelem isteni életének főtartására is isteni eledel szükséges, melynek méltó vétele nélkül elvész a kegyelem élete. Maga az örökélet szerzője mondja: „Aki eszi az én testemet, Örök élete vagyon”. Ján. 6. 55.

Hát azzal mi történik, ki nem eszi az Úr testét?

„Ha nem eszitek az ember Fia testét és nem isszátok az ő véré, nem leszen élet tibennetek”. Ján. 6. 54.

Ez az örökélet törvénye, melyen senki sem változtathat, melyen senki az örökélet kockáztatása nélkül magát túl nem teheti. Étél nélkül nincs élet; áldozás nélkül nincs krisztusi élet. Aki evés-ivás nélkül akarna élni, azt örültnek mondanók: hasonlóan örült vállalkozás áldozás nélkül keresztény életet akarni élni. „Keresztény” életről beszélünk, nem „becsületes” életről. Ez utóbbihoz nem kell sz. áldozás; ezt a pogány is élheti, ő is kevéske jóakarattal tartózkodhatik a fegyházi bűnöktől. A keresztény élet azonban mentesség minden súlyos büntől és előhaladás minden erényben, főleg a szeretetben.

3. Az első keresztények úgy értették az élet törvényét, hogy mindannyiszor áldoznunk kell, valahányszor alkalmunk van rá: minden sz. mise alkalmával áldoztak s nagy gonddal a halál ese-

tére is eltették az Úr testét, hogy az Úrtól nyerjenek erőt a vértanuságra.

Utóbb a megfogyatkozott buzgalom másképp értelmezte az élet törvényét: Aranyszájú sz. János az V. században keservesen panaszkodik, hogy sokan akadnak, kik évenként legfeljebb 4—5-ször áldoznak.

Utóbb megesett, hogy sokan éveken át is távolmaradtak az Úr asztalától. Ekkor a IV. lateráni zsinat (1215) meghozta az Egyház IV. parancsolatát, melynek értelmében évenként legalább egyszer kell gyónnunk és húsvét táján az Oltáriszentséget magunkhoz vennünk. Ez a minimum arra, hogy valaki még Krisztus igaz híve legyen.

Az Úr kijelentette, hogy az áldozás az örökélet feltétele, tényezője; az Egyház közelebbről meghatározza az Úr törvényét s megmondja, micsoda a minimum az örökélet fentartásához. De az Egyház már a trienti zsinaton kijelentette, hogy az első keresztyének buzgóságának felfogása az igazi felfogás, s legutóbb X. Pius az egész Egyházhoz szóló körlevélben kifejezte, hogy a mindennapi áldozás kívánatos mindenkinek, ki hozzáférhet.

Az egyház felfogása tehát a következő: ha nem akarsz súlyos bűnbe esni, ha még Krisztus híve akarsz lenni, legalább húsvét táján járulsz az Úr asztalához; ha azonban buzgó híve akarsz lenni/ Krisztusnak, gyakrabban, lehetőleg mindennap fogsz áldozni.

4. X. Pius tanítása szerint a mindennapi áldozáshoz csak kettő kell: a) a kegyelem állapota, b) a helyes szándék.

A kegyelem állapota mentesség a súlyos büntől. A bocsánatos bűn'tehát nem ok arra, hogy valaki az isteni lakomáról elmaradjon: ha bánatot kelt magában, bátorságosan oda járulhat az Úr asztalához. A szántsándékos, nem pedig gyarlóságból elkövetett bocsánatos bűn azonban nem egyeztethető össze a nagylelkűség szellemével, mely nekünk az isteni eledelt adja s amelyet legalább bizonyos fokú nagylelkűséggel kell viszonznunk, A helyes szándék: Isten dicsősége, lelkünk java; nem helyes szándék a jámborság fitogtatása. Szorosan véve áldozás előtt csak húsvétkor és halálos bűn elkövetésekor keli gyónunk; mivel azonban a sz. gyónás a a tökéletesedésnek is eszköze, nagyon tanácsos, hogy az, ki mindennap áldozik, hetenkint gyónjék. Ebben egyébként a lelkiatyja szava irányadó.

5. A lélek a) hittel, b) alázatossággal, c) lelki éhséggel, d) bánattal készül az Úr testének vételére.

„A hit titkával” állunk itt szemben, melyről a hit fénye nélkül semmit sem tudunk: nagyon természetes tehát, hogy a hit fényében kell néznünk e nagy szentséget.

Uram! hiszem, erősen vallom, csupán isteni becsület-szavadra vallom, hogy itt vagy az oltáron: Te azt mondd: „Ez az én testem” — s lelkem rámondja: igen Uram — ez a te tested!

A hit első folyamánya az alázatosság: maga az Úr Jézus tér be pár pillanat múlva lelkembe. Mit mondjon erre kicsiségem? Legjobb, ha lélekben és igazságban a kafarnaumi századossal mondom.

„Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, de csak egy szóval mondd s meggyógyul az én lelkem.”

A hit második folyamánya vágy az Úr teste után: maga az Úr lelkem eledele, mert azt akarja, hogy élet legyen bennem.

A hit harmadik folyamánya a bánat: maga az Úr Jézus, a végtelen szentség egyesül ma velem, el tehát minden bűnnel a lelkemből.

A bánat azonban ne csak általános legyen, hanem mindenkor konkrét bűnre is terjedjen s konkrét erős fogadás-ban csúcsosodjék ki.

6. Micsoda maga az áldozás?

„Egy szentéletű pap azt gondolta, hogy megholt barátjáért nem tehet jobbat, mintha a sz. misét áldozza fel érte. Mikor Úrfelmutatáskor a sz. ostyát kezébe vette, ekkép imádkozott: „Szentséges, örök Atyám! csináljunk cserét. A te kezében van barátom lelke a tisztítóhelyen, s az én kezemben van Fiad teste; szabadítsd ki barátomat s én feláldozom Neked Fiadat szenvedése s halála összes érdemeivel. Ekkor örömben ragyogva látta a pap barátját a menny felé szállani.” Vianney. E kis történet remek parabola, mely világosságba helyezi *a)* az áldozat, *b)* az áldozás mélységes gondolatát, melyet ekép foglalhatunk szavakba:

„Uram Jézusom! Te nekem adod magadat: én meg testestül-lelkestül Neked adom magamat. Uram Jézus Neked élek, Uram Jézus Neked halok, Uram Jézus tied vagyok élve s halva!

Ez a lélek ájtatossága a sz. áldozás pillanatában. Utána sz. Ignáccal folytathatja:

„Krisztus lelke szentelj meg engem,
Krisztus teste üdvözíts engem,
Krisztus vére részegíts meg engem,

Krisztus oldalából szökkenő víz tisztíts meg engem,
 Krisztus szenvedése erősíts meg engem,
 Ó kegyes Jézusom, halgass meg engem,
 A te sz. sebeidbe rejts el engem,
 Ne engedj Tőled távozni engem,
 A gonosz lélektől óvj meg engem,
 A halál óráján hívj magadhoz engem,
 S engedj te Hozzád jutni engem,
 Hogy szenteiddel egyetemben
 örökre áldhassalak téged. Amen.”

A szent áldozás tényét befejezi a hálálkodás az Úr nagy kegyességeért.

7. Micsoda a méltó áldozásnak a legfőbb hatása? Az Úr átadja magát a léleknek, a lélek átadja magát az Úrnak. Ez a bensőséges egyesülés a szeretet netovábbja s a szeretetnek ez a fellángolása a lélekben *a)* megtöri a bűnös szenvedély erejét, megtisztítja, *b)* megerősíti a lelket. A sz. atyák, az erkölcsstanítók egyező tanítása szerint a gyakori buzgó sz. áldozás és bűnös szenvedély kizárja egymást. Ez az oka, hogy az Úr teste a tiszta élet kenyere: a krisztusi jellem kohója.

Mégis akadnak, kik azt mondják: „Gyakran áldozom s mégis elbukom!” Mit mondjunk erre?

Ha az orvos gyenge, vérszegény emberrel áll szemben, két okban keresi a baj forrását: ha a táplálék minősége és mennyisége megfelelő, akkor nyomban tudja, hogy nem a táplálkozásban, hanem a beteg szervezetében van a hiba. fia valaki gyakran áldozik s lelke mégis vérszegény, gyenge a kísértésben s nagyot bukik, — nem a lélek táplálékában, hanem ő benne van a hiba: *vagy nem a kellő készüllettel áldozik, vagy nem veszi komolyan a lelki harcot.*

Ne mondd tehát: gyakran áldozom s mégis elbukom, ez csak fél igazság, a való csak az, hogy elbukol; az egész igazság így hangzik: igaz, hogy gyakran áldozom, de nem jól áldozom, aztán meg nem egészen komolyan indulok harcba a kísértés idején.

Kiknek kell gyakran áldozniok? A lelki életnek elsőrangú szakembere, szalézi sz. Ferenc e fontos gyakorlati kérdésre ekkép felel:

„Az embereknek két fajtája van, kik a gyakori sz. áldozásra szorúlnak, a tökéletesek, hogy azok maradjanak s a tökéletlenek, hogy tökéletesekké legyenek; a gyöngék, hogy megerősödjenek, az erősek, hogy el ne erőtlenedje-

nek; a betegek, hogy meggyógyuljanak, az egészségesek, hogy betegek ne legyenek.”

Szóval mindenki rászorul a gyakori sz. áldozásra, ki élni, örökké élni akar.

Ha az ítélet napján valaki úgy mentetné magát: Uram, a kísértés heves volt s én gyenge voltam s elbuktam, lelkének Királya s Bírója azt fogja mondani: Nem volt-e számodra oltár s az oltáron az erősség eledele? Mit tehettem volna még éretted, amit meg nem tettem? Saját testemmel akartalak táplálni az örök életre, miért nem éltél velem? Magad vagy oka az elkárkozásodnak!

24. Az élők és holtak birodalma.

1. Nincs nagyobb ellentét, mint amilyen a kettő között van: élet és halál. Az egyik örömet, boldogságot, a másik rémületet kelt az emberben.

Micsoda az életnek jellemző sajátossága?

Minden élő organizmus táplálkozik s mennél magasabb rendű a tápláléka, annál magasabb rendű az organizmus.

Azt szokták mondani: egy métermázsa köszénben ennyi és ennyi hőegység (kalória) van. A dolog azonban nem egészen így van: ha a köszén carbonja sohasem egyesül oxigénnel, a köszénből sohasem fejlődik meleg. A valóság tehát az, hogy a hő a köszénben és a megfelelő oxigénben van felhalmozva. Hasonlóan mondhatjuk: az ember, vagy az állat tápláléka a táplálószerekben és a megfelelő levegőben, vízben stb. van felhalmozva.

Szóval a táplálkozást itt tágabb értelemben vesszük: a biológia szemében az életnek összes feltételei, vagyis az egész környezete táplálkozás jellegével bírnak.

Az élet a növényben, az állatban, az emberben van; de ha az élő organizmust megfosztjuk a megfelelő környezettől, s mindentől elszigeteljük, a halálnak szolgáltatjuk ki az organizmust.

A szilva-, a búzamazagban élet lappang. De ha a szilva-, a búzamazagot elzárjuk a talajtól, a víztől, a világosságtól, sohasem jelentkezik a lappangó élet. S ha a már élő szilvafát, vagy búzaszárat elzárjuk környezetétől, halálra Ítéltük őket, sőt akár a talaj, akár a víz, akár a levegő, akár a meleg és világosság hiánya egymagában is a növény halálát jelenti.

2. Nézzünk most egy fát és a rajta fészkelő madarat.

A fa egy helyben áll, soha meg nem mozdul: a talajt, a vizet, a levegőt, a meleget ott helyben kapja. A fa környezete roppant korlátolt. A rajta fészkelő madárnak is szüksége van vízre, levegőre napfényre, mert benne is megvan a növény tenyészeti élete; de a madár nincs helyhez kötve, ő átlátogat a szomszéd hegyre is, átrándul a szomszéd hegyen túlra is, sőt Észak-Európától Dél-Európába, vagy akár Dél-Afrikába is ellátogat. Miért sokkal tágabb a madár környezete? Mert a madárnak valamije van, mi nincs meg a növényben: a látás, hallás, ízlés, szaglás, tapintás, szóval az érzéki élet toronymagasságba emeli a madarat a növény fölé. A fény, a hangok birodalma zárt könyv a növény előtt: a madárka meglátja életpárját, ellenségét, élelmét, meghallja s megérti társának hívó, figyelmeztető szavát.

A növényben egy fokozata az életnek van: a tenyészeti élet, az állatban az életnek két fokozata van: a tenyészeti (táplálkozás, növekedés, szaporodás) és az érzéki élet. S ez utóbbi az oka, hogy az állat tágabb s tökéletesebb környezetre szorul.

fia a fának esze volna, a madár látását, hallását, repülését valóságos csodának nézné. *A fa él a holt ásványvilággal szemben, de holt a madár érzéki életével szemben. Az életnek alsóbb fokozata viszonylagos halál az életnek felsőbb fokozatával szemben.*

3. Most nézzük az embert, a föld urát, királyát!

Öbenne megvan a növénynek tenyészeti és az állatnak érzéki élete. Környezete azonban a szó teljes értelmében az egész föld kerekége. Lakóhelyét, élelmét jobban válogatja az állatnál, tenyészeti életének feltételeit (táplálék, víz, meleg, fény, levegő) kedvére használja ki. Érzéki életét, főleg látását, hallását, csodás műszerekkel, a górcsővel, a messzelátóval, hallócsővel, telefonnal bővíti és gazdagítja. De nemcsak az egész látható érzéki világgal áll összeköttetésben: az ember az igazságnak láthatatlan szellemi birodalmába is benyomul. Amint testének a mindennapi kenyér, *lelkének az igazság az eledele.*

Az igazságnak a legelemibb része pl. hogy $2 \times 2 = \text{négy}$, vagy e fogalom: állat,—hétpecsétés könyv az állatra nézve. A szellemi megismerés, a szellemi megismerésből folyó elhatározás igazi csoda az állatvilág számára. Ha házőrző ebem rám néz, mikor e könyvet írom, semmit sem ért ténykedésemből, semmit sem tud e könyv tartalmából.

Az állat, mely csak az érzéki világgal van összeköttetésben, holt az embernek szellemi világával szemben.

Az emberben az életnek három fokozata van: a növény tenyésztett, az állat érzéki és az „ember” szellemi élete.

Van-e még több fokozata az életnek a földön?

Van: az Isten gyermekének az élete.

Az „ember” világa egyben az Isten gyermekének a világa. Sőt az Isten gyermeke legtökéletesebben éli az „ember”-nek sajátos életét, a szellemi életet, mert hisz az Isten gyermeke mindig lelki ember, kinek az igazság legfőbb élettényezője.

Az Isten gyermeke azonban Istentől újjászületett, új életet nyert a kegyelemben, a hitből isteni igazságokat ismer meg, az Oltáriszentségben isteni eledelt kap.

Az isteni hit birodalma, hogy Istenben három személy van, hogy a második isteni személy emberré lett, hogy a harmadik isteni személy a megszentelés csodáit műveli a lélekben, hogy a megszentelt lélek Istenének színről-színre látására van hivatva stb. az igazság birodalmának ezen legeslegfőbb része örökké hétpecsétés könyv a pusztá „ember” számára.

Az Isten gyermekének környezete a szó teljes értelmében az egész mindenség, minden, ami van; az egész anyagi és szellemi világ.

Spencer Herbert szerint a lehető legtökéletesebb környezet a szervezetnek örök életet adna. Az Isten gyermekének jellemző környezete maga az Isten, az életnek forrása, ki sohasem változik: *az Isten gyermeke Istenből él s azért örökélete van*, ránézve morsiánua vitae — a halál az élet kapuja, elköltözés a földről, hol még meghalhatna, az örökkévalóságba, hol már meg nem halhat. A modern biológia akarata ellenére is megerősíti a középkori sz. Tamás tanítását, hogy ami örök igazságot ismer meg, az mindig él.

Még a legideálisabb „ember” is holt az Isten gyermekével szemben, miként a növény holt az állat érzéki, az állat holt az ember szellemi életével szemben. Az Isten gyermeke isteni kegyelemben, isteni hitből él, vele szemben holt a pusztá ember.

4. Azt mondhatná valaki: „Az Isten gyermekének életelvét még senki sem látta: miért fogadjuk el valóságnak, miért ne tartsuk merő képzelődésnek a növény, az állat, az ember életelvét?”

Minden életelv titokzatos, rejtett, láthatatlan; miért követeljük hát, hogy a legmagasabb élet, az Isten gyermekének élete látható legyen!

Bár maga az életelve az életnek minden fokozatán láthatatlan, nagyon is láthatók az életnek megnyilatkozásai. S épen ezek az egymástól elütő élettűnetek, megnyilatkozások az okai, hogy növé-

nyi, állati, „emberi”, istengyermeki életet különböztetünk meg.

6. Nézzük csak meg Isten gyermekének s az Istentől elszakadt „művelt” (akár a „legműveltebb”) ember életét!

Az Isten gyermeke életének középpontja Krisztus, a világba, az emberiségbe lépett Isten. Az ő igazságaiból, kegyeiméből, életkenyeréből él, az ő törvényeihez, akaratahoz alkalmazkodik. *Az Isten országának, az Isten uralmának érdekei életének főérdekei.* Egyszóval az Isten gyermekének élete *theocentrikus*, Isten körül forog.

A világ fia az élet középpontját a nagy Istentől tulajdon kicsi énjébe helyezi át, mely kicsi én-nek érzéki hajlamai, vágyai, élvezetei, szenvedélyei az ő életének a törvényei. Az Isten gyermeke az Istent keresi. Az Isten gyermeke Istenhez alkalmazkodik még akkor is, ha ez az alkalmazkodás kemény önmehtagadásba kerül: a világ fia tulajdon tetszéséhez alkalmazkodik, semmit sem akar tudni a hódolatról, engedelmességről Istennel szemben, az önmehtagadás épenséggel utálat az ő szemében. A világ fiának élete *egocentrikus*, s mive nyomorult, kicsi, érzéki énje az ő Istene, nem csoda, hogy egész élete alantas, egy sorban áll az állatokkal, melyektől csak az különbözteti meg, hogy eszes, okos állat, ki még eszét is érzékiségének szolgálatába állítja.

A világ fia nem lelki ember, kinek a felsőbb, az eszes természet az életelve, hanem testi ember, kinek a test ura, parancsolója. A világ fiát az Isten gyermekétől nem is egy, hanem két fokozata az életnek választja el: 1) az eszes természet, (X parancsolat), 2) a hit szerint való élet. Az Isten gyermeke s a világ fia között akkora a távolság, mint az Isten gyermeke és az állat, mint a világ fia és a holt ásvány között.

7. De ha szinte kézzelfogható bizonyíték kell arra, micsoda a különbség az Isten gyermeke és a világ fia között, csak a világ fiainak „tudományára”, életbölcességére kell néznünk és szinte szemünket bökkik ki e „tudomány” tételei.

Micsoda a krisztusi hit e világ fiának „tudománya” szerint? Nem egyéb, mint „szellemi sötétség”; a hitetlenség sötétsége ellenben „felvilágosodottság”, az istentelenkedés — „szabadgondolkodás”.

Micsoda a hódolat Istennel szemben? „Szolgaság”; az ő szabadságuk: az érzéki vágyak kielégítésében korlátot el nem ismerni.

Micsoda a lelkiség elve, az önmehtagadás a világ fiainak szemében? A természetnek ostoba megkínzása, míg az ő „szabad fejlődésük” az érzékiség szabados tobzódása. A „tudomány” szerint a krisztusi élet hirdetői — „a nép ámitói”; az Egyház megrablása — „az egyházi vagyon szekularizációja, elvilágiasítása”; a gyöngéknek

kizsárolása az erősek által — „az erők szabad versenye”, az ipar, a kereskedelem „szabadsága”; a vallásnak kiszorítása az iskolából — „az iskolának megszabadítása a papi uralomtól”; az Egyháznak leigázása — „az Egyháznak elválasztása az államtól”; a hűséges katolikus élete — „bigottéria, klerikalizmus” stb. stb. íme maguk a világ fiai adják tudunkra, hogy ők valóban elütő lények az Isten gyermekeitől, hogy *ők más világban élnek*.

S ez az óriási különbség nem múló tünet; mihelyt a krisztusi élet tudománya feltűnt a világban, a lángeszű sz. Pál nyomban észrevette, hogy ez az életbölcsetség a zsidók szemében „botránykő”, a pogányok szemében stultitia — „ostobaság”.

A régi és modern pogányok szemében tehát a krisztusi élet egyformán „ostobaság”, mert egyformán a testi ember jegyében éltek s élnek, egyformán csupán a földi boldogulás, az érzéki élvezet mérővesszejével mérték az életet.

A gyermekszoba Jánoskáját csöppet sem bántja, hogy a jég elverte az egész határt s tulajdon atyja egész természetét, ő nem lát a gyermekszoba falán túl, nem törődik egyébbel mint a tulajdon kicsi érdekeivel; atyjának óriási kára nem bántja, falovacsckájának kettétörése sírásra fakasztja. A test, a földi boldogulás hívei az alantas, korlátolt érzéki érdekek Jánoskái, ők nem látnak tovább az orruknál, nem ismerik a lélek érdekeit, az örök boldogulás követelményeit, vagy nem mernek, vagy nem akarnak az örökkévalóságra nézni, nekik az örök boldogulás keresése, az érte való küzködés, áldozat és lemondás merő ostobaság, számukra csak anyagi világ létezik: a test az ő érzéki örömeivel, élvezeteivel; lélek és örökkévalóság ^szemükben álom, nem létező dolog, s nem létező dologért küzdeni, fáradni önmegtágadást gyakorolni — stultitia, ostobaság.

„A test okossága halál”. A világ fiai a test okosságának hívei s azért holtak az Isten országa számára, mellyel semmiféle összeköttetésük sincsen. Életök grandis passus extra viam, nagy ballépés melynek katasztrófa a vége. A világ fiai azonban még más okból is a holtak birodalmának lakói.

A szeretet a legszebb dolog a világon. Miért? Azért, mert szeretni annyi, mint élni, örökké szeretni annyi, mint örökké élni.. A világ fiai korlátolt, alantas érzéki világban élnek s nem tudják elviselni, hogy az Isten gyermekei más világot akarnak, mint ők; a világ fiai a gyűlölet jegyében élnek *ez lelki halál*. Az Úr mindentudó szeme ekként látta a világ fiainak lelkületét: „fia e világból volnátok, a világ azt, ami övé, szeretné; de mivel nem

vagytok e világból, hanem én választottalak e világból, azért gyűlöl titeket e világ. Nem nagyobb a szolgál uránál. Ha engem üldöznek, titeket is üldözni fognak”. Ján. 15, 18—20. Micsoda ez? Jövendölés-e, melynek ellenkezője is beállhatna? Nem: a világ fiai szükségszerűen gyűlölnek az isten gyermekeit, a gyűlölet természetükhöz tartozik; az üldöztetés az Isten gyermekeinek törvényes öröksége e világban: „Mindnyájan, kik ájtatosan akarnak élni Krisztus Jézusban, üldözést fognak szenvedni”. II. Tim. 3, 12. Ez sem jövendölés, hanem az erkölcsi világ egyik törvényének proklamálása. *Aki zavartalan, teljes békében él a világgal, már ezen egy tünetből is észreveheti, hogy nem vérbeli katolikus, hogy benne nem verődik ki jellegzetesen a krisztusi élet, mert a hűség Krisztushoz mindig kihívja a világ ellenkezését, gúnyját, üldözését.*

Miként a szeretetnek vannak törvényei, a gyűlöletnek is van rendszere. A szeretet természeténél fogva terjeszkedni akar, szeretetet igyekszik ébresztetni: a gyűlölet is terjeszkedni kíván, a világ fiai, a szabadkőművesek, szabadgondolkodók, szociáldemokraták stb. társaságában tömörülnek s a tömegszuggesztió erejével terjesztik a gyűlöletet.

A tömegszuggesztió másik modern eszköze a sajtó: minden liberális újságszerkesztőség a gyűlölet kohója, honnan a betűk repülő szárnyain terjed el a gyűlölet a világba. A sajtóhadjáratban világszerte azok ivadécai a vezetők s hangadók, kik egykoron nyelvök fegyverével feszítették keresztre az élet Szerzőjét, utódaik a sajtó titokzatos hatalmával üldözik Krisztus Egyházát és híveit.

A szeretetnek az igazság, a gyűlöletnek a tévedés s hazugság és rágalom a fegyvere.

„A világnak” bizonyos vidékeiről, honnan több mint háromszáz év óta folyton protestálnak Krisztus Egyháza ellen, nemrég ilyen képet festett Ruvilie, hallei egyetemi tanár, ki 1909 március havában megtalálta az utat a krisztusi Egyházba, a krisztusi életre: „Mohón olvastam (az első kath. munkát életemben) s nem tudtam hová lenni az ámulattól. Első ízben nyertem helyes képet a kath. Egyházzal, igaz nem teljes képet, mert a könyv nem terjeszkedett ki az összes tanokra, de számos igazi vonását ismertem meg. S már ebből is láttam, *hogy gyermekkorom óta egészen hamisan tanítottak ki ezen Egyházzal.* Minden másképp volt, sokszor éppen ellenkezőleg állott a dolog, mint ahogy én elképzeltem. Minden oly bölcs, mélyen átgondolt, oly következetes volt, *mint* a hogy ezt a prot. tanokban ily mértékben soha fel nem találáltam. Ezek ügyetlen másolatnak tetszettek, melyből a legszebb vonások

eltávolítottak. Felismertem, *hogy tanítóim, lelkészeim, teológusaim, kiknek tudományomat köszönhettem, semmit sem értettek a hatholicizmushoz, s volt bátorságuk a legelítelőbb módon róla nyilatkozni, rája gúnyjak áradatát kiönteni.* Ez felháborította tudományos érzékemet”. Mikor Ruville a megtalált igazságnak meghódolt s katolikussá lett, furcsa tapasztalatokra tett szert. „Meg kell jegyezmem, — mondja — hogy sokkal inkább zokon vették lépésemet, mintha liberális (hitetlen) protestánsná, szabadgondolkodóvá, vagy Isten tudja, mivé lettem volna. Annak tudatára jöttem, hogy az *úgynevezett türelem mindenre kiterjed, amit csak valaki akar, csak egyre nem, az igazságra. Ezzel szemben frontot csinál a türelem*”. L. Vissza az anyaszentegyházba, 23, 34.

Még fokozottabb a türelmetlenség a hitetlenségnek főtebb említett szervezett táboraiiban. A gyűlölet a világ mozgatója: egész „tudománya” abban merül ki, azt mondani, írni az Egyház ellen, mi az Egyháznak és híveinek ártalmára van. Ma a pápa tehetetlen semmi, ki már nem számít a világban, holnap a lelkek zsarnoka, kitől rettegnie kell a világnak; ma világgá kürtölik: a „tudomány” már végzett a hittel, az Egyház meghalt a feltámadás reménye nélkül, holnap a klerikalizmus kiterjeszti polipkarjait, hogy mindent, még a tudományt is hatalmába kerítse; ma nincs hívő a felvilágosodott, művelt világban, holnap „a klerikalizmus sötétsége” kioltani igyekszik a felvilágosodottság fáklóját stb. stb. Amivel ártani vél a világ, azt lelkiismeretfurdalás nélkül igénybe veszi. Nemzetközi megegyezés szerint háborúban tilos mérgezett fegyverek használata, ez sértené a humanizmust: mikor a világ az Egyházzal, az Isten hűséges gyermekével áll szemben, félredobja a humanizmust: ellenök a hazugság, rágalom, igazságtalanság, zsarnokság mérgezett fegyvereivel hadakozik. Mikor cégéres gonosztevőről van szó, a világ mentegetni, „lélektanilag megérteni” igyekszik a gonosztevőt, mikor Krisztus Egyházáról, Krisztus igaz híveiről van szó, ugyanez a világ félreérti a nappali fényben ragyogó valót is s nem menteni, hanem befekéttetni, besározni igyekszik az Egyházat s az összes „klerikálisokat”.

Gyűlölet, tévedés, hazugság rágalom, mind halálhozó tényezők. A világ fiai kétszeresen holtak az Isten országa számára, számukra 1) a test okossága halál, 2) a gyűlölet a második halál. A világ fiai a „halál árnyékában” ülnek, számukra csak egy út és mód van a menekülésre: a megtérés a sötétségből a világosságra, a gyűlöletből a szeretetre, a halálból az életre. A világ fiai az Isten gyermekeitől teljesen elütő lények, konkolyt alkotnak is-

ten szántóföldjén. De szerencsére a krisztusi élet szabad választás tárgya: a konkolyból bármikor búza lehet az, ki élni akar.

8, Krisztus híveinek és a világ fiainak két tábora között vannak a „mérsékelték”, a „békeszeretők”, a „jó katolikusok”, a „becsületes emberek”. Vájjon az élők, vagy holtak birodalmában laknak-e ezek?

Tulajdon szavaik szerint: „ők nem lopnak, nem gyűjtogatnak, nem ölnek”, hisz még a csirke véréből is irtóznak ... Ők mentek a cégéres bűnöktől, melyekre a földi igazságszolgáltatás börtön- vagy fegyházbüntetést szab s azért ők „becsületesek”.

Mivel a krisztusi vallás roppant nagy dolog, az európai kultúra megteremtője s ma is nagy hatalom a világban, s mivel mindjárt születésük után ők is a krisztusi Egyház tagjai lettek, (később tán meggondolták volna, hogy azokká legyenek), ők „is” katolikusok, sőt „jó” katolikusok (Gondolj a jó madárra). De ők egyben „békeszerető” emberek s azért minden „túlásnak ellenségei.” Aki minden vasár- és ünnepnap hűségesen megjelenik az Úr nagy áldozatánál, aki évente többször gyónik, áldozik, aki a lerészegedésig nem mer s nem akar „mulatni”, aki a kínálkozó igazságtalan hasznot kerekén visszautasítja, aki semmi áron se köt vegyesházasságot gyermekei vallásának veszélyeztetésével, aki nem tud s nem akar förtelmes regényekkel, színdarabokkal szórakozni, aki a paráznaságot nem emberi „gyöngeségnek” nézi, hanem úgy kerüli mint a pestist, aki egy szóval az elvek embere, s *komolyan* veszi a krisztusi élet törvényeit: az a „jó” katolikus, a „becsületes” emberek szemében túlzó, „bigott”, „klerikális”, „szenteskedő”. Ők is imádkoznak néha napján főleg testi bajaikban s ilyenkor elvárják, hogy az Úristen mindjárt segítségükre legyen, mintha a nagy Isten szolgájuk s nem uruk volna, néhanapján az Úr házába is ellátogatnak, „mert hát ők se pogányok’S de szörnyen irtóznak az önmegtagadástól, mihelyt a Krisztushoz, a krisztusi élettörvényeikhez való hűség áldozatot kíván, szóval mihelyt *komolyan kell* venni a krisztusi életet, gyáva gyengeségükben mindjárt meghátrálnak s nemcsak hűtelenek lesznek a krisztusi élethez, de a „világgal” versenyt futva gyalázzák Krisztus igaz híveit.

Nemrég művelt majomról írtak az újságok. E majomivadék kabátot, nadrágot, vasalt cilindert visel, terített asztalnál késsel, villával, kanállal eszik, sőt még az acéllóvat, a biciklit is ügyesen megüli. Ám ezért a „művelt” majom csak majom: se fia gondolat nem terem agyában, se okos szó nem jő ki szájából, gentleman-viselkedése csak látszat s nem valóság, s e majom „mű-

veltségét” a *kutya*, az oroszlán vagy akár az otromba elefánt is eltanulhatja-

E „művelt” majom hűségese szimbóluma a „jó” katolikusok, a „becsületes” emberek viselkedésének. Ők merészen vállalkoznak a lehetetlenre: két úrnak: Krisztusnak s a világnak akarnak szolgálni, ők fejetetejére állítják az élet törvényeit, melyeket az élet minden fokozatán egészségünkben kell megtartani, mert különben a halál váltja fel az életet, ők részben, félig-meddig akarnak Krisztus hívei lenni, a krisztusi élet látszatával, külszínével ékeskednek a jámborság néminemű külső formáival akarják az erkölcsi életet pótolni, a valóságban pedig „a test okosságának” hívei, a világ fiai.

Hová tartoznak e „jó” katolikusok, e „becsületes emberek? Isteni ítélet szerint: „a nevők (látszat) szerint élnek, a valóság szerint holtak.” Jel. k. 31. *A hűtlenség, az árulás az élet törvényeivel szemben mindig halálal bűnhődik.*

Krisztusnak e névleges hívei, kiknek élete sokszor semmiben se különbözik a „művelt” protestánsok, „művelt” törökök és pogányok életétől, ezek azok, kik a legnagyobb szegényt hozzák Krisztusra, kik legjobban kompromittálják a krisztusi életmódot. E kétlaki emberek állják elsősorban útját a világ megtérésének, mert megalkuvó életükkel parodizálják a krisztusi életet s oly nyomorúságos karrikaturát állítanak példájukkal a világ szeme elé, hogy még a jobbérzésűeknek is elveszik a kedvét attól, hogy a fenséges krisztusi életre vállalkozzanak. E keresztény karrikaturák, kik nem az élet könyvébe írvák, hanem csupán a kereszteltek könyvébe s máskép görccsövel sem található rajtok krisztusi vonás, ezek adják kezébe a leghatalmasabb fegyvert Krisztus ellenségeinek.

9. Főleg napjainkban akadnak „okos”, „békeszerető” emberek, kik az óriási őr, mely az élet és halál birodalma között tátong, valahogy áthidalni szeretnék. Vállalkozásukat „a modern kultúra s az Egyház kibékítésének” nevezik. Maga az elnevezés a „világ” tolvajnyelvére vall, melynek szótárából a 7-dik pontban hoztunk fel néhány példát. E békealkuszok úgy gondolják a békekötést, hogy az Egyház engedjen a krisztusi élet igazságainak s törvényeinek „merevségéből”, fogadja el a modern „tudományt”, a modern „kultúrát” s akkor a világ is kész lesz Krisztus hívének szegődni.

E békealkuszok azonban még mindig adósok ama tudományos igazság, ama kulturvízmány, ama kulturtényező megnevezésével, mikkel az Egyház ellentétben volna, miket az Egyház elvetne. A „test okosságát”, mely halált jelent az erkölcsi ember, az Isten

gyermeke számára, az Egyház sohasem fogja az élet tényezőjének tekinteni. Az Egyház őre, de nem ura az igazság és kegyelem életkincseinek s amint senkinek a világon, úgy az Egyháznak sincs módjában az örökélet törvényein változtatni. Próbálja meg valaki a lehetetlent: változtassa meg a növényt, az állat élettörvényeit! Próbálkozásával megöli a növényt, az állatot. A „lelki ember”, az Isten törvényeinek megváltoztatása is halált jelent. Aki élni akar, annak az élet Ura által megszabott élettörvényekhez kell alkalmazkodnia.

Egy híres „klerikális”, De Sonis tábornok, ki *komolyan* vette a krisztusi életet, gyönyörűséges keresztény élet után ezt az egy szót vésette sírkövére: „Miles Christi”.

Krisztus minden igaz hívének élete militia, katonáskodás, harc és küzdelem Krisztusért s a lélek örökéletéért.

Ifjú barátom! Micsoda a te életed? Hősi küzdelem-e s fenséges himnusz Krisztusra, vagy a krisztusi élet nyomorúságos karikatúrája?

Ha nagyra tör lelked, ha szépen, nemesen, boldogan akarsz élni: minden fentartás nélkül Krisztus pártjára állsz, kit oly sokan csak szájukkal vallanak meg, de életükkel gyáván elárulnak. Véd meg Istened s Megváltód becsületét a leghatalmasabb fegyverrel: gyáván meg nem alkuvó életednek látható retorikájával s a legnagyobb szolgálatot teszed tenmagadnak s embertársaidnak. A nemes élet gyönyörű példája a legékesebben szóló evangélium, a leghatásosabb hithirdető. Amint egy égő gyertyán ezer más gyertya meggyújtható anélkül, hogy az első gyertya veszítene fényéből: úgy a hűséges krisztusi életnek nemes példája a világosság, a szeretet terjesztője, az élet tényezője százak s ezrek számára, s maga semmit sem veszít, sőt nyer, mert mások számára is az élet áldása: lux mundi, sal terrae: „a világ világossága, a föld sava.”

25. Az Übermensch-ek nemzedéke.

1. Mikor az egész ismert világ Rómát uralta, a római birodalom polgára páratlan hatalmi öntudattal telt el. „Civis romanus sum!” Ez annyit jelentett a római polgár szájában: király vagyok, ki egy világnak parancsol! S tény, hogy a római senatus úgy osztogatta a királyi koronákat, mint egy apa a játékszert, s egy világnak parancsolt.

Aki úrrá lett tulajdon házában, rendre megfékezte rendetlen hajlamait s magába fogadta Krisztus igazságát s kegyelmét, joggal mondhatja: Filius Dei sum — Istennek gyermeke vagyok s ezzel a legnagyobb méltóságot mondta ki, melyet ember elérhet s mellyel

szemben a *civis romanus*, vagy a *rex* és imperátor is csak törpét jelent.

„Nincs az a király, ki elég gazdag volna arra, hogy meggyőződésemet megvásárolhassa; a királyi udvaroknak semmijök sincsen, mit nekem lelkiismeretem nyugalmának fejében cserébe adhatnának. Lelkem szabadsága, jellemem, szeplőteleniségem, ha mindjárt vevők akadnának rajok, semmi áron sem eladó.”

Meghajlok az Isten és az ő akarata előtt, meghódolok az igazság és erkölcs fensége, a jog és igazságosság előtt, de sohasem hajlok meg a nyers erő önkénye előtt, bármily formában is lépjen fel velem szemben. Akár fenyeget, akár csábítgat, akár felülről, akár alulról jó az önkény szava, nem engedek neki befolyást meggyőződésemre. Azért teljesen nyugodt vagyok abban, mit hoz a jövő”.

Ez egy vérbeli „ultramontán”, igazi „klerikális”, ez a nagy Görres hitvallása, kit Napoleon egymagában nagy hatalomnak nevezett.

A vérbeli katolikus az igazi *Übermensch*, melyről Nietzsche álmodozott. Az igazi szabadság, az örökélet tudományának birtokában, *semmi érdek sem ösztökéli, hogy az igazságot bármely téren megtagadja, ellenkezőleg, a vérbeli katolikusnak van ereje és bátorsága arra, hogy az igazságnak az egész vonalon meghódoljon* s ez a hódolat emeli őt nagyságra; mert az igazság nemcsak biztos alapot ad talpa alá, nemcsak gazdagítja lelkét, hanem Isten oltalmába is helyezi, mert Isten mindenkor az igazság pártján van.

2. Az igazi „klerikális” együtt gondolkodik, együtt érez, együtt szeret Krisztussal s az egyezés az Istennel legyőzhetetlenné teszi: Krisztus igaz híve sohasem kerül alul, ha mindjárt egy világ száll vele szembe, ő csak látszatra bukhatik el, valójában mindig győz. Csak egy teheti vesztessé: a hitetlenség, a hűtlenség az igazsághoz, Krisztushoz.

Morus a zsarnok VIII. Henriknek világhírű kancellárja ott ül a rettenetes Towerben. Lelkiismerete tiltakozott, hogy letegye az új hűségesküt, mellyel a zsarnok királyt az angol egyház fejének vallotta volna.

A szolgálalkú parlament megszavazta a hűségesküt, mely a krisztusi hitbe ütközött. Tömerdek előkelő ember, még gyenge papok és püspökök is letették az esküt. Morus barátjai, felesége s gyermekei is naponta ostromolták: Mentse meg magát, hisz csak egy szavába kerül! A vér szava is felszólalt benne; nem csoda, hogy egyideig küzködött önnönmagával. Küzdelmében azonban csakhamar győzött a hűség az igazsághoz. Mikor elhatározta, hogy élete árán is hű marad az igazsághoz, úgy érezte magát, mint egy

hős, ki nagy győzelmet aratott. Egy nap így szólt vejéhez: „Fiam Roper, hálát adok az, Úrnak, győzelmet arattam!”

A Norfolk-i herceg felhívta figyelmét veszedelmes helyzetére: „A szent misére mondom, Morus uram, kész veszedelem királyokkal harcba kelni: a király haragja halált hoz!” „Ez az egész, jó uram? felelte Morus; akkor köztem s uraságod között ez a különbség: én ma halok meg, ön meg holnap!”

Egy nap egész meztelenségében közeledett a „világ”, a „test okossága” tulajdon felesége személyében, kinek sehogy se fért a fejébe, miért ül férje ura a börtönben, holott csak egy szavába kerülne és szerető családja körében szép birtokán Chelscában békében élhetne! „Csodálkozom, hogy te, kit eddig az egész világ nagy bölcsnek tartott, most egyszerre a bolondját járod, hogy szűk, piszkos börtönbe egerek és patkányok társaságába záratod magad, holott egy szavadba kerülne, hogy szabadságban élj!”

Ám ez az egy szó hittagadás és szentségtörő hamis eskü lett volna, mitől százszorta jobban félt Morus, mint a haláltól!

Mások szabadulásért imádkoznak ilyen helyzetben: Morus az állhatatosság kegyelmét kérte az Istentől. Kedves lányához, Margit-hoz egy nap így szólt: „Isten akaratának oly teljesen alárendeltem magam, hogy ama pillanattól kezdve, hogy ide hurcoltak, sohasem kértem Istentől azt, hogy a halál torkából kiragadjon, hanem csak azt: intézze sorsomat úgy, amint Ő jónak látja. Ő sokkal tisztábban lát, mint szegény magam s jobban tudja, mi válik hasznomra, boldogulásomra.”

A zsarnok Henrik egykori kancellárját ama „különös kegyelemben” részesítette, hogy a fölakasztás és élve való felnégyelés helyett (élve vették le a „felségsértőket” az akasztófáról) bárdal végezzenek vele. Morus nem ájuldozott, nem sopánkodott; a „különös kegyelem” hallatára így szólt; „Isten óvja minden jóbarátomat az ilyen kedvezménytől!”

Kora s a börtön nagyon megviselte, a hóhérra támaszkodva ment föl a hamarjában összetákolt, rozoga vérpadra: „Csak felfelé segíts, — mondotta a hóhérnak — a leszállásról majd magam gondoskodom!”

Fent a vérpadon Morus elmondta a Misererét, majd megölelte hóhérját s így szólt hozzá: „Te most a legnagyobb jótéteményben részesítesz, melyben egyáltalán részesíthetsz. Csak bátran! Végezd kötelességedet félelem nélkül. De aztán vigyázz ám, nekem kissé rövid a nyakam: ha félrecsapsz, a magad jóhírének ártasz.” Mikor már letette fejét a tőkére, s a hóhér már csapásra emelte a bárdot,

még jelt adott kezével, hogy várjon. Félre tette szép nagy szakállát s így szólt: „Ez nem követett el semmiféle felségsértést!”

Így halt meg a nagy Morus s rajta szószerint beteljesedett, mit gyakorta mondott életében: „Az ember fejét veszítheti, anélkül, hogy kárát vallaná.” Nagysága előtt még a prot. elfogultság is meghódolni kénytelen. XIII. Leo a boldogok lajstromába iktatta.

3. Achtermann szegény béresből lett világhíres szobrász és nagy „ultramontán.” Mikor a berlini művészeti akadémián tanult, egyszer roppant szorult helyzetbe került. Utolsó garasán kis kenyérkét vett, hozzá vizet ivott s másnap garas s remény híjával, korgó gyomorral állott a világban. Ekkor lépett hozzá a kisértő előkelő s befolyásos prot. férfiú személyében: „Hagyja ott a babonát — mondotta — kövesse a tiszta evangéliumot, s fényes jövő az osztályrésze.”

Achtermann mindjárt kész volt feleletével: „Inkább lemondok életem nagy vágyáról, (hogy szobrásszá legyen) s ismét béresnek szegődöm be, semhogy őseim hitéhez, eskümhöz és meggyőződéshez hűtelen legyek!”

Ez a hűség beszéde, mely nagyságra visz.

Szűz Márián kívül tán soha senki annyira nem értette e beszédet, mint sz. Pál, a termetre kis, jellemre óriási ember.

Tulajdon szavai mindennél szebben festik le gyönyörű jellemét: „Éntőlem pedig távol legyen másban dicsekednem, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségében, ki által nekem a világ megfeszítettett és én a világnak.”

„Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem, . . . ki engem szeretett és önmagát adta érettem.” Gal. 6. 14. 2. 19.

„Mindent elhagytam és szemétnek tekintek, hogy Krisztust megnyerjem.” Fii. 38. „fia Isten velünk, ki ellenünk?”

„Ki szakaszt el minket Krisztus szeretetétől? háborúság-e? szorongatás-e? éhség-e? mezítelenség-e? veszedelem-e? üldözés-e? fegyver-e? . . . Bizonyos vagyok benne, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem jövődők, sem erősség, sem magasság, sem mélység, sem bármi teremtmény el nem szakaszthat minket az Isten szeretetétől, mely a mi Urunk Jézus Krisztusban vagon.” Róm. 8. 31. 35.

„Mindenki szolgájává tettem magamat, hogy annál többeket nyerjek meg ... Az erőtlenségért erőtlenné lettem, hogy az erőtlenekeket megnyerjem: mindennek mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek.” I. Kor. 9. „Igazságot mondom és nem hazudok; bizonyosságot tévén nekem lelkiismeretem . . . hogy nagy az én szo-

morúságom és szívemben folytonos a fájdalom. Mert inkább magam kívánnék átokká lenni Krisztustól (elszakasztva) az én atyámfiáért!” Róm. 9. Mily nagy szív! — kiált fel — Aranyszájú szent János. Valóban nagy az a szív, mely önnön üdvösségét is kockára tenné, hogy elvakult makacs népét üdvöztítse.

Kire, vagy mire szorul e nagy lélek? Semmire és senkire — az Istenen kívül: „Jó harcot harcoltam, a futást elvégeztem, a hitet megtartottam; végezetre eltétem nekem az igazság koronája, melyet megad nekem ama napon az Úr, a bíró”. II. Tim. 4. 6.

Ily klasszikus vonásokkal ily remek jellemet még nem írt le emberi toll.

Az örült Nietzsche azt írta, hogy az Übermensch jenseits von Gut und Böse áll. Ez a féktelen vadság, elvakultság és gonoszság program mja.

A „klerikális”, az „ultramontan” férfiak a világ, a test, a pokol fölé kerekednek, az igazság királyi útján járnak s az igazsághoz való hűség hőökké avatja őket. Ok az igazi titánok, az igazi Übermensch-ek, az igazság, az erő, a férfiaság képviselői, az óriások a törpék világában.

26. Befejezés.

A róka egyszer öszvérrel találkozott az erdőben. Még sohasem látott öszvért s ijedten tovább futott. Kalandozásában találkozik a farkassal é elmondja neki, micsoda új állatot látott. „Jer, mutasd meg nekem”, mondja kíváncsiskodva a farkas.

Mikor az öszvérhez érnek, azt kérdi a farkas az öszvértől: „Hogy hívnak?” „Elfelejtettem már a nevemet” — feleli az öszvér — „de fel van írva hátsó lábamon; ha tetszik elolvashatod!” A róka azt mondja: „Én, sajnos, nem tudok olvasni”, s félreáll. „Én tudok” — mondja hencegve a farkas s az öszvér mögé áll.

Az öszvér felemeli egyik hátsó lábát, melyen a patkó szegek betűformát mutatnak s azt mondja: „No, olvasd el!” „Nem látok betűt” — feleli a farkas. „Jer közelebb!” — csalogatja az öszvér s mikor a farkas előrenyújtotta a fejét, úgy fejbe rúgta az öszvér, hogy betört a koponyája s nyomban kiadta páráját.

A róka futva-futott a veszedelem színhelyéről s futamodásában ekként bölcselkedett: „*Bizony nem mind okos, ki olvasni tud!*”

A papiros valóban türelmes, rá lehet írni vagy nyomtatni színarany igazságot, de ugyancsak eltűri a legvastagabb tévedést és hazugságot is. A betű egyformán az éltető igazság s az ölü

tévedés és ámitás közvetítője lehet s aki kíváncsiskodva a tévedés és ámitás mérgét szedi lelkébe s halálra olvassa magát, igazán nem okosan cselekszik. Tényleg, nem mind okos, ki olvasni tud.

Az állatmese tanulságát még ki is bővíthetjük s azt mondhatjuk:” „*Nem mind okos, ki sokat tud.*”

Szép dolog az északi s déli sark, a sötét Afrika felkutatása, de szebb és fontosabb a krisztusi igazság birodalmának földerítése, megismerése. Nagyszerű vállalkozás a Panama-szoros átvágása, két világtenger összekötése; de százszorta nagyszerűbb dolog csatornát készíteni lelkünkbe az isteni igazság és kegyelem befogadására, hogy összeköttetésben legyünk az örökélet forrásával.

Szédítően bámulatos dolog a levegő meghódítása, a repülés a légtengerben; de még bámulatosabb és szükségesebb a repülés az imádság szárnyain, örömmel köszöntünk minden felfedezést, találmányt, mely a tudományt, a közlekedést, az ipart, a földművelést előbbre viszi: de hasonlíthatatlanul örvendesebb egy jó gyónás és áldozás, mely a lélek tökéletesítését viszi előbbre. Mohó kíváncsisággal lessük az orvosi tudomány haladását, mely utat mutat az emberiségnek a kínzó betegségektől való szabadulásra; de sokkal jobban kellene ellesnünk a lelki gyógyászat fogásait, melyek lelkünk egészségét s boldogulását biztosítják. Nemes vállalkozás a gyarmatosítás, a kultúra terjesztése; de nemesebb a bennünk lakó érzéki vadállat megfékezése, a kultúra terjesztése tulajdon lelkünk országában. Fenséges s lelket megragadó a remek művészi kép, vagy szobor megalkotása, de fenségebb az ember kialakítása az Isten gondolata szerint. Szép a kultúrélet, de szebb és fontosabb az örök kultúrélet, „mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja?

„Nem mind okos, ki sokat tud”. Okos csak az, ki az egy szükségeset tudja: *örök boldogulásának megalapítását.*

Összetört tagokkal feküdt egy ember a kórházban: leugrott a toronyból s majdnem halálra zúzta magát. Egy nap meglátogatta őt egyik barátja s így szólt hozzája: „Mondszá csak, hogy is történt a dolog?”

„Jaj barátom, — felelte a merész vállalkozó — nagyszerű volt a dolog! Mikor úgy repültem a föld felé, kimondhatatlan érzés fogott el s azt gondoltam, bárcsak mindig így érezném magam! De a vége, a zuhanás a földre, jaj, ez rettenetes volt!”

Szép, roppant szép a kultúra szárnyas szekeren való haladás előre s mindig előbbre. Való tény, hogy a kultúra tömérdek élvezetet nyújt főleg annak, ki jó módnak, s jó egészségnek örvend, s

nem egy élvező ember nem bánna, ha élvezeteinek soha vége nem szakadna. De ha megfeledkezünk az „egy szükségéről”, a boldog kikötésről az örökkévalóság határán, a vég rettenetes lesz. Őrjítő dolog a felfedezés: Ergo erravimus! Mindent tudtam, de egyet nem: örök boldogulásom biztosítását s most rettentő kijózanodás, örök kín az osztályrészem!

Okos csak az, ki ismeri az utat az örök boldogulásra s bármely áldozat árán ezen az úton halad.

Tartalom.

Tájékoztató	5
Bevezetés.	
1. Felelet az élet nagy kérdésére	9
2. Micsoda feleletet ad a „modern” tudomány az élet nagy kérdésére?.....	16
3- Az erkölcsstan fogalma és célja	20

I. RÉSZ.

Az erkölcsi élet alapelveiről.

1. Az ember lélektana dióhéjban	24
2. Az erkölcs szabálya.....	30
3. Az „autonóm”, vagy független erkölcs.....	35
4. Micsoda szabályt ad az Istentől elszakadt „tudomány” az erkölcsi cselekvésre?	40
5. A lelkiismeret	44
6. A szabadakarat.....	49
7. Szabadság és törvény	56
8. Az erkölcsi beszámítás	60
9. A cselekedetek erkölcsiségéről. Az érdem	66
10. A bűn.....	72
11. Szokás, erény, szenvedély	75
12. vétkezés lélektana	79

II. RÉSZ.

Hogyan leszünk emberekké?

A) Az emberrélevés alapelvei.

1. Az élet és boldogulás titka	84
2. A „lelki” és a „testi” ember.....	89
3. A „szabad” ember	93
4. Az elfogultság „tudományának” néhány példája	98
5. A világ evangéliuma — a halál ígéje.....	109
6. Az emberi élet elve	112
7. A szabad kifejlődés elmélete	117

B) Bevezetés a szent szabadságharc titkaiba.

8. Az „emberi” élet rövid programja	120
9. A házasság intézménye az isteni világrendben.....	123
10. Az emberiség életfájának a természete.....	125
11. A tiszta élet törvénye.....	127

10. Az erkölcsi egészség megóvásának alapelvei	131
11. Élet-halálharc a lélek várában.....	133
12. Az alkohol az ész ítélőszéke előtt	136
13. A szesz hatásai a lélekre s az erkölcsre	139
14. Züllés és szolgaság — menekülés a szolgaságból	143
15. A lelki előkészület a szabadulásra	146
16. A böjt mint az akarat gyakorló iskolája.....	148
19. A harag a szabadság kerékkötője	151
20. Lelki edzettség.....	154
21. Mens sana in corpore sano	158
22. Lelki jobbágyság.....	160
23. Még néhány visszaélés a szabadsággal	162
24. A munka nevelő ereje	170
25. A „szemek kívánsága”	176
26. A szociáldemokrácia	179
27. A lelkiharc eredménye.....	186
28. A szabadság tökéletes útja	188

III. RÉSZ

Hogyan leszünk Isten gyermekeivé?

1. Az örökélet alaptörvényei	191
2. Az Isten fiainak lelkületéről.....	198
3. A gyermeki lelkület megölői	203
4. Az Isten gyermekeinek mintaképe	207
5. A hit szerepe az életben és a tudományban	213
6. A hit méltóságáról és szükségességéről	216
7. A „világ” mint vallási szakértő	221
8. Az üdvözítő hit természete s alkotó elemei.....	225
9. A hit próbája és legfőbb tényezője	229
10. Hit és jellem.....	233
11. A hit veszedelmeiről.....	238
12. A hit szent tüzeinek őrzése	245
13. A remény	248
14. Az Isten szeretete.....	251
15. Az Isten s ember bizalmas érintkezése. Az imádság.....	258
16. A lelki emésztésről	265
17. A szent miseáldozat	269
18. Imádás és tisztelet.....	276
19. Az önmagunk szeretetéről.....	280
20. A felebarát szeretete.....	283
21. Az örökélet visszaszerzésének és tökéletesítésének isteni eszköze.....	291
22. A szükségbeli bűnbánat.....	298
23. „Én vagyok az élet kenyere”	302
24. Az élők és holtak birodalma	306
25. Az Übermensch-ek nemzedéke	315
26. Befejezés.....	319